

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Andraž Melanšek

Mentorica: doc. dr. Petra Roter

Somentor: asist. dr. Milan Brglez

**UPORABA STANDARDOV OPAZOVANJA VOLITEV PO
SVETU: ZATON SVOBODNIH IN POŠTENIH VOLITEV?**

Diplomsko delo

Ljubljana 2006

Zahvaljujem se mentorici doc. dr. Petri Roter in somentorju asist. dr. Milanu Brglezu za vso njuno neprecenljivo pomoč in spodbudo pri pisanju in zorenju moje naloge.

Hvala Niki za njene neprecenljive pravne komentarje ter Maji, Mancii, Tini, Eleni in vsem ostalim za vso njihovo nesebično pomoč in prijateljstvo.

Predvsem pa se zahvaljujem staršem in bratu, ki so mi v času študija stali ob strani in me podpirali.

*Andraž Melanšek,
Tribej, julij 2006*

Povzetek

Uporaba standardov opazovanja volitev po svetu: Zaton svobodnih in poštenih volitev?

Naloga obravnava koncept svobodnih in poštenih volitev. Z analizo temeljnih dokumentov človekovih pravic in opazovanja volitev v teoriji in praksi sem pokazal, da v mednarodni skupnosti svobodnih in poštenih volitev ne moremo dojemati kot glavnih kriterijev ocenjevanja legitimnosti volitev. Mednarodnopravni volilni standardi, ki zavezujejo države k izvajanju demokratičnih volitev, ne zavezujejo držav k izvajanju svobodnih in poštenih volitev. Države imajo le moralno in politično dolžnost, ne pa tudi pravne dolžnosti izvajati poštene volitve. Tudi pri opazovanju volitev po svetu mednarodne organizacije ne uporabljajo zgolj kriterijev svobode in poštenosti, ki sta le dva izmed mnogih s katerimi ocenjujejo volitve. Praksa razkriva tudi pristransko uporabo kriterijev ocenjevanja volitev, na kar kažejo razlike med pogostim opazovanjem pokonfliktnih in tranzicijskih držav ter redkim opazovanjem zahodnih držav. Ocenjevanje volitve z vidika svobode in poštenosti zato ne pomeni, da mednarodne organizacije nepristransko opazujejo volitve, ampak sta kriterija v službi vrste političnih in gospodarskih interesov držav. Svobodne in poštene volitve pa vseeno ostajata privlačna kriterija ocenjevanja mednarodne legitimnosti volitev, saj predstavljata idealni tip demokratičnih volitev v svetu.

Ključne besede: mednarodni standardi, opazovanje volitev, svobodne in poštene volitve.

Precis

The use of Election Observation Standards in the World: The Decline of Free and Fair Elections.

This thesis discusses the concept of free and fair elections. Through the analysis of the basic human rights documents and through theory and practice of election observation I have shown that in the international community free and fair elections cannot be considered the main criteria for assessing the international legitimacy of elections. International law does not impose obligations upon countries to hold free and fair elections. Towards holding fair elections countries only have a moral and a political duty but not a legal obligation. When observing international organizations do not assess elections only on the basis of free and fair elections since they represent only two of numerous electoral assessment criteria. The practice of election observation also reveals a biased use of these criteria due to large disparities in the frequency of observing elections in post-conflict and transitional countries and observing those in 'Western' countries. Assessing elections through the criterion of free and fair elections is therefore not a neutral process; the use of criteria is subject to a variety of political and economic interests of states. Free and fair elections, however, remain an appealing concept of assessing the international legitimacy of elections for they represent an archetype of democratic elections in the world.

Key terms: international standards, election observation, free and fair elections.

KAZALO

RAZLIKE V DOJEMANJU VOLITEV	1
1. UVOD	3
1.1 Opredelitev problema	3
1.2 Volitve in njihova vloga v mednarodnih odnosih	3
1.2.1 Racionalistične teorije mednarodnih odnosov	4
1.2.2 Reflektivistične teorije mednarodnih odnosov	11
1.2.3 Mednarodna legitimnost volitev kot povezovalna točka teorij.....	13
1.3 Struktura naloge	14
2. MEDNARODNO PRAVO ČLOVEKOVIH PRAVIC IN VOLITVE	17
2.1 Razvoj mednarodnega prava človekovih pravic po 2. svetovni vojni.....	17
2.2 Mednarodni volilni standardi.....	20
2.2.1 Pravica do politične udeležbe	21
2.2.1.1 Osnova pravice do politične udeležbe	21
2.2.1.2 Dodatna določila k pravici do politične udeležbe.....	24
2.2.1.3 Omejitve pravice do politične udeležbe.....	26
2.2.1.4 Sodna praksa	27
2.2.1.5 Resolucije Organizacije združenih narodov	29
2.2.2 Svoboda mišljenja in izražanja	31
2.2.2.1 Svoboda mišljenja.....	31
2.2.2.2 Pravica do iskanja, sprejemanja in razširjanja informacij	32
2.2.2.3 Vrste informacij, ki jih štiti pravo	33
2.2.2.4 Dovoljene omejitve svobode izražanja	33
2.2.2.5 Sodna praksa	34
2.2.3 Svoboda zbiranja in združevanja	35
2.2.3.1 Svoboda zbiranja.....	35
2.2.3.2 Svoboda združevanja	36
2.2.3.3 Dopustne omejitve svobode zbiranja in združevanja.....	36
2.2.4 Načelo nediskriminacije.....	37
2.2.5 Grafični prikaz mednarodnih volilnih standardov	39
3. VOLILNI STANDARDI V DOKUMENTIH O OPAZOVANJU VOLITEV ..	41
3.1 Zgodovinski razvoj opazovanja volitev.....	42
3.2 Časovni okvir in način opazovanja volitev.....	43
3.3 Analiza razumevanja opazovanja volitev	46
3.3.1 Volilni postopki	47
3.3.1.1 Pravni okvir volitev.....	50
3.3.1.2 Volilna administracija.....	53
3.3.1.3 Registracija volivcev.....	54
3.3.1.4 Izobraževanje in osveščanje volivcev	56
3.3.1.5 Registracija kandidatov.....	56
3.3.1.6 Volilna kampanja	57
3.3.1.7 Financiranje volilnih kampanj	57
3.3.1.8 Mediji.....	58
3.3.1.9 Glasovanje.....	59
3.3.1.10 Štetje in izračun glasov	60
3.3.1.11 Pritožbe	62
3.3.1.12 Povezanost in soodvisnost volilnih postopkov	62
3.3.2 Mednarodne institucije in kriteriji legitimnosti volitev	63
3.3.2.1 Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi.....	64

3.3.2.2 Evropska unija	66
3.3.2.3 Svet Evrope	68
3.3.2.4 Afriška unija.....	71
3.3.3 Sklepi glede kriterijev legitimnosti volitev	73
4. PRIMERI OPAZOVANJA VOLITEV.....	75
4.1 Statistična primerjava misij opazovanja volitev	76
4.2 Primerjava izbranih poročil o opazovanju volitev	81
4.2.1 Splošne volitve v Bosni in Hercegovini.....	82
4.2.2 Parlamentarne volitve v Azerbajdžanu	84
4.2.3 Parlamentarne in lokalne volitve v Moldaviji.....	86
4.2.4 Splošne volitve v Peruju	88
4.2.5 Parlamentarne volitve v Etiopiji in Ekvadorju.....	89
4.3 Analiza volitev v Afganistanu	90
4.3.1 Splošna ocena volitev	91
4.3.2 Zapis dogajanja na terenu	93
4.3.3 V poročilu izpuščeno dogajanje na terenu	93
4.3.4 Poročilo kot rezultat različnih dejavnikov	99
4.4 Pomanjkljivosti prakse opazovanja	99
5. ZAKLJUČEK.....	100
6. SEZNAM TABEL, GRAFOV, GRAFIČNIH PRIKAZOV IN PREVODOV.....	105
6.1 Seznam tabel, grafov in grafičnih prikazov	105
6.2 Seznam najpomembnejših prevodov v nalogi uporabljenih terminov	106
7. VIRI IN LITERATURA.....	107
7.1 Sekundarni viri	107
7.2 Primarni viri.....	111
7.2.1 Splošni primarni viri	111
7.2.2 Poročila opazovanja volitev Evropske unije.....	118
7.2.3 Poročila opazovanja volitev Kongresa lokalnih in regionalnih oblasti pri Svetu Evrope.....	120
7.2.4 Poročila opazovanja volitev Organizacije ameriških držav	124
7.2.5 Poročila opazovanja volitev Organizacije za varnost in sodelovanja v Evropi.....	125
7.2.6 poročila opazovanja volitev parlamentarne skupščine Sveta Evrope.....	131
7.3 Intervjuji	135
PRILOGA A: Tabele opazovanja volitev	136
PRILOGA B: Grafi opazovanja volitev.....	148
PRILOGA C: Izbor glavnih organizacij, dejavnih na področju volitev.....	154
PRILOGA Č: Seznam za volitve pomembne sodne prakse.....	155
1. Odbor za človekove pravice	155
2. Evropsko sodišče za človekove pravice	156
3. Medameriška komisija za človekove pravice	157

SEZNAM KRATIC

AU	Afriška unija
BiH	Bosna in Hercegovina
DRK	Demokratska republika Kongo
ECC	<i>Electoral Complaints Commission</i> (Pritožbena volilna komisija)
EMB	<i>Election Management Body</i> (organ upravljanja volitev)
EOM	<i>Election Observation Mission</i> (misija opazovanja volitev)
ESČP	Evropsko sodišče za človekove pravice
EU	Evropska unija
HRC	<i>Human Rights Committee</i> (Odbor za človekove pravice)
ICG	Mednarodna krizna skupina (<i>International Crisis Group</i>)
IDEA	<i>International Institute for Democracy and Electoral Assistance</i> (Mednarodni inštitut za demokracijo in pomoč pri volitvah)
IFES	<i>International Foundation for Election Systems</i> (Mednarodna ustanova za volilne sisteme)
IOM	<i>International Organization for Migration</i> (Mednarodna organizacija za migracije)
IT	informacijska tehnologija
JEMB	<i>Joint Election Management Body</i> (Skupni organ upravljanja volitev)
KVSE	Konferenca za varnost in sodelovanje v Evropi
KLRO SE	Kongres lokalnih in regionalnih oblasti v Evropi pri Svetu Evrope
LTO	<i>long term observers</i> (dolgoročni opazovalci volitev)
NAM	<i>Needs Assessment Mission</i> (misija ocenjevanja potreb)
OAD	Organizacija ameriških držav
OCV	<i>Out of Country Voting</i> (glasovanje izven države)
ODIHR	<i>Office for Democratic Institutions and Human Rights</i> (Urad za demokratične institucije in človekove pravice)
OVSE	Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi
OZN	Organizacija združenih narodov
PS SE	Parlamentarna skupščina Sveta Evrope
SČG	Srbija in Črna gora
SADC	<i>South African Development Community</i> (Južnoafriška razvojna skupnost)
SE	Svet Evrope
STO	<i>short term observers</i> (kratkoročni opazovalci volitev)
UL OZN	Ustanovna listina Organizacije združenih narodov
UNHCHR	<i>Office of the High Commissioner on Human Rights</i> (Visoki komisar Združenih narodov za človekove pravice)
ZDA	Združene države Amerike

RAZLIKE V DOJEMANJU VOLITEV

V Afganistanu so bile 18. septembra 2005 volitve v parlament (*Volesi Jirga*) in 34 pokrajinskih svetov. Po glasovanju so se o njih pozitivno izrekle pomembne afganistanske in predvsem mednarodne politične osebnosti, istočasno pa so volivci in poslanski kandidati na mednarodne organe, ki so pomagali organizirati volitve, naslavljali različne pritožbe in organizirali množične proteste po državi, in sicer zaradi domnevnih volilnih nepravilnosti. O istih volitvah so se torej mnenja mednarodne skupnosti in opazovalcev razhajala, kar kaže na diametralno nasprotne poglede na iste volilne postopke. Ta primer izpostavlja dejstvo, da vsi vpleteni akterji istih volitev pogosto ne dojemajo enako in da so njihove ocene volitev pogosto zelo različne.

Kot vodji centra za preštevavanje glasov v pokrajini Takhar so mi volivci 8. oktobra 2005 izročili sledečo pritožbo:

V imenu Alaha, Vsemogočnega,

se nas je zbralo mnogo kandidatov za izvolitev v *Volesi Jirga* in pokrajinski svet. Napisali smo spisek volilnih kršitev in kaznivih dejanj ter sklenili, da morajo biti volitve ponovljene na preglednejši način in ob primernejšem času. Te volitve niso bile niti transparentne niti v skladu z demokratičnimi načeli. /.../ Z obžalovanjem ugotavljamo, da so bile volitve 18. septembra 2005 od začetka volilne kampanje do konca postopka štetja polne kršitev in zlorabe postopkov. /.../ Upamo, da si /odgovorni/resnično želijo demokratično vlado v Afganistanu, da si želijo dobrega in pravičnega parlamenta, v katerem lahko ljudje sodelujejo, in parlamenta, ki ima moč sprejemati zakone in nadzorovati delo vlade. Odgovorne pozivamo, da poslušajo pritožbe kandidatov, da pokažejo skrb in nam dostavijo odgovor brez tratenja našega časa.¹

---

¹ Pritožbe kandidatov in njihovih podpornikov glede poteka volitev v pokrajini Takhar, Taloqan, 2005 (arhiv avtorja). Pritožba je del avtorjevega osebnega arhiva iz časa njegovega službovanja pri Organizaciji združenih narodov (OZN) v tej pokrajini. Vsi prevodi so avtorjevi, razen če ni drugače označeno. V prevodih sem skušal biti čim zvestejši izvorniku. Tuje strokovne izraze, ki so pomembni za razumevanje besedila, ob prvem prevodu navajam v oklepaju v poševnem besedilu ob prevedenem izrazu. Seznam najpomembnejših prevodov v nalogi uporabljenih terminov s področja volitev je v poglavju 6.2.

Mednarodna skupnost je na volitve odgovorila:

Čestitam Afganistancem in afganistanski vladi za današnje uspešne parlamentarne volitve, ki predstavljajo velik korak naprej v razvoju Afganistana kot demokratične države, kjer je uveljavljena pravna država.²

Pred desetimi dnevi, po letih bojev, je šest milijonov ljudi v Afganistanu, v želji zagotoviti si lastno prihodnost, končno svobodno volilo.³

Prve parlamentarne volitve po tridesetih letih pomenijo zgodovinski dan in nadaljnji mejnik na poti k stabilnosti in miru v Afganistanu /.../. Z zadovoljstvom ugotavljam, da je bilo, glede na predhodna poročila, glasovanje mirno in pravilno.⁴

Generalni sekretar /Organizacije združenih narodov/ čestita Afganistankam in Afganistancem za zanos, ki so ga pokazali z udeležbo na današnjih volitvah v *Volesi Jirgo* in pokrajinske svete.⁵

---

² Predsednik čestita afganistanskemu narodu in vladi za uspešne parlamentarne volitve – President Congratulates Afghan People and Government on Successful Parliamentary Elections, tiskovno sporočilo Geoga Busha, Washington, 2005, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2005/09/20050918.html> (16. 2. 2006).

³ Govor Tonyja Blaira na Konferenci laburistov v Brightonu – Labour Party's 2005 conference in Brighton, Brighton, 2005, http://news.bbc.co.uk/1/hi/uk_politics/4287370.stm (16. 2. 2006).

⁴ Komisarka EU Ferrero-Waldnerjeva o afganistanskih parlamentarnih in pokrajinskih volitvah – EU Commissioner Ferrero-Waldner on Afghan parliamentary and provincial elections, EC05-309EN, Bruselj, 2005, http://europa.eu-un.org/articles/en/article_5040_en.htm (16. 2. 2006).

⁵ Izjava predstavnika Generalnega sekretarja OZN o volitvah v Afganistanu – Statement attributable to the Spokesman of the Secretary-General: Elections in Afghanistan, Kabul/New York, 2005, http://www.unama-afg.org/news/_statement/Others/2005/_others/05sep18-SG-Statement.pdf (17. 4. 2005).

1. UVOD

"Sodobna politična znanost se ukvarja s ponovno konceptualizacijo. Širši kot je svet, ki ga raziskujemo, več konceptualnih orodij potrebujemo, da lahko potujemo. /.../ Prvo vprašanje je: kako daleč lahko potujemo s pomočjo razpoložljivega političnega besednjaka?"
(Sartori 1970: 1034).

1.1 Opredelitev problema

Leta 2005 je bila mednarodna skupnost priča volitvam, ki so spreminjale zgodovino. V Iranu je bil izvoljen novi predsednik, v Iraku so volivci dvakrat odločali o bodočem ustroju države, novega predsednika so dobili Palestinci, v Kongu so odločali o novi ustavi, Afganistanci pa so se po desetletjih prvič podali na volitve. V volilnem pogledu se je udarno začelo tudi leto 2006, in sicer s pomembno politično zmago Hamasa v Palestini ter s spornimi volitvami na Haitiju. Volitve so postale del sodobnega svetovnega dnevnega reda, postale so del vsakdana in eden osrednjih konceptov sodobne demokracije. Po letu 1990 so postale izpostavljene predvsem zaradi procesov demokratične tranzicije, ki poudarjajo njihovo pomembno vlogo pri vzpostavljanju demokracije po svetu. Volitve so v teh procesih postale istočasno notranja zadeva suverenih držav in predmet interesa širše mednarodne skupnosti. Sodobno mednarodno skupnost je, zaradi prakse opazovanja volitev, začelo zanimati tudi, kako se volitve po svetu izvajajo in kako jim priznavati mednarodno legitimnost. Najpogosteje uporabljena fraza, s katero se označi mednarodno legitimne volitve, so 'svobodne in poštene' volitve. Pojavlja pa se vprašanje, ali je v mednarodni skupnosti po koncu hladne vojne in v procesih širjenja demokracije po svetu ta koncept še ustrezen, saj je v tem času prišlo do procesov globalizacije in integracije mednarodne skupnosti, ki bi lahko vplivali na spremenjeno dojemanje volitev po svetu.

1.2 Volitve in njihova vloga v mednarodnih odnosih

Kot politična institucija volitve igrajo v mednarodnih odnosih pomembno vlogo, zato bom predstavil kako se volitve umeščajo v teoretične poglede nanje. Poglavje je razdeljeno na dva dela: prvega predstavljajo racionalistične teorije mednarodnih odnosov (liberalistične, realistične in marksistične) in drugega nepozitivistične teorije, ki jih je Smith (2001: 229) poimenoval reflektivistične (feminizem, postmodernizem, kritična

teorija, normativna teorija, zgodovinska sociologija).⁶ Konstruktivističnih pogledov ne obravnavam, ker se ti umeščajo med racionalistične in reflektivistične pristope (*ibid.* 242) in k analizi umeščenosti volitev v znanost o mednarodnih odnosih ne prinašajo dodatnih spoznanj.⁷

1.2.1 Racionalistične teorije mednarodnih odnosov

Racionalizem je analitični pripomoček, ki nam pove, kako teoretizirati o mednarodnih odnosih. Ukvarja se s pristopom 'od spodaj navzgor' in tako skuša racionalno pojasnjevati dogajanje v družbi (Fearon in Wendt 2005: 53). Pokazati želi, kako oz. pod kakšnimi pogoji se pojavlja določen izid ali vzorec, če se akterji vedejo racionalno (*ibid.* 54–5). V teorijah mednarodnih odnosov, ki pripadajo racionalizmu, se z volitvami največ ukvarjajo liberalisti. Po Moravcsikovem (1997: 513) mnenju se liberalizem osredotoča na proučevanje odnosov med družbo in državo, v odnosu do notranjepolitičnega in mednarodnega družbenega konteksta. Ukvarja se tudi s proučevanjem vpliva odnosov med družbo in državo na obnašanje države v mednarodni skupnosti.⁸ V nasprotju s političnimi realisti⁹ je obnašanje države pri liberalistih odvisno od oblikovanja njenih preferenc v okviru notranjepolitičnih institucij, kar se odraža v delovanju države v mednarodnih odnosih (*ibid.* 514).¹⁰ Država je zato dojeta kot predstavniška institucija, ki je stalno odvisna od oblikovanja notranjdržavnih koalicij, ki vplivajo na preference države v zunanji politiki (*ibid.* 518).

Liberalizem priznava, da v notranjepolitičnem in mednarodnem okolju deluje veliko različnih akterjev. To pomeni, da država ni niti edini niti glavni akter, ampak je v notranji politiki in mednarodnih odnosih prisotnih še veliko drugih akterjev, ki jih je treba pri oblikovanju politik upoštevati. O tem odnosu države do notranjega in zunanjega

---

⁶ Smith (2001: 229) navaja, da si akademiki niso edini glede poimenovanja naštetih teorij. Najbolj pogosto uporabljane oznake so radikalne, alternativne, postpozitivistične in nove teorije. Sam pojem reflektivistične teorije uporablja, ker ga uporablja tudi glavni tok ameriške politološke literature in ker z njim postavlja nasprotje racionalizmu. Epistemologijo in ontologijo družbene znanosti razdela Hollis (2005), glej tudi Marsh in Furlong (2005).

⁷ Reflektivistične teorije s svojim nefundacionalističnim pristopom k znanosti, tako kot konstruktivizem (Smith 2001: 242), poudarjajo družbeno konstrukcijo realnosti. Ker v nalogi obravnavam fundacionalizem pri racionalističnih teorijah in nefundacionalizem pri reflektivističnih teorijah, konstruktivizma posebej ne izpostavljam. Fundacionalizem podrobneje razvije Smith (1995 in 1996).

⁸ V nalogi uporabljam Moravcsikov (1997) pogled na liberalizem. Dune (2001: 163) trdi, da je za liberalizem značilno: najpomembnejša je svoboda posameznika; država je nujna za ohranjanje te svobode; država je vedno v službi skupne volje ljudi, kar zagotavljajo demokratične institucije.

⁹ Političnega realizma tukaj ne smemo enačiti z znanstvenim realizmom. V nadaljevanju naloge bom za označevanje političnega realizma uporabljal le realizem.

¹⁰ Oblikovanje preferenc ni le formalni proces, ki se oblikuje v prvi vrsti na volitvah, ampak sklop formalnih in neformalnih procesov v državi (Moravcsik 1997: 519).

političnega okolja govori tudi Putnam (1988) v svoji teoriji 'dvostopenjske igre'. Volitve imajo na prvi, notranjepolitični ravni pri oblikovanju preferenc osrednjo vlogo, saj predstavljajo temeljni način prevajanja preferenc državljanov v izvoljene sedeže in so hkrati orodje politične udeležbe državljanov pri upravljanju svoje države. Levy (2005: 360) ugotavlja, da ima prav transparentnost notranjega demokratičnega procesa vpliv na zunanjo politiko, saj so zunanjepolitične odločitve odvisne od podpore ljudstva, ki se pridobiva na volitvah in tudi s pomočjo drugih, neformalnih načinov izražanja volje državljanov. Volitve v liberalni teoriji tako predstavljajo most med notranjepolitičnimi in zunanjepolitičnimi vidiki proučevanja mednarodnih odnosov.

Kljub državocentričnosti liberalizma Moravcsik (1997: 516) trdi, da imajo v mednarodnih odnosih primat družbeni akterji in ne države. V mednarodni politiki so glavni akterji ravno posamezniki in različne skupine, ki se povezujejo in si izmenjujejo dobrine, ideje, znanja ipd. za promocijo lastnih interesov (*ibid.*). Pod predpostavko pluralnosti akterjev liberalisti v proučevanje mednarodnih odnosov uvedejo tudi mednarodne organizacije, ki so soudeležene v delovanju mednarodne skupnosti. Na področju proučevanja volitev zato liberaliste zanima delovanje organizacij, tako na nacionalni kot na nadnacionalni ravni (Haftel in Thompson 2006).

Liberalisti vidijo mednarodne odnose kot prostor, kjer države skušajo uresničiti svoje interese, ki se oblikujejo znotraj države. V tem procesu je njihovo ravnanje omejeno zaradi medsebojne odvisnosti politik držav v mednarodni skupnosti (Moravcsik 1997: 520). Idejni liberalizem celo trdi, da države lažje sodelujejo in zmanjšujejo negativne učinke različnih politik na področjih, kjer si priznavajo legitimne meje in imajo podobne politične institucije ter podoben družbenoekonomski položaj (*ibid.* 525). Ta vrsta liberalizma zato vidi volitve kot politično institucijo, ki ima potencial zmanjševanja negativnih učinkov državnih politik na mednarodni ravni.

Demokracijo kot način zmanjševanja negativnih učinkov politik držav, ki sodelujejo v mednarodni skupnosti, izpostavlja republikanski liberalizem, ki trdi, da so ravno državne institucije tiste, ki določajo čigave preference bodo predstavljene na ravni države (Moravcsik 1997: 531). Vladna politika je zato odvisna od rezultatov političnega procesa oblikovanja preferenc, ki ga predstavljajo volitve. Institucionalizirani učinki volitev so za državo najbolj smotrni in učinkoviti, ker pravično zastopstvo pomembnih akterjev v državi na vladajočih položajih zmanjša njen potencial za mednarodne konflikte (*ibid.*).

Ista stališča zagovarja teorija demokratičnega miru.¹¹ Demokratični procesi naj bi omejili moč vladajočih elit in zmanjšali nagnjenost držav k spopadom (Burchill 1996: 31–2). Liberalne demokratične institucije naj bi tako zmanjševale možnost vojn, ker državljani nosijo odgovornost zanje in se zato ne odločajo za oborožene spopade (Moravcsik 1997: 531).

Idejo, da demokracije ne vstopajo v vojno, je izrazil že Kant (1795) v svoji teoriji o večnem miru. Slednjega je po Kantovem mnenju mogoče doseči s preoblikovanjem posameznikove zavesti, konstitucionalizmom in pogodbo med državami o odpovedi vojni (Dunne 2001: 165). Podobno je razmišljal tudi Bentham, ki je želel mednarodni sistem podvreči pravicam in dolžnostim, kar bi vodilo k miru (*ibid.* 166). Od zgodnjega razsvetljenstva in idej kozmopolitizma, katerih predstavnika sta Kant in Bentham, je bila torej v mednarodni skupnosti prisotna ideja o demokratičnem sistemu vladanja, ki učinkovito preprečuje spopade tako na notranjepolitičnem področju kot v mednarodnih odnosih. Demokracija in vladavina prava v mednarodni skupnosti pa sta dokončno prevladali tako znotraj držav kot v mednarodni skupnosti po koncu hladne vojne (Archibugi 2004: 437).

Huntington (1993)¹² poudarja, da je demokracija v sodobno mednarodno skupnost prihajala v valovih. Prvi, dolgi val, se je dogajal med letoma 1828 in 1926; drugi val pa med letoma 1943 do 1964. Po padcu režima na Portugalskem, leta 1974, se je začel tretji val demokratizacije, ki še traja. Od takrat je število demokracij naraslo z okrog 40 na 117 (Diamond 1996: 20).¹³ Kljub globalni prevladi demokracije pa v akademskih krogih ni strinjanja glede njene definicije. Collier in Levitsky (1996) sta identificirala celo več kot 550 podvrst demokracije.

V mednarodni skupnosti obstaja konsenz le glede njene minimalistične definicije, ki jo je prvi uporabil Schumpeter (1996: 269),¹⁴ ko je demokracijo opredelil kot "institucionalni dogovor sprejemanja političnih odločitev, v katerem posamezniki pridobijo moč odločanja v tekmovanju za ljudske glasove." Pri tem je njegovo razumevanje 'tekmovanja za ljudske glasove' zelo podobno ekonomskemu, kar tudi sam priznava, ko omenja, da je za demokracijo značilno "svobodno tekmovanje za svobodno glasovanje" (*free competition for a free vote*) (*ibid.* 271). Volitve so torej osrednja značilnost demokracije, ki je postala

---

¹¹ O normativnih vidikih demokracije govori normativna teorija. Več o njej v 1.2.2.

¹² V politologiji Huntington (1993) velja za političnega realista. Isto velja tudi za nekatere druge avtorje, kot je na primer Zakaria (2003).

¹³ O napredovanju demokracije kot sistema vladanja glej Diamond (2003).

¹⁴ Schumpetrovo definicijo uporabi tudi Huntington (1993).

temeljni sistem vladanja v svetu in posledično osrednja značilnost procesa oblikovanja preferenc države.

Po koncu hladne vojne je mednarodna skupnost dojela, da se demokracija ne konča z volitvami in zato minimalističnih pojmovanj demokracije, ki jih lahko imenujemo tudi volilna demokracija (*electoral democracy*),¹⁵ ne smemo enačiti z demokratičnim in konsolidiranim režimom (Sorensen 1993: 40; Chull Shin in Wells 2005: 88–9). Zakaria (2003: 19) je opozoril, da je prišlo do stanja, ko "demokracije cvetijo, ne da bi hkrati cvetela svoboda." Primer za to so države, kot so Irak, Zimbabve, Afganistan ipd., kjer so demokratične institucije vzpostavljene, vendar ljudem niso zagotovljene osnovne svoboščine in ne moremo govoriti o liberalni demokraciji; govorimo lahko zgolj o volilni demokraciji.

Legitimnost volitev je zato v mednarodni skupnosti postala odvisna od liberalističnih komponent demokracije, kar pomeni, da zgolj izvedba volitev sama po sebi ne zadošča za njihovo mednarodno legitimnost (Diamond 1996: 21). Zagotovljene morajo biti politične pravice in svoboščine, ki omogočajo poštenost tako tekmovanja za politične glasove kot udeležbe ljudi (*ibid.*).

Ta spoznanja so od konca hladne vojne v svoje dokumente vključevale mednarodne organizacije, ki so pričele z opazovanjem volitev z namenom ugotavljanja njihove mednarodne legitimnosti.¹⁶ Mednarodna skupnost je postala v okviru svojih prizadevanj za širjenje demokracije kot splošnega sistema vladanja previdna in pozorna na dejansko izvedbo volitev. To pomeni, da volitev, kot demokratične institucije, po koncu hladne vojne ne dojema več kot notranje zadeve posamezne države (Santa-Cruz 2005: 664). Slednje potrjuje tudi politika mednarodnih organizacij, ki so od 1989 naprej začele promovirati mednarodne demokratične standarde v suverenih državah.¹⁷

Slogan, ki ga mednarodna skupnost uporablja pri določanju legitimnosti volitev, je ugotavljanje stopnje njihove 'svobode in poštenosti'. Vse, kar novinarji, politiki in javnost pričakujejo od volitev, je, da bodo svobodne in poštene (Carothers 1997: 23; Kaiser 1999: 29). Ne glede na to, katera organizacija volitve opazuje in kje na svetu se volitve izvajajo, je samoumevno, da se potek volitev oceni na podlagi tega kriterija. Ocena, da so bile volitve svobodne in poštene, je postala središče zanimanja v procesu demokratizacije, od

---

¹⁵ Več o napakah elektoralizma v Elklit (1999).

¹⁶ Več o tem v poglavju 2.1.

¹⁷ Več o razvoju opazovanja volitev v 3.1.

katere je odvisna tudi legitimnost izvoljenih predstavnikov.¹⁸ Naj gre za volitve v Iranu (Milani 2005: 23), Zanzibarju (Kaiser 1999: 29), Keniji (Barkan 1993: 95), Vzhodni Aziji (Chull Shin in Wells 2005: 88) ali drugih državah, povsod razpravljajo o volitvah glede na njihovo 'svobodo in poštenost'. Kot pravita Elklit in Svensson (1997: 32): "/V/si vedo, kaj svobodne in poštene volitve so, izraz je postal uporabna fraza tako za uradnike OZN, novinarje, politike kot politologe." Kljub splošni uporabi pojma pa so ga proučevali le redki avtorji.

Omenjajo ga na primer klasiki demokratične teorije, ki kakovost volilnih postopkov dojemajo kot enega izmed dejavnikov demokracije (Boda 2004: 8). Med zgodnejšimi avtorji sta imela največji vpliv na proučevanje demokracije v politologiji Schumpeter (1996: 269) s svojo minimalistično definicijo demokracije in Dahl (1956 in 1971) z raziskovanjem garancij demokracije.¹⁹ Boda (2004: 16) našteje le še tri druge avtorje (Sartori, Pateman, Butler), ki so se do sredine osemdesetih ukvarjali s pojmom svobodnih in poštenih volitev.²⁰ Po koncu hladne vojne pa je v politologiji prišlo do ponovnega znanstvenega zanimanja za predpogoje demokracije, kot ugotavlja Pateman (1997: 157).²¹

Takrat je Goodwin-Gill (1994) s pravnega vidika raziskoval predpogoje demokratičnih volitev. Kot prvi je proučeval mednarodno legitimnost volitev glede na mednarodnopravne standarde, pri čemer je svoj mednarodnopravni pristop utemeljil s trditvijo, da so volitve postale interes širše mednarodne skupnosti in s tem torej tudi mednarodnega prava. Druga avtorja, Elklit in Svensson (1997), sta k proučevanju demokratičnosti volitev pristopila s politološkega vidika.²² Pokazala sta, da je popolnoma svobodne in poštene volitve nemogoče doseči in jih je vedno treba ocenjevati relativno; da je torej ustreznost volitev treba gledati na določenem kontinuumu med

---

¹⁸ Degan (2000: 282) poudarja, da mora, če je nova oblast izvoljena na ustaven način, mednarodna skupnost to vlado priznati. Vprašanje nepriznavanja vlad se pojavi, kadar pride do menjave oblasti na nelegitimni način.

¹⁹ Dahl (1956) ne izpostavi posebej pojma svobodne in poštene volitve, vendar to naredi v delu Poliarhija (Dahl 1971: 3). V njem (Dahl 1971: 3–4) izpostavi naslednje garancije demokracije: a) svobodo ustanavljanja in pridruževanja organizacijam, b) svobodo izražanja, c) svobodo glasovanja, č) možnost izvolitve v javne funkcije, d) pravico tekmovanja za podporo volivcev, e) obstoj alternativnih virov obveščanja, f) svobodne in poštene volitve, g) institucije za vladne politike, temelječe na glasovih in ostalih načinih izražanja preferenc. Dahl (*ibid.* 8) trdi, da koncept demokracije služi le kot ideal sistema vladanja. Namesto termina demokracija raje uporablja poliarhijo, ker na svetu, po njegovem mnenju, ni sistema, ki bi bil popolnoma demokratičen.

²⁰ Ravno sredina osemdesetih je obdobje, ko se avtorji, ki teoretsko pripadajo institucionalizmu, ponovno vrnejo k vprašanju vloge institucij, v tem primeru volitev, v družbi. To obdobje je opredeljeno kot prehod s 'starega' na 'novi institucionalizem' (Peters 1999: 1).

²¹ To obdobje imenujemo tudi obdobje novega institucionalizma (Lowndres 2005: 96).

²² Glej tudi Elklit (1994).

svobodo/nesvobodo in poštenostjo/nepoštenostjo (*ibid.*). To kaže, da je lahko legitimnost volitev tudi predmet sporov v mednarodni skupnosti.

Ne le da notranjepolitični akterji in akterji v mednarodni skupnosti volitve razumejo različno,²³ slednji akterji tudi nimajo istih pogledov, kot je pokazal primer beloruskih predsedniških volitev leta 2006.²⁴ Ta nam pokaže, da sta za razlago volitev v okviru teorij mednarodnih odnosov pomembna tudi koncepta interesa in moči držav, na katerega se osredotočajo avtorji, ki zagovarjajo realistične teorije mednarodnih odnosov. Čeprav Moravcsik (1997: 540–1) trdi, da si v trenutnih mednarodnih odnosih realisti in konstruktivisti že sposojajo liberalistične predpostavke in je postal "liberalizem glavna paradigmatična alternativa v mednarodnih odnosih", je realizem v mednarodnih odnosih še vedno pomemben za njihovo proučevanje.

V proučevanju volitev kot mednarodnega pojava je realizem koristen predvsem v točki, ko skuša dogajanja v mednarodni skupnosti razložiti z vidika interesov držav. Liberalizem pojasni, kako se, kljub pluralnosti akterjev, ki so v procesu soudeleženi, oblikujejo preference in nacionalni interes; realizem pa pojasni pomen tako oblikovanih nacionalnih interesov v mednarodni skupnosti. V realističnem izročilu je država namreč osrednji akter mednarodne skupnosti, na katerega se nanašajo glavne predpostavke realizma – državocentričnost, skrb za preživetje in samopomoč – kot sta jih izpostavila Dunne in Schmidt (2000: 150–5)²⁵ in ki pojasnijo, kakšno vlogo ima država pri izražanju nacionalnih interesov v mednarodni skupnosti. Ker so države glavni in edini pomembni akterji v mednarodni skupnosti, realisti dogajanjem znotraj države ne posvečajo posebne pozornosti (*ibid.* 150–1). Z izjemo nekaterih realističnih klasikov²⁶ realisti državo dojemajo kot 'črno skrinjo' (Holsti 1995: 147). Tudi neorealisti dogajanje v mednarodni skupnosti proučujejo s pomočjo njene strukture in jih ne zanima notranjepolitično dogajanje (Peterson 2006: 7–8).²⁷ Za proučevanje volitev, ki so prvenstveno notranjepolitični dogodek z zunanjepolitičnimi razsežnostmi, ta državocentrična

---

²³ Dojemanje volitev je predstavljeno v predgovoru Razlike v dojetju volitev.

²⁴ Skupnost neodvisnih držav, ki je opazovala volitve, jih je ocenila kot "zgleden primer demokracije" (Karbalevich 2006), Misija opazovanja volitev (EOM – *Election Observation Mission*) Organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi (OVSE) v Belorusiji (OVSE EOM Belorusija 2006: 1) pa je menila ravno nasprotno: da volitve sploh niso dosegle minimalnih kriterijev OVSE za demokratične volitve.

²⁵ Več o predpostavkah realizma v Toft (2005: 383).

²⁶ Morgenthau (1948/1985) kot elemente moči države našteje državno moralo, kakovost vodstva, javno podporo, naravne vire, geografsko lego države, industrijske potencialne, število prebivalcev in njene vojaške zmožnosti.

²⁷ Več o strukturalnem realizmu ali neorealizmu v Waltz (1979).

predpostavka ni ustrezna, saj ne omogoča poglobljenega vpogleda v procese, ki se dogajajo v državah samih.

Po mnenju realistov je mednarodna skupnost v stanju anarhičnosti, saj nima vrhovne avtoritete, ki bi upravljala skupno delovanje držav v njihovih medsebojnih odnosih in si mora zato vsaka država pomagati sama (Dunne in Schmidt 2000: 143). Interesi države so pogojeni s težnjo po preživetju, iskanju moči, varnosti in relativnih prednosti pred drugimi (Holsti 1995: 37). Neorealistično pojmovanje moči pojasni, da so državam pomembne tudi nevojaške oblike pomoči, s katerimi skušajo pridobiti prednost pred drugimi.²⁸ Strange (1995) opozori celo na strukturne vidike moči, medtem ko Nye (2004) govori o konceptu mehke moči (*soft power*). Države kot racionalne akterje zato tudi pri sodelovanju v mednarodni skupnosti, na primer v okviru mednarodnih organizacij, skrbi predvsem lastno preživetje v mednarodni skupnosti in lastni interesi, kar se odraža v delovanju teh organizacij. Posledično močne države na področju volitev uveljavljajo lastne interese, ker si od tega obetajo koristi. Institucije, tudi volitve, tako odražajo odnose moči, jih zamejujejo ali celo dajejo smisel njihovemu obstoju (Baldwin 2005: 187).²⁹

V tem kontekstu je treba gledati tudi na demokracijo in na volitve: kot navaja Lamy (2001), bodo države demokratične in se bodo držale skupnih demokratičnih načel, zgolj če si od tega obetajo koristi. To pomeni, da so volitve instrument preračunljivih držav, ki hočejo s sodelovanjem povečati svoje možnosti preživetja v mednarodni skupnosti. V obdobju kompleksne medsebojne odvisnosti, kot sta sodobno mednarodno skupnost označila Keohane in Nye (1977), je takšno sodelovanje namreč še pomembnejše.

Na vplive interesov v mednarodnih odnosih nas opozarjajo tudi marksistične teorije, čeprav z drugega zornega kota kot realizem. Marksizem v mednarodnih odnosih predstavlja temelj razvoja kritične teorije mednarodnih odnosov (Linklater 1996). Marksistične teorije, za razliko od realizma in liberalizma, namreč poudarjajo, da je treba družbeni svet gledati kot celoto, brez ločevanja na ekonomijo, politologijo, zgodovino, filozofijo (Hobden in Wyn Jones 2001: 204), in nam zato družbene pojave osvetlijo z drugačne perspektive. Začetke marksističnih teorij je z materialističnim pogledom na svet postavil Marx, ki je družbene odnose proučeval v odnosu do dejavnikov proizvodnje.

---

²⁸ Tradicionalno pojmovanje moči izpostavlja vojaško moč in oborožitev. Neorealisti začnejo dojemati moč kot skupni izraz za možnosti države, s katerimi nastopa v mednarodni skupnosti (Lamy 2001: 83–91). Baldwin (2005: 178–9) pokaže, kako moč ni le enodimenzionalna, ampak ima več razsežnosti, kot so družbena, politična in ekonomska razsežnost.

²⁹ Do enostranskih posegov v mednarodno skupnost lahko pride, kadar se države ne držijo pravil sodelovanja (Lamy 2001: 186).

Marx je posebej izpostavil kapital kot gonilo procesov v mednarodni skupnosti (Boucher 1998: 357). To pomeni, da marksistične teorije gledajo tudi demokratizacijo in z njo povezane volitve kot proizvod interesov kapitala in s tem tudi moči lastnikov kapitala.

Volitve zanimajo pripadnike 'klasičnega' marksizma, temelječega predvsem na Marxovih idejah, z vidika družbenih razredov. Zanima jih, katere družbene opcije volijo kateri razredi na notranjepolitični ravni (Taylor-Robinson 2001: 393–5). Evans in Mills (1999: 24) Marxovo dojemanje razreda razširita in trdita, da mora biti oznaka družbenih razredov tako splošna, da jo lahko uporabljamo v različnih družbah po svetu. Iz tega sledi, da marksizem zanimajo volitve z vidika mednarodne skupnosti, kako se razredi obnašajo kot akterji mednarodnih odnosov in kakšen je njihov emancipacijski potencial.

Kritika marksistov je namenjena tudi mednarodnemu sistemu in njegovim procesom kot celoti, torej tudi demokratizaciji in širjenju prakse volitev, kot ugotavlja svetovna sistemska teorija, katere najbolj znani predstavnik je Wallerstein (Hobden in Wyn Jones 2001: 206). Tako Hobden in Wyn Jones (2001: 205–9) trdita, da države centra izkoriščajo svojo moč za prerazporejanje ekonomskih virov iz periferije v center, pri čemer je ključna politična centralizacija moči v svetovnem centru. Hier (2001: 75) vidi kapitalistični svetovni sistem kot integracijo družbenoekonomskih vidikov, v katerem imajo pomembno mesto tudi volitve. Z vidika svetovne sistemske teorije služijo volitve kot orodje, s katerim si države svetovnega centra podrejajo periferijo in hkrati predstavljajo izvozni proizvod centra, s katerim si prek politične dominacije ustvarja ekonomske pogoje za izkoriščanje. Marksistični vidiki so za proučevanje volitev torej pomembni zato, ker v mednarodne odnose vpeljejo vidike kapitalističnega sistema.

1.2.2 Reflektivistične teorije mednarodnih odnosov

Za umeščanje volitev v proučevanje mednarodnih odnosov so reflektivistične teorije pomembne predvsem zaradi svojega nefundacionalizma, ki zanika, da nevtralna družbena realnost obstaja neodvisno od našega dojetja te realnosti (Smith 1995; 1996). V nasprotju s pojasnjevalnim pristopom liberalizma, realizma in marksizma so te teorije reflektivne do lastnega znanja in ubirajo konstitutivni pristop pri razlaganju družbenih pojavov. To pomeni, da teorije ne le opisujejo realnost, ampak jo tudi pomagajo oblikovati in ne le opisovati (Smith 2001: 226–8). Takšen pristop k proučevanim konceptom pomaga kritično analizirati dogajanja v mednarodni skupnosti.

Za volitve ima največji pomen normativna teorija. Ta se ukvarja z vprašanjem, kateri družbeni sistem je najboljši za človeka in kakšne so njegove lastnosti (Buckler 2005:

173). Normativna teorija je vplivala predvsem na razglabljanja o svobodi in poštenosti kot postulatih demokracije in s tem tudi opredeljujočih dejavnikov volitev. Že v stari Grčiji je veljala svoboda za temeljni dejavnik demokracije. V znamenitem nagrobnem nagovoru v spomin v vojni padlim Atencem je Periklej opeval značilnosti atenske demokracije in jo postavljala za zgled drugim. Govor, ki ga je v Peloponeških vojnah zapisal Tukidid (431 BC), je svobodo in poštenost izpostavil kot značilnosti atenskega demokratičnega sistema; špartanski militaristični režim teh značilnosti ni imel. Tudi Aristotel je dojemal svobodo kot glavno, opredeljujoče načelo demokracije (Martin, Smith in Stuart 2003: 8. odst.). Platon pa je karikiral, da demokracija kar kipi od svobode, s čimer je prav tako opredelil svobodo kot enega izmed temeljev demokracije (Beetham 2004: 62).

Iz zapisanega sledi, da sta bili za grško demokracijo posebej pomembni svoboda govora in svoboda mišljenja, ki sta služili kot temelj demokratičnim razpravam na ljudskih zborovanjih in na sodiščih (Beetham 2004: 62.). Postulati svobode in poštenosti v demokraciji so prešli iz grške politične miselnosti v sodobno politično znanost z deli avtorjev, kot sta Constant (Beetham 2004: 62) in Berlin (2002). Te postulate pa skušajo nekatere druge reflektivistične teorije kritično ovrednotiti.

Gramscianizem (Gramsci 1974) prek koncepta hegemonizma pojmuje volitve kot orodje dominacije 'močnejših' nad 'šibkejšimi'.³⁰ Vodilni razred v svetu po Gramscijevem mnenju uporablja lastne moralne, politične in kulturne vrednote za hegemonijo v svetu (Hobden in Wyn Jones 2001: 210). Hegemonija torej ni le politični, marveč je tudi etično-politični in ekonomski koncept (Boron 2000: 66). V skladu s to teorijo naj bi vodilni razred volitve uporabljal kot sredstvo hegemonije v svetu, pri čemer naj bi bili mediji in ostale civilne organizacije soudeleženi.

Kritiko družbe in znanosti same pa zagovarja kritična teorija, ki se ukvarja s koncepti, kot so znanje, razumevanje in razum, in z njihovimi vplivi na mednarodno skupnost (Hobden in Wyn Jones 2001: 214). Teorija namreč nudi samorefleksijo znanosti, katere teorije, ki svet gledajo z vidika znanstvenega realizma, ne nudijo (Kozlarek 2001: 608–9). Habermas se je trudil oživeti celo emancipacijske potenciale teorije, kar pomeni, da naj bi se teorija ukvarjala z možnostjo proučevanih objektov za družbeno emancipacijo (Kalyvas 2004: 247). Volitve kritične teoretike zato zanimajo predvsem kot koncept v

---

³⁰ Hobden in Wyn Jones (2001: 209–12) gramscianizem uvrstita pod marksizem, vendar ga sam zaradi njegovega reflektivnega pristopa do lastnega znanja in konstitutivnosti teorije obravnavam pri reflektivizmu.

mednarodnih odnosih, ki ima možnost vplivati na mednarodno skupnost, in manj kot institucionalizirani proces.

S kritično teorijo pa so nezadovoljni postmodernisti, ki trdijo, "da je /kritična teorija/ spet le nova meta-zgodba" (Smith 2001: 239). Postmodernizem se ukvarja z dekonstrukcijo in dvomom v vse, ki trdijo, da imajo neposreden dostop do resnice (Smith 2001: 239), zato ga zanima koncept svobode in poštenosti v odnosu do virov moči v današnji družbi (*ibid.* 240). To spoznanje lahko prenesemo tudi na koncepte v mednarodnih odnosih, ki so v skladu s postmodernizmom proizvod moči in ne objektivne in enostranske resnice.³¹ Tudi volitve in širjenje demokratične prakse njihovega izvajanja po svetu sta torej rezultat vplivov moči v mednarodni skupnosti.

Nastanek volitev kot institucije v mednarodnih odnosih pa zanima zgodovinske sociologe. Ti proučujejo razvoj družb v zgodovini in jih zanima, kako so nastale institucije, ki se nam zdijo samoumevne (Smith 2001: 237). Zgodovinski sociologi pri svojih raziskovanjih, podobno kot postmodernizem, upoštevajo vidike moči pri proizvodnji znanja (Heiskala 2001: 259) in ponujajo refleksijo razvoja družbenih institucij, torej tudi volitev, z vidika struktur moči.

Ženske in v družbi manj zastopane skupine v proučevanju volitev obravnava feminizem (Childs 2001; Fallon 2004; Seidman 2006). Kljub različnim vrstam feminizma³² je večini skupno, da predmet obravnave proučujejo s stališča ženske in njene vloge, razen stališčnega feminizma, ki proučuje družbeno konstrukcijo vlog spolov (Smith 2001: 231–2). Refleksija, ki jo nudi feminizem pri proučevanju volitev, stalno opozarja, da ne gre zanemariti vloge in pomena žensk in družbeno marginaliziranih skupin v procesih demokratizacije (Fallon 2004).

1.2.3 Mednarodna legitimnost volitev kot povezovalna točka teorij

Tako racionalistične kot reflektivistične teorije mednarodnih odnosov priznavajo volitvam velik pomen v mednarodni skupnosti. Liberalistične teorije pojasnijo, kako se iz pluralnosti akterjev na notranjepolitični ravni oblikujejo preference države, pri čemer imajo volitve osrednjo vlogo. Realistične teorije pa pokažejo, kako je izvajanje volitev po svetu odvisno od interesov držav v mednarodni skupnosti. Uporaba moči držav v mednarodni skupnosti se zato pri volitvah kaže v priznavanju mednarodne legitimnosti volitev, ki jo države

³¹ V pravo pride do podobnih sklepov Koskenniemi (2004).

³² Smith (2001: 231–2) loči liberalni, socialistični/marksistični, postmodernistični in stališčni (*standpoint*) feminizem.

pojmujejo kot koncept svobode in poštenosti volitev, 'podeljujejo' pa jo mednarodne organizacije, ki po svetu opazujejo volitve. Sredstvo, s katerim organizacije legitimirajo volitve, je mednarodno pravo. To odraža strategije političnih akterjev, ki ustvarjajo vtis, da so njihove preference univerzalne (Koskenniemi 2004: 197).

Cilj naloge je obravnava koncepta svobodnih in poštenih volitev, kot ga v teoriji in praksi razume mednarodna skupnost. Na treh ravneh želim pokazati, da ta koncept ni primeren kot glavni kriterij ocenjevanja mednarodne legitimnosti volitev. Prvič, ker mednarodnopravni dokumenti ne določajo, da so svobodne in poštene volitve mednarodnopravni standard, ki ga morajo države spoštovati, posledično ne moremo trditi, da so svobodne in poštene volitve primerne kot glavni kriterij ocenjevanja mednarodne legitimnosti volitev. Drugič, mednarodne organizacije, ki ocenjujejo mednarodno legitimnost volitev, ne dojemajo tega kriterija kot osrednjega kriterija s katerim ocenjujejo volitve. Ker organizacije uporabljajo različne kriterije, torej ne moremo trditi, da so svobodne in poštene volitve glavni kriterij ocenjevanja mednarodne legitimnosti volitev. Tretjič, tudi v praksi ne moremo trditi, da so svobodne in poštene volitve glavni kriterij ocenjevanja mednarodne legitimnosti volitev. Opazovanje volitev je namreč osredotočeno na opazovanje pokonfliktnih in tranzicijskih držav in torej ne opazuje vseh držav v enaki meri. Ker se kriteriji legitimnosti volitev, ki jih mednarodne organizacije pri opazovanju volitev upoštevajo, ne uporabljajo v celotni mednarodni skupnosti enako, ne moremo trditi, da so svobodne in poštene volitve glavni mednarodni kriterij ocenjevanja volitev.

1.3 Struktura naloge

V drugem poglavju bom predstavil mednarodne standarde opazovanja volitev. Na začetku prvega dela bom z obravnavo razvoja mednarodnega prava človekovih pravic pokazal, zakaj je to primerno za proučevanje mednarodnih standardov na področju volitev. V nadaljevanju bom s primerjalnopravno analizo dokumentov na tekstualni način pravnega razlaganja štirih mednarodnih konvencij in dveh pomembnih deklaracij s področja človekovih pravic predstavil mednarodne standarde na področju volitev. Poglavje bom zaključil z grafičnim prikazom mednarodnih volilnih standardov, ki jih države uporabljajo na področju izvajanja volitev.³³

---

³³ Zaradi množice različno dostopnih primarnih virov zaradi večje preglednosti besedila primarne vire, razen poročil o opazovanju volitev, enotno navajam: slovenski prevod uporabljen v nalogi – naslov v izvorniku, uradni način zaznamovanja, organizacija, kraj sprejema, datum sprejema/veljave, dostopnost

V tretjem poglavju bom na teleološki način pravne interpretacije dokumentov proučeval metodologijo opazovanja volitev, kot je opredeljena v dokumentih organizacij, ki se ukvarjajo z opazovanjem volitev. Najprej bom z uporabo teorije mednarodnega prava utemeljil, zakaj je lahko proučevanje razumevanja volilnih standardov v dokumentih mednarodnih organizacij vir razlag pravnih dokumentov, ki določajo mednarodne volilne standarde. Razumevanje volilnih standardov bom nadaljeval z zgodovinsko analizo razvoja opazovanja volitev v svetu. S pomočjo sekundarne analize literature bom naredil splošni pregled razvoja opazovanja volitev. V naslednjem koraku pa bom proučil, kako standarde opazovanja volitev dojemajo organizacije same. Za analizo bom izbral vzorec štirih organizacij (OVSE, Evropska unija (EU), Afriška unija (AU), Svet Evrope (SE)), ki so vodilne v svetu na tem področju. Organizacije bom izbral tudi zato, ker imajo dostopne dokumente iz katerih lahko razberemo metodologijo in kriterije opazovanja volitev. Analiziral bom dokumente s področja širjenja demokracije in opazovanja volitev in proučeval metodologijo, ki jo uporabljajo organizacije pri opazovanju volitev. Najprej bom naredil pregled volilnih postopkov, ki jih organizacije opazujejo, kjer bom poleg analize primarnih dokumentov upošteval še nekatere sekundarne vire in s tem dopolnil pomanjkanje opisnih podatkov v primarnih dokumentih. Nato bom analiziral metodologijo opazovanja volitev in iskal kriterije opazovanja volitev. Na koncu analize metodologije vsake organizacije bom izsledke predstavil grafično.

Nalogo bom v četrtem poglavju zaključil z analizo prakse volitev, in sicer na treh ravneh. Najprej želim z analizo vseh na svetovnem spletu dostopnih podatkov o opravljenih misijah opazovanja volitev štirih mednarodnih organizacij (OVSE, EU, SE in Organizacije ameriških držav (OAD)) pojasniti uporabo mednarodnih volilnih standardov po svetu. V nasprotju z zgornjim izborom organizacij v analizo ne bom mogel vključiti AU, ker ta nima dostopnih podatkov o opravljenih misijah opazovanja volitev. Zato bom namesto AU izbral OAD, ki je prav tako pomembna organizacija na področju volitev in ima dostopne vse za analizo potrebne podatke. Nima pa dostopnih dokumentov iz katerih bi lahko razbrali njeno metodologijo volitev, zato je ne bom vključil v izbor v tretjem poglavju. S statističnimi metodami izračunavanja aritmetične sredine, standardnega

---

dokumenta (čas dostopa, če je dokument objavljen na spletnih straneh). Poročila misij opazovanja volitev sem navajal: organizacija, vrsta misije, država misije (leto opazovanja volitev), naslov v izvorniku, uradna oznaka, dostopnost dokumenta (čas dostopa, če je dokument objavljen na spletnih straneh). Kjer podatki niso bili dostopni v celoti, je manjkajoča kategorija v navajanju izpuščena.

odklona in grafične predstavitve podatkov o misijah opazovanja volitev bom primerjal, katere organizacije so kdaj, kje in kako pogosto opazovale volitve. Tako zbrane podatke bom predstavil v tabelah in grafih ter jih dodal nalogi kot prilogi A in B. Analiza bo služila zgolj pregledu uporabe mednarodnih volilnih standardov in ne razlaganju trenutnega stanja ali iskanju razlogov zanj.

Na drugi ravni bom nato izbral osem misij opazovanja volitev med letoma 1996 in 2005 in primerjal poročila opazovanja volitev.³⁴ Z izborom želim zajeti poročila iz različnih časovnih obdobj in z različnih kontinentov, prednost bodo imele volitve v državah, kjer sta jih opazovali vsaj dve od zgoraj omenjenih organizacij. Pri primerjavi dokumentov se bom osredotočil na primerjavo oblik dokumentov in uporabljenih metodologij, iz katerih bom lahko induktivno sklepal o splošnejših praksah opazovanja volitev. Vsebinsko poročil ne bom analiziral, ker so stopnje volitev razdelane že v drugem poglavju.

Zadnji korak v nalogi bo predstavljala vsebinska analiza poročila opazovanja volitev organizacije z najbolj dodelano metodologijo opazovanja volitev. Primerjal bom poročilo in situacijo na terenu med volitvami, kot zanima opazovalce volitev. Izbral bom aktualen in pomemben primer volitev, v katerem bodo vidni tudi širši interesi vpletenih akterjev. Za dodatno kritično ovrednotenje na terenu zbranih podatkov sem opravil tudi intervjuje z nekaterimi najpomembnejšimi mednarodnimi uradniki, ki so podali svoja videnja o dogajanju na terenu. Pri analizi bom upošteval tudi dokumente iz lastnega arhiva,³⁵ nekateri izmed njih niso dostopni javnosti ali pa so bili izdani šele v prvi polovici leta 2006.

---

³⁴ Več o razlogih za izbor v 4.2.

³⁵ Kot vodja centra za štetje glasov v pokrajini Takhar sem 2005 delal za OZN na afganistanskih volitvah. Prvič sem v volilnih operacijah delal kot OVSE mednarodni nadzornik volitev v centru za preštevanje glasov v Prištini leta 2004; kot vodja centra za štetje glasov v Dubaju sem na iraškem referendumu 2005 na volitvah izven Iraka (OCV – *Out of Country Voting*) delal za Mednarodno organizacijo za migracije (IOM – *International Organization for Migration*).

2. MEDNARODNO PRAVO ČLOVEKOVIH PRAVIC IN VOLITVE

K raziskovanju mednarodnih volilnih standardov pristopam z vidika mednarodnega prava človekovih pravic, ker se je v njegovem okviru razvila večina volilnih standardov.³⁶ Kot sem pokazal že v uvodu, države uporabljajo prav mednarodno pravo za legitimacijo volitev. Namen poglavja je izpostaviti mednarodne volilne standarde, ki jih države priznavajo pri izvajanju volitev. Pri tem sem vsebino volilnih standardov opredelil s pomočjo naslednjih virov mednarodnega prava: mednarodnih pogodb, občega običajnega mednarodnega prava in običajnih pravnih načel.³⁷ Pri interpretaciji virov sem se oprl na pomožne pravne vire, kot sta sodna praksa in pisanje priznanih pravnih strokovnjakov, ki jih kot pomožne vire mednarodnega prava priznava tudi 38. člen Statuta Meddržavnega sodišča v Haagu.³⁸ Analiza mednarodnih standardov opazovanja volitev izhaja iz kritične pravne teorije (*Critical Legal Theory*),³⁹ ki mednarodno pravo dojema kot "vidik hegemonskega boja in tehniko za artikulacijo političnih zahtev v obliki pravic in dolžnosti" (Koskenniemi 2004: 197).

2.1 Razvoj mednarodnega prava človekovih pravic po 2. svetovni vojni

Razvoj mednarodnega prava človekovih pravic lahko razdelimo na tri obdobja (glej tabelo 1 spodaj).⁴⁰ Prvo je trajalo od sprejema Splošne deklaracije človekovih pravic leta 1948⁴¹ do sprejema mednarodnih paktov o državljanskih in političnih pravicah⁴² ter o

---

³⁶ Probleme s konceptom človekovih pravic, kot izhaja iz zahodne pravne tradicije, s strukturnega vidika podrobneje raziše Galtung (1994), ki predlaga, da se za omilitev zahodnega pogleda na človekove pravice razvije odgovoren pristop, temelječ na človekovih potrebah, ki bo odražal strukturo in različne socialne in kulturne procese. Gillies (1996) nas opozori, da so načela in praksa varovanja človekovih pravic še vedno vsaksebi; praksa je še vedno podvržena kratkoročnim političnim in ekonomskim interesom držav.

³⁷ Kot primarni pravni vir poznamo še enostranske pravne akte (Degan 2000: 202–18).

³⁸ Statut Meddržavnega sodišča – Statute of the International Court of Justice, San Francisco, 26. junij 1945, <http://www.icj-cij.org/icjwww/basicdocuments/basictext/basicstatute.htm> (23. 3. 2006) (38. čl.). Ta člen opredeljuje vire, ki jih mora po Statutu pri odločanju uporabljati Meddržavno sodišče. Ni avtoritativna določba virov mednarodnega prava – se pa pravni strokovnjaki nanjo praviloma sklicujejo, kadar opredeljujejo vire mednarodnega prava (več v Degan 2000: 63–7).

³⁹ Teoretiki kritične teorije prava trdijo, da je namen prava podpiranje interesov vladajoče elite. Podpira namreč interese tistih, ki ga oblikujejo in jim pomaga legitimirati stanje v družbi. Pravo je tudi orodje držav, da uveljavljajo svoje interese v mednarodni skupnosti (Cornell Law School 2006).

⁴⁰ Več o mednarodnem pravu človekovih pravic v Steiner in Alston (2000).

⁴¹ Splošna deklaracija človekovih pravic – Universal Declaration of Human Rights, GA/RES/217A(III), 10. december 1948, <http://www.hrweb.org/legal/udhr.html> (21. 2. 2006). V nadaljevanju Splošna deklaracija.

⁴² Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah – International Covenant on Civil and Political Rights, GA/RES/2200A (XXI), 16. junij 1966/23. marec 1976, http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/a_ccpr.htm, slovenski prevod dostopen na http://www.sigov.si/mzz/zunanja_poli/o-drzavljskih-in-politichnih-pravicah.doc (7. 2. 2006). Pri pravno zavezujočih virih bosta datum sprejetja dokumenta in datum veljave dokumenta vedno ločena s poševnico.

ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah.⁴³ V tem času se je mednarodno pravo človekovih pravic normativno utrjevalo.⁴⁴ To obdobje pomeni najpomembnejši prispevek k razumevanju razvoja človekovih pravic, kljub temu da se razvoj prava na tem področju nadaljuje. Na razvoj prava sta vplivala dva dejavnika. Prvič, določila glede človekovih pravic, ki jih omenja Ustanovna listina Organizacije združenih narodov (UL OZN),⁴⁵ so prek prakse in kasneje sprejetih dokumentov postala splošno sprejeta kot dolžnost vseh držav, ne le članic OZN. V tem času so države doumele, da UL OZN svojim članicam nalaga spoštovanje človekovih pravic. Drugič, s časom se je utrdilo dojemanje, da so človekove pravice z zaščito v UL OZN postale del mednarodnega prava in s se tem internacionalizirale in niso več v izključni pristojnosti držav (Buergenthal 2000: 10).

Od sprejetja obeh mednarodnih paktov leta 1966 do konca hladne vojne je bilo drugo obdobje, tj. obdobje vzpostavljanja univerzalnih in regionalnih institucij za nadzor in implementacijo spoštovanja človekovih pravic. V tem času se je OZN razširil in sprejel številne nove samostojne države, ki so želele končati politiko apartheida. Pritiski članic Gibanja neuvrščenih držav so usmerili pozornost mednarodne javnosti k vprašanju človekovih pravic, kar je povzročilo večja pričakovanja glede vloge OZN pri naslavljanju kršitev človekovih pravic (Buergenthal 2000: 10). Proces je dobil poseben zanos, ko je ameriški predsednik Jimmy Carter človekove pravice postavil v središče zunanje politike Združenih držav Amerike (ZDA).⁴⁶ S tem so te postale tudi stalnica svetovnega dnevnega reda in dejavnik v merjenju moči v svetovni politiki (Buergenthal 2000: 11).

Konec hladne vojne, ki predstavlja začetek tretjega obdobja razvoja človekovih pravic, je najpomembneje vplival na razumevanje vsebine in zavezujočnosti človekovih pravic. Njihovo širjenje je postalo legitimna skrb celotne mednarodne skupnosti.⁴⁷ S tem je bilo preseženo binarno razumevanje človekovih pravic kot bodisi predvsem notranjepolitične bodisi pretežno mednarodne zadeve. Isto sporočilo najdemo tudi v Dunajski deklaraciji in

---

⁴³ Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah – International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, GA/RES/2200A (XXI), 16. december 1966/3. januar 1976, http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/a_ceschr.htm (2. 7. 2006).

⁴⁴ Proces prevajanja pravno nezavezujočih določil (*soft law*) Splošne deklaracije človekovih pravic v pravne obveznosti (*hard law*), določene v obeh mednarodnih paktih, pravni teoretiki imenujejo 'pozitivizacija prava' (Eide 2000: 124).

⁴⁵ Ustanovna listina OZN – Charter of the United Nations, San Francisco, 26. junij 1945/24. oktober 1945, <http://www.un.org/aboutun/charter/> (26. 6. 2006). V nadaljevanju UL OZN,

⁴⁶ Carterjev govor na univerzi Notre Dame – Commencement Speech Given at Notre Dame University, Jimmy Carter, Notre Dame, junij 1977, <http://teachingamericanhistory.org/library/index.asp?document=727> (1. 3. 2006).

⁴⁷ Poročilo svetovne konference o človekovih pravicah – Report of the World Conference on Human Rights, A/CONF.157/24, 25. junij 1993, <http://www.unhchr.ch/html/menu5/wchr.htm> (28. 2. 2006) (III. pogl./I. odst./4. čl.). V nadaljevanju Poročilo svetovne konference o človekovih pravicah.

akcijskem programu (III. pogl./I. odst./5. čl.), ki je sestavni del Poročila svetovne konference o človekovih pravicah in govori, da so

/v/se človekove pravice /.../ splošne, nedeljive, soodvisne in medsebojno povezane. Mednarodna skupnost mora obravnavati človekove pravice globalno, na pravičen in enak način, na enaki podlagi in z enakim poudarkom. Kljub temu da je treba imeti v mislih pomen nacionalnih in regionalnih posebnosti ter različnih zgodovinskih, kulturnih in verskih ozadij, je naloga držav, ne glede na njihov politični, ekonomski ali kulturni sistem, da širijo in ščitijo vse človekove pravice in temeljne svoboščine.

Deklaracija je dokončno potrdila mednarodni značaj človekovih pravic in zavrnila kulturni relativizem, ki je pogosto služil kot opravičilo za zatiskanje oči pred kršitvami človekovih pravic. Nekdaj splošno dejstvo, da je mednarodni sistem po svoji naravi nevtralen glede vprašanj, ki so v notranji pristojnosti držav, ni več veljalo (Fox in Roth 2000: 5). Ta ugotovitev je zelo pomembna za raziskovanje mednarodnih volilnih standardov, saj potrjuje, da kljub dejstvu, da so volitve primarno notranja zadeva držav, obstajajo standardi, ki se uporabljajo po vsem svetu. V Dunajski deklaraciji je to zapisano kot splošnost (*universality*), nedeljivost (*indivisibility*) in soodvisnost (*interdependence*) človekovih pravic (Nowak 2000: 71).

Za raziskovanje volitev so pomembna tudi določila glede razmerja med demokracijo in človekovimi pravicami. Po koncu hladne vojne so se namreč zgodile spremembe tudi na področju razumevanja sistemov vladanja v svetu in njihove povezanosti s človekovimi pravicami. Dunajska deklaracija (III. pogl./I. odst./8. čl.) določa, da "so demokracija, razvoj in spoštovanje človekovih pravic ter temeljnih svoboščin medsebojno povezani in se vzajemno krepijo". Med volitvami in človekovimi pravicami tako obstaja povezanost (Fox in Roth 2000: 6), ki je posebej jasno razvidna iz pravnega razumevanja demokracije.

V mednarodnem pravu je demokracija razumljena kot sklop demokratičnih postopkov (Fox in Roth 2000: 49). V jedru tega razumevanja leži načelo suverenosti ljudstva in posameznika, ki je povezano z vrsto drugih državljanskih svoboščin in političnih pravic, kot so na primer pravica do politične udeležbe ter pravica do svobode mišljenja, izražanja, zbiranja in združevanja.⁴⁸ Ker se v modernih državah suverenost ljudstva izraža na volitvah, se je mednarodno pravo usmerilo v volitve in z njimi povezanim zagotavljanjem človekovih pravic (*ibid.*).

---

⁴⁸ Več o povezanih pravicah v 2.2.

Pravica državljanov do izražanja njihovega mnenja na svobodnih in poštenih volitvah je tako postala v mednarodnem pravu edini legitimni način izražanja privolitve vladanih. To lahko sklepamo na podlagi naraščajočega števila držav, ki so začele izražati svojo pripravljenost na svobodne in poštene volitve. Takšno razumevanje še dodatno potrjujejo pravno nezavezujoči viri, kot so na primer dokumenti OZN, EU, OVSE in drugih organizacij (Macdonald 2002: 2). Zahteva po tem, da se notranja in mednarodna legitimnost vlade potrdi z demokratičnimi postopki, postaja zahteva mednarodnega prava, ki se ob pomoči univerzalnih in regionalnih mednarodnih organizacij uporablja globalno (Franck 1992: 47).⁴⁹ Z zahtevo po demokraciji kot sistemu vladanja se pojavlja tudi zahteva po izpolnjevanju mednarodnih volilnih standardov, ki jih določa demokracija (Franck 2000: 30 in 1992: 48).

Tabela 1: Razvoj prava človekovih pravic

Obdobje	Dogajanje
1948–1966	◆ Normativno utrjevanje prava človekovih pravic.
1966–1989	◆ Vzpostavljanje univerzalnih in regionalnih institucij za nadzor in implementacijo človekovih pravic.
1989–	<ul style="list-style-type: none"> ◆ Splošne, nedeljive, soodvisne in medsebojno povezane človekove pravice postanejo skrb celotne mednarodne skupnosti. ◆ Demokracija in človekove pravice postaneta soodvisni in se vzajemno krepita. ◆ Svobodne in poštene volitve kot edini legitimni način izražanja privolitve vladanih demokraciji postanejo človekova pravica.

2.2 Mednarodni volilni standardi

Volilni standardi so zapisani v naslednjih temeljnih dokumentih človekovih pravic: Splošni deklaraciji človekovih pravic (v nadaljevanju Splošna deklaracija), Mednarodnem paktu o državljanskih in političnih pravicah (v nadaljevanju Mednarodni pakt),⁵⁰

⁴⁹ Razpravo o razmerju med pravico do demokratičnega vladanja in suverenostjo ljudstva v svojem delu o vladni nelegitimnosti v mednarodnem pravu povzame Roth (2000). Po njegovem mnenju pravni koncept suverenosti ljudstva že lahko služi kot zadosten argument nepriznavanja vlad. To pa še ne pomeni, da je pravica do demokratičnega vladanja postala mednarodnopravna norma (*ibid.*).

⁵⁰ Več o rezervacijah držav na določila Mednarodnega pakta v Interpretativne deklaracije in rezervacije v zvezi s Paktom o državljanskih in političnih pravicah – Declarations and Reservations deposited with the

Konvenciji o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin (v nadaljevanju Evropska konvencija),⁵¹ Afriški listini o človekovih pravicah in pravicah ljudstev (v nadaljevanju Afriška listina),⁵² Ameriški konvenciji o človekovih pravicah (v nadaljevanju Ameriška konvencija)⁵³ in Dokumentu srečanja o človekovi razsežnosti OVSE v Kopenhavnu.⁵⁴ Ta izbor dokumentov predstavlja geografsko in časovno porazdeljenost analiziranih dokumentov.

2.2.1 Pravica do politične udeležbe

2.2.1.1 Osnova pravice do politične udeležbe

Glavni volilni standard,⁵⁵ ki izhaja iz primerjanih dokumentov in ga morajo spoštovati vse države, je pravica do politične udeležbe (*right to political participation*). Ta pravica se je v večstranskih mednarodnih pogodbah pojavila najprej, in sicer takoj po drugi svetovni vojni (Fox 2000: 53). Iz tabele 2 spodaj je razvidno, da ima ta pravica dva glavna poudarka: posamezniki imajo pravico sodelovati pri opravljanju javnih zadev⁵⁶ svoje države, bodisi neposredno ali prek svobodno izvoljenih predstavnikov.⁵⁷ Kot je leta

---

Secretary General for ICCPR (status 5. februar 2002), OHCHR, 2002, http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/treaty5_asp.htm (3. 3. 2006).

⁵¹ Konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, spremenjena in dopolnjena s Protokolom št. 11 – Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms as amended by Protocol No. 11, CETS št. 005, SE, Rim, 4. september 1950/3. september 1953, <http://www.ECHR.coe.int/NR/rdonlyres/200393FD-EAD3-434F-BD46-41BE147A18E9/0/SlovenianSlo v%C3%A8ne.pdf> (7. 2. 2006).

⁵² Afriška listina o človekovih pravicah in pravicah ljudstev – African (Banjul) Charter on Human and Peoples' Rights, Doc. CAB/LEG/67/3 rev. 5, Nairobi, 27. junij 1981/21. oktober 1986, http://www.africaunion.org/official_documents/Treaties_%20Conventions_%20ProtocolsBanjul%20Charter.pdf (7. 3. 2006).

⁵³ Ameriška konvencija o človekovih pravicah – American Convention on Human Rights, Mednameriška konferenca o človekovih pravicah, San José in Costa Rica, 22. november 1969/18. julij 1978, <http://www.cidh.org/Basicos/basic3.htm> (7. 3. 2006).

⁵⁴ Dokument srečanja o človekovi razsežnosti OVSE v Kopenhavnu – Document of the Copenhagen Meeting of the Conference on the Human Dimension of the CSCE, Kopenhavn, 29. junij 1990, http://www.osce.org/documents/odihr/1990/06/13992_en.pdf (7. 2. 2006). OVSE se je pred letom 1995 imenoval Konferenca za varnost in sodelovanje v Evropi (KVSE). V luči novih izzivov se je v dokumentu Proti pristnemu partnerstvu novega obdobja (Towards a Genuine Partnership in a New Era, srečanje KVSE na vrhu, Budimpešta, 5.–6. december 1994, http://www.osce.org/documents/mcs/1994/12/4048_en.pdf (8. 3. 2006), 3. čl.) (v nadaljevanju Proti pristnemu partnerstvu novega obdobja) KVSE preimenoval v OVSE. Zaradi preglednosti besedila povsod uporabljam kratico OVSE.

⁵⁵ Človekove pravice, ki se navezujejo na volitve in so zaščitene po celem svetu, imenujem mednarodni volilni standardi. Več o povezavi med človekovimi pravicami in volilnimi standardi v 2.1.

⁵⁶ Med zapisoma obeh pravic so manjše razlike, ki pa ne vplivajo na njuno vsebino. Splošna deklaracija (21. čl.) in Afriška listina (13(1). čl.) uporabljata besedno zvezo 'sodelovati pri upravljanju države' (*take part in the government of his country*), medtem ko Mednarodni pakt (25(a). čl.) ščiti 'sodelovanje v javnih zadevah države' (*take part in conduct of public affairs*).

⁵⁷ Splošna deklaracija (21. čl.), Mednarodni pakt (25(a). čl.), Ameriška konvencija (23(1a). čl.) in Afriška listina (13. čl.).

1996 interpretiral Odbor za človekove pravice (HRC – *Human Rights Committee*),⁵⁸ neposredno sodelovanje pri upravljanju države pomeni, da imajo državljani pravico kandidirati na volitvah in uveljavljati svojo aktivno volilno pravico. Neposredno lahko državljani sodelujejo tudi kot člani izvršne oblasti, pri opravljanju javnih funkcij ali z odločanjem o javnih zadevah na referendumih. Ta pravica vključuje sodelovanje državljanov na ravni lokalnih skupnosti ali v predstavnih telesih, ki zastopajo mnenja državljanov pri vladi.⁵⁹ Pasivno volilno pravico državljani lahko uveljavljajo s svobodnim glasovanjem za kandidate na volitvah.

Izvoljeni predstavniki morajo v resnici, ne le navidezno, izvajati oblast v državi in biti vertikalno odgovorni (*vertically accountable*) volivcem,⁶⁰ v nasprotnem primeru pravica do politične udeležbe ni spoštovana.⁶¹ Državljanom mora biti tudi omogočeno, da izvajajo pritisk na izvoljene predstavnike z javnimi razpravami, dialogom s predstavniki ali drugimi oblikami javnega organiziranja. Ta vrsta politične udeležbe mora biti podprta z zagotavljanjem svobode izražanja, zbiranja in združevanja.⁶² Slednje svoboščine posebej izpostavlja Afriška listina (13(1). čl.),⁶³ kar kaže na posebnost afriške izkušnje z demokratizacijo, ko so se afriške države borile za svobodno upravljanje svojih držav brez kolonialne nadoblasti in so zato svobodo še posebej poudarile v Afriški listini.

Posebnost med analiziranimi dokumenti je Evropska konvencija, ki ne vsebuje določil o zaščiti pravice do politične udeležbe, ampak jo zaščiti le s Protokolom h Konvenciji o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin (v nadaljevanju: Prvi opcijski protokol).⁶⁴ Ta pogodbenice zavezuje (3. čl.), da v razumnih časovnih presledkih izvajajo

---

⁵⁸ Splošni komentar št. 25: Pravica do sodelovanja v javnih zadevah, volilna pravica in pravica do enakega dostopa do javnih služb – General Comment No. 25: The right to participate in public affairs, voting rights and the right to equal access to public service (Art. 25), 57. seja, CCPR/V/21/Rev.1/Add.7, julij 1996, [http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/\(Symbol\)/d0b7f023e8d6d9898025651e004bc0eb?Opendocument](http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/(Symbol)/d0b7f023e8d6d9898025651e004bc0eb?Opendocument) (3. 3. 2006) (6., 7. in 8. čl.). V nadaljevanju Splošni komentar št. 25.

⁵⁹ Splošni komentar št. 25 (6. čl.).

⁶⁰ Vertikalna odgovornost je odgovornost države do svojih državljanov. Več o njej v O'Donnell (2004: 37) in v Diamond in Morlino (2004: 25).

⁶¹ Splošni komentar št. 25 (7. čl.).

⁶² Splošni komentar št. 25 (8. čl.). Pravice do svobodnega izražanja, mirnega zbiranja in svobodnega združevanja so podrobneje razdelane v 2.2.2 in 2.2.3.

⁶³ Omenjene pravice so zapisane tudi v Osnutku deklaracije o volitvah, demokraciji in vladanju v Afriki (Draft Declaration on Elections, Democracy and Governance in Africa, AU, Pretoria, 2003 http://www.africa-union.org/News_Events/Calendar_of_%20Events/Election%20Democratie/Draft%20AU%20Declaration%20on%20election.pdf (18. 4. 2006)) in v Izjavi afriške konference o volitvah, demokraciji in vladanju (Africa Conference on Elections, Democracy and Governance Statement, AU, Pretoria, 2003, http://www.africa-union.org/News_Events/Calendar_of_%20Events/Election%20Democratie/Pretoria%20conference%20Statement%20April%201003.pdf (18. 4. 2006)).

⁶⁴ Protokol h Konvenciji o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin – Protocol to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, CETS št. 009, SE, Pariz, 20. marec 1952/18.

svobodne in tajne volitve, ki morajo zagotavljati svobodno izražanje mnenja ljudstva pri izbiri zakonodajnih teles. Čeprav pravica do politične udeležbe ni izrecno zapisana, je implicitno vsebovana v dolžnosti pogodbenic do izvajanja volitev. Evropsko sodišče za človekove pravice (ESČP)⁶⁵ je v svojih odločitvah interpretiralo to določbo tako, da štiti enake pravice tistim, zapisanim v 25. členu Mednarodnega pakta (Fox 2000: 25).

Eden izmed vrhov priznavanja človekove pravice do politične udeležbe je Dokument srečanja o človekovi razsežnosti OVSE v Kopenhavnu iz leta 1990, s katerim so sodelujoče države naredile enega najpomembnejših korakov v smeri promocije politične udeležbe državljanov na evroatlantskem območju. OVSE je potrdil, da sta "pluralistična demokracija in pravna država nujni za spoštovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin", in se zavezal k "izgradnji demokratičnih družb, temelječih na svobodnih volitvah in vladavini prava".⁶⁶ Ta zapis kaže, da so demokracija, volitve in človekove pravice del neločljive celote, kar se je lahko uveljavilo šele po koncu hladne vojne.

Dokument srečanja o človekovi razsežnosti OVSE vsebuje tudi pravico državljanov, da sodelujejo pri upravljanju svoje države neposredno ali prek izvoljenih predstavnikov. Pravica do posredne udeležbe je zaščitena z določbo, da je "volja državljanov, svobodno in pošteno izražena na periodičnih in pristnih (*genuine*) volitvah, temelj avtoritete in legitimnosti vsake vlade".⁶⁷ Pravica do neposrednega sodelovanja pa je implicitno zaščitena z določilom, da je "predstavniška vlada, ki je odgovorna izvoljenim predstavnikom ali neposredno volivcem," človekova pravica.⁶⁸

---

maj 1954, <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?NT=009&CM=8&DF=4/13/2006&CL=ENG> (13. 3. 2006) (3. čl.).

⁶⁵ Ustanovitev Evropskega sodišča za človekove pravice določa Evropska konvencija (19. čl.).

⁶⁶ Tudi Ustanovna listina OAD (Charter of the Organization of American States, dopolnjena leta 1967, 1985, 1992 in 1993, deveta konferenca OAD, 30. april 1948/1. december 1951, <http://www.oas.org/juridico/english/charter.html> (3. 3. 2006), 2(b). čl.) navaja "prepričanje, da je predstavniška demokracija nujen pogoj za stabilnost, mir in razvoj regije". Širjenje demokracije, upoštevajoč načelo nevmešavanja v notranje zadeve držav, postavi tudi kot enega izmed glavnih namenov organizacije (2(b). čl.).

⁶⁷ Dokument srečanja o človekovi razsežnosti OVSE v Kopenhavnu (6. čl.).

⁶⁸ Dokument srečanja o človekovi razsežnosti OVSE v Kopenhavnu (5(2). čl.).

Tabela 2: Pravica do politične udeležbe v mednarodnih dokumentih

Pravica (navzdol)/Vir (desno)	Splošna deklaracija človekovih pravic	Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah	Ameriška konvencija o človekovih pravicah	Afriška listina o človekovih pravicah in pravicah ljudstev	Konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin	Dokument srečanja o človekovi razsežnosti OVSE v Koebenhavnu
voliti	●	●	●	●	●	●
biti voljen	●	●	●	●	●	●
periodičnost volitev	●	●	●	X	●	●
pristine volitve	●	●	●	X	X	X
poštene volitve	X ⁶⁹	X	X ⁷⁰	X	X	●
splošna volilna pravica	●	●	●	X	●	X
enaka volilna pravica	●	●	●	X	X	X
tajno glasovanje	●	●	●	X	●	●
svobodno glasovanje	●	●	●	●	●	●

Legenda:

- pravica je zaščiten
- x pravica ni zaščiten

2.2.1.2 Dodatna določila k pravici do politične udeležbe

Določila pravice do politične udeležbe se razlikujejo v razumevanju dodatnih določil k obravnavani pravici. Vsi dokumenti določajo, da se mora pravica uveljavljati na pristnih in periodičnih volitvah, ob načelu splošne in enake volilne pravice, s tajnim glasovanjem,⁷¹ ki zagotavlja svobodno izražanje volje volivcev.⁷² To pomeni, da ni dovolj, da se zgolj izvedejo volilni postopki; obstajajo tudi normativna določila, ki jih mednarodno pravo postavlja za njegovo izvedbo. Periodičnost⁷³ volitev pomeni, da časovna obdobja med volitvami niso prekomerno dolga in zagotavljajo kontinuirano

⁶⁹ Slovenski prevod Splošne deklaracije *genuine* prevaja kot poštenost (Cerar, Jamnikar in Smrkolj 2002: 156), prevod Mednarodnega pakta *genuine* prevaja kot resničnost (*ibid.* 202). in prevod Ameriške konvencije *genuine* zopet kot poštenost (*ibid.* 706). Vidimo nedslednosti v prevodih, saj dokumenti, kot so je Splošni komentar št. 25 uporabljajo oba izraza, tako *fair* kot *genuine*. V nalogi strogo ločim oba izraza tudi v slovenščini.

⁷⁰ Ameriška deklaracija o pravicah in dolžnostih človeka (American Declaration of the Rights and Duties of Man, deveta Konferenca OAD, Bogota, 1948, <http://www.cidh.org/Basicos/basic2.htm> (7. 3. 2006), XX. čl.) določa, da ima "/v/saka opravilno sposobna oseba /.../ pravico sodelovati pri upravljanju svoje države, neposredno ali prek izvoljenih predstavnikov, in sodelovati na splošnih volitvah, ki morajo biti tajne, poštene (*honest*), periodične in svobodne".

⁷¹ Pravica do tajnega glasovanja je zapisana v izvorniku kot *secret vote* (Splošna deklaracija, 21(3). čl.) in *secret ballot* (Mednarodni pakt, 25(b). čl.) in Ameriška konvencija, 23(b). čl.).

⁷² Splošna deklaracija (21. čl.), Mednarodni pakt (25(b). čl.), Ameriška konvencija (23(b). čl.) in Dokument srečanja o človekovi razsežnosti OVSE v Koebenhavnu (7. čl.). Prvi opcijski protokol (3. čl.) ista postopkovna zagotovila vsebuje implicitno. Primerjava dokumentov je v tabeli 2 zgoraj.

⁷³ Prevod Splošne deklaracije govori o občasnih volitvah (Cerar, Jamnikar in Smrkolj 2002: 156) med tem ko prevodi drugih dokumentov, na primer prevod Mednarodnega pakta, govorijo o periodičnih volitvah (Cerar, Jamnikar in Smrkolj 2002: 202). Sam *periodic elections* prevajam kot periodične volitve. Seznam glavnih prevodov se nahaja v 6.2.

odgovornost izvoljenih predstavnikov svojim volivcem.⁷⁴ Kot navaja Visoki komisar OZN za človekove pravice (UNHCHR – *United Nations Office of the High Commissioner on Human Rights*),⁷⁵ se na periodičnost volitev nanaša tudi določba o pristnosti volitev. To pomeni, da volitve ne smejo biti le navidezno periodične, ampak morajo volilna časovna obdobja v resnici služiti izvajanju pravice do volilne udeležbe in ne biti le pretveza za kvazi demokratične postopke. Določba pristnih volitev vsebuje tudi rezultate volitev, ki morajo biti pristen odraz svobodne volje volivcev⁷⁶ s splošno volilno pravico.⁷⁷

Ta mora omogočiti, da je najširšemu krogu volivcev zagotovljena pravica do politične udeležbe, ki se na volitvah uveljavlja z izdelavo volilnih imenikov.⁷⁸ Enaka volilna pravica pa mora spoštovati načelo 'en volivec – en glas'. To pomeni, da ima vsak volivec na volitvah en enakovreden glas. Določanje volilnih meja, postopki registracije volivcev in glasovanja ter štetja in izračunavanja glasov morajo to načelo spoštovati.⁷⁹ Pomembno je tudi, da postopki ščitijo tajnost volivčevega glasu.

Tajnost glasovanja je postopkovno določilo, ki določa uporabo tajnih volilnih postopkov.⁸⁰ To pomeni, da mora biti glasovanje izvedeno na način, ki ohranja volivčevo odločitev tajno, prav tako pa po koncu glasovanja njegove odločitve ni mogoče izslediti. Tajnost glasovanja mora biti spoštovana tako v postopku oblikovanja glasovnic, postopku glasovanja in štetja glasov, kot tudi v zakonskih določilih, ki ne smejo prisiliti nobenega volivca, da bi razkril svojo odločitev.⁸¹

Afriška listina (13(3). čl.), kot izhaja iz tabele 2 zgoraj, dodatnih določil k pravici do politične udeležbe, razen pravice enakopravnega dostopa do javne lastnine in javnih

---

⁷⁴ Splošni komentar št. 25 (9. čl.).

⁷⁵ Človekove pravice in volitve: Priročnik o pravnih in tehničnih vidikih volitev ter o človekovih pravicah, povezanih z volitvami – *Human Rights and Elections: A Handbook on the Legal, Technical and Human Rights Aspects of Elections*, UNHCHR, New York in Ženeva, <http://www.unhchr.ch/pdf/hrelections.pdf> (11. 3. 2006) (76. čl.). V nadaljevanju Človekove pravice in volitve.

⁷⁶ Splošna deklaracija (21(3). čl.) določa še, da se lahko volitve izvajajo na kakršenkoli drug način, ki zagotavlja svobodo volilnih postopkov, vendar je to določilo iz kasnejših dokumentov izpuščeno in ga ponovno najdemo šele v Dokumentu srečanja o človekovi razsežnosti OVSE iz Kopenhavna (5(1). čl.).

⁷⁷ Človekove pravice in volitve (76. čl.).

⁷⁸ Omejitve volilne pravice se lahko nanašajo le na starost, državljanstvo in poslovno opravilno sposobnost volivca. Volilne pravice se ne sme omejevati na podlagi ekonomskega statusa, prekomernih zahtev glede stalnega bivališča, omejitev pravic naturaliziranim državljanom, znanja jezika ali pismenosti (Človekove pravice in volitve, 66. in 67. čl.).

⁷⁹ Človekove pravice in volitve (68. čl.). Več o volilnih postopkih v 3.3.1.

⁸⁰ Človekove pravice in volitve (61. čl.).

⁸¹ Človekove pravice in volitve (68. čl.).

služb, ne navaja. Kljub temu pa so afriške države, ki so pogodbenice Mednarodnega pakta,⁸² dolžne spoštovati njegova določila, torej tudi mednarodne volilne standarde.

Razen Dokumenta srečanja o človekovi razsežnosti OVSE v Kopenhavnu (6. čl.) nobeden izmed analiziranih dokumentov ne določa, da morajo biti volitve poštene. Iz tega sledi, da poštene volitve niso eksplicitno zapisane v mednarodnih pravno zavezujočih dokumentih kot volilni standard, čeprav ni enotne interpretacije ali iz Mednarodnega pakta implicitno izhaja zaveza držav, da izpeljejo poštene volitve.⁸³ Čeprav Splošni komentar št. 25 razlaga obvezo držav, da izpeljejo poštene volitve, nikjer ne razloži, kaj poštene volitve so, a istočasno definira pomen pristnih volitev.⁸⁴ To pomeni, da tudi Splošni komentar št. 25 uporablja pojem poštenih volitev kot samoumevno normativno določilo, čeprav v samih členih Mednarodnega pakta ni zapisano. Tudi to določilo o svobodnih volitvah ni pravno zavezujoče, saj ni zapisano v pravno zavezujočih dokumentih, so pa sodelujoče države temu določilo OVSE zavezane tako pravno kot politično.

2.2.1.3 Omejitve pravice do politične udeležbe

Pravica do politične udeležbe ni absolutna in je lahko tudi omejena. Omejitve pravice so v analiziranih dokumentih zapisane tako implicitno kot eksplicitno. Mednarodni pakt določa, da ima pravico in priložnost do politične udeležbe vsak državljan, brez razlikovanja, kot ga opredeljuje določba 2. člena,⁸⁵ in brez nerazumnih omejitev. To hkrati pomeni, da prepoved diskriminacije ni absolutna, temveč da je mogoče uveljavljanje pravice omejiti na način, ki ni 'nerazumen' oz. v neskladju z določbo 2. člena. Snovalci tega člena so, kot je poudaril HRC, z upoštevanjem kriterija razumnosti dopustili možnost omejevanja pravice do politične udeležbe določenim skupinam, kot so mladoletni, nerezidenti ali obsojenci, in takšnega razlikovanja niso šteli za diskriminatorno.⁸⁶ Omejevanje pravice moramo brati tudi v kontekstu določbe 4. člena, ki daje državam možnost začasne derogacije političnih pravic v času splošne nevarnosti, ki ogroža življenja

---

⁸² Več o stanju ratifikacij Mednarodnega pakta v Status ratifikacij glavnih konvencij o človekovih pravicah – Status of Ratifications of the Principal Human Rights Treaties, UNHCHR, 9. junij 2004, <http://www.unhchr.ch/pdf/report.pdf> (9. julij 2006).

⁸³ Več o mnenju, da določba o poštenih volitvah izhaja iz analiziranih dokumentov, v Človekove pravice in volitve (64. čl.).

⁸⁴ Splošni komentar št. 25 (9. čl.).

⁸⁵ Več o načelu nediskriminacije v poglavju 2.2.4.

⁸⁶ Splošni komentar št. 25 (4. čl.). Pravico do nediskriminacije državljanov lahko razumemo tudi tako, da država ne sme diskriminirati tudi političnih skupin/strank, ne le posameznikov (Fox 2000: 54).

ljudi. Torej se lahko pravico do politične udeležbe omeji v primerih vojn, notranjih konfliktov, terorizma, naravnih nesreč in podobno.⁸⁷

Afriška listina (13(1). čl.) in Ameriška konvencija (23(2). čl.) določata le, da mora biti kakršnokoli omejevanje pravice zakonsko določeno. To pomeni, da je notranje pravo podlaga vsakega omejevanja pravic. Ker pa notranje pravo ne sme biti v nasprotju z mednarodnim pogodbenim pravom, si lahko to določilo razlagamo podobno kot določila Mednarodnega pakta.⁸⁸

Najbolj podrobna določila glede omejevanja pravice do politične udeležbe so se razvila v obeh Amerikah, čeprav že razlaga dodatnih določil k pravici do politične udeležbe dopušča razumno omejevanje volilne pravice posameznim skupinam državljanov.⁸⁹ V Ameriški konvenciji (23(2). čl.) so te omejitve zapisane eksplicitno; dokument dopušča le omejitve volilne pravice na podlagi naslednjih kriterijev: starost, državljanstvo (*nationality*), prebivališče, jezik, izobrazba, poslovna sposobnost (*civil and mental capacity*) ali izrek sodbe pristojnega sodišča v kazenskih postopkih. To pomeni, da vsakdo ne more biti volivec, ampak mora izpolnjevati zakonsko določene razumne in objektivne pogoje, ki pa se razlikujejo med državami.⁹⁰

Evropska konvencija, Dokument srečanja o človekovi razsežnosti OVSE v Kopenhagenju in Splošna deklaracija omejitve pravice do politične udeležbe ne določajo, kar pa ne pomeni, da teh omejitve v posameznih državah ni. Vsaka država ima namreč pravico omejiti politično udeležbo svojim državljanom na podlagi kriterijev, zapisanih v Mednarodnem paktu.

2.2.1.4 Sodna praksa

V pomoč pri interpretaciji pravice do politične udeležbe je pomembna pritožba v primeru Jorge Landinelli Silva v. Urugvaj iz leta 1978.⁹¹ HRC je sprejel odločitev, da je država dolžna ustvarjati okolje, ki vsem državljanom zagotavlja uživanje pravice do politične udeležbe. Odločitev je pokazala, da dolgoletni prevladujoči pogled znanstvenikov, sodišč in vlad, da politične pravice pomenijo predvsem prepoved državi,

---

⁸⁷ Neupravičeno sklicevanje na 4. člen skuša s svojimi odločitvami, katere so države dolžne spoštovati, v praksi preprečevati HRC (Nowak 2000: 73).

⁸⁸ Več o omejitvah zapisanih v Mednarodnem paktu glej 2.2.1.3. zgoraj.

⁸⁹ Več o razlagi določil omejevanja pravice v 2.2.1.2.

⁹⁰ Splošni komentar št. 25 (4. čl.).

⁹¹ Jorge Landinelli Silva v. Urugvaj – Jorge Landinelli Silva v. Uruguay, komunikacija št. R.8/34, HRC, 30. maj 1978, <http://wwwserver.law.wits.ac.za/humanrts/undocs/session36/8-34.htm> (3. 3. 2006). Pregled za volitve pomembne sodne prakse, s pojasnilom glede predmeta (pri)tožbe, je predstavljen v prilogi Č.

da se vmešava v življenje državljanov, medtem ko po drugi strani ekonomske, socialne in kulturne pravice zahtevajo pozitivne ukrepe, ne velja več. Tudi politične pravice pomenijo (povezano) dolžnost države, da jih zagotavlja, spoštuje in temu ustrezno sprejema ukrepe (Nowak 2000: 71–2).

Zaščita pravice do politične udeležbe pa ni le dolžnost države, ampak celotne mednarodne skupnosti. V svoji odločitvi v Primeru Mehike⁹² je Medameriška komisija za človekove pravice internacionalizirala pravico do politične udeležbe. V obrambi glede očitanih kršitev pravice se je Mehika sklicevala na načelo nevmešavanja v notranje zadeve držav. Njena argumentacija je bila, da so politične pravice državljanov zadeva suverenih držav, zato Medameriška komisija naj ne bi bila pristojna za obravnavanje kršitev te pravice.⁹³ Argumentacija je bila podobna tudi v primeru pritožbe državljanov Čila,⁹⁴ da določba ustave, ki opredeljuje posebne senatorske privilegije (na primer doživljenjski senatorski mandat Avgusta Pinocheta), ni v skladu z določili o periodičnosti volitev in pravici ljudstva, da vpliva na vladno politiko. Medameriška komisija je zavrnila argumentaciji obeh držav, da gre pri tožbah za vmešavanje v notranje zadeve države, in odločila, da je prišlo do kršitev Ameriške konvencije ter predlagala državam, da uskladita notranji pravni red z omenjeno mednarodno zavezo.⁹⁵

ESČP je v primeru tožbe grškega režima zaradi kršitev pravice do politične udeležbe razsodil, da so za zagotavljanje pravice do politične udeležbe nujne tudi temeljne svoboščine, ki s pravico do politične udeležbe zagotavljajo obstoj predstavniških teles (glej grafični prikaz 1 spodaj). V tožbi v Grškem primeru⁹⁶ je ESČP poudaril, da Opcijski protokol (3. čl.) določa "obstoj predstavniških teles, izvoljenih v razumnih časovnih obdobjih" (Franck 1992: 66). Hkrati je sodišče Grčiji naložilo uveljavitev svobode zborovanja in zbiranja kot temeljnih svoboščin v demokracijah.⁹⁷

---

⁹² Primer Mehike – Case of Mexico, primeri 9768, 9780 in 9828, Resolucija št. 01/90 – OEA/Ser.L/V/II.77, Medameriška komisija za človekove pravice, 17. maj 1990, http://www.wcl.american.edu/pub/humright/digest/inter-american/english/annual/1989_90res0190.html (3. 3. 2006) (20. čl.). V nadaljevanju Primer Mehike.

⁹³ Primer Mehike (20. čl.).

⁹⁴ Andres Aylwin Azocar in drugi v. Čile – Andres Aylwin Azocar et al. v. Chile, poročilo št. 137/99, primer št. 11.863, Medameriška komisija za človekove pravice, 27. december 1999, <http://www.cidh.org/annualrep/99eng/merits/chile11.863.htm> (7. 3. 2006). V nadaljevanju Andres Aylwin Azocar in drugi v. Čile.

⁹⁵ Andres Aylwin Azocar in drugi v. Čile (5. čl.).

⁹⁶ Grški primer (Danska, Norveška, Švedska in Nizozemska v. Grčija) – The Greek Case (Denmark, Norway, Sweden, the Netherlands v. Greece), ESČP DH (70) 1, Resolucija (69) 51 s 186. srečanja, 12. december 1969, <http://cmiskp.ECHR.coe.int/tkp197/view.asp?action=html&documentId=687117&portal=hbkm&source=externalbydocnumber&table=1132746FF1FE2A468ACCBBCD1763D4D8149> (7. 3. 2006). V nadaljevanju Grški primer.

⁹⁷ Grški primer (priloga/10. čl.).

Pri razlagi pravice do politične udeležbe se je ESČP v svojih sodbah sklicevalo tudi na splošna pričakovanja držav pogodbenic Evropske konvencije. V razsodbi v primeru *Združena komunistična stranka Turčije in ostali v. Turčija*⁹⁸ je sodišče demokracijo opredelilo kot "n/edvomno osnovno lastnost evropskega javnega reda" in dodalo, da je "demokracija edini politični model, ki ga Evropska konvencija človekovih pravic omenja." S tem je pravico do politične udeležbe umestilo v širši kontekst demokracije v Evropi in jo povežalo tudi z uživanjem drugih pravic in svoboščin.

2.2.1.5 Resolucije Organizacije združenih narodov

Resolucije Generalne skupščine OZN z naslovom *Povečevanje učinkovitosti načel periodičnih in pristnih volitev* lahko dodatno pripomorejo k razumevanju pravice do politične udeležbe.⁹⁹ Prva resolucija je bila sprejeta že leta 1988, kar je presenetljivo, ker kaže, da so volitve na dnevni red OZN prišle še pred koncem hladne vojne, vendar je bila najbolj vsebinsko bogata resolucija sprejeta leta 1990.¹⁰⁰ Demokracijo je izpostavila kot edini legitimni sistem vladanja, ko je poudarila privolitev vladanih, na stalnih in pristnih volitvah, kot predpogoj pravice do vladanja¹⁰¹ in volitve kot nujen del naporov za zaščito interesov vladanih.¹⁰² Tudi v tej resoluciji je poudarjeno, da je pravica do politične udeležbe glavni dejavnik pri uveljavljanju niza ostalih človekovih pravic in temeljnih svoboščin.¹⁰³ Tako je v resolucijah povezan koncept človekovih pravic in volitev ter izraženo prepričanje, da morajo biti volitve dostopne ljudstvom po vsem svetu.

Ti pozitivni koraki k zagotavljanju pravic so v resolucijah o *Povečevanju učinkovitosti načel periodičnih in pristnih volitev* uravnoteženi z določili o spoštovanju suverenih pravic držav članic. Resolucije odražajo skrbno vzpostavljeno ravnovesje med mednarodnimi standardi na eni in suverenimi pravicami držav na drugi strani. Že v

---

⁹⁸ *Združena komunistična stranka Turčije in ostali v. Turčija – United Communist Party of Turkey and Others v. Turkey*, 19392/92 [1998] ESČP 1, 30. januar 1998, <http://www.worldlii.org/eu/cases/ECHR/1998/1.html> (8. 3. 2006).

⁹⁹ V znanstvenih krogih še vedno ni soglasja glede vprašanja, ali in do kakšne mere deklaracije in resolucije OZN v resnici odražajo relevantno prakso držav. Mogoče pa je trditi, da je splošno sprejeto vmesno stališče, v skladu s katerim ti dokumenti sicer odražajo prakso držav, vendar nimajo takšne teže kot tradicionalne oblike državne prakse (Byers 1999: 42).

¹⁰⁰ *Povečevanje učinkovitosti načel periodičnih in pristnih volitev – Enhancing the effectiveness of the principle of periodic and genuine elections*, A/RES/45/150, 18. december 1990, <http://www.un.org/documents/ga/res/45/a45r150.htm> (3. 3. 2006). V nadaljevanju *Povečevanje učinkovitosti načel periodičnih in pristnih volitev 1990*. Glej tudi *Povečevanje učinkovitosti načel periodičnih in pristnih volitev* (1988, 1989, 1991, 1992 in 1993).

¹⁰¹ *Povečevanje učinkovitosti načel periodičnih in pristnih volitev 1990* (1. čl.).

¹⁰² *Povečevanje učinkovitosti načel periodičnih in pristnih volitev 1990* (2. čl.).

¹⁰³ *Povečevanje učinkovitosti načel periodičnih in pristnih volitev 1990* (2. čl.).

preambuli je potrjeno načelo, da ni enega političnega sistema in enega volilnega sistema, ki bi bil enako uporaben za vse države. To sovпада s pravico držav do svobodne izbire lastnega kulturnega, političnega, socialnega in ekonomskega sistema.¹⁰⁴ Iz tega sledi, da so države še vedno suverene v izbiri političnih in volilnih sistemov, ne pa tudi v izvajanju pravice do politične udeležbe kot človekove pravice. Po letu 1990, ko je OZN začel vzpostavljati lastne institucije na področju izvajanja volitev, se resolucije le sklicujejo na resolucije iz let 1988, 1989 in 1990, hkrati pa se bolj osredotočajo na delovanje teh institucij ter manj na vsebino same pravice do politične udeležbe. Po letu 1990 v OZN torej ni prihajalo do nadaljnjega razvoja te pravice.

Hkrati z omenjenimi resolucijami je OZN leta 1989 sprejel resolucijo o Spoštovanju načela suverenosti in nevmešavanja v notranje zadeve držav v njihovih volilnih postopkih.¹⁰⁵ V njej je poudarjeno, da imajo ljudstva neodtujljivo pravico do samoodločbe, ki jim omogoča svobodno odločanje o lastni prihodnosti.¹⁰⁶ Enako kot resolucija o Povečanju učinkovitosti načel periodičnih in pristnih volitev tudi ta resolucija priznava, da ni enega volilnega sistema ali modela, ki bi bil enako ugoden za vse države, in da so politični sistemi odvisni od okolja, v katerem se razvijajo.¹⁰⁷ Države zato poziva, naj se ne vmešavajo v suvereno pravico državljanov drugih držav, da določajo svoj politični status in v njihove volilne postopke.¹⁰⁸ Pri tem se sklicuje na Deklaracijo načel mednarodnega prava glede prijateljskih odnosov in sodelovanja med državami v skladu z UL OZN.¹⁰⁹ Pojem 'vmešavanja' se v tem primeru nanaša tako na financiranje, neposredno ali posredno podpiranje tujih političnih strank, grožnje s silo ali uporabo sile ali drugih postopkov, ki bi spodkopavali volilne postopke v državi.¹¹⁰ Vmešavanje, ki se

---

¹⁰⁴ Povečevanje učinkovitosti načel periodičnih in pristnih volitev 1990 (4. čl.).

¹⁰⁵ Spoštovanje načela suverenosti in nevmešavanja v notranje zadeve držav v njihovih volilnih postopkih – Respect for the principles of national sovereignty and non-interference in the internal affairs of States in their electoral processes, A/RES/44/147, 15. december 1989, <http://www.tamilnation.org/humanrights/instruments/891215GAresolution.htm> (8. 3. 2006). V nadaljevanju Spoštovanje načela suverenosti in nevmešavanja v notranje zadeve držav v njihovih volilnih postopkih 1989. Glej tudi Spoštovanje načela suverenosti in nevmešavanja v notranje zadeve držav v njihovih volilnih postopkih (1994, 1998, 2000, 2002).

¹⁰⁶ Spoštovanje načela suverenosti in nevmešavanja v notranje zadeve držav v njihovih volilnih postopkih 1989 (preambula/1. odst.).

¹⁰⁷ Spoštovanje načela suverenosti in nevmešavanja v notranje zadeve držav v njihovih volilnih postopkih 1989 (preambula/8. odst.).

¹⁰⁸ Spoštovanje načela suverenosti in nevmešavanja v notranje zadeve držav v njihovih volilnih postopkih 1989 (4. čl.).

¹⁰⁹ Deklaracija načel mednarodnega prava glede prijateljskih odnosov in sodelovanja med državami v skladu z UL OZN – Declaration on Principles of International Law Concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations, GA/RES/2526(XXV), 24. oktober 1970, <http://www1.umn.edu/humanrts/instate/principles1970.html> (8. 3. 2006) (načelo c).

¹¹⁰ Spoštovanje načela suverenosti in nevmešavanja v notranje zadeve držav v njihovih volilnih postopkih (5. čl.).

ne nanaša na 5. člen in ni poseganje v notranje zadeve države, je torej dovoljeno.¹¹¹ Ta resolucija je postala temelj volilnega delovanja v okviru OZN in dejstvo, da se resolucije od leta 1989 vsebinsko niso spreminjale, potrjuje sklep, da po letu 1990 ni prihajalo do nadaljnega razvijanja pravice do politične udeležbe v okviru OZN.

2.2.2 Svoboda mišljenja in izražanja

2.2.2.1 Svoboda mišljenja

Kot je razvidno iz analize pravice do politične udeležbe (glej poglavje 2.2.1), vsi dokumenti varujejo pravico do svobodnega glasovanja. V skladu z obstoječo sodno prakso in s pisanjem priznanih pravnih strokovnjakov ter kot izhaja iz analiziranih resolucij OZN, so s pravico do politične udeležbe tesno povezane štiri svoboščine: mišljenja, izražanja, zbiranja in združevanja.

Svoboda mišljenja je eksplicitno zaščiten v vseh primerjanih dokumentih (glej tabelo 3 spodaj). Najpomembnejša značilnost zaščite te svoboščine je, da vsi dokumenti eksplicitno ali implicitno varujejo svobodo mišljenja brez vmešavanja.¹¹² Eksplicitno jo zaščitita oba dokumenta OZN.¹¹³ Ostali dokumenti¹¹⁴ takšnega pojmovanja svobode ne vsebujejo in omenjajo le svobodo mišljenja brez določila o prepovedi vmešavanja. Iz načina zaščite ostalih pravic v istih členih pa lahko sklepamo, da posamezniki ne smejo biti nadlegovani zaradi svojega mišljenja. Afriška listina nima določila, ki bi eksplicitno zagotavljalo svobodo mišljenja brez vmešavanja, niti tega ne moremo sklepati iz konteksta člena. Je pa iz besedila listine razvidno,¹¹⁵ da je uživanje pravice pogojeno z notranjim pravom, iz česar lahko vseeno sklepamo, da Afriška listina posredno ščiti pravico do mnenja brez vmešavanja.

---

¹¹¹ Več o vprašanih notranje pristojnosti držav v 2.2.1.4.

¹¹² Splošna deklaracija (18. in 19. čl.), Mednarodni pakt (18. in 19. čl.), Evropska konvencija (9. in 10. čl.), Dokument srečanja o človekovi razsežnosti OVSE v Kopenhavnu (9(1). in 9(4). čl.), Ameriška konvencija (13(1). in 13(3). čl.) uporabljajo termine svoboda mišljenja (*freedom of thought*) in svoboda mnenja (*freedom of opinion*). Afriška listina (9. čl.) eksplicitno ščiti le svobodo mnenja (*freedom of opinion*).

¹¹³ Splošna deklaracija (19. čl.) in Mednarodni pakt (19(1). čl.).

¹¹⁴ Ameriška konvencija (13(1). čl.), Evropska konvencija (10(1). čl.) in Dokument srečanja o človekovi razsežnosti OVSE v Kopenhavnu (9(1). čl.).

¹¹⁵ Afriška listina (9. čl.).

Tabela 3: Svoboda mišljenja in izražanja

Pravica (navzdol)/Vir (desno)	Splošna deklaracija človekovih pravic	Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah	Ameriška konvencija o človekovih pravicah	Afriška listina o človekovih pravicah in ljudeh	Konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin	Dokument srečanja o človekovi razsežnosti OVSE v Kopenhavnu
svoboda mišljenja brez vmešavanja	●	●	●	X	●	X
svoboda izražanja	●	●	●	●	●	●
pravica do iskanja, sprejemanja in razširjanja informacij ter idej	●	●	●	●	● ¹¹⁶	●
prisotnost omejitev pravice do izražanja	●	●	●	●	●	●

Legenda:

- pravica je zaščiten
- x pravica ni zaščiten

2.2.2.2 Pravica do iskanja, sprejemanja in razširjanja informacij

Svobodo mišljenja, za katero v dokumentih ni zapisanih omejitev, moramo strogo ločevati od svobode izražanja, ki jo država lahko omeji.¹¹⁷ Pravica do iskanja, sprejemanja in razširjanja informacij ter idej, ki jo lahko razumemo kot pravico do izražanja, uživa zaščito v treh primerjanih dokumentih, kot je razvidno iz tabele 3 zgoraj,¹¹⁸ vendar obstajajo regionalne posebnosti zaščite te pravice. V Evropski konvenciji pravica do iskanja informacij ni zapisana in je razumljena le implicitno. Pravica do iskanja informacij, čeprav je zapisana pravica do sprejemanja in razširjanja informacij, ni zapisana niti v Dokumentu srečanja o človekovi razsežnosti OVSE v Kopenhavnu, kar kaže na podobnosti evropskega implicitnega načina zaščite te pravice. Afriška listina (9(1). čl.) štiti le pravico do sprejemanja informacij, pravica do iskanja informacij ni omenjena. Pravico do "razširjanja lastnega mišljenja v skladu zakonom"¹¹⁹ se lahko implicitno razume kot pravico do razširjanja informacij.

¹¹⁶ Pravice do iskanja, sprejemanja in razširjanja informacij ter idej Afriška listina in Evropska konvencija ne določata eksplicitno, vendar je mogoče trditi, da je zaščiten implicitno (Organization Article 19 1993: 15–16).

¹¹⁷ Splošni komentar št. 10: Svoboda izražanja – General Comment No. 10: Freedom of expression (Art. 19), HRC, 19. seja, 29. junij. 1983, <http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/0/2bb2f14bf558182ac12563ed0048df17?Opendocument> (11. 3. 2006) (1. čl.). V nadaljevanju Splošni komentar št. 10.

¹¹⁸ Splošna deklaracija (19. čl.), Mednarodni pakt (19(2). čl.) in Ameriška konvencija (13(1). čl.).

¹¹⁹ Afriška listina (9(2). čl.).

2.2.2.3 Vrste informacij, ki jih ščiti pravo

Pri proučevanju volilnih standardov je pomembno tudi natančnejše razumevanje pravice v povezavi s pridobivanjem, iskanjem in širjenjem informacij. Informiranost volivca je namreč ena ključnih predpostavk svobodnih in poštenih volitev.¹²⁰ Zapis pravice nam pokaže le pomen, ki ga države podpisnice pripisujejo posameznim vrstam informacij, saj je sama pravica v dokumentih že zaščitena, kot izhaja iz poglavja 2.2.2.2. Splošna deklaracija ne vsebuje določil o vrstah informacij, ki bi bile zaščitene. Določbe o tem najdemo kasneje v Mednarodnem paktu (19(2). čl.) in Ameriški konvenciji (13(1). čl.), ki določata pravico do širjenja informacij v ustni, pisani, tiskani ali umetniški obliki ali na katerikoli drug svobodno izbran način. Evropska konvencija (10(1). čl.) ne določa katere vrste informacij so zaščitene, temveč le na splošno varuje "sprejemanje in sporočanje obvestil in idej /.../ ne glede na meje." Hkrati pa Evropska konvencija (10(2). čl.) dovoljuje tudi določene vrste omejevanje te pravice, saj "/t/a člen ne preprečuje državam, da zahtevajo dovoljenje za delo radijskih, televizijskih ali kinematografskih podjetij". Namen tega dodatnega določila je v tehničnem uravnavanju in ne vsebinskem določanju dela podjetij. Vsebina je, kot je presodil tudi ESČP,¹²¹ zaščitena z Mednarodnim paktom (19(2). čl.). ESČP je v isti sodbi¹²² potrdil tudi zaščito svobode izražanja v umetniški obliki. Izražanje v umetniški obliki je pomembno, saj pomaga pri vzpostavljanju vertikalne odgovornosti vladanih z izpostavljanjem družbeno perečih tem, zato mora biti ta pravica še posebej zaščitena. Podobno kot Evropska konvencija, tudi Afriška listina nima posebej zaščitene vrste informacij, ki jih ščiti, iz česar lahko implicitno sklepamo, da se člen nanaša na katerikoli medij prenašanja informacij.

2.2.2.4 Dovoljene omejitve svobode izražanja

Vsi v analizo vključeni dokumenti poznajo omejevanje svobode izražanja. Poznavanje dovoljenih in nedovoljenih omejitev te svobode je nujno za zagotavljanje svobodnega političnega okolja v času volitev. Dokumenti svobodo omejujejo na enak način, kljub dejstvu, da njeno omejevanje ni vedno eksplicitno izraženo v relevantnem členu, ki jo ščiti. Svobodo izražanja je mogoče omejiti v skladu s tremi pogoji, ki so skupni vsem

---

¹²⁰ Priročnik OVSE za opazovanje volitev: Peta izdaja – OSCE Election Observation Handbook: Fifth Edition, Varšava, 2005, http://www.osce.org/publications/odihr/2005/04/14004_240_en.pdf (26. 3. 2006) (str. 65). V nadaljevanju Priročnik OVSE za opazovanje volitev.

¹²¹ Müller in ostali v. Švica – Müller and Others v. Switzerland, 10737/84 [1988] 5 ESČP (24. maj 1988), <http://www.worldlii.org/eu/cases/ECHR/1988/5.html> (12. 4. 2006). V nadaljevanju Müller in ostali v. Švica.

¹²² Müller in ostali v. Švica (27. odst.).

analiziranim dokumentom: a) vsaka omejitev mora biti določena z zakonom; b) služiti mora namenom, ki jih eksplicitno določa besedilo konvencije; c) omejitev mora biti nujna.¹²³

Te tri pogoje je treba brati vzporedno z določili dokumentov. Splošna deklaracija (29. čl.) navaja, da se pravice in svoboščine lahko omejijo za zaščito "pravic in svoboščin drugega, pravičnih zahtev morale ter javnega reda." Mednarodni pakt (19(3). čl.) še podrobneje navaja, da je pravica do izražanja mnenja omejena s "praviciami ali ugledom drugih, z nacionalno varnostjo, javnim redom, javnim zdravjem ali moralo". Enake omejitve določa tudi Ameriška konvencija (13(2). čl.), kar kaže na podobno dojemanje omejitev te pravice v svetu.¹²⁴ Evropska konvencija (10(2). čl.) poleg obravnavanih omejitev predvideva še omejitve z namenom preprečevanja "razkritja zaupnih informacij ali za varovanje avtoritete in nepristranskosti sodstva." Afriška listina omejitev ne omenja, ampak določa le, da morajo biti urejene z notranjim pravom (9. čl.).

2.2.2.5 Sodna praksa

V primeru *Alba Pietraroia v. Urugvaj*¹²⁵ je HRC odločil, da za omejitev svobode izražanja golo sklicevanje na določila konvencij, brez obrazložitve glede nujnosti omejevanja svobode, ni zadosten razlog za njeno omejevanje. ESČP je to določbo v sodbi *Sunday Times v. Velika Britanija*¹²⁶ še razširil in odločil, da mora biti legitimnost omejevanja resnična, ne le na videz usmerjena k varovanju v konvenciji zapisanih pravic. Nujnost omejitve pravice mora biti več kot zgolj 'priporočljiva' ali 'zaželen', pokazana mora biti resnična in resna utemeljena družbena potreba po omejitvi, podprta z zadostnimi argumenti.¹²⁷ Javni interes je eden izmed kriterijev 'zadostnega argumenta' omejevanja

---

¹²³ Dokument srečanja o človekovi razsežnosti OVSE v Koebenhavnu (24. čl.) in Splošni komentar št. 10 (4. čl.).

¹²⁴ Ameriška konvencija (13(3). čl.) opredeljuje, da se svoboda izražanja "ne sme omejevati s posrednimi metodami, kot sta zloraba tiska ali oddajnih frekvenc." Omogoča tudi cenzuriranje za zaščito morale otrok in mladostnikov (13(4). čl.). Jasno prepoveduje spodbujanje k vojni, razširjanje vsakršne nestrpnosti in druga podobna dejanja proti osebam na podlagi rase, barve kože, vere, jezika ali etničnega porekla (13(5). čl.).

¹²⁵ *Alba Pietraroia v. Urugvaj* – *Alba Pietraroia v. Uruguay*, komunikacija št. 44/1979, HRC, 1984, http://www1.umn.edu/humanrts/undocs/html/44_1979.htm (11. 3. 2006) (6(1–4). čl.).

¹²⁶ *Sunday Times v. Velika Britanija* – *The Sunday Times v. The United Kingdom*, 6538/74 [1979] ESČP 1, 26. april 1979, <http://www.worldlii.org/eu/cases/ECHR/1979/1.html> (12. 4. 2006) (65. odst.). V nadaljevanju *Sunday Times v. Velika Britanija*.

¹²⁷ *Handyside v. Velika Britanija* – *Handyside v. The United Kingdom*, 5493/72 [1976] ESČP 5, 7. december 1976, <http://www.worldlii.org/eu/cases/ECHR/1976/5.html> (12. 4. 2006) (48. odst.).

pravice.¹²⁸ Poleg tega pa nobena omejitev ne sme biti neomejena, ampak mora biti sorazmerna z razlogi za njeno omejitev.¹²⁹

2.2.3 Svoboda zbiranja in združevanja

2.2.3.1 Svoboda zbiranja

S pravico do politične udeležbe sta tesno povezani tudi svoboda zbiranja in združevanja. Svoboda mirnega zbiranja je zaščiten v vseh dokumentih.¹³⁰ Afriška listina (11. čl.) vsebuje le pravico do svobodnega zbiranja, vendar z dostavkom "v skladu z zakonom", kar implicitno vključuje tudi pogoj, da mora biti zbiranje mirno. Tudi Evropska konvencija (11(1). čl.) ne določa, da mora biti zbiranje mirno, vendar je to mogoče sklepati glede na naravo dovoljenih omejitev. Po drugi strani pa Ameriška konvencija (15. čl.) izrecno poudarja, da mora biti zbiranje mirno, brez orožja. Ugotovitev, da je zaščiten le mirno zbiranje, pomeni, da je vsako nasilno zbiranje prepovedano in ga država lahko omejuje. Temu pogoju morajo zadostiti tudi politična zborovanja v času volitev.

Tabela 4: Svobodi zbiranja in združevanja

Pravica (navzdol)/Vir (desno)	Splošna deklaracija človekovih pravic	Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah	Ameriška konvencija o človekovih pravicah	Afriška listina o človekovih pravicah in pravicah ljudstev	Konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin	Dokument srečanja o človekovi razsežnosti OVSE v Koebenhavnu
mirno zbiranje	●	●	●	●	●	●
svobodno združevanje	●	●	●	●	●	●
omejevanje svobode zbiranja	●	●	●	●	●	●
omejevanje svobode združevanja	●	●	●	●	●	●
varnost pred prisilno pripadnostjo organizaciji	●	x	x	●	x	x

Legenda:

- pravica je zaščiten
- x pravica ni zaščiten

¹²⁸ Sunday Times v. Velika Britanija (63. odst.).

¹²⁹ Z omejitvami uravnavanja aktivnosti političnih strank se ukvarja sodba M. A. v. Italija (M. A. v. Italy, komunikacija št. 117/1981, HRC, 1984, <http://www1.umn.edu/humanrts/undocs/session39/117-1981.htm> (11. 3. 2006)), ki daje državi pravico, da uravnava aktivnosti političnih strank, kadar te kršijo človekove pravice.

¹³⁰ Splošna deklaracija (20(1). čl.), Mednarodni pakt (21. čl.), Dokument srečanja o človekovi razsežnosti OVSE v Koebenhavnu (9(2). čl.) in Ameriška konvencija (15. čl.) eksplicitno ščitijo pravico do mirnega zbiranja.

2.2.3.2 Svoboda združevanja

Pravica do svobodnega združevanja je eden izmed temeljev političnega delovanja državljanov. Pomen te pravice je razviden v vseh primerjanih dokumentih, saj jo vsi ščitijo.¹³¹ Večina jih tudi posebej izpostavlja pravico do ustanavljanja in pridruženja sindikatom.¹³² Afriška listina (10(1). čl.) in Splošna deklaracija (20(2). čl.) pa poudarjata negativni vidik te pravice, ki pomeni, da se nikogar ne sme prisiliti k članstvu v katerokoli društvo. Največ elementov svobodnega združevanja določa Ameriška konvencija (16(1). čl.), ki varuje pravico združevanja zaradi "ideoloških, verskih, političnih, ekonomskih, delavskih, socialnih, kulturnih, športnih in drugih namenov".

2.2.3.3 Dopustne omejitve svobode zbiranja in združevanja

Vse omejitve svobode zbiranja in združevanja morajo biti "predpisane z zakonom in potrebne v demokratični družbi zaradi državne ali javne varnosti, varovanja zdravja ali javne morale ali za varovanje pravic in svoboščin drugih."¹³³ Tudi Afriška listina (11. čl.) določa, da morajo biti omejitve predpisane z zakonom, pri čemer ne uporablja izraza varovanje javne morale, ampak varovanje javne etike. Dokument srečanja o človekovi razsežnosti OVSE v Koebenhavnu (9(2). in 9(3). čl.) najmanj natančno regulira svobodo zbiranja in združevanja, in sicer s "pravno predpisanimi omejitvami, skladnimi z mednarodnimi standardi." Splošna deklaracija predvideva le omejitve na podlagi 29. člena, podobno kot pri svobodi izražanja.¹³⁴

Ameriška konvencija in Evropska konvencija vsebujeta dodatne omejitve. Posebej izpostavljata, da je med dovoljenimi notranjepravnimi omejitvami svobode združevanja tudi državno omejevanje te svobode za pripadnike policije in oboroženih sil.¹³⁵ Evropska konvencija (11(2). čl.) k izjemama doda še pripadnike državne uprave.

---

¹³¹ Evropska konvencija (11(1). čl.), Mednarodni pakt (22(1). čl.), Dokument srečanja o človekovi razsežnosti OVSE v Koebenhavnu (9(3). čl.), Afriška listina (10(1). čl.), Splošna deklaracija (20(1). čl.) in Ameriška konvencija (16(1). čl.).

¹³² Evropska konvencija (11(1). čl.), Mednarodni pakt (22. čl.) in Dokument srečanja o človekovi razsežnosti OVSE v Koebenhavnu (9(3). čl.)

¹³³ Ameriška konvencija (15. in 16(2). čl.), Mednarodni pakt (21. in 22(2). čl.) in Evropska konvencija (11(2). čl.).

¹³⁴ Več o omejitvah v 2.2.2.4.

¹³⁵ Ameriška konvencija (16(3). čl.) in Evropska konvencija (11(2). čl.). Isto določilo vsebuje tudi Mednarodni pakt (22(2). čl.).

2.2.4 Načelo nediskriminacije

S pravico do politične udeležbe je povezano tudi določilo o enaki volilni pravici, ki jo zagotavlja načelo nediskriminacije.¹³⁶ Kot izhaja iz tabele 5 spodaj, je analiziranim dokumentom skupno, da prepovedujejo diskriminacijo "ne glede na raso, barvo kože, spol, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, narodno ali socialno pripadnost, premoženje, rojstvo ali kakršnokoli drugo okoliščino."¹³⁷ Načelo nediskriminacije ljudi je tako splošno mednarodnopravno načelo, ki zagotavlja uresničevanje pravic, ki jih ščitijo mednarodni dokumenti. Obstajajo pa tudi manjše razlike med regijami. Afriška listina (2. čl.) tako posebej izpostavlja prepoved diskriminacije na podlagi pripadnosti etnični skupini, Evropska konvencija (14. čl.) pa na podlagi pripadnosti narodni manjšini, kar v obeh primerih kaže na posebnost družbenopolitičnega okolja, v katerem sta dokumenta nastala.

V Splošnem komentarju št. 18¹³⁸ je HRC diskriminacijo opredelil kot razlikovanje, izločanje, omejevanje ali dajanje prednosti na katerikoli podlagi, in sicer "/z/ namenom ali učinkom izničenja ali omejevanja, priznavanja, uživanja ali uresničevanja vseh pravic in svoboščin na enaki podlagi". To načelo je dolžna ščititi država, zato mora biti načelo nediskriminacije splošno načelo notranjega pravnega reda in pravne države, ki je eden glavnih podpornih stebrov vsake demokracije (O'Donnell 2004: 33). Pravna država mora ščititi politične pravice in demokratične svoboščine ter vzpostaviti mehanizme, ki zagotavljajo enakost državljanov in omejujejo potencialne zlorabe moči (*ibid.*)¹³⁹ Iz tega sledi, da je ravno okolje pravne države nujno za zagotavljanje vseh obravnavanih pravic in svoboščin (glej grafični prikaz 1 spodaj).

Pri zagotavljanju teh država ne sme razlikovati med državljani. Notranjepravni predpis, ki ni v skladu z mednarodnimi standardi načela nediskriminacije oseb, ne glede na svojo siceršnjo vsebinsko pravilnost, ni upravičljiv.¹⁴⁰ Načelo nediskriminacije namreč pokriva vsa področja, ki jih pokrivajo pravni predpisi držav pogodbenic Mednarodnega pakta,

---

¹³⁶ Povezava med pravico do politične udeležbe in načelom nediskriminacije je razložena v 2.2.1.3.

¹³⁷ Splošna deklaracija (2. čl.), Mednarodni pakt (2(1). in 26. čl.), Ameriška konvencija (1(1). čl.), Afriška listina (2. čl.), Evropska konvencija (14. čl.) in Dokument srečanja o človekovi razsežnosti OVSE v Kopenhavnu (5(9). čl.).

¹³⁸ Splošni komentar št. 18: Nediskriminacija – General Comment No. 18: Non-discrimination, 37. seja, HRC, 10. november 1989, [http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/\(Symbol\)/3888b0541f8501c9c12563ed004b8d0e?Opendocument](http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/(Symbol)/3888b0541f8501c9c12563ed004b8d0e?Opendocument) (14. 3. 2006) (7. čl.). V nadaljevanju Splošni komentar št. 18.

¹³⁹ O podrobnejši razlagi povezave med demokracijo in pravno državo v O'Donnell (2004).

¹⁴⁰ Shirin Aumeeruddy-Cziffra in 19 drugih žensk v. Mavricius – Shirin Aumeeruddy-Cziffra and 19 other Mauritian women v. Mauritius, komunikacija št. 35/1978, HRC, 1984, http://wwwserver.law.wits.ac.za/humanrts/undocs/html/35_1978.htm (14. 4. 2006).

ne glede na to, ali so ta področja eksplicitno zaščitena v Mednarodnem paktu ali ne.¹⁴¹ Kljub temu je dovoljena¹⁴² t. i. pozitivna diskriminacija, katere namen je poprava v preteklosti storjenih krivic.¹⁴³

V zvezi z načelom nediskriminacije morajo biti posebej zaščitene pravice ranljivih družbenih skupin. Konvencija o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk iz leta 1979¹⁴⁴ vsebuje norme na področju zaščite pravic žensk v različnih kulturnih okoljih in izročilih. Na pravico do politične udeležbe žensk, zapisane v 7. členu Konvencije o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk, se nanaša Splošni komentar Odbora za preprečevanje diskriminacije žensk št. 23.¹⁴⁵ Določilo o pravici žensk do politične udeležbe, povzeto v 7. členu Konvencije o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk, pa je bilo zapisano že leta 1952 v Konvenciji o političnih pravicah žensk.¹⁴⁶ To pomeni, da je treba v času volitev v državah pogodbenicah konvencije povsod posebej štiti pravico žensk do politične udeležbe.

V zvezi z načelom nediskriminacije je treba izpostaviti tudi Mednarodno konvencijo o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije iz leta 1965.¹⁴⁷ Ta namreč posebej štiti politične in državljske pravice (5(c). in 5(d). člen. Države pogodbenice so se zavezale k odpravi rasne diskriminacije in posebni zaščititi političnih pravic s poudarkom na pravici do politične udeležbe in povezanimi državljskimi pravicami.¹⁴⁸ Zaščita pravic ranljivih družbenih skupin je torej nujna pri zagotavljanju enakih pravic do politične udeležbe. V

---

¹⁴¹ S. W. M. Broeks v. Nizozemska – S. W. M. Broeks v. The Netherlands, komunikacija št. 172/1984, HRC, 1987, <http://wwwserver.law.wits.ac.za/humanrts/undocs/newscans/172-1984.html> (14. 3. 2006); L. G. Danning v. Nizozemska – L. G. Danning v the Netherlands, komunikacija št. 180/1984, HRC, 1987, <http://www1.umn.edu/humanrts/undocs/session42/180-1984.htm> (14. 3. 2006); F. H. Zwaan-de Vries v. Nizozemska – F. H. Zwaan-de Vries v. the Netherlands, komunikacija št. 182/1984, HRC, 1987, <http://wwwserver.law.wits.ac.za/humanrts/undocs/session42/182-1984.htm> (14. 3. 2006).

¹³⁸ Več o določilih glede dovoljene diskriminacije v Osnutku splošnih načel svobode in nediskriminacije (Človekove pravice in volitve, priloga II).

¹⁴³ R. D. Stalla Costa v. Urugvaj – R. D. Stalla Costa v. Uruguay, komunikacija št. 198/1985, HRC, 1987, <http://www1.umn.edu/humanrts/undocs/session42/198-1985.htm> (14. 3. 2006) (10. čl.).

¹⁴⁴ Konvencija o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk – The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, GA/RES/34/180, 18. december 1979/3. september 1981, http://www.gov.si/mzz/zunanja_poli/o-odpravi-diskriminacije-zensk.doc (7. 2. 2006).

¹⁴⁵ Splošni komentar Odbora za preprečevanje diskriminacije žensk št. 23 – General recommendation made by the Committee on the Elimination of Discrimination against Women No. 23, Odbor za preprečevanje diskriminacije žensk, 16. seja, 1997, <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/recommendations/recomm.htm#recom23> (7. 2. 2006).

¹⁴⁶ Konvencija o političnih pravicah žensk – Convention on the Political Rights of Women, GA/RES/640(VII), 7. julij 1954, <http://www1.umn.edu/humanrts/instrree/e2cprw.htm> (7. 2. 2006).

¹⁴⁷ Mednarodna konvencija o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije – International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination, GA/RES/2106(XX), 21. december 1965/4. januar 1969, http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/d_icerd.htm (7. 2. 2006). V nadaljevanju Mednarodna konvencija o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije.

¹⁴⁸ Mednarodna konvencija o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije (5(c). čl.).

povezavi z volitvami so jih začele posebej izpostavljati in jih nadzorovati tudi mednarodne organizacije, ki se ukvarjajo z volitvami.¹⁴⁹

Tabela 5: Načelo nediskriminacije

Vir	Vsakdo je upravičen do uživanja vseh pravic in svoboščin ...
Splošna deklaracija človekovih pravic (2. čl.)	...ne glede na raso, ¹⁵⁰ barvo kože, spol, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, narodno ali socialno pripadnost, premoženje, rojstvo ali kakršnokoli drugo okoliščino.
Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah (2(1). in 26. čl.)	...brez razlikovanja glede na raso, barvo kože, spol, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, narodno ali socialno pripadnost, premoženje, rojstvo ali kakršnokoli drugo okoliščino.
Ameriška konvencija o človekovih pravicah (1(1). čl.)	...brez razlikovanja glede na raso, barvo kože, spol, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, narodno ali socialno pripadnost, ekonomski status, ¹⁵¹ rojstvo ali kakršnokoli drugo socialno okoliščino.
Afriška listina o človekovih pravicah in pravicah ljudstev (2. čl.)	...brez razlikovanja glede na raso, pripadnost etnični skupini, barvo kože, jezik, versko prepričanje, politično ali drugo prepričanje, narodno ali socialno pripadnost, lastnino, ¹⁵² rojstvo ali kakršnokoli drugo okoliščino.
Konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin (14. čl.)	...brez razlikovanja glede na spol, raso, barvo kože, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, narodni ali socialni izvor, pripadnost narodni manjšini, lastnino, rojstvo ali kakršnekoli druge okoliščine.
Dokument srečanja o človekovi razsežnosti OVSE v Kopenhavnu (5(9). čl.)	...brez diskriminacije na katerikoli podlagi.

2.2.5 Grafični prikaz mednarodnih volilnih standardov

Celotno analizo iz drugega poglavja lahko predstavim tudi grafično. Grafični prikaz 1 kaže shemo povezav med mednarodnimi volilnimi standardi. Osrednje mesto zavzema

¹⁴⁹ OVSE je na primer razvil metodologijo za opazovanje politične udeležbe žensk v Priročniku za opazovanje udeležbe žensk na volitvah (Handbook for Monitoring Women's Participation in Elections, Varšava, 2004, http://www.osce.org/publications/odihr/2004/07/12343_124_en.pdf (10. 4. 2006) (v nadaljevanju Priročnik za opazovanje udeležbe žensk na volitvah). EU pa v Priročniku za opazovanje volitev (str. 48–9) posebej izpostavlja zaščito pravic žensk in etničnih ali jezikovnih manjšin, vključno z domorodnimi ljudstvi.

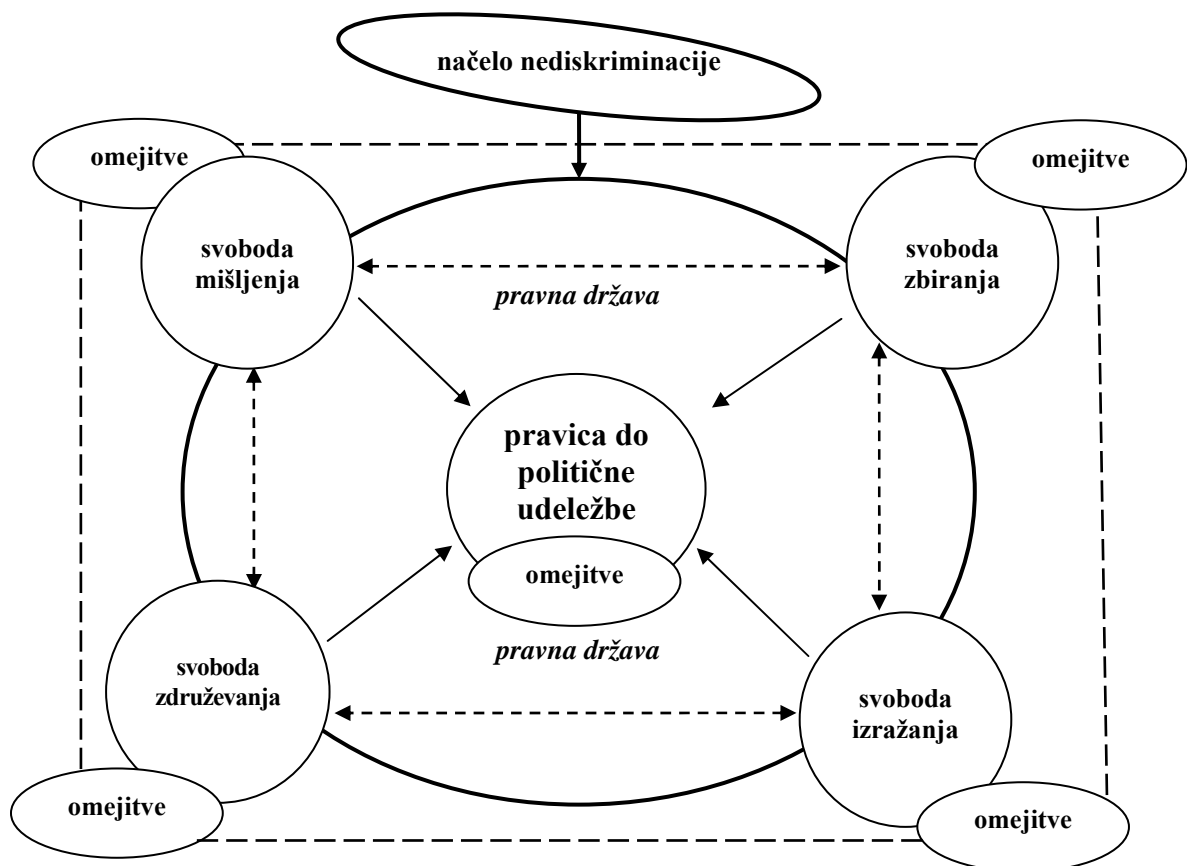
¹⁵⁰ Slovenski prevod dokumentov na dva različna načina prevaja *without distinction of any kind*. Drugi člen Splošne deklaracije je preveden kot 'ne glede na' (Cerar, Jamnikar in Smrkolj 2002: 152), 2(1). člen Mednarodnega pakta pa 'brez razlikovanja glede' (Cerar, Jamnikar in Smrkolj 2002: 189).

¹⁵¹ Ameriška konvencija (1(1). čl.) prepoveduje diskriminacijo na podlagi ekonomskega statusa (*economic status*), kar je različno od drugih dokumentov, ki uporabljajo besedo lastnina (*property*).

¹⁵² Afriška listina (2. čl.) za lastnino uporabi *fortune* za razliko od uveljavljenega termina *property*. *Fortune*, ki se lahko prevaja tudi kot sreča, se v tem primeru nanaša na lastnino.

pravica do politične udeležbe, ki je lahko omejena, če omejitve niso v neskladju z načelom nediskriminacije. Ta je nadalje povezana s svoboščinami, ki so nujne za njeno zagotavljanje. Svoboda mišljenja, svoboda izražanja, svoboda zbiranja in svoboda združevanja neposredno vplivajo na osrednjo pravico do politične udeležbe, kar je nakazano s polnimi puščicami, in hkrati vplivajo druga na drugo. Uživanje posameznih svoboščin je mogoče le v povezavi z drugimi. Vse te povezave obstajajo v pogojih pravne države, ki mora zagotavljati pogoje za varovanje pravic in svoboščin. Pravice do svobode združevanja, izražanja in zbiranja pa so lahko, v času splošne nevarnosti, ki ogroža življenja ljudi, omejene, kar je prikazano s črtkano črto, ki povezuje omejitve. Pravica da svobode mišljenja je kot vsaka pravica omejena s pravicami in svobodo drugega. Vsaka svoboda pozna tudi lastne pravno določene omejitve. Povezovalno tkivo vseh naštetih elementov je načelo nediskriminacije, ki je predstavljeno z elipso, ki hkrati povezuje in vsebuje vse ostale pravice in svoboščine.

Grafični prikaz 1: Mednarodni volilni standardi

3. VOLILNI STANDARDI V DOKUMENTIH O OPAZOVANJU VOLITEV

Interpretacijo pravil mednarodnega prava, ki se nanašajo na volitve, omogoča tudi praksa opazovanja volitev.¹⁵³ Pomembna je, ker odraža dojetje koncepta volitev, volilnih postopkov, ki jih organizacije opazujejo, razvoja kriterijev ocenjevanja volitev in metodologij opazovanja. Opazovanje volitev ponuja poseben vpogled v razvoj mednarodnih volilnih standardov in v njihovo prilagajanje volitvam kot demokratični instituciji, na katero se navezujejo. Pravni vir, ki omogoča uporabo prakse opazovanja volitev pri interpretaciji volilnih standardov, je Dunajska konvencija o pogodbenem pravu.¹⁵⁴ Ta določa (30(1). čl.), da se lahko splošni pomen mednarodnih pogodb razlaga tudi na podlagi virov, ki z njimi niso formalno povezani. To pomeni, da lahko opazovanje volitev služi pri interpretaciji določil mednarodnega prava glede mednarodnih volilnih standardov. Pravna teorija, natančneje sociološke teorije pravne interpretacije (Kušej, Pavčnik in Perenič 1992: 256), trdi, da "prava ali vsaj njegovega bistva ni /.../ iskati v njegovi normativni zgradbi, temveč v vsebini, ki jo ta struktura /.../ zajame". S sociološkimi metodami tako spoznavamo družbeno resničnost in vzročno-funkcionalno povezanost prava z drugimi družbenimi pojavi (*ibid.* 244). Iz tega sledi, da je zaradi dinamičnosti pravnih virov oz. njihove vsebinske soodvisnosti od družbene realnosti in njenega spreminjanja razumevanje prakse eden od načinov teleološke¹⁵⁵ interpretacije pravnih virov (*ibid.* 211). Z interpretacijo prakse opazovanja volitev lahko zato pojasnimo vprašanje obstoja mednarodnih volilnih standardov.

---

¹⁵³ V angleškem jeziku se za opazovanje volitev uporabljata termina *election observation* in *election monitoring*. V literaturi (na primer Priročnik OVSE za opazovanje volitev, Kaiser 1999, Carothers 1997) se pojavlja skoraj izključno *election observation*, razen pri AU. Ta loči med *observation*, ki pomeni zbiranje informacij in podajanje informiranih zaključkov ter *monitoring*, ki vključuje opazovanje volitev in avtoriteto interveniranja volilne postopke, če so kršeni ali neupoštevani pomembni standardi (Smernice za opazovanje in nadzorovanje volitev AU: osnutek – Guidelines for African Union Observation and Monitoring Missions: draft, AU, 2002, EX/CL/35 (III) Annex II, http://www.africa-union.org/Structure_of_the_Commission/Political%20Affairs/AU20GUIDELINES%20FOR%20ELECTIONS%20OBSERV%20&%20MONITORING%20MISSIONS.pdf (18. 4. 2006), str. 6). V nadaljevanju Smernice za opazovanje in nadzorovanje volitev AU 2002)).

¹⁵⁴ Dunajska konvencija o pogodbenem pravu – Vienna Convention on the Law of Treaties, 1155 UNTS, Dunaj, 22. maj 1969/27. januar 1980, <http://www1.umn.edu/humanrts/instree/vienna%20convention.html> (26. 3. 2006).

¹⁵⁵ Teleološka interpretacija pravnih virov določa, da je potrebno pravo razlagati glede na njegov cilj oz. namen in ne zgolj z dobesedno interpretacijo pravnih besedil. Več o razlagah pravne interpretacije v Kušej, Pavčnik in Perenič (1992).

V analizo prakse sem vključil delo OVSE, EU, SE in AU.¹⁵⁶ Še prej pa sem za lažje razumevanje opazovanja volitev kot prakse v mednarodni skupnosti naredil kratek pregled zgodovinskega pomena in družbeno-političnega konteksta opazovanja volitev.

3.1 Zgodovinski razvoj opazovanja volitev

Prvo sistematično opazovanje referendumov je začelo Društvo narodov.¹⁵⁷ Opazovanje je bilo omenjeno že v Versajski pogodbi (priloga III),¹⁵⁸ ki je določila izvedbo referendumov na desetih območjih z etnično mešanim prebivalstvom. Po propadu Društva narodov je z opazovanjem volitev nadaljeval OZN, in sicer najprej na skrbniških ozemljih.¹⁵⁹ V zvezi z opazovanjem volitev je sprejemal resolucije, ki so podrobneje opredeljevale doseganje samostojnosti teh ozemelj (Evans in Olidge 1992).¹⁶⁰ Prakso OZN so kmalu začele posnemati vladne organizacije po svetu. OAD je z opazovanjem začel v petdesetih letih dvajsetega stoletja,¹⁶¹ leta 1962 še Commonwealth.¹⁶² Prelomnica s 'kolonialnim opazovanjem' volitev pa se je zgodila, ko je julija 1989 generalni sekretar OZN odločil, da bo opazoval volitve v Namibiji (Fox 2000: 75). Prvič v zgodovini je opazovanje volitev potekalo v suvereni državi (*ibid.*). V devetdesetih letih so se tej praksi

---

¹⁵⁶ Drugih dveh pomembnih organizacij na področju volitev, OAD in OZN, v analizo nisem vključil. Čeprav je bil OZN začetnik opazovanja volitev, se pretežno ukvarja z misijami nudenja volilne pomoči (več o tem v Volilni sistemi in postopki: zapis o praksi – Electoral Systems and Processes: Practical Note, UNDP, 2004, http://www.undp.org/governance/docs/ElectionsPN_English.pdf (18. 4. 2006)) in ne z misijami opazovanja volitev; OAD pa kljub dolgoletni praksi nima dostopnega priročnika za opazovanje volitev, ki bi ga lahko vključil v analizo.

¹⁵⁷ Prvi zapis opazovanja volitev sega v leto 1857. Evropska komisija, sestavljena iz avstrijskih, francoskih, ruskih, pruskih, britanskih in turških predstavnikov, je opazovala splošne volitve na območjih Moldavije in Valahije (Opazovanje volitev: Deset let opazovanja volitev: Ljudje in praksa – Election Observation: A Decade of Monitoring Elections: People and Practice, ODIHR, Varšava, 2005, <http://www.osce.org/item/17148.html?ch=478> (25. 2. 2006), str. 1.) V nadaljevanju Desetletnica opazovanja volitev.

¹⁵⁸ Versajska pogodba – Treaty of Versailles, Versailles, 28. junij 1919, <http://history.acusd.edu/gen/text/versaillestreaty/ver031.html> (26. 3. 2006). Tretji člen priloge III k pogodbi določa tudi, da morajo biti referendumu zagotovljene "svoboda, poštenost in tajnost glasovanja".

¹⁵⁹ UL OZN določa (72(b). čl.), da morajo države OZN, ki skrbijo za nesamoupravna ozemlja, "razvijati njihovo sposobnost za samoupravo", "upoštevati politične težnje /teh/ ljudstev in jim pomagati pri razvoju njihovih političnih ustanov."

¹⁶⁰ Leta 1952 je Generalna skupščina OZN sprejela resolucijo, ki določa kriterije za doseganje samouprave z naslovom Dejavniki, ki jih je potrebno upoštevati pri določanju ali so ali niso prebivalci teritorija dosegli najvišje stopnje samouprave (Factors which should be taken into account in deciding whether a Territory is or is not a Territory whose people have not yet attained a full measure of self-government, GA/RES/742(VII), 1952, <http://www.un.org/documents/ga/res/6/ares6.htm> (26. 3. 2006)).

¹⁶¹ Več o opazovanju volitev OAD v Santa-Cruz (2005).

¹⁶² Več o opazovanju volitev Commonwealtha v Sives (2001). Commonwealth je leta 1991 sprejel Deklaracijo Commonwealtha iz Harareja (Harare Commonwealth Declaration, Britanski Commonwealth, Harare, 1991, <http://www.thecommonwealth.org/Templates/Internal.asp?NodeID=34457> (18. 4. 2006)) v kateri so države članice zapisale (4. čl.), da "verjamejo v neodtujljivo pravico posameznika do udeležbe, s sredstvi svobodnih in demokratičnih političnih postopkov, v oblikovanju družbe, v katerem živi."

pridružili še OVSE,¹⁶³ SE,¹⁶⁴ AU in EU¹⁶⁵ ter druge mednarodne vladne organizacije, kot sta Skupnost neodvisnih držav in Medparlamentarna unija

Vzporedno z naraščanjem števila mednarodnih vladnih organizacij, ki so se ukvarjale z opazovanjem volitev, je raslo zanimanje za opazovanje volitev tudi med nevladnimi organizacijami. Nevladne organizacije so, hkrati z domačimi opazovalci volitev,¹⁶⁶ pogosto dopolnjevale mednarodne vladne organizacije.¹⁶⁷ Leta 1978 je bila vzpostavljena Washingtonska pisarna za Latinsko Ameriko (*Washington Office for Latin America*), leta 1982 Carterjev center (*Carter Centre*), leta 1983 Pravna skupina za človekove pravice (*Human Rights Law Group*) in Mednarodni republikanski inštitut (*International Republican Institute*), leta 1987 Mednarodna ustanova za volilne sisteme (IFES – *International Foundation for Election Systems*) in leta 1995 Mednarodni inštitut za demokracijo in pomoč pri volitvah (IDEA – *International Institute for Democracy and Electoral Assistance*) (Santa-Cruz 2005: 681–2).

3.2 Časovni okvir in način opazovanja volitev

Začetki opazovanja volitev so bili osredotočeni le na volilni dan in opazovanje glasovanja. Od majhnih skupin opazovalcev, ki so opazovali zgolj glasovanje, se je zahtevalo, da hitro in učinkovito ocenijo volitve kot svobodne in poštene.¹⁶⁸ Prevladuje mnenje, da takšno poenostavljeno gledanje na volitve ni več primerno.¹⁶⁹ Ocenjevanje

---

¹⁶³ OVSE je leta 1990 ustanovil Urad za svobodne volitve (Pariška listina za novo Evropo – Charter of Paris for a New Europe, OVSE, Pariz, 21. november 1990, http://www.osce.org/documents/mcs/1990/11/4045_en.pdf (7. 2. 2006), I(g). pogl.), ki se je kasneje preimenoval v Urad za demokratične institucije in človekove pravice (ODIHR – *Office for Democratic Institutions and Human Rights*) (Praški dokument o nadaljnjem razvoju institucij in struktur KVSE – Prague Document on Further Development of CSCE Institutions and Structures, drugo ministrsko srečanje KVSE (povzetek sklepov), Praga, 1992, http://www.osce.org/documents/mcs/1992/01/4142_en.pdf (17. 2. 2006), III. pogl./9. čl.). Pregled desetletja opazovanja volitev OVSE je podan v Desetletnici opazovanja volitev.

¹⁶⁴ Več o pregledu opazovanja volitev SE v Kodeksu dobre volilne prakse: Smernice in pojasnjevalno poročilo – Code of Good Practice in Electoral Matters: Guidelines and Explanatory Report, Opinion no. 190/2002 CDL-AD(2002) 23 rev, Beneška komisija, 2002, [http://venice.coe.int/docs/2002/CDL-AD\(2002\)023rev-e.asp](http://venice.coe.int/docs/2002/CDL-AD(2002)023rev-e.asp) (11. 4. 2005). V nadaljevanju Kodeks dobre volilne prakse Beneške komisije.

¹⁶⁵ Več o pregledu opazovanja volitev EU v European Commission (2005).

¹⁶⁶ Več o vlogi domačih opazovalcev volitev v Nevitte in Santiago (1997).

¹⁶⁷ Priročnik OVSE o opazovanju volitev (str. 76) in Priročnik EU o opazovanju volitev (str. 76) določata, da je sodelovanje s predstavniki nevladnih organizacij in domačimi opazovalci nujno za pridobivanje dodatnih podatkov o volitvah.

¹⁶⁸ Priročnik OVSE za opazovanje volitev (str. 5).

¹⁶⁹ Poročilo o prihodnosti opazovanja volitev: Naučene lekcije in priporočila (The Future of International Electoral Observation: Lessons Learned and Recommendations, IDEA, Koebenhavn, 1998, http://www.idea.int/publications/future_obs/index.cfm (20. 2. 2006), str. 19) omenja, da "metoda ocenjevanja ustreznosti volitev, ki se osredotoča na svobodo in poštenost volitev, ne upošteva konteksta, v katerem volitve potekajo, in ne ponuja popolne in jasne ocene volitev."

ustreznosti volitev se zato osredotoča na celotne volitve, tako da se opazuje posamezne volilne postopke in njihov vpliv na potek volitev. Rezultat sam ni več toliko pomemben, kot je pomembna legitimnost celotnega procesa (Elklit in Reynolds 2004: 53). Kljub še vedno prevelikemu poudarku na samem dnevu volitev so mednarodne organizacije razvile metodologijo, ki pri opazovanju volitev upošteva tako obdobje pred in med glasovanjem, kot tudi po njem.

Najširši pogled na prakso opazovanja volitev in najbolj dodelane zapise metod opazovanja imata OVSE in EU. Preden se organizaciji odločita poslati misijo opazovanja volitev v določeno državo, izvedeta predhodni misiji, ki določita smotrnost opazovanja in pomembnost volitev za organizacijo. Na podlagi izsledkov se odločita za opazovanje volitev. OVSE prek misije ocenjevanja potreb (NAM – *Needs Assessment Mission*) vzpostavi prvi stik z odgovornimi za prihajajoče volitve in oceni stanje na terenu.¹⁷⁰ Za razliko od OVSE pa EU pozna dvostopenjski proces: predpoizvedovalno misijo (*Pre-exploratory Mission*) in poizvedovalno misijo (*Exploratory Mission*). Prva razvrsti volitve glede na interese in finančne ter administrativne zmožnosti EU.¹⁷¹ Druga, raziskovalna misija, pa, podobno kot pri OVSE, gre na teren in oceni, koliko je opazovanje volitev uporabno, smotrno in uresničljivo.¹⁷² Raziskovalna misija posreduje informacije o podobnih vprašanjih kot NAM, vendar je EU predpogoje za opazovanje volitev formaliziral v svojih uradnih dokumentih¹⁷³ in ne le na kratko omenil v Priročniku za opazovanje volitev, kot je to storil OVSE.

V procesu opazovanja volitev obe organizaciji pred volitvami (EU od 8 do 12 tednov, OVSE od 6 do 8 tednov) v državo pošljeta osnovno skupino (*core team*), sestavljeno iz strokovnjakov s področja volitev, ki izvede vse potrebne logistične in administrativne ukrepe za prihod ostalih sodelavcev misije. Članom osnovne skupine se približno en

---

¹⁷⁰ Priročnik OVSE za opazovanje volitev (str. 23). NAM posreduje informacije o: implementaciji prejšnjih priporočil ODIHR; predvolilnem okolju in situaciji na področju človekovih pravic in svoboščin; pravnem okviru in njegovih spremembah od zadnjih volitev; strukturi in sestavi volilne administracije in statusu njenih priprav na volitve; položaju in predvideni vlogi medijev na volitvah; ostalih pomembnih zadevah (registraciji volivcev, položaju manjšin ipd.); dožemanju pomembnosti misije OVSE s strani sogovornikov; varnostni situaciji (Priročnik OVSE za opazovanje volitev, str. 24).

¹⁷¹ Ta seznam sestavijo Geografska delovna skupina Sveta ministrov (*Council Geographical Working Group*) in Evropski parlament na podlagi smernic Evropske komisije (Priročnik EU za opazovanje volitev, str. 23).

¹⁷² Priročnik EU za misije opazovanja volitev – Handbook for EU Election Observation Missions, Bruselj, http://europa.eu.int/comm/external_relations/human_rights/eu_election_ass_observ/docs/handbook_en.pdf (21. 2. 2006) (str. 25–7). V nadaljevanju Priročnik EU za opazovanje volitev.

¹⁷³ Politika EU o opazovanju volitev in predpogojih zanj – EU Policy on Electoral Observation and Preconditions for Observation, odločitev sveta št. 9262/98, Bruselj, 1998, http://europa.eu.int/comm/europeaid/observer/council_decision_9262_en.pdf (26. 3. 2006).

teden po vzpostavitvi misije pridružijo dolgoročni opazovalci volitev (LTO – *long term observers*), katerih naloga je opazovanje vseh volilnih postopkov po vsej opazovani državi in poročanje o volilnih aktivnostih.¹⁷⁴ LTO se nekaj dni pred volitvami pridružijo kratkoročni opazovalci volitev (STO – *short term observers*), katerih primarna naloga je opazovanje glasovanja ter pogosto tudi štetja glasov.¹⁷⁵ V povprečju ostanejo v opazovani državi teden dni in jo zapustijo dan ali dva po glasovanju.¹⁷⁶ LTO jim sledijo teden dni po koncu glasovanja.¹⁷⁷ Zadnja, ki zapusti misijo, je osnovna skupina, a za slednjo ni točnega časovnega okvira odhoda. OVSE celo določa, da lahko osnovna skupina, če po končanju glasovanja še obstajajo sporne zadeve ali če vsi volilni postopki niso dokončani, še določeno obdobje, o katerem se sporazume z ODIHR, ostane v opazovani državi.¹⁷⁸ Opisani proces je značilen za obe organizaciji, čeprav lahko pride do odstopanj v praksi.¹⁷⁹

Praksa, zapisana v dokumentih SE in AU, je podobna praksi OVSE in EU, vendar je veliko manj dodelana in specifična. Tudi SE in AU predvidevata možnost misije ocenjevanja stanja na terenu; SE jo imenuje predvolilna misija (*Pre-electoral Mission*), AU pa tehnična misija (*Technical Mission*). Dokumenti SE ne povedo nič o vlogi te misije, AU pa določi le, da misija oceni splošno politično ozračje in pripravo na volitve.¹⁸⁰ Čeprav se obe organizaciji praviloma osredotočata na dan glasovanja, AU dopušča možnost pošiljanja daljših misij.¹⁸¹ V primeru ko tehnična misija¹⁸² oceni, da je

---

¹⁷⁴ Obe organizaciji imata podobno strukturo: misijo vodi vodja misije (OVSE – *Head of Mission*, EU – *Chief Observer*) s pomočjo namestnika, volilnega analitika, pravnega analitika, medijskega analitika, statistika ter koordinatorja LTO. OVSE struktura vsebuje še političnega analitika, uslužbenca za logistiko, uslužbenca za finančne zadeve in kontaktno osebo za parlamentarno skupščino (Priročnik OVSE za opazovanje volitev, str. 26–9). EU struktura vsebuje še logističnega svetovalca in svetovalca za varnostna vprašanja ter osebo za stike z javnostmi (Priročnik EU za opazovanje volitev, str. 29–33).

¹⁷⁵ OVSE je kot rezultat dokumenta Proti pristnemu partnerstvu novega obdobja (VII. pogl./12. čl.), ki določa, da mora institucija opazovati volitve "p/red, med in po glasovanju", razvil lastno metodologijo opazovanja volitev in podrobno razdelal ločevanje in naloge STO in LTO (Priročnik OVSE za opazovanje volitev, str. 29–32), po kateri se je zgledoval EU (Priročnik EU za opazovanje volitev, str. 3).

¹⁷⁶ Priročnik EU za opazovanje volitev (str. II).

¹⁷⁷ Priročnik OVSE za opazovanje volitev (str. 29).

¹⁷⁸ Priročnik OVSE za opazovanje volitev (str. 70).

¹⁷⁹ OVSE glede na potrebe volitev, poleg zgoraj opisanega modela, na teren pošilja različno sestavljene volilne misije. Poleg opisanih standardnih misij pozna še volilne ocenjevalne misije (*election assessment missions*), podporne skupine volilnih strokovnjakov (*expert support teams*) in opazovanje brez STO (*missions without short term observers*) (Priročnik OVSE o opazovanju volitev, str. 14). EU podobnih določil nima, vendar se iz poročil opazovanja volitev vidi, da se struktura misije spreminja glede na razmere na terenu. Poročila EU so navedena v prilogi A.

¹⁸⁰ Smernice za opazovanje in nadzorovanje volitev AU: osnutek – Elections observation and monitoring guidelines: draft, AU, Pretoria, 2004, http://www.africa-union.org/News_Events/Calendar_of_%20Events/Election%20Democratie/ELECTION%20OBSERVATION%20%20MONITORING%20GUIDELINES.pdf (18. 4. 2006) (35. čl.). V nadaljevanju Smernice za opazovanje in nadzorovanje volitev 2004.

¹⁸¹ Smernice za opazovanje in nadzorovanje volitev 2002 (4(5). čl.).

daljša misija potrebna, AU v državo napoti vodjo misije, ki skupaj s strokovnjaki in LTO (ter STO na dan glasovanja) opazuje volitve.¹⁸³ AU za STO še določa, da morajo priti na območje misije pet dni pred volitvami, da lahko opazujejo glavne stopnje volitev,¹⁸⁴ ter oditi kmalu po koncu štetja glasov.¹⁸⁵

Za razliko od AU SE prisega na zelo kratke misije, kjer se opazovanje začne "vsaj dva dni pred glasovanjem".¹⁸⁶ Podrobnejša določila najdemo v Smernicah parlamentarne skupščine Sveta Evrope (PS SE) za opazovanje volitev,¹⁸⁷ ki določajo, da imajo *ad hoc* skupine za opazovanje volitev točno določeni standardni program opazovanja, in tako v največji meri izkoristijo svoje relativne prednosti, ki so majhnost, fleksibilnost in vpliv.¹⁸⁸ To določilo je treba brati tudi v luči dejstva, da skupina za opazovanje volitev PS SE vključuje le od 5 do 30 članov, večje misije so izjema.¹⁸⁹ Posebnost opazovanja volitev s strani SE pa je, da opazovanje, kljub osredotočenosti na volilni dan, dojemajo kot del širšega spremljanja razvoja demokracije in demokratičnih institucij, kar dokazuje delo odborov SE.¹⁹⁰ Posebnost SE je tudi, da opazovanje lokalnih in regionalnih volitev prepušča Kongresu lokalnih in regionalnih oblasti v Evropi (KLRO SE).¹⁹¹

3.3 Analiza razumevanja opazovanja volitev

Pri analizi razumevanja opazovanja volitev primerjam dokumente OVSE, EU, SE in AU. Te organizacije imajo najbolj razdelano prakso na področju opazovanja volitev in hkrati najbolj dostopne dokumente. Ker pa se ti razlikujejo tako v obsegu kot v številu, bom

---

¹⁸² V Smernicah za opazovanje in nadzorovanje volitev AU 2002 (4(5). čl.) AU uporablja izraz Misija AU za volilno poizvedovanje (*AU Electoral Assessment Team*).

¹⁸³ Smernice za opazovanje in nadzorovanje volitev AU 2002 (4(6.–8.). čl.).

¹⁸⁴ Kot glavne volilne postopke navede: 1) registracijo volivcev, 2) volilno kampanjo in 3) glasovanje ter štetje glasov (Smernice za opazovanje in nadzorovanje volitev AU 2002, 13. čl.).

¹⁸⁵ Smernice za opazovanje in nadzorovanje volitev AU: osnutek – Elections observation and monitoring guidelines: draft, Pretoria, http://www.africa-union.org/News_Events/Calendar_of_%20Events/Election%20Democratie/ELECTION%20OBSERVATION%20%20MONITORING%20GUIDELINES.pdf (18. 4. 2006) (13. čl.). V nadaljevanju Smernice za opazovanje in nadzorovanje volitev AU 2004.

¹⁸⁶ Vodnik za ocenjevanje volitev – Election Evaluation Guide, Mnenje Št. 235/2003 CDL-AD (2003) 10, Beneška komisija, 2003, [http://venice.coe.int/docs/2003/CDL-AD\(2003\)010-e.asp](http://venice.coe.int/docs/2003/CDL-AD(2003)010-e.asp) (11. 4. 2006) (uvod/A). V nadaljevanju Vodnik za ocenjevanje volitev.

¹⁸⁷ Smernice PS SE za opazovanje volitev – Guidelines for Observation of Elections by the Parliamentary Assembly of the Council of Europe, PS SE, 2003, http://assembly.coe.int/Main.asp?link=http%3A%2F%2Fassembly.coe.int%2FElectionObservation%2FObservation_Guidelines.htm (5. 5. 2006). V nadaljevanju Smernice PS SE za opazovanje volitev.

¹⁸⁸ Program vsebuje tri dni za politična srečanja, dan za volitve in dan za oceno volitev ter medijsko konferenco (Smernice PS SE za ocenjevanje volitev, 27(iv). čl.).

¹⁸⁹ Smernice PS SE za ocenjevanje volitev (8. čl.).

¹⁹⁰ To so Odbor za politične zadeve (*Political Affairs Committee*), Odbor za pravne zadeve in človekove pravice (*Committee on Legal Affairs and Human Rights*) ter Odbor za nadzorovanje (*Monitoring Committee*).

¹⁹¹ Pregled opazovanja lokalnih in regionalnih volitev je zbran v prilogi A.

razdelal tri iste vidike dokumentov, ki sem jih izpostavil v predhodnem pregledu literature (to so: volilni postopki, zaveze organizacij in kriteriji legitimnosti volitev). Vidiki se medsebojno prepletajo, dopolnjujejo in prekrivajo.

Prvi vidik so volilni postopki, ki jih organizacije opazujejo na svojih misijah opazovanja volitev. Te je treba v določenem času dokončati, da se izvedejo volitve v celoti. Nekateri postopki se medsebojno prekrivajo in dopolnjujejo, spet drugi si sledijo. Na primer, oblikovanje glasovnic ni mogoče, preden se vzpostavi seznam kandidatov na volitvah, kar pomeni, da drugi postopek sledi prvemu.

Drugi vidik so zaveze organizacij na področju širjenja demokracije in volitev. Zaveze organizacij po eni strani pomenijo uporabo mednarodnega prava in standardov, ker so njihove članice pogodbenice mednarodnopravnih dokumentov, po drugi strani pa ustvarjanje mednarodnega prava z lastnimi dokumenti. Ta vidik neposredno povezuje mednarodne volilne standarde¹⁹² in obravnavane mednarodne organizacije.

Tretji vidik so kriteriji legitimnosti volitev, s katerimi organizacije operacionalizirajo lastne zaveze na področju širjenja demokracije in volitev. Kriteriji so vez med zavezami organizacij na področju volitev in volilnimi postopki. Zaveze k širjenju demokracije so namreč preveč abstraktne (na primer v nobenem mednarodnem dokumentu ni zapisano kako morajo volilni postopki ustrezati določbi o pristnih volitvah), da bi jih organizacije opazovale na terenu, zato je potrebna njihova operacionalizacija. Tako želijo organizacije poenostaviti opazovanje volitev in lastno delovanje, kot je razvidno iz priročnikov za opazovanje volitev, ki jih organizacije sprejemajo. Kriteriji legitimnosti služijo kot lastna metodologija in pristop k opazovanju volitev in so dragocen vpogled v razumevanje volilnih standardov v svetu.

3.3.1 Volilni postopki

Za razumevanje opazovanja volitev je treba proučiti, katere volilne postopke organizacije opazujejo. Slednje nam pove tudi, kako organizacije razumejo volitve kot celoto. Poleg glasovanja kot najbolj opaznega dela volitev organizacije namreč opazujejo tudi širši volilni kontekst. V tem podpoglavju primerjam priročnika za opazovanje volitev OVSE in EU ter dokumente SE in AU, da bi ugotovil, katere postopke organizacije pri opazovanju volitev upoštevajo.

---

¹⁹² Več o mednarodnih volilnih standardih v 2.2.

Tabela 7: Primerjava vsebin dokumentov o opazovanju volitev

Vsebina (navzdol)/Vir (desno)	A	B	C	Č
razlaga mednarodnopravnega konteksta volitev	●	●	○	○
omemba pogojev za opazovanje volitev	●	●	○	○
kodeksi vedenja	●	●	○	○
sestava misije	●	●	○	○
odnos z drugimi akterji na volitvah (organizacije, opazovalci)	●	●	○	○
pravni okvir	●	●	○	○
volilni sistem	●	○	○	○
volilna administracija	●	●	○	○
registracija volivcev in kandidatov	●	●	○	○
izobraževanje volivcev	●	●	○	○
določanje volilnih enot	●	○	x	○
oblikovanje in varnost glasovnic	●	●	x	x
postopek pritožb	●	●	○	○
volilne kampanje	●	●	○	○
financiranje kampanj	●	●	○	○
vloga medijev na volitvah	●	●	○	○
postopek glasovanja	●	●	○	○
postopek štetja in izračuna glasov	●	●	○	○
opazovanje po koncu štetja glasov	●	●	○	○
priprava poročila	●	●	○	○

Legenda:

- vsebina je izpostavljena in razdelana
- vsebina je omenjena, a ni razdelana
- x vsebina ni omenjena

stolpec A: Evropska unija¹⁹³

stolpec B: Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi¹⁹⁴

stolpec C: Svet Evrope¹⁹⁵

stolpec Č: Afriška unija¹⁹⁶

¹⁹³ Priročnik EU za opazovanje volitev. Priročnik temelji na Sporočilu komisije o volilni pomoči in opazovanju – Communication from the Commission on EU Election Assistance and Observation, COM(2000) 191 final, 2000, Bruselj, http://europa.eu.int/eur-lex/en/com/cnc/2000/com2000_0191en01.pdf (17. 2. 2006).

¹⁹⁴ Priročnik OVSE za opazovanje volitev.

¹⁹⁵ Evropska volilna dediščina – Europe's Electoral Heritage, CDL(2002)7, Beneška komisija, 2002, [http://venice.coe.int/docs/2002/CDL\(2002\)007-e.asp](http://venice.coe.int/docs/2002/CDL(2002)007-e.asp) (11. 4. 2006) (v nadaljevanju Evropska volilna dediščina); Kodeks dobre volilne prakse Beneške komisije; Elementi izobraževalnih dokumentov za volivce – Elements for Information Documents for Voters, Mnenje št. 244/2003 CDL(2003)43, Beneška komisija, 2003, [www.venice.coe.int/docs/2003/CDL\(2003\)043-e.pdf](http://www.venice.coe.int/docs/2003/CDL(2003)043-e.pdf) (11. 4. 2006) (v nadaljevanju Elementi izobraževalnih dokumentov za volivce); Vodnik za ocenjevanje volitev; Vprašalnik za opazovanje volitev – Election Observation Form (v sodelovanju z ODIHR), Beneška komisija, 2005, [http://www.venice.coe.int/docs/2005/CDL-AD\(2005\)013-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2005/CDL-AD(2005)013-e.asp) (29. 4. 2005) (v nadaljevanju Vprašalnik za opazovanje volitev).

¹⁹⁶ Deklaracija načel demokratičnih volitev v Afriki – Declaration on the Principles Governing Democratic Elections in Africa, AHC/DECL.1 (XXXVIII), AU, Durban, 2002, <http://www.pogar.org/publications/other/elections/declaration-africa-02.pdf> (18. 4. 2006) (v nadaljevanju Deklaracija načel demokratičnih volitev v Afriki); Smernice za opazovanje in nadzorovanje volitev AU 2002; Izjava afriške konference o volitvah, demokraciji in vladanju – Africa Conference on Elections, Democracy and Governance Statement, AU, Pretoria, 2003, http://www.africa-union.org/News_Events/Calendar_of_%20Events/Election%20Democratie/Pretoria%20conference%20Statement%20April%201003.pdf (18. 4. 2006) (v nadaljevanju izjava afriške

Iz tabele 7 zgoraj je razvidno, da organizacije volitve razumejo podobno. Volilni postopki, ki jih dokumenti omenjajo, so isti, razlike so le v poudarkih, ki jih organizacije v dokumentih izpostavljajo. Najbolj razdelane volilne postopke ima EU.¹⁹⁷ Z njihovo razlago v temeljnem dokumentu opazovanja volitev je EU želel poenotiti razumevanje volitev na vseh svojih misijah. Isto velja za OVSE, ki je prav tako v Priročniku o opazovanju volitev (strani 35–77) izpostavil iste volilne postopke, manj poudarka kot EU je dal le volilnemu sistemu in določanju volilnih enot. To gre pripisati dejstvu, da se z omenjenima elementoma ukvarjajo pravni, volilni in politični analitiki ter manj opazovalci volitev, in jih, v nasprotju z EU, OVSE ni želel ponovno posebej izpostavljati.¹⁹⁸ Podobnosti med obema organizacijama kažejo na željo po regulaciji in standardizaciji razumevanja opazovanja volitev.

SE in AU posebnih priročnikov za opazovanje volitev nimata. Njuno razumevanje volilnih postopkov lahko razberemo iz smernic o opazovanju volitev, poročil, ki pojasnjujejo te smernice, in deklaracij o volitvah.¹⁹⁹ Organizaciji v dokumentih ne navajata eksplicitno, kako razumeta volilne postopke, zato je treba razumevanje izluščiti iz smernic, ki naj bi vodile opazovalce volitev. Te vsebujejo iste postopke (glej tabelo 7 zgoraj), kot jih razumeta EU in OVSE, razlika je le v tem, da ne zajemajo podrobnejšega opisa teh postopkov. Ob primerjavi vseh štirih organizacij vidimo, da je njihovo razumevanje volitev poenoteno.²⁰⁰

Vsi postopki, gledani kot celota, predstavljajo volitve, in sicer od začetka do konca. Volitve lahko ustrezajo mednarodnim volilnim standardom, opisanim v prvem poglavju, le, če se so vsi postopki izvedeni ustrezno, brez obsežnih in sistematičnih kršitev. Za njihovo lažje razumevanje zato podajam njihov sintetičen pregled. Sestavlil sem ga iz postopkov, kot jih pojmujeta OVSE in EU, in ga dopolnil s pojmovanjem SE in AU. V pregled sem vključil tudi sekundarno literaturo, s katero dopolnjujem predstavitev. Namen

---

konference o demokraciji in vladanju); Osnutek deklaracije o volitvah, demokraciji in vladanju v Afriki – Draft Declaration on Elections, Democracy and Governance in Africa, AU, Pretoria, 2003, http://www.africa-union.org/News_Events/Calendar_of_%20Events/Election%20Democratie/Draft%20AU%20Declaration%20on%20election.pdf (18. 4. 2006); Smernice za opazovanje in nadzorovanje volitev AU 2004.

¹⁹⁷ Priročniku EU za opazovanje volitev (str. 53–114).

¹⁹⁸ Naloga pravnih, volilnih in političnih analitikov so opisane Priročniku OVSE za opazovanje volitev (str. 27) in Priročniku EU za opazovanje volitev (str. 30–1).

¹⁹⁹ Primerjava vsebin dokumentov EU, OVSE, SE in AU o opazovanju volitev je v tabeli 7 zgoraj.

²⁰⁰ Manjša razlika je le, da niti SE niti AU v dokumentih ne poudarjata potrebe po pravilnem oblikovanju glasovnic (glej tabelo 7 zgoraj).

pregleda postopkov ni primerjati razlage različnih organizacij in avtorjev, ampak s kombinacijo virov predstaviti najpomembnejše vidike vsakega izmed njih.

3.3.1.1 Pravni okvir volitev

Pravni okvir volitev je predpogoj za praktično uporabo notranjepravnih in mednarodnopravnih standardov, povezanih z volitvami.²⁰¹ Pomemben je, ker na izčrpen in natančen način določa izvedbo volitev v posamezni državi. Gledati ga je treba v najširšem možnem smislu, še posebej zato, ker ima zakonodaja konsolidiranih demokracij manj določb glede volitev kot zakonodaja 'novih demokracij' (Santolaya in Iniguez 1997a), zaradi česa določila o volitvah razdrobljena v različnih dokumentih. Razumemo ga lahko kot skupek več z volitvami povezanih dokumentov. Pod ta pojem spadajo tako volilni zakon(i) kot ostali zakoni, ki omogočajo izvajanje volilnega zakona, vse z volitvami povezane regulative in direktive ter kodeksi volilnega obnašanja.²⁰² Poleg omenjenih virov je v pokonfliktnih volitvah treba upoštevati še mirovne sporazume, ki vsebujejo določila o izvedbi volitev.²⁰³

Naloga pravnega okvira je, da volilnim postopkom zagotavlja objektivnost, jasnost in transparentnost.²⁰⁴ Ta postopkovna določila so nujna za zagotovitev nemotenega poteka volitev. Pravni okvir je hkrati osrednja točka volitev, kjer se odraža pravna država. Volivcu ali kandidatu mora zagotoviti, da se pritoži na katerikoli volilni postopek, v katerem so mu bile domnevno kršene volilne pravice. Pravosodni organi v državi morajo imeti pooblastila, da te pritožbe obravnavajo ter jih ustrezno in pravočasno rešijo. Ista pravica mora biti zagotovljena tudi za pritožbe na sklepe organov. Roki za pritožbe in

---

²⁰¹ Misije opazovanja volitev imajo na svojih spletnih straneh pravnemu okviru in povezanim dokumentom posebej namenjene spletne rubrike. Primer so misije EU: EU EOM to Afghanistan (2005), EU EOM West Bank and Gaza (2006), EU EOM Uganda (2006). Vsebine strani se med sabo razlikujejo v obsegu materiala, ki ga misije vključijo v predstavitev pravnega okvira. Na primer, nekatere misije imajo dostopne vse dokumente pravnega okvira, druge jih le naštejejo.

²⁰² Pri OVSE pregled pravnega okvira s strani volilnih strokovnjakov ponavadi poteka pred napotitvijo misije na teren. Kjer je opazovana država hkrati članica SE, poteka pregled pravnega okvira skupaj z Beneško komisijo (Priročnik OVSE za opazovanje volitev, str. 35). V EU je pregled pravnega okvira volitev formalno vključen med naloge poizvedovalne misije (Priročnik EU za opazovanje volitev, str. 25).

²⁰³ Primer je Daytonski mirovni sporazum (Dayton Peace Accords, Dayton in Pariz, 15. november 1995, <http://www1.umn.edu/humanrts/icty/dayton/daytonannex3.html> (27. 3. 2006)), pri katerem je priloga 3 v celoti posvečena volitvam. V nadaljevanju Daytonski mirovni sporazum.

²⁰⁴ Smernice za pregledovanje pravnega okvira volitev – Guidelines for Reviewing a Legal Framework for Elections, Varšava, 2001, http://www.osce.org/odihr/item_11_13588.html (10. 4. 2001), str. 7. V nadaljevanju Smernice OVSE za pregledovanje pravnega okvira volitev.

izdajo odločitev morajo biti določeni z zakonodajo, da se zaščitijo osnovne človekove pravice in svoboščine.²⁰⁵

Posebno pozornost je treba nameniti tudi stabilnosti pravnega okvira volitev. Pogoste spremembe lahko namreč ogrozijo transparentnost in kredibilnost volitev v državi.²⁰⁶ Za preprečitev manipulacij mora biti celotna zakonodaja dostopna javnosti²⁰⁷ in pravočasno objavljena. Zakonodaja, sprejeta zadnji trenutek, ne bi omogočila zadostne seznanjenosti z določili in bi lahko bila predmet manipulacije.

Pravni okvir je sestavljen iz več delov. Osrednji dokument je volilni zakon, pri katerem je pomembno predvsem to, da ga spoštujejo vse politične sile v državi (Santolaya in Iniguez 1997a). Ne glede na to, ali so splošna in specifična določila glede volitev zapisana v enem zakonu ali v več različnih zakonih, se morajo vsi z volitvami povezani zakoni ravnati po istih načelih in zaščititi isti obseg volilnih pravic.²⁰⁸

Upoštevati je treba tudi navodila in uredbe osrednjega organa, ki izvaja volitve na državni ravni. To so ponavadi volilne komisije ali organi upravljanja volitev (EMB – *electoral management body*). Ti morajo delovati skladno z volilnim zakonom in ostalimi zakonskimi določili. Kljub temu da funkcija omenjenih organov ni izdajanje dodatne zakonodaje, ti s svojimi sklepi pojasnjujejo in uresničujejo volilni zakon. Pooblaščen organ mora imeti tudi pravico, da se v primeru izrednega ali nepričakovanega stanja na dan volitev ustrezno odzove na nastalo situacijo.²⁰⁹

Kodeksi vedenja medijev, javnih in volilnih uslužbencev, opazovalcev volitev, kandidatov na volitvah ter političnih strank so dodaten vir razlag pravnega okvira.²¹⁰ Takšni kodeksi vsebujejo normativna določila, ki se uporabljajo pri interpretaciji dogajanja na volitvah. Namenjeni so predvsem zaščititi pravic volivcev in kandidatov, saj s svojimi določili, ki so jih udeleženci volitev dolžni spoštovati, določajo, kaj je prav in kaj

---

²⁰⁵ Evropska volilna dediščina (str. 11).

²⁰⁶ Evropska volilna dediščina (str. 11).

²⁰⁷ Smernice OVSE za pregledovanje pravnega okvira volitev (str. 7).

²⁰⁸ Priročnik EU za opazovanje volitev (str. 57).

²⁰⁹ Na primer odločitve EMB iz Afganistana (Joint Electoral Management Body 2005).

²¹⁰ Primeri: Odlok predsednika Afganistana o nevmešavanju vladnih uslužbencev v zadeve, povezane z volitvami – Order of the President of Islamic Republic of Afghanistan on the Non-interference of Governmental Officials in Electoral Affairs, Hamid Karzaj, JEMB, Kabul, 2005 (arhiv avtorja); Kodeks vedenja za predstavnike medijev – Code of Conduct for Media Representatives, JEMB odločitev št. 2005–30, Kabul, 2005 (arhiv avtorja); Pravila obnašanja za volilne uslužbence – Code of Conduct for Electoral Officials, predsedniška uredba o volilnem zakonu, JEMB, Kabul, 2005 (arhiv avtorja); Kodeks vedenja za opazovalce volitev, predstavnike političnih strank in kandidatov – Code of Conduct for Electoral Observers, Political Party and Candidate Agents, JEMB odločitev št. 2005–16, Kabul, 2005 (arhiv avtorja).

narobe v posameznem primeru. Pogosto odražajo tudi skladnost volilnih določil z mednarodnimi standardi.

Znotraj pravnega okvira volitev je pomemben tudi volilni sistem. Uravnava način izvajanja pravice do politične udeležbe. Sistem določa, katere institucije so izvoljene, kje in kdaj, kako se bodo glasovi državljanov 'prevajali' v izvoljene institucije ter kako bo potekal proces legitimizacije oblasti. Glavna lastnost sistema mora biti, da zagotavlja vsem državljanom enako politično težo glasov.²¹¹ Čeprav ni enega in edinega volilnega sistema, ki bi bil primeren za vse države, imajo vsi skupne lastnosti, in sicer, da prevajajo želje in glasove volivcev v izvoljene sedeže, zagotavljajo odgovornost izvoljenih svojim volivcem ter odražajo politično strukturo države (Gallagher in Mitchell 2005: 1). Naj bo volilni sistem večinski, proporcionalni ali delno proporcionalni, mora ustrezno nasloviti politične ločnice, razlike in verske, etnične, rasne ter druge posebnosti družbe. Način, kako sistem obravnava državne posebnosti, lahko pomembno vpliva na vodenje države in izvajanje političnih pravic volivcev.²¹²

Posebno pozornost pri volilnem sistemu je treba nameniti zastopnosti manjšin v družbi, ki je odraz uresničevanja osnovnega načela nediskriminacije. Največkrat je ta pozornost namenjena ženskam, etničnim ali verskim manjšinam, ki so premalo zastopane v vodstvenih organih države. OVSE na primer namenja posebno pozornost večji zastopnosti narodnih manjšin in žensk na volitvah.²¹³

Pomembna značilnost volilnega sistema je tudi določanje meja volilnih enot oz. volilna geografija, ki je pomembna pri zagotavljanju enake teže glasov volivcev. Ta mora zagotoviti, da je izvoljena oblast predstavniška ter hkrati učinkovita (Hedley 1998). Pri določanju meja je zato treba meje določiti tako, da ohranjajo enakost med volivci.²¹⁴ V nasprotnem primeru ni mogoče zagotavljati niti učinkovitega predstavnštva, niti enake teže glasov. Pri določanju volilnih enot se ni treba držati administrativnih meja, če te onemogočajo spoštovanje načela enake teže glasov volivcev (Hedley 1998). AU predlaga tudi, da strokovnjaki pri pregledovanju pravnega okvira kot eno izmed določil njegove ustreznosti upoštevajo čas od zadnjega določanja volilnih enot.²¹⁵

---

²¹¹ Evropska volilna dediščina (str. 11).

²¹² Priročnik EU za opazovanje volitev (str. 58–63).

²¹³ Smernice za pomoč udeležbi narodnih manjšin v volilnih postopkih – Guidelines to Assist National Minority Participation in the Electoral Process, Varšava, 2001, http://www.osce.org/odihr/item_11_13589.html (10. 4. 2006) in Priročnik za opazovanje udeležbe žensk na volitvah.

²¹⁴ Smernice za pregledovanje pravnega okvira OVSE (str. 9).

²¹⁵ Smernice za opazovanje in nadzorovanje volitev AU (19(i). čl.).

Volilna geografija mora preprečiti morebitne manipulacije izidov volitev, ki so možne ob 'nepravilnem' določanju meja volilnih enot. V kombinaciji z izbiro volilnega sistema lahko te manipulacije 'proizvedejo' vnaprej znan rezultat volitev.²¹⁶

3.3.1.2 Volilna administracija

Volilna administracija je bistvena za zagotavljanje učinkovitosti, preglednosti, kredibilnosti, profesionalnosti, odgovornosti in integritete volilnih postopkov. Volilne naloge lahko prevzame neodvisna volilna komisija,²¹⁷ telo izvršne veje oblasti ali sodno telo.²¹⁸ V ustaljenih demokracijah vlogo teh institucij praviloma prevzamejo javne državne institucije, medtem ko vloga reševanja sporov in pritožb pripade sodiščem. V nastajajočih demokracijah, kjer še ni tradicije neodvisnih sodnih teles in nepristranskih administrativnih organov, se ta problem rešuje z ustanavljanjem EMB (Santolaya in Iniguez 1997a). Slednji so še posebej pomembni, ker je način, kako se mednarodna skupnost z EMB loteva tranzicijskih volitev v neodvisnih državah, postal pomemben test zainteresiranosti zahoda za demokracijo po svetu (Geisler 1993: 616) in s tem tudi vstopna točka za poseganje v volilne postopke neodvisnih držav. Ne glede na izbrani sistem administracije pa se morajo volilni uslužbenci vesti v skladu z načeli delovanja volilne administracije: pri svojem delu morajo biti neodvisni in nepristranski ter osredotočeni na integriteto celotnih volitev.²¹⁹

Volilna administracija mora biti zaščitena pred vladnimi posegi, kar morajo zagotavljati pravna določila o njeni neodvisnosti, ki ščitijo tako pravno-formalno kot finančno neodvisnost. Stopnjo transparentnosti in nepristranosti delovanja mora volilna administracija varovati s transparentno izbiro uslužbencev v svoje organe. Neodvisnost teles se dodatno jamči s časovno točno določenimi obdobji delovanja

---

²¹⁶ Najbolj znan tak primer je primer guvernerja Massachusettsa Gerryja Elbridgea, ki je leta 1812 definiral volilne enote na način, ki mu je prinesel volilno zmago (West's Encyclopedia of American Law 1998). Manipulacijo volilne geografije z namenom osredotočanja opozicijskih glasov v manjšem številu volilnih enot in prevlado ostalih volilnih enot zato v političnem besednjaku imenujemo *gerrymandering* (Evropska volilna dediščina, str. 24). Beseda *gerrymander* izhaja iz imena guvernerja (*Gerry*) in (*sala*)*mander* = *gerrymander*. Salamander je tako v knjižni slovenščini kot angleščini ime za močerada.

²¹⁷ Primeri volilnih komisij so: komisija Indije: Election Commission of India (2006) Election Commission of India, <http://www.eci.gov.in> (10. 4. 2006); volilna komisija ZDA: Federal Election Commission (2006) Federal Election Commission, <http://www.fec.gov> (10. 4. 2006); volilna komisija Velike Britanije: Electoral Commission of the UK (2006) Electoral Commission, <http://www.electoralcommission.org.uk> (10. 4. 2006); volilna komisija Slovenije: Republiška volilna komisija (2006) Republiška volilna komisija, <http://www.gov.si/rvk> (10. 4. 2006).

²¹⁸ Priročnik EU za opazovanje volitev (str. 63–4).

²¹⁹ Deklaracija načel demokratičnih volitev v Afriki (III(c). odst.).

administracije.²²⁰ Odprtost njihovega delovanja mora zagotavljati tudi z informiranjem javnosti in objavljanjem dokumentov o svojem delu in o sprejetih odločitvah (Scallan 1997).

3.3.1.3 Registracija volivcev

Volilni imeniki so hrbtenica volitev²²¹ in predpogoj za uveljavljanje aktivne volilne pravice. So zapis vseh volivcev, ki imajo pravico glasovanja na določenih volitvah. Biti morajo natančni, popolni in aktualni. Volilni imenik je natančen, kadar vsebuje pravilno zapisane podatke vseh volivcev. Njegova popolnost pa je zagotovljena, kadar vsebuje vse volivce, ki so upravičeni do glasovanja na posameznih volitvah.²²²

Postopek registracije mora biti oblikovan tako, da upravičnim²²³ volivcem omogoči registracijo in jo ostalim onemogoči ter tako prepreči registracijo neobstojećih volivcev. Določila glede registracije morajo vsebovati podatke o urniku registracije, o dokumentih, ki jih volivci potrebujejo za registracijo, registracijskih obrazcih, načinu registracije in upravičenosti do nje, objavi volilnega imenika in pritožbenih postopkov.²²⁴ Pritožbam in morebitnim spremembam volilnega imenika morata biti pred volitvami namenjena obdobje vpogleda (*inspection period*) v imenik ali javna objava imenika, ki zagotavlja javnost in transparentnost volilnih imenikov. Vsaka morebitna pritožba glede podatkov v imeniku mora biti rešena v najkrajšem možnem času.²²⁵

Pomemben element volilnih imenikov so tudi določila glede kraja glasovanja volivcev. Nekateri sistemi dovoljujejo volivcem glasovati le v volilni enoti, kjer imajo stalno

---

²²⁰ Priročnik OVSE za opazovanje volitev (str. 37). SE v Kodeksu dobre volilne prakse PS SE (str. 27) pravi, da "/m/ora vsaka centralna volilna komisija biti stalna." OVSE in EU v svojih Priročnikih tega določila nimata.

²²¹ Smernice za opazovanje in nadzorovanje volitev AU 2004 (17. čl.).

²²² Priročnik EU za opazovanje volitev (str. 66).

²²³ Priročnik EU za opazovanje volitev (str. 66) kriterije upravičenosti volivcev določi na naslednji način: a) nerazumne omejitve omejevanja pravice do glasovanja: rasa, spol, verska, etnična in politična pripadnost; jezik, pismenost, lastnina, vsota plačana za registracijo; b) razumne omejitve pravice do glasovanja: stalno bivališče, državljanstvo, pripor, pravna nezmožnost v skladu z odločitvijo sodišča, kazenska obsodba.

²²⁴ Beneška komisija je s tem v zvezi izdala poseben dokument z naslovom Elementi izobraževalnih dokumentov za volivce, kjer je podrobneje razdelano, kako morajo biti volivci obveščeni o njihovih pravicah povezanih z registracijo in glasovanjem.

²²⁵ Mednarodni volilni standardi: Vodnik za pregledovanje pravnega okvira volitev – International Electoral Standards: Guidelines for reviewing the legal framework of elections, IDEA, 2001, http://www.idea.int/publications/ies/upload/electoral_guidelines-2.pdf (24. 2. 2006) (str. 48). V nadaljevanju Vodnik za pregledovanje pravnega okvira volitev.

bivališče, drugi tudi na ostalih voliščih, nekateri celo po pošti ali iz tujine.²²⁶ Da v tem postopku ne pride do zlorab in večkratnega glasovanja (*multiple voting*), je treba zagotoviti posebne varovalke.²²⁷ Registracijo je namreč vedno treba prilagoditi tudi razmeram v državi, da se preprečijo napake, kot so napačni vnosi, dvojniki in neobstoječi volivci, ki so pogosti predvsem v okoljih držav brez tradicije demokratičnih volitev.²²⁸

Načinov izdelave volilnega imenika je več. Prvi je z obsežno registracijsko kampanjo z velikim številom registracijskih centrov. Razporejeni morajo biti tako, da ima vso prebivalstvo na območju države enak dostop do centrov; posebej je treba paziti na prebivalce oddaljenih krajev in na registracijo premalo zastopanih skupin. Za registracijo težje dostopnih mest se, kot drugi način, lahko uporabi metoda registracije od vrat do vrat. Kot tretji način se v volilne namene lahko uporabijo javne zbirke podatkov.²²⁹ Ne glede na to, ali je metoda registracije aktivna (volivec se sam registrira) ali pasivna (volivca registrira pooblaščen organ), je volilni imenik enako veljaven. Nekaterе države (Irak, Afganistan) pred volitvami volivcem celo izdajo posebna potrdila, s katerimi se na volilni dan lahko registrirajo, s čimer se jim omogoči izvajanje aktivne volilne pravice.²³⁰

V izjemnih primerih, ko opisane registracije ni, so potrebni dodatni ukrepi za preprečevanje večkratnega glasovanja. Na volitvah na Kosovu je bilo leta 2004 pri glasovanju uporabljeno nevidno črnilo, ki je bilo vidno le pod infrardečo lučjo in ga ni bilo mogoče izbrisati en teden. Z njim so volivcem po prejemu glasovnice označili prst. Vsakemu volivcu so zato kot zaščitni ukrep tudi pred prejemanjem glasovnice pod infrardečo lučjo osvetlili prste, da bi ugotovili, če je že glasoval, in preprečili morebitno dvojno glasovanje. Na referendumu v Iraku leta 2004 in volitvah v Afganistanu leta 2005 je bilo z istim namenom uporabljeno vidno vijolično črnilo, ki ga tri tedne ni bilo mogoče zbrisati s prsta.

---

²²⁶ Na volitvah na Kosovu 2004 je bil ustanovljen poseben program za volivce po pošti, na iraškem referendumu 2005 so volivci v tujini lahko volili v 14. izbranih državah, kjer so v času volitev prebivali (OCV program), na afganistanskih volitvah 2005 OCV programa ni bilo.

²²⁷ Priročnik OVSE za opazovanje volitev (str. 41).

²²⁸ Ti problemi so bili prisotni na afganistanskih volitvah, kot je v intervjuju povedala Nancy Lee Hendrix, vodja volitev v pokrajini Takhar v Afganistanu, JEMB Afganistan, 15. junij 2006. V nadaljevanju Intervju z Nancy Lee Hendrix.

²²⁹ Vodnik za pregledovanje pravnega okvira volitev (str. 46–7).

²³⁰ Priročnik OVSE za opazovanje volitev (str. 42).

3.3.1.4 Izobraževanje in osveščanje volivcev

Izobraževanje in osveščanje volivcev je naloga države, ki mora zagotoviti, da se volivci zavedajo svojih pravic in dolžnosti, povezanih z volitvami.²³¹ Vedeti morajo, kdaj, kako in kje poteka registracija volivcev ter kdaj, kje in kako poteka glasovanje. Osveščanje volivcev lahko zajema tudi njihovo izobraževanje o širših dejavnikih političnega okolja države. Informacije morajo biti prosto dostopne vsem volivcem. Glavna naloga države je, da izobrazí volivce v odgovorne posameznike, da so sposobni odgovorno izvajati svoje državljanske pravice in na volitvah sodelujejo pri upravljanju države.²³²

3.3.1.5 Registracija kandidatov

Registracija kandidatov na volitvah je postopek, ki poveča preglednost in predvidljivost volitev. Z registracijo se vzpostavi nabor kandidatov, ki na volitvah tekmujejo za glasove volivcev; ista imena so napisana na glasovnicah, zaščitijo pa se tudi strankarski ali kandidatovi simboli in imena.²³³ Registracija kandidatov in strank mora potekati pod enakimi pogoji, brez diskriminacije, in mora biti omogočena vsem, ki želijo kandidirati na volitvah.²³⁴ Posebej mora biti zaščitena pravica posameznika, da sodeluje na volitvah kot neodvisni kandidat.²³⁵ Omejitev na podlagi rase, spola, vere, političnega prepričanja, etnične pripadnosti ali socialnega statusa ne sme biti.²³⁶

Razumne omejitve pravice do kandidiranja so vseeno dovoljene. Ponavadi zakonodaja zahteva predhodno izpolnjevanje določenih pogojev, ki morajo veljati za vse kandidate enako (Santolaya in Iñiguez 1997b). Zahteva se lahko zbiranje potrebnega števila podpisov, polog denarnega depozita, strinjanje s kodeksi vedenja na volitvah in podobno. Omeji se lahko tudi pravica kandidatov, ki so pravnomočno obsojeni za kaznivo dejanje, niso stalni prebivalci države ali nimajo državljanstva.²³⁷ Priročnik EU o opazovanju volitev (stran 68) poudarja še, da se lahko pravica do kandidiranja strank omejuje glede na notranjo demokratičnost stranke.

---

²³¹ Smernice za opazovanje in nadzorovanje volitev AU 2002 (III)(e). čl.).

²³² Priročnik OVSE za opazovanje volitev (str. 65).

²³³ Priročnik OVSE za opazovanje volitev (str. 39).

²³⁴ Priročnik EU za opazovanje volitev (str. 69).

²³⁵ Vodnik za pregledovanje pravnega okvira volitev (str. 51).

²³⁶ Priročnik OVSE za opazovanje volitev (str. 39).

²³⁷ Priročnik OVSE za opazovanje volitev (str. 40).

Kadar stranka ali kandidat kršita volilno zakonodajo, morajo biti predvidene sankcije. Izključitev iz kandidiranja na volitvah mora biti predvidena le za najresnejše kršitve. Kandidatov ali strank se ne sme izključevati iz volilne tekme na podlagi tehničnih pomanjkljivosti ali administrativnih napak.²³⁸

3.3.1.6 Volilna kampanja

Obdobje volilne kampanje je čas, ki kandidatom omogoča svobodno tekmovanje za glasove volivcev, brez ustrahovanja, vmešavanja oblasti in z možnostjo svobodnega izražanja mnenja. Ponavadi traja od postopka imenovanja kandidatov do nekaj dni pred volitvami. V tem obdobju imajo politične stranke in neodvisni kandidati možnost svobodne objave in oglaševanja svojega volilnega programa.²³⁹ Pred tem obdobjem in po njem so politične kampanje prepovedane, saj je njihov namen vsem sodelujočim omogočiti enaka pravila tekmovanja pod enakimi pogoji.²⁴⁰

V celotnem obdobju volilne kampanje je treba posebej zagotavljati nediskriminacijo kandidatov. V ta namen ne sme biti nerazumnih omejitev temeljnih svoboščin, kot so svoboda mnenja, izražanja, zbiranja in združevanja. Vsak kandidat mora za namene svoje kampanje imeti enakopraven in prost dostop do tiskanih in elektronskih medijev. Varnostne sile in državni represivni organi ne smejo izvajati pritiskov na pripadnike katerekoli politične opcije.²⁴¹

3.3.1.7 Financiranje volilnih kampanj

Financiranje političnih kampanj igra pomembno vlogo pri zagotavljanju enakih možnosti kandidatov. Kljub dejstvu, da imajo kandidati s kampanjami različne stroške in različne finančne ter materialne potrebe, so dovoljene zakonske omejitve zbiranja in porabe denarja v volilne namene, s čimer se vsem kandidatom omogoči enaka izhodišča. Za zagotavljanje enake obravnave kandidatov je zato v prvi vrsti nujna transparentnost postopka, ki se poleg nadzora izdatkov za kampanje kaže v nadzoru osebnega finančnega stanja kandidatov.²⁴² Za preprečevanje zlorab in zagotavljanje enakih

---

²³⁸ Priročnik OVSE za opazovanje volitev (str. 40).

²³⁹ Smernice za opazovanje in nadzorovanje volitev AU 2004 (22. čl.).

²⁴⁰ Priročnik OVSE za opazovanje volitev (str. 45–6).

²⁴¹ Priročnik EU za opazovanje volitev (str. 73).

²⁴² Priročnik EU za opazovanje volitev (str. 74–5).

možnosti kandidatov na volitvah morajo biti postopki financiranja transparentni in pregledni tako v zasebnih kot javnih virih financiranja.²⁴³

Namen javnih virov financiranja kampanj je z denarnimi spodbudami pripomoči k enakopravnejšemu položaju kandidatov, ki si denar težje zagotovijo prek zasebnih virov. Država lahko kandidatom pomaga v obliki podeljevanja brezplačnega medijskega prostora, možnosti uporabe državnih poslopij, denarnih donacij, davčnih olajšav in podobno. Ponavadi je pomoč iz javnih virov pogojena z deležem denarja, s sedeži ali s številom volivcev, ki jih je kandidat zbral. Transparentnost javnega financiranja se zagotavlja z načelom nepristranosti, ki ga mora zakon jasno odražati v kriterijih podeljevanja javnega denarja. Načelo nepristranosti mora zagotoviti tudi, da stranke na oblasti ne zlorabijo institucije javnega sofinanciranja političnih kampanj.²⁴⁴ Kandidati imajo možnost zbiranja sredstev tudi iz zasebnih virov, in sicer v obliki članarin, donacij posameznikov, podjetij, institucij ali drugih oblik nedenarne pomoči.²⁴⁵

3.3.1.8 Mediji

Svobodni in neodvisni mediji so eden od stebrov demokratičnih volilnih kampanj. Država mora zagotavljati, da imajo mediji neomejeno svobodo zbiranja in razširjanja informacij, brez vmešavanja v njihovo delo. Mediji imajo istočasno dolžnost, da nepristrano poročajo o dogodkih med volilno kampanjo.²⁴⁶

Vsi kandidati morajo imeti enak dostop do medijev.²⁴⁷ Slednje je v skladu z načelom nediskriminacije političnih kandidatov. Mediji v državni lasti morajo vsem kandidatom, pod enakimi pogoji, glede na zakonsko določeno pravično, razumljivo in objektivno določilo, zagotavljati politično oglaševanje v svojih medijih. Naloga zasebnih medijev pa je, da kandidatom za njihovo oglaševanje zaračunajo enake cene.²⁴⁸

Posebna pozornost v zakonodaji mora biti namenjena zaščiti svobode izražanja. Prepoved žaljenja državljanov, političnih nasprotnikov, vlade in njenih uslužbencev, ki vključuje stroge kazni, mora biti omejena na civilno pravo, da se volilna kampanja s

---

²⁴³ Smernice in poročilo o financiranju političnih strank – Guidelines and Report on the Financing of Political Parties, CDL-INF(2001)8, Beneška komisija, 2001, [http://www.venice.coe.int/docs/2001/CDL-INF\(2001\)008-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2001/CDL-INF(2001)008-e.asp) (18. 4. 2006).

²⁴⁴ Priročnik OVSE za opazovanje volitev (str. 47).

²⁴⁵ V ZDA je pravica do zbiranja virov za kampanje neomejena, saj bi bilo njeno omejevanje v nasprotju s svobodo mnenja in izražanja. Po drugi strani pa je zakonsko omejena višina donacij, ki jih lahko posamezniki in podjetja namenijo za politično kampanjo (US Federal Election Commission 2005).

²⁴⁶ Kodeks dobre volilne prakse Beneške komisije (str. 18).

²⁴⁷ Smernice za opazovanje in nadzorovanje volitev AU 2004 (22(c). čl.).

²⁴⁸ Priročnik EU za opazovanje volitev (str. 80).

strani oblasti ne izrabi kot priložnost sankcioniranja političnih nasprotnikov za njihove izjave. Določila zakonodaje morajo biti skladna tudi z mednarodnim pravom človekovih pravic in ne smejo omejevati mednarodno zagotovljene svobode govora. Izjeme v tem primeru so sovražni govor in spodbujanje k nestrpnosti ali nasilju.²⁴⁹

3.3.1.9 Glasovanje

Glasovanje pomeni vrhunec volitev in je odraz ustrezne izvedbe volilnih postopkov, ki so potekali pred glasovanjem. Zagotoviti mora uresničevanje volilnih standardov, ki so zapisani tako v volilnem zakonu kot v mednarodnih zavezah države.²⁵⁰

Za izvajanje pravice glasovanja je treba državljanom zagotoviti ustrezno število volišč, kjer lahko oddajo svoj glas. Za volivce, ki drugače ne bi mogli voliti na stacionarnih voliščih (*fixed polling station*) oz. bi jim bilo uživanje pravice do glasovanja zelo oteženo, se lahko vzpostavijo premična volišča.²⁵¹ Premična volišča se lahko vzpostavijo tudi za pripadnike policije, vojske, bolnike in za zapornike. Državljanom v tujini je pogosto omogočeno glasovanje po pošti ali na posebej določenih mestih, kot so na primer diplomatska ali konzularna predstavništva (Wall 1997a).

Za preprečevanje volilnih prevar so ključnega pomena pravilno napisani in izvedeni glasovalni postopki.²⁵² Ti vključujejo odprtje volišč, pripravo volišč, oddajo glasovnic, ravnanje z volilnim materialom in zaprtje volišč.²⁵³ Spoštovanje postopkovnih načel je tudi ena izmed varovalk, ki zagotavlja ustreznost postopkov glasovanja.

Ta se v prvi vrsti zagotavlja s tajnostjo glasovanja. Prvi korak v postopku je zagotavljanje varnosti glasovnic, da ne pride do nepooblaščenega dostopa in prevar. Glasovnice morajo biti izdelane tako, da jih ni mogoče z lahkoto poneveriti. Za zagotovitev njihove varnosti morajo biti izdelani tudi posebni mehanizmi skladiščenja in transporta.

---

²⁴⁹ Vodnik za pregledovanje pravnega okvira volitev (str. 63–4).

²⁵⁰ Priročnik OVSE za opazovanje volitev (str. 53).

²⁵¹ Smernice za opazovanje in nadzorovanje volitev AU 2004 (30. čl.).

²⁵² Kodeks dobre volilne prakse Beneške komisije (str. 20).

²⁵³ Postopki na voliščih so podobni po vsem svetu. Vsakega volivca je pred glasovanjem treba identificirati, da se prepreči večkratno glasovanje in omogoči vsakemu volivcu enako težo glasu. Predvsem na pokonfliktnih območjih se večkratno glasovanje prepreči z označevanjem prstov (vidno ali nevidno črnilo). Vsakemu volivcu se nato izda le ena glasovnica, s katero odda svoj glas in po koncu glasovanja zapusti volišče. Ves čas glasovanja je potreben nadzor nad številom izdanih in praznih glasovnic ter uničenih glasovnic, ki jih je volivec vrnil in glasoval z drugo glasovnico. Vse te številke se morajo ujemati s skupnim številom na volišče prejetih glasovnic (Wall 1997b).

Glasovnice in njihovo število se lahko tudi izsledi s pomočjo označevanja paketov glasovnic s serijskimi številkami, pri čemer na glasovnicah samih teh števil ne sme biti.²⁵⁴

Tajnost glasovanja je zagotovljena tudi z anonimnostjo odločitve volivca. Ta po oddaji glasu ne sme biti izsledljiva. Z označeno glasovnico ne sme razpolagati noben član volilnega osebja, prav tako ne smejo videti in identificirati volivčeve odločitve, preden je oddana v volilno skrinjico. Ta določila ne veljajo za osebje, ki je določeno, da pomaga volivcem, ki sami ne morejo voliti.²⁵⁵ Prepovedano je tudi 'družinsko glasovanje' (*family voting*), kjer en član družine voli za vse člane, oz. njeni člani volijo skupaj brez tajnosti glasovanja.²⁵⁶

Zlorabe se preprečujejo tudi s prisotnostjo opazovalcev volitev, ki jim mora biti omogočeno opazovanje celotnega postopka glasovanja, pri čemer uporabljajo posebej za ta namen izdelane vprašalnike.²⁵⁷ Poleg teh so lahko na volišču le pooblašcene osebe, torej volilni uslužbenci in volivci v postopku glasovanja. Policija in vojska ne smeta biti prisotni na volišču, ker bi lahko s svojo navzočnostjo ustražovali volivce.²⁵⁸ Izjemoma sta lahko prisotni, ko njuni pripadniki oddajo svoj glas.

3.3.1.10 Štetje in izračun glasov

Po zaprtju volišč se začne postopek štetja glasov. Štetje lahko poteka na samih voliščih ali v posebnih zbirnih centrih na lokalni, regionalni ali državni ravni.²⁵⁹ Centralno štetje se uporablja predvsem v primerih, ko s štetjem glasov na voliščih ni mogoče zagotoviti natančnosti, učinkovitosti in transparentnosti postopkov. Na volitvah v Afganistanu 2005 se je volilna administracija na primer odločala med različnimi načini štetja glasov. Prevladali so argumenti v prid centralnemu štetju na ravni dežel, saj drugače ni bilo mogoče zagotoviti varnost volilnega materiala, odločitev volivcev in volilnih delavcev.²⁶⁰

---

²⁵⁴ Priročnik EU za opazovanje volitev (str. 70) in Priročnik OVSE za opazovanje volitev (str. 43).

²⁵⁵ Na primer kadar so volivci slepe osebe ali zelo bolne osebe, ki pri glasovanju potrebujejo pomoč.

²⁵⁶ Kodeks dobre volilne prakse Beneške komisije (str. 24).

²⁵⁷ Primere vprašalnikov vsebujeta Priročnik OVSE za opazovanje volitev (priloga B) in Vodnik za ocenjevanje volitev (priloga 2).

²⁵⁸ Priročnik OVSE za opazovanje volitev (str. 55).

²⁵⁹ Priročnik OVSE za opazovanje volitev (str. 61).

²⁶⁰ Tej odločitvi je nasprotoval vodja štetja glasov v Afganistanu Marc Benda, ki je trdil, da bi bilo, zaradi omejene infrastrukture in slabih geografskih pogojev v različnih pokrajinah v Afganistanu, bolj varno, učinkovito in transparentno glasovnice prešteti v sedmih regionalnih centrih in ne 34 pokrajinskih centrih.

Po odločitvi o mestih štetja glasovnic je volilna administracija izdala natančna navodila o postopkih štetja.²⁶¹

Pri štetju glasov je zelo pomembno dosledno upoštevanje vnaprej pripravljenih postopkov štetja glasov. Vsak del postopka štetja – odprtje volilnih skrinjic, pregled števila glasovnic in njihovo razvrščanje, zapis števila glasov in poročanje rezultatov – mora biti izveden transparentno in profesionalno.²⁶² Štetje glasov mora biti odprto za opazovalce volitev, hkrati pa je treba zavarovati glasovnice pred nepooblaščenimi posegi z namenom manipulacije z glasovi.²⁶³ Na iraškem referendumu 2005 je bilo štetje glasov v Dubaju opravljeno na mednarodnem ozemlju v dubajskem pristanišču Rashid. Center za štetje glasov je bil z ene strani obdan z morjem, v katerem so bili za večjo varnost centra potapljači, in na drugi strani varovan s protiraketnim zidom, ki so ga varovali agenti emiratske tajne službe. V stavbo je bil dovoljen prihod le delavcem in akreditiranim opazovalcem. Slednji so lahko opazovali štetje le za ograjo, ki je bila postavljena meter stran od miz za preštavanje glasov. Tako je bilo štetje transparentno, glasovnice zaščitene pred posegi vanje, hkrati pa je bila zaščitena tajnost volivčevega glasov.

Transparentnost se zagotavlja tudi s čim prejšnjo objavo predhodnih rezultatov štetja. Tako se lahko preprečijo zlorabe, saj domači opazovalci volitev skrbno spremljajo sprotno štetje glasov kandidatov in lastne zapiske primerjajo z objavljenimi rezultati. Tako na volitvah na Kosovu 2004 in v Afganistanu 2005 ter na iraškem referendumu 2005 so domači opazovalci skrbno beležili vse prejete glasove za kandidate ali stranke, katerih akreditirani opazovalci so bili. V Afganistanu sem s pomočjo zapiskov opazovalcev tudi odkril prevare volilnih uslužbencev pri štetju glasov.

Na vsakih volitvah je za sprejemanje volilnih izidov ključna objava uradnih rezultatov. Ti rezultati se objavijo po končni potrditvi rezultatov s strani osrednjega volilnega organa, ki sovpada s pretekom pritožbenih rokov.²⁶⁴ V primeru večjega števila pritož se lahko

---

²⁶¹ JEMB Priročnik za štetje glasov – JEMB Manual for Counting Votes in Provincial Council Elections, JEMB, Kabul 2005 (dokument iz osebne arhiva). V nadaljevanju JEMB Priročnik za štetje glasov.

²⁶² Postopki štetja glasov so si podobni ne glede na to, ali so mehanski ali ročni. Glavno načelo je, da se število vseh glasovnic, ki so prispele na kraj štetja, ujema s številom vseh glasovnic, ki so prispele na posamezno volišče. Zabeleži se število neoddanih in oddanih glasov ter pravilno oddanih in nepravilno oddanih glasov. Pravilno oddani glasovi se nadalje razvrstijo glede na volivčevo željo, ki se razbere na podlagi jasnih navodil o veljavnih in neveljavnih glasovnicah. Število glasov za posameznega kandidata se nato sporoči osrednjim volilnim organom, ki tudi izračunajo sestavo izvoljenega telesa (JEMB Priročnik za štetje glasov, str. 20–26).

²⁶³ Vodnik za pregledovanje pravnega okvira volitev (str. 79).

²⁶⁴ Kodeks dobre volilne prakse Beneške komisije (str. 23).

objava uradnih rezultatov zavleče tudi po več tednov, kot se je zgodilo v primeru volitev v Afganistanu.

Po koncu štetja je treba ves volilni material s posameznih volišč ustrezno hraniti na osrednji lokaciji do dokončne potrditve rezultatov s strani telesa, ki mu je ta naloga zaupana. Ta lokacija se ponavadi nahaja zraven mesta, kjer je potekalo štetje glasov, lahko pa so glasovnice shranjene tudi kje drugje, če v centru za preštevane glasov po koncu postopka štetja ni mogoče zagotoviti varnosti volilnega materiala. Hraniti je treba tako ves občutljivi material (*sensitive material*) kot tudi spremljajoči (*non-sensitive*) volilni material. Ves material, ki vključuje neizpolnjene, prazne in izpolnjene glasovnice, mora biti varno spravljen do izteka roka za pritožbe. Njegovo uničenje je mogoče šele po dokončni potrditvi volilnih rezultatov.²⁶⁵

3.3.1.11 Pritožbe

Možnost pritožbe je pravica volivcev in kandidatov, ki mora biti zagotovljena v vseh volilnih postopkih. Nanaša se na vse odločitve, povezane z volitvami, kjer bi lahko bila omejena pravica do sodelovanja v političnem procesu države. Pravica mora biti zaščitena z zakonom, ki narekuje jasen, razumljiv, enoten in hierarhičen pritožbeni postopek.²⁶⁶

Pritožbe so lahko naslovljene na sodišča, lahko pa jih obravnavajo tudi posebne pritožbene volilne komisije (ECC – *Electoral Complaints Commission*), ki predstavljajo neodvisno sodno telo na volitvah. Pritožbeni postopek mora biti čim krajši, brez nepotrebnega odlaganja odločitev, ki bi zadržale volilna opravila, ter brez nepotrebnih tehničnih podrobnosti, ki bi onemogočile izvajanje pravice do pritožbe. Določen mora biti tudi časovni okvir, v katerem se je možno pritožiti.²⁶⁷

3.3.1.12 Povezanost in soodvisnost volilnih postopkov

Grafični prikaz volilnih postopkov pokaže, da ti tvorijo sistem povezav in odvisnosti, ki bi ob odsotnosti enega izmed elementov ogrozile celotne volitve. Volitve potekajo postopoma, začeni z vzpostavitvijo pravnega okvira, katerega sestavni del je možnost pritožbe na katerokoli odločitev v povezavi z volitvami. Temu sledijo nadaljnji postopki, ki potekajo pred glasovanjem in vplivajo na glasovanje. Izvedba glasovanja nato vpliva

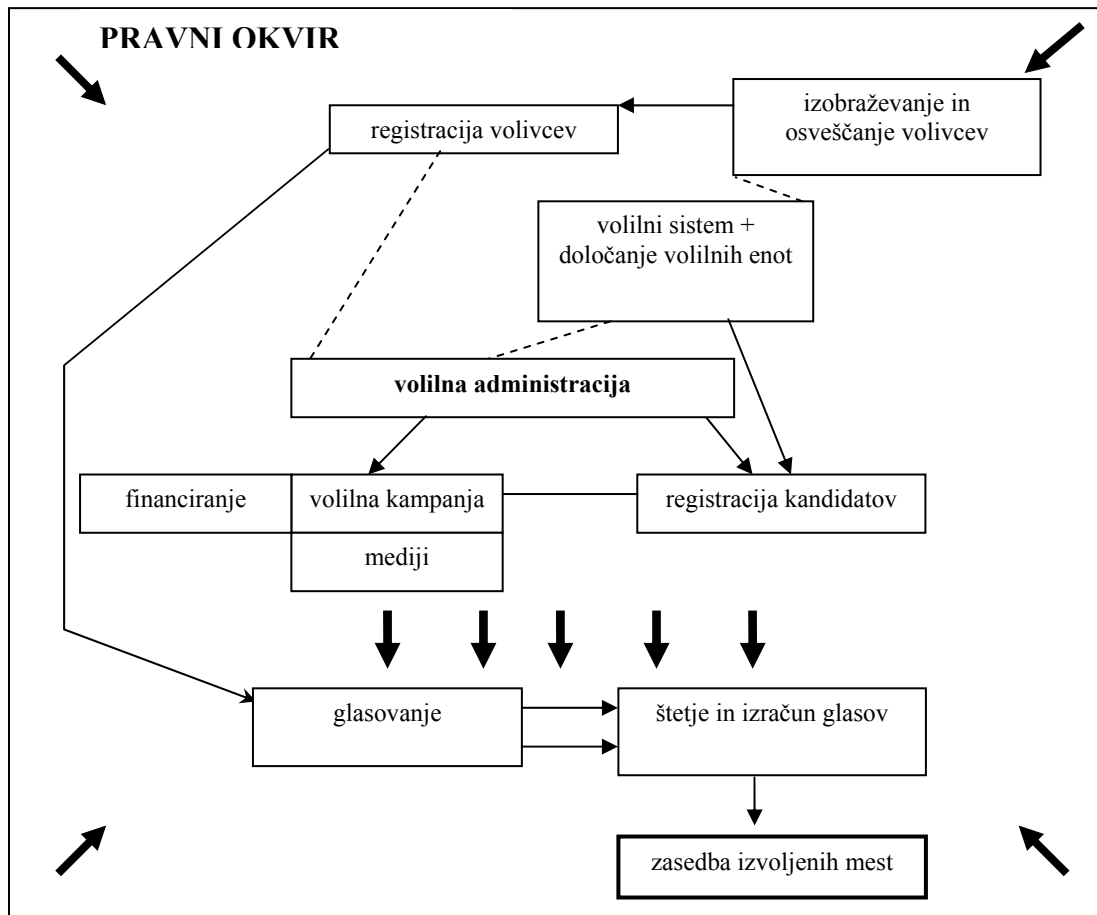
²⁶⁵ Vodnik za pregledovanje pravnega okvira volitev (str. 80).

²⁶⁶ Priročnik EU za opazovanje volitev (str. 71–2) in Priročnik OVSE za opazovanje volitev (str. 15).

²⁶⁷ Evropska volilna dediščina (str. 15) in Priročnik EU za opazovanje volitev (str. 71–2).

na štetje in izračun glasov. Končni cilj tega sistema je, da kandidati čim prej in na čimbolj transparenten način zasedejo izvoljena mesta.

Grafični prikaz 2: Volitve in prikaz volilnih postopkov

Legenda:

- Elementa sta povezana, smer vplivanja ni določena.
- > Elementa sta povezana, smer vplivanja je določena.
- - - - Elementa sta posredno povezana, smer vplivanja ni določena.
- >> Več elementov je močno in neposredno povezanih, smer vplivanja je določena.

3.3.2 Mednarodne institucije in kriteriji legitimnosti volitev

Kriteriji legitimnosti volitev se med organizacijami razlikujejo. Vsaka organizacija želi z lastno metodologijo opazovanju volitev dati lasten pečat. To pomeni, da se operacionalizacija lastnih zavez in mednarodnih standardov v obliki kriterijev

legitimnosti²⁶⁸ volitev med organizacijami razlikuje. Istočasno pa te razlike ne pomenijo, da se organizacije razlikujejo glede dojemanja volilnih postopkov, ki jih vključujejo v svoje dokumente, kot je bilo opisano v poglavju 3.3.1.

3.3.2.1 Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi

OVSE kot teoretično osnovo ocenjevanja volitev jemlje "tako zaveze OVSE, s katerimi ocenjujejo volitve, kot druga mednarodna načela²⁶⁹ demokratičnih volitev".²⁷⁰ Zaveze OVSE za opazovanje in ocenjevanje volitev so zapisane v Dokumentu srečanja o človekovi razsežnosti OVSE v Kopenhagenju (6.–8. čl.) in potrjene s Pariško listino za novo Evropo,²⁷¹ z Odločitvami srečanja ministrskega sveta v Rimu,²⁷² z dokumentom Proti pristnemu partnerstvu novega obdobja in z Listino o evropski varnosti.²⁷³ K zavezam OVSE k demokratičnim volitvam, spadajo tudi vsi s človekovimi pravicami povezanimi dokumenti OVSE.²⁷⁴ OVSE je povzel lastne zaveze k volitvam kot:

svobodne volitve v razumnih časovnih obdobjih; izvoljeni morajo biti vsi sedeži v vsaj enem domu; splošna in enaka volilna pravica; pravica biti voljen; pravica vzpostavljanja političnih strank in tekmovanja za glasove volivcev pod enakimi pogoji; volilne kampanje v svobodnem in poštenem ozračju brez strahu in vmešavanja; enak dostop do medijev za vse; tajnost glasovanja; poštenost in pravočasnost štetja ter poročanja o rezultatih; pravočasna zasedba izvoljenih mest.²⁷⁵

OVSE v sedmih točkah navede praktične posledice lastnih zavez v kriterijih legitimnosti volitev, ki so: periodične volitve, pristne volitve, svobodne volitve, poštene volitve, splošna volilna pravica, enaka volilna pravica in tajno glasovanje.²⁷⁶

Iz grafičnega prikaza 3 spodaj je razvidno, da kriteriji volitev tvorijo medsebojno povezan sistem, ki obsega celotne volitve in povezane volilne postopke. Kriteriji legitimnosti volitev in volilni postopki v njem niso jasno ločeni, ampak se prepletajo. En

²⁶⁸ Pomen legitimnosti volitev je razložen v 1.2.3. Legitimnost volitev se v nalogi vedno nanaša na mednarodno legitimnost volitev.

²⁶⁹ Kot mednarodna načela dojemajo določila Splošne deklaracije človekovih pravic in Mednarodnega pakta (Priročnik OVSE za opazovanje volitev, str. 10).

²⁷⁰ Priročnik OVSE za opazovanje volitev (str. 10).

²⁷¹ Pariška listina za novo Evropo – Charter of Paris for a New Europe, OVSE, Pariz, 21. november 1990, http://www.osce.org/documents/mcs/1990/11/4045_en.pdf (7. 2. 2006).

²⁷² Odločitve srečanja ministrskega sveta v Rimu – Decisions of the Rome Council Meeting, ministrsko srečanje OVSE, Rim, 1. december 1993, www.osce.org/item/4154.html (5. 5. 2006).

²⁷³ Listina o evropski varnosti – Charter for European Security, srečanje OVSE na vrhu, Istanbul, 18.–19. november 1999, www.osce.org/item/4051.html (5. 5. 2006).

²⁷⁴ Zaveze človekove razsežnosti OVSE: Referenčni vodnik – OSCE Human Dimension Commitments: A Reference Guide, ODIHR, Varšava, 2001, http://www.osce.org/documents/odihr/2001/01/1764_en.pdf (6. 5. 2006).

²⁷⁵ Priročnik OVSE za opazovanje volitev (str. 16).

²⁷⁶ Priročnik OVSE za opazovanje volitev (str. 18–19).

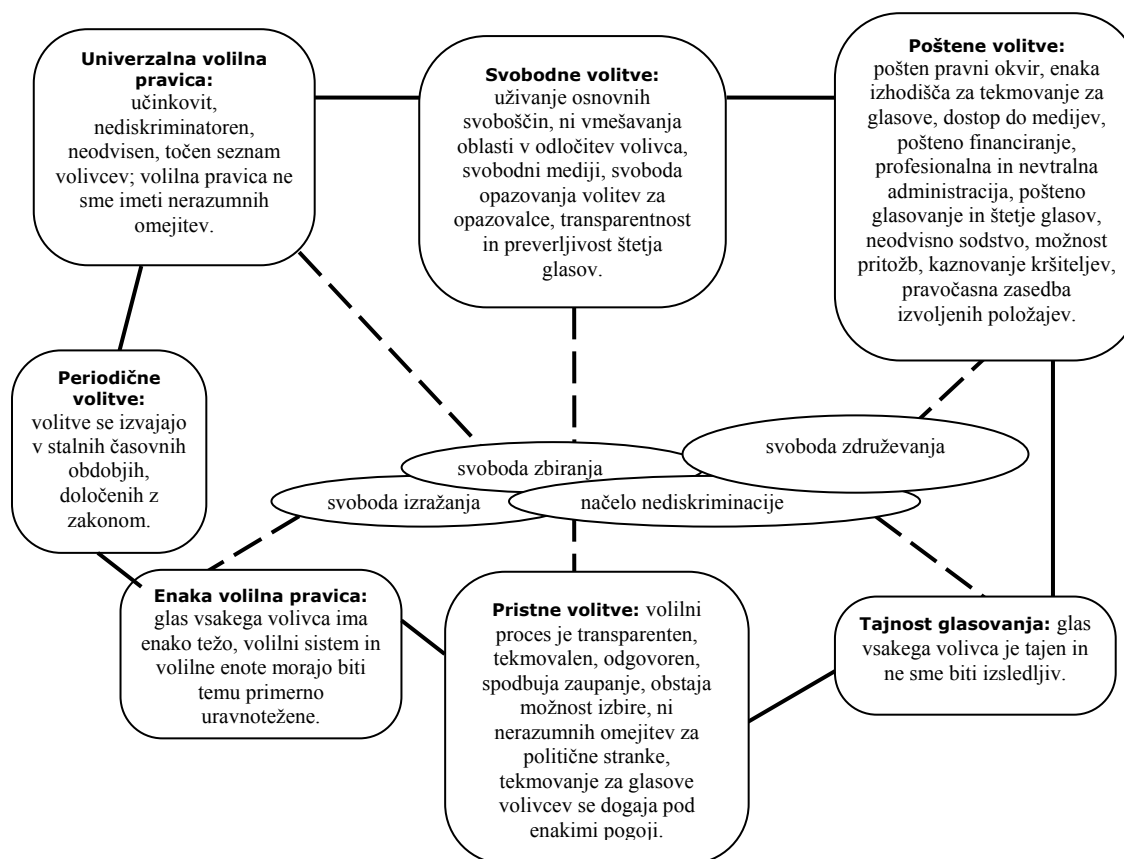
kriterij se lahko nanaša na različne postopke v okviru volitev in en postopek je lahko skupen različnim kriterijem. Na primer kriterij svobodnih volitev se nanaša na svobodno volilno kampanjo, svobodno registracijo in glasovanje ter navsezadnje na svobodno štetje glasov. Torej ocenjevanje volitev le s kriterijem svobodnih in poštenih volitev ni mogoče, ker OVSE teh dveh kriterijev ne dojema kot edinih kriterijev, prav tako pa se ne nanašata na vse volilne postopke.

Med kriterije legitimnosti volitev so vključena tudi postopkovna zagotovila, ki opisujejo, kakšni morajo biti posamezni postopki: štetje mora biti transparentno, volilna administracija profesionalna, štetje glasov mora biti preverljivo. Ta postopkovna zagotovila, ki so v mednarodnem pravu dojeta kot določila k pravici do politične udeležbe,²⁷⁷ še dodatno osvetlijo dožemanje mednarodnih volilnih standardov, čeprav v nobenem dokumentu ni najti natančnejših definicij teh načel. Iz istega grafičnega prikaza je tudi razvidno, da temeljne svoboščine, ki so del mednarodnih volilnih standardov, povezujejo kriterije legitimnosti volitev, ki predstavljajo operacionalizirano pravico do politične udeležbe. To pomeni, da svoboščine predstavljajo predpogoj razumevanja kriterijev, in čeprav niso njihov del, morajo biti prisotne za legitimnost volitev. Tako na podlagi grafičnega prikaza 1 zgoraj kot grafičnega prikaza 3 spodaj pridemo do istega sklepa: svoboščine so nujne za zagotavljanje pravice do politične udeležbe in ob njihovi odsotnosti te pravice ni mogoče zagotavljati. Ker kriteriji legitimnosti volitev predstavljajo operacionalizirane mednarodnopravne volilne standarde, torej pravico do politične udeležbe, je grafični prikaz 3 enak grafičnemu prikazu 1 zgoraj, ker oba kažeta tesnost povezav med demokratičnimi svoboščinami in pravico do politične udeležbe pri opazovanju volitev.

---

²⁷⁷ Ta določila so razdelana v 2.2.1.2.

Grafični prikaz 3: Kriteriji legitimnosti volitev Organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi

Vir: prirejeno po Priročniku OVSE za opazovanje volitev (str. 17–19).

Legenda:

- Elementa sta povezana, smer vplivanja ni določena.
- - - - Elementa sta posredno povezana, smer vplivanja ni določena.

3.3.2.2 Evropska unija

Kot osnove opazovanja volitev EU jemlje Pogodbo o EU,²⁷⁸ ki v preambuli potrjuje "svojo zavezanost načelom svobode, demokracije in spoštovanju človekovih pravic in temeljnih svoboščin ter pravne države." Zaveza EU k demokraciji je zapisana tudi Listina o temeljnih pravicah EU.²⁷⁹ Od začetka devetdesetih let so določila o spoštovanju človekovih pravic postala del sporazumov EU s tretjimi državami. Politika širjenja in spoštovanja demokratičnih vrednot je zapisana v Sporazumu iz Cotonouja (9. čl.) kot

²⁷⁸ Pogodba o EU – Treaty on European Union, EU, Maastricht, 7. februar 1992, http://www.uradnilist.si/priloge/RS_-2004-027-00024-MP~P014-0000.PDF (7. 5. 2006).

²⁷⁹ Listina o temeljnih pravicah EU – Charter of Fundamental Rights of the European Union, 2000/C 364/01, EU, Bruselj, 7. december 2000, http://europa.eu.int/comm/justice_home/unit/charte/index_en.html (6. 5. 2006), preambula.

temeljni in osnovni pogoj sodelovanja med državami.²⁸⁰ Misijam za pomoč pri volitvah in opazovanju volitev je namenjena celo posebna III. priloga Programskega dokumenta evropske pobude za demokracijo in človekove pravice.²⁸¹ Pristojnosti za misije opazovanja volitev pa si v organizaciji delita evropski parlament in komisija. Mednarodni dokumenti, ki jih pri svojem delu upošteva EU, so isti, kot jih priznava OVSE, in sicer Splošna deklaracija in Mednarodni pakt.

Kriteriji legitimnosti volitev EU se na prvi pogled razlikujejo v primerjavi s kriteriji OVSE. To 'zunanje' razlikovanje gre pripisati dejstvu, da EU vidi vrojene probleme pri uporabi pojma svobodne in poštene volitve, ki tvorita dva izmed kriterijev OVSE, in se pojmu zato izogiba.²⁸² Kriteriji, ki jih izpostavi EU, so: periodičnost volitev, pristnost volitev, pravica kandidiranja, splošna volilna pravica, pravica voliti, enaka volilna pravica, tajnost glasovanja in svobodno izražanje volje volivcev.²⁸³ Iz grafičnega prikaza 4 spodaj je razvidno, da so kriteriji EU v polovici primerov isti kot kriteriji OVSE, kar pomeni, da obe organizaciji v praksi na podoben način razumeta mednarodne volilne standarde. Če še nadalje primerjamo kriterije EU in OVSE, opazimo celo, da so v obeh primerih vsebinsko podobni. Organizaciji namreč opazujeta iste volilne postopke in uporabljata enaka postopkovna zagotovila. Ob upoštevanju teh dejstev lahko ugotovimo, da se opazovanje volitev EU in OVSE razlikujeta le v poimenovanju in sistematiziranju opazovanja prakse, ne pa tudi v različnem dojemanju volitev.

Povezave med kriteriji in svoboščinami so enake kot v primeru OVSE, zato lahko ponovim sklep, da so svoboščine nujne za zagotavljanje pravice do politične udeležbe, ki je v grafičnem prikazu 4 spodaj izražena v obliki kriterijev legitimnosti volitev.

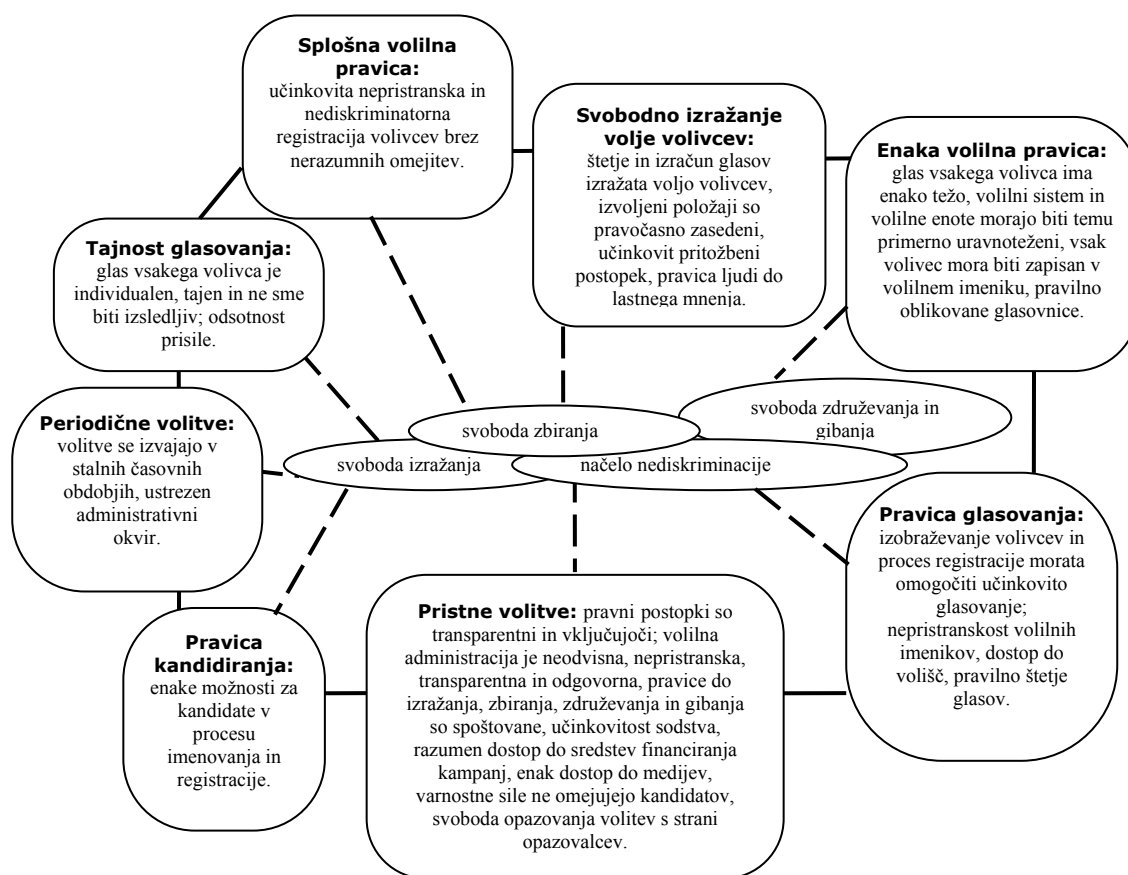
²⁸⁰ Sporazum iz Cotonouja – Cotonou Agreement, sporazum med EU, afriškimi, karibskimi in pacifiškimi državami, AU, Cotonou, 2000, http://europa.eu.int/comm/development/body/cotonou/agreement_en.htm (6. 5. 2006).

²⁸¹ Programski dokument evropske pobude za demokracijo in človekove pravice 2002–2004 – European Initiative for Democracy and Human Rights Programming Document 2002–2004, EU, Bruselj, 20. december 2001, http://europa.eu.int/comm/external_relations/human_rights/doc/eidhr02_04.pdf (6. 5. 2006).

²⁸² Priročnik EU za opazovanje volitev (str. 3).

²⁸³ Priročnik EU za opazovanje volitev (str. 12–15).

Grafični prikaz 4: Kriteriji legitimnosti volitev Evropske unije

Vir: prirejeno po Priročniku EU za opazovanje volitev (str. 10–15).

Legenda:

- Elementa sta povezana, smer vplivanja ni določena.
- - - - Elementa sta posredno povezana, smer vplivanja ni določena.

3.3.2.3 Svet Evrope

Kot osnovni dokument, iz katerega izhajajo zaveze opazovanja volitev, lahko pri SE izpostavimo Statut SE,²⁸⁴ ki je hkrati osnovni dokument glavnega poslanstva organizacije – širjenja demokracije. Statut je že v preambuli potrdil predanost članic skupnim duhovnim in moralnim vrednotam, svobodi posameznika, političnim svoboščinam ter vladavini prava, ki so po mnenju SE osnova vsake demokracije. Pomemben dokument, ki je nastal le leto po sprejetju statuta, je še Konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin.²⁸⁵ SE je sprejel tudi specializirane dokumente na področju volitev, s katerimi

²⁸⁴ Statut SE – Statute of the Council of Europe, CETS št. 001, SE, London, 5. maj 1949, <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/001.htm> (7. 3. 2006).

²⁸⁵ Evropska konvencija je podrobneje analizirana v 2.2.

želi organizacija uveljaviti svoje mehanizme na področju širjenja demokracije. SE v zvezi z volitvami na svojih spletnih straneh poudarja Kodeks dobre volilne prakse²⁸⁶ Odbora za politične zadeve PS SE in o katerem je ta sprejel tudi resolucijo z istim naslovom.²⁸⁷ Zapisal je, da do njihovega kodeksa "v Evropi ni obstajal formalni kodeks volilne prakse /.../, in so bili kriteriji in pravila /opazovanja volitev/ komaj omembe vredni".²⁸⁸ V povezavi s to resolucijo je Beneška komisija pripravila pregled volilne prakse v članicah SE z naslovom Evropska volilna dediščina. Leta 2002 je pripravila tudi Kodeks dobre volilne prakse. Med pomembnimi dokumenti je treba omeniti še Vodnik za ocenjevanje volitev iz leta 2003, ki podrobneje opredeljuje kriterije, ki jih je treba upoštevati pri opazovanju volitev.

Kriteriji legitimnosti volitev, kot jih je vzpostavil SE, so: splošna, enaka, svobodna, tajna in neposredna volilna pravica ter pogostost volitev.²⁸⁹ Tudi v primeru SE vidimo, da so kriteriji medsebojno povezani in tudi podrobneje razloženi.²⁹⁰ Vsebujejo pa tudi predpogoje za legitimne volitve, in sicer: 1) spoštovanje osnovnih človekovih pravic (in svoboščin); 2) stabilnost pravnega okvira volitev; 3) postopkovna zagotovila: a) volitve organizira nepristransko telo, b) volitve so opazovane, c) obstoj učinkovitega pritožbenega sistema, 4) izbira volilnega sistema.²⁹¹

Predpogoji na sredini grafičnega prikaza 5 spodaj imajo podobno vlogo kot osrednje mesto človekovih svoboščin v okviru kriterijev legitimnosti OVSE (grafični prikaz 3 zgoraj) in EU (grafični prikaz 4 zgoraj). Le v primeru, ko so predpogoji izpolnjeni, se lahko kriteriji legitimnosti volitev ustrezno uporabijo za ocenjevanje volitev. Odsotnost eksplicitnega navajanja človekovih svoboščin ne pomeni tudi njihove siceršnje odsotnosti, saj Beneška komisija v prvem kriteriju jasno razloži, da "demokratske volitve niso mogoče brez spoštovanja človekovih pravic, še posebej svobode izražanja, /.../ svobode zbiranja in združevanja."²⁹² Iz grafičnega prikaza 5 spodaj tudi razberemo, da so kriteriji SE primerljivi s kriteriji OVSE in EU in se prav tako nanašajo na vse volilne

---

²⁸⁶ Kodeks dobre volilne prakse – Code of Good Practice in Electoral Matters, dok. 9267, Odbor za politične zadeve PS SE, 2001, <http://www.coe.int/T/E/Com/Files/Themes/Elections/code.ASP> (11. 4. 2006). V nadaljevanju Kodeks dobre volilne prakse Odbora za politične zadeve PS SE.

²⁸⁷ Kodeks dobre volilne prakse – Code of good practice in electoral matters, Resolucija 1264, PS SE, 2001, <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=http://assembly.coe.int/Documents/AdoptedText/TA01/ERES1264.htm> (11. 4. 2006). V nadaljevanju Kodeks dobre volilne prakse PS SE.

²⁸⁸ Kodeks dobre volilne prakse PS SE (povzetek).

²⁸⁹ Vodnik za ocenjevanje volitev (uvod/A).

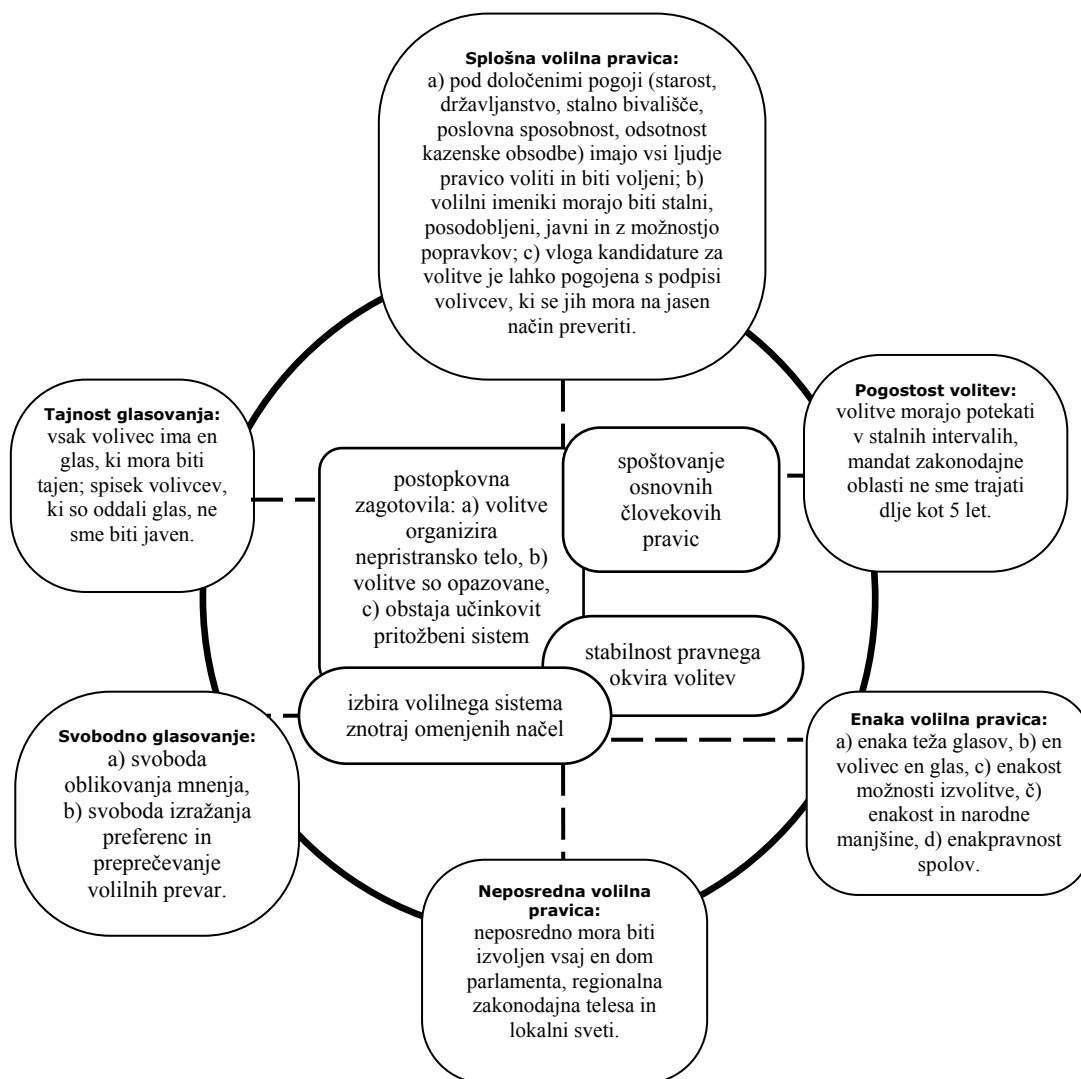
²⁹⁰ Kodeks dobre volilne prakse Beneške komisije (1.–5. čl.).

²⁹¹ Za zadnji predpogoj SE ne poda razlage in ga tudi ne vključi v pojasnila predpogojev.

²⁹² Kodeks dobre volilne prakse Beneške komisije (6(1). čl.).

postopke. To pomeni, da je SE s šestimi kriteriji pokril iste volilne postopke kot OVSE s sedmimi in EU z osmimi, kar se kaže tudi v večji splošnosti prikazanih kriterijev v primerjavi z OVSE in EU.²⁹³ Sklenem lahko, da grafični prikazi 1, 3, 4 zgoraj in 5 spodaj²⁹⁴ na enak način povezujejo pravice in svoboščine, razlikujejo se le v poimenovanju kriterijev legitimnosti volitev.

Grafični prikaz 5: Kriteriji legitimnosti volitev Sveta Evrope

Vir: prirejeno po Kodeksu dobre volilne prakse Beneške komisije.

Legenda:

- Elementa sta povezana, smer vplivanja ni določena.
- - - - Elementa sta posredno povezana, smer vplivanja ni določena.

²⁹³ Več o podrobnostih v grafičnem prikazu 5, primerjaj tudi grafična prikaza 3 in 4.

²⁹⁴ Grafični prikaz 2 se nanaša na prikaz volilnih postopkov in ne prikazuje pravic in svoboščin.

3.3.2.4 Afriška unija

Podlago za opazovanje volitev AU najdemo v 3. in 4. členu Ustanovnega akta AU.²⁹⁵ Za AU je značilno, da je, podobno kot OVSE po koncu hladne vojne, začel poudarjati politično udeležbo kot pomemben del razvoja, kot izhaja iz osnovnega dokumenta na tem področju, Afriške listine o udeležbi ljudstva v razvoju.²⁹⁶ Isto potrebo in zahtevo po demokratičnem vladanju je AU ponovil v Kairskem akcijskem načrtu²⁹⁷ ter Deklaracijah iz Alžira²⁹⁸ in Lomeja.²⁹⁹ Leta 2001 je ustanovil Novo partnerstvo za afriški razvoj (*New Partnership for Africa's Development*), v katerem so se afriški voditelji zavzeli za širjenje in zaščito demokracije z razvijanjem jasnih standardov ljudske udeležbe pri upravljanju države.³⁰⁰ Osrednji dokument, iz katerega lahko razberemo zaveze na področju volitev AU, tj. Deklaracijo načel demokratičnih volitev v Afriki, na katero se sklicuje v povezavi z opazovanjem volitev, je bil sprejet leta 2002. Aprila 2003 pa je AU na pobudo Neodvisne volilne komisije Južne Afrike priredil konferenco o volitvah, demokraciji in vladanju v Afriki,³⁰¹ ki je kot prva pripravila smernice AU za opazovanje volitev.³⁰²

Analiza omenjenih dokumentov ne razkrije podobno napisanih kriterijev legitimnosti volitev, kot jih imajo zapisane OVSE, EU in SE. Deklaracija načel demokratičnih volitev v Afriki (II. pogl./4. čl.) je določila pet pogojev izvajanja demokratičnih volitev: a) volitve morajo biti svobodne in poštene; b) temeljiti morajo na demokratičnih ustavah s sovpadajočimi pravnimi instrumenti; c) veje oblasti morajo biti ločene, še posebej mora biti neodvisno sodstvo; č) časovna obdobja med volitvami morajo biti stalna; d) volilne

---

²⁹⁵ Ustanovni akt AU – Constitutive act of the African Union, AU, Togo, 2000, http://www.au2002.gov.za/docs/key_oau/au_act.htm (6. 5. 2006).

²⁹⁶ Afriška listina o ljudski udeležbi pri razvoju – The African Charter for Popular Participation in Development, AU, Arusha, 1990, <http://www.africanreview.org/docs/civsoc/arusha.pdf> (7. 5. 2006).

²⁹⁷ Kairski akcijski načrt – Cairo Agenda for Action, AHG/Res. 236 (XXXI), AU, Kairo, 1995, http://www.chr.up.ac.za/hr_docs/african/docs/ahsg/ahsg40.doc (6. 5. 2001).

²⁹⁸ Deklaracija iz Alžira – Algiers Declaration, AHG/Decl.1 (XXXV), AU, Alžir, 1999, http://www.au2002.gov.za/docs/summit_council/algiers.pdf (7. 5. 2006).

²⁹⁹ Deklaracija iz Lomeja – Lome Declaration, AHG/Decl.2 (XXXVI), AU, Lome, 2002, http://www.africa-union.org/Special_Programs/CSSDCA/cssdca-solemndeclaration.pdf (7. 5. 2006).

³⁰⁰ Odločitve in deklaracije skupščine voditeljev držav in vlad v Lusaki – Decisions and Declarations of the Assembly of Heads of State and Government, AU, Lusaka, 2001, <http://www.africa-union.org/root/au/Documents/Decisions/hog/11HoGAssembly2001.pdf> (6. 5. 2006).

³⁰¹ Izjava afriške konference o volitvah, demokraciji in vladanju.

³⁰² Na afriškem kontinentu je treba omeniti še Načela in smernice demokratičnih volitev Južnoafriške razvojne skupnosti (SADC – *South African Development Community*) (SADC Principles and Guidelines Governing Democratic Elections, SADC, Mavricius, 2004, http://www.sadc.int/english/documents/political_affairs/index.php (18. 4. 2006)).

institucije morajo biti nepristranske in vključujoče,³⁰³ uslužbenci morajo biti dobro usposobljeni in ustrezno logistično opremljeni. Ti pogoji vključujejo tako kriterije opazovanja volitev (svobodne, poštene volitve, periodičnost volitev), postopkovna zagotovila (volilne institucije morajo biti nepristranske) kot tudi volilne postopke.³⁰⁴ Ločenost vej oblasti in demokratičnost ustav, kot pogoja demokratičnih volitev (grafični prikaz 5 zgoraj, pogoj c), pri drugih omenjenih organizacijah nista posebej izpostavljena vidika in kažeta na posebnost afriškega okolja, ki zahteva njuno izpostavljanje in posebno zaščito. Odsotnost jasnih kriterijev legitimnosti volitev v primeru AU kaže na nedodelanost prakse opazovanja volitev v Afriki.

To posledično pomeni, da AU še vedno uporablja le dva kriterija: svobodne in poštene volitve, s katerima skuša pokriti celotne volitve. Pod 'odgovornosti ter pravice in dolžnosti držav', ki sledijo zavezam demokratičnih volitev, je v 24 odstavkih zapisana vsebina kriterijev opazovanja volitev,³⁰⁵ ne da bi AU ločeval, kaj spada pod svobodne in kaj pod poštene volitve. Kljub temu je vsebina teh 24 odstavkov povsem podobna vsebini kriterijev, kot jih poznajo OVSE, EU in SE (glej tabelo 6 spodaj). Skopo razdelan dokument pa slabo pokrije različne volilne postopke in jih ne razdela. Posledično ima torej AU slabo razdelano metodologijo opazovanja volitev, ker nima jasno ločenih različnih volilnih postopkov. To pomanjkljivost je AU delno odpravil v obeh osnutkih Smernic za opazovanje in nadzorovanje volitev AU iz let 2002 in 2004. V njih ni razdelal kriterijev legitimnosti opazovanja volitev, določil pa je osnovne smernice opazovanja volilnih postopkov.³⁰⁶ Odsotnost podrobnejših kriterijev legitimnosti volitev gre zato pripisati predvsem pomanjkanju metodologije na način, kot jo poznajo OVSE, EU in SE, in ne odsotnosti mednarodnih volilnih standardov.

---

³⁰³ Deklaracija načel demokratičnih volitev v Afriki (II. pogl./4(e). čl.) govori o *all-inclusive and impartial electoral institutions*. V deklaraciji je navedek zapisan v 4(e). in ne v 4(d). členu, ker slovensko označevanje uporablja tudi črko č.

³⁰⁴ Primerjaj grafične prikaze 3, 4 in 5.

³⁰⁵ Deklaracija načel demokratičnih volitev v Afriki (III. pogl./a.–j. čl. in IV. pogl./1.–14. čl.).

³⁰⁶ Podrobnejši podatki o metodologiji opazovanja volitev AU, kot je razvidna tudi iz osnutkov Smernic za misije opazovanje in nadzorovanje volitev AU 2002 in 2004, so v poglavju 3.3.

Tabela 6: Pravice in dolžnosti držav članic Afriške unije v volilnih postopkih

Pravice in dolžnosti držav članic Afriške unije v volilnih postopkih
Pravica državljanov do svobodne udeležbe pri javnih zadevah svoje države.
Vsak državljan ima pravico do polnega sodelovanja v volilnih postopkih svoje države, vključujoč pravico voliti in biti voljen.
Vsak državljan ima pravico do svobodnega zbiranja in združevanja.
Vsak državljan ima pravico vzpostaviti politično stranko ali biti njen član.
Posamezniki in stranke imajo pravico do svobodnega gibanja in dostopa do medijev.
Posamezniki in stranke imajo pravico do pritožbe.
Posamezniki in stranke ne smejo sodelovati v aktivnostih, ki bi kršile pravice in svoboščine drugih.
Vsi udeleženci volilnih postopkov se morajo javno odreči dajanju uslug v zameno za glasove volivcev.
Posamezniki in stranke morajo spoštovati neodvisnost javnih medijev.
Posamezniki in stranke morajo priznavati avtoriteto telesa, ki upravlja volitve.
Mediji morajo biti nepristranski v svojem poročanju.
Državljan in stranke morajo sprejeti izide svobodnih in poštenih volitev.

Vir: povzeto po Deklaraciji načel demokratičnih volitev v Afriki.

3.3.3 Sklepi glede kriterijev legitimnosti volitev

Ob primerjavi dokumentov OVSE, EU, SE in AU vidimo, da je prišlo v mednarodnih organizacijah do poenotenja praks opazovanja volitev med organizacijami. Kriteriji legitimnosti volitev so si podobni, vendar niso popolnoma identični. Razvilo se je tudi enako razumevanje volilnih postopkov, ki je med primerjanimi organizacijami skoraj identično in kaže na enako dojemanje volitev v svetu. Volitve ne predstavljajo več le oddaje glasovnic, ampak tudi postopke pred glasovanjem in po njem, kot so: registracija volivcev in kandidatov, izobraževanje in osveščanje volivcev, politične kampanje, štetje in izračun glasov.

Med mednarodnimi organizacijami se je razvila tudi stopnja strinjanja glede načel opazovanja volitev. Pod pokroviteljstvom OZN sta bila leta 2005 kot enoten dokument sprejeta Deklaracija o načelih mednarodnega opazovanja volitev in kodeks vedenja mednarodnih opazovalcev volitev,³⁰⁷ s katerima so vzpostavili temelje enotnega dojemanja vloge opazovanja volitev po svetu. Deklaraciji so se pridružile organizacije kot so: AU, EU, SE, OVSE, OZN, OAS, Medparlamentarna unija,³⁰⁸ IFES in IDEA;

³⁰⁷ Deklaracija o načelih mednarodnega opazovanja volitev in kodeks vedenja mednarodnih opazovalcev volitev – Declaration of Principles for International Election Observation and Code of Conduct for International Election Observers, New York, 2005, <http://www.osce.org/item/16967.html> (26. 3. 2006). V nadaljevanju Deklaracija o načelih mednarodnega opazovanja volitev.

³⁰⁸ Podporna izjava Deklaraciji o načelih mednarodnega opazovanja volitev in kodeksu vedenja mednarodnih opazovalcev volitev – Statement of Endorsement of the Declaration of Principles for

deklaracija pa ostaja tudi odprta za nove organizacije, ki se ji želijo pridružiti. Kljub enotnemu dojemanju opazovanja volitev po svetu pa organizacije ohranjajo lastne metodologije in pristope k opazovanju volitev.

Rezultati analize so jasno pokazali, da so metodologije, ki jih pri opazovanju volitev uporabljajo mednarodne organizacije, zelo zapletene in jih ne moremo posplošiti na opazovanje zgolj svobode in poštenosti volitev. Primerjane organizacije uporabljajo termin svobodne in poštene volitve za opazovanje različnih volilnih postopkov in za skupek različnih postopkovnih zagotovil. Svobodne in poštene volitve se ne nanašajo na vse volilne postopke, saj volitev ne moremo posplošiti zgolj na postopek glasovanja. Volilne postopke, ki jih kategorija svobodnih in poštenih volitev ne zajame, kljub temu, da obstajajo razlike med primerjanimi organizacijami, organizacije proučujejo z drugimi kriteriji opazovanja volitev, kot so: pogostost volitev, enaka volilna pravica, tajnost glasovanja, neposredna volilna pravica, pristne volitve, kot izhaja iz analize v 3.3.1. Analiza je potrdila sklep, da je opazovanje volitev z vidika svobode in poštenosti le opazovanje dveh pomembnih kriterijev volitev, ki pa se ne nanašata na volitve v celoti.

4. PRIMERI OPAZOVANJA VOLITEV

Za razumevanje mednarodnih standardov in prakse opazovanja volitev je treba poleg volilnih standardov in teorije opazovanja volitev poznati tudi opazovanje volitev na terenu. Praktične primere opazovanja volitev analiziram na treh ravneh: a) makro raven – s primerjavo števila, območja in časovne umestitve misij EU, SE, OVSE in OAD³⁰⁹ predstavljam agregatno sliko praks opazovanja volitev po svetu; b) srednja raven – s primerjavo izbranih poročil opazovalnih misij analiziram razlike in podobnosti med načini opazovanja volitev na terenu; c) mikro raven – z analizo vsebine poročila izbrane misije, ki predstavlja logično nadaljevanje prve in druge ravni, ugotavljam, ali in v kolikšni meri je poročilo opazovanja volitev odraz dejanskih dogodkov na terenu.

Za boljše razumevanje prakse opazovanja volitev po svetu sem vse opazovane volitve s strani primerjanih organizacij zbral v tabele in jih statistično obdelal (glej prilogi A in B). Iz dostopnosti dokumentov, povezanih z volitvami, in načina njihove predstavitve lahko razberemo pomen, ki ga opazovanju volitev dajejo organizacije.

Med vsemi analiziranimi organizacijami ima najbolj dostopne in urejene podatke na svojih spletnih straneh OVSE, ki vodi tudi najbolj urejeno evidenco lastnih misij in poročil. Od leta 1996 naprej so na spletu dostopna poročila vseh misij, najnovejše misije imajo celo lastne uvodnike z glavnimi podatki o misiji, česar poročila misij opazovanja volitev pred letom 2002 nimajo.

EU ima dostopna zgolj poročila opazovanja volitev po letu 2000 in le osnovne dokumente, ki jih je EU sprejel v povezavi z volitvami. Problem dostopnosti dokumentov o opazovanju volitev EU je, da vsa poročila niso dostopna v enem jeziku, ampak v različnih jezikih (angleščina, španščina, portugalsščina), kar oteži analizo. Prav tako EU ni konsistentna v lastni praksi, ki določa, da ima vsaka misija opazovanja volitev lastno spletno stran (European Commission 2005). Vendar gre pohvaliti memorandum evropske komisije iz marca 2006,³¹⁰ ki med vsemi analiziranimi organizacijami predstavlja najbolj transparenten način prikaza podatkov o volilnih misijah po letu 2000, vključno s številom STO, LTO in stroški misije, o katerih druge organizacije na spletu ne objavljajo podatkov.

---

³⁰⁹ Izbor je pojasnjen pri strukturi naloge v 1.3.

³¹⁰ EU misije opazovanja volitev: Vprašanja in odgovori – EU Election Observation Missions: Q & A, MEMO/06/107, evropska komisija, Bruselj, 2006, <http://europa.eu.int/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/06/107&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en> (25. 4. 2006). V nadaljevanju EU misije opazovanja volitev: Vprašanja in odgovori.

OAD ima dostopna le končna poročila opazovanja volitev po letu 1999, vendar tudi ta ne v celoti, kot kaže primer iz leta 2004, kjer je končno poročilo dostopno le za tri od osmih misij v tem letu (OAD Secretariat for Political Affairs 2006). OAD ohranja pregled nad misijami opazovanja volitev od leta 1962 v obliki tabel, ki nam povedo, kdaj, kje in katere volitve so bile opazovane. Pregled je podoben tistemu, ki ga je izdala OVSE v Desetletnici opazovanja volitev.

Najmanj urejene in najmanj dostopne dokumente ima PS SE. Dokumentov nima zbranih na eni strani³¹¹ in kjer poskusi zbiranja dokumentov obstajajo celo zamenjujejo uradne simbole držav (slovenska zastava namesto slovaške).³¹² Pregled nad misijami opazovanja volitev PS SE in KLRO SE je objavila Beneška komisija v dokumentu o Evropski volilni dediščini. KLRO SE je v arhiviranju poročil bolj dosleden od PS SE³¹³ in ima večino poročil, razen redkih izjem z začetkov opazovanja volitev, dostopnih na svoji spletni strani (Congress of Local and Regional Authorities 2006).

4.1 Statistična primerjava misij opazovanja volitev

Ob primerjavi praks EU, OVSE, OAD ter SE, kjer volitve opazujeta tako PS SE kot KLRO SE, vidimo,³¹⁴ da sta najprej z opazovanjem volitev začeli PS SE, ki je volitve opazoval leta 1974 v Grčiji, in OAD, ki je prvič volitve opazoval na Kostariki že leta 1962. Drugi dve organizaciji sta z opazovanjem volitev začeli kasneje: OVSE leta 1990 in EU 1993.³¹⁵ OAD je, za razliko od SE, od začetkov opazovanja kontinuirano opazoval volitve v državah članicah, medtem ko je SE z obsežnejšimi opazovanji začel šele na začetku devetdesetih let.

---

³¹¹ Na strani Volitve in demokracija (*Elections and Democracy*), ki služi kot osnovna stran za informacije povezane z opazovanjem volitev, nimajo dostopnih poročil opazovanja volitev, le najbolj osnovne dokumente povezane z volitvami (Council of Europe 2006a).

³¹² Poročila opazovanja volitev PS – Reports of Election Observation Missions by the Parliamentary Assembly, Strasbourg, <http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/electionobservation/reports.htm> (29. 4. 2006); Seznam opazovanj volitev PS v državah članicah in državah prosilkah za članstvo – Council of Europe Observer Delegations for Elections in Member States and Applicant Countries of the Council of Europe (memorandum pripravil sekretariat parlamentarne skupščine), Strasbourg, <http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/electionobservation/electionlist.htm> (29. 4. 2006). SE sem 29. aprila 2006 preko elektronske pošte opozoril na zamenjavo državnih simbolov Slovenije in Slovaške. Teden dni po tem opozorilu celotna stran s poročili o opazovanju volitev ni bila več dostopna.

³¹³ Nepopoln pregled misij opazovanja volitev PS SE je podaja Seznam opazovanja volitev PS SE v državah članicah in državah prosilkah za članstvo – Council of Europe Observer Delegations for Elections in Member States and Applicant Countries of the Council of Europe (memorandum pripravil sekretariat parlamentarne skupščine), Strasbourg, PS SE, 2003, <http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/electionobservation/electionlist.htm> (29. 4. 2006).

³¹⁴ Grafična primerjava je v prilogi B.

³¹⁵ EU misije opazovanja volitev: Vprašanja in odgovori.

Ob primerjavi števila misij opazovanja volitev po svetu vidimo, da se je to število relativno povečevalo in konec devetdesetih začelo stagnirati, kar je opaziti pri OVSE in OAD.³¹⁶ Pri EU je konec devetdesetih zaznati celo povečanje števila misij, kar gre pripisati dejstvu, da je evropska komisija šele leta 2000 razvila lastno metodologijo opazovanja volitev³¹⁷ in še vedno utrjuje svojo vlogo na tem področju. Po drugi strani je PS SE podvržen nasprotnemu trendu: v novem tisočletju je začelo število misij drastično upadati, kar lahko pojasnimo z dejstvom, da so se zgodili pomembni pozitivni politični premiki v državah (na primer bila menjava režima v Srbiji), v katerih je SE največkrat opazoval volitve, in povzročili utrditev demokratičnih institucij.

Največje število misij opazovanja volitev sta opravila OVSE s 16 misijami leta 2002 in EU s 15 misijami leta 2005.³¹⁸ SE in OAD na leto nista opazovala volitev v več kot devetih državah. Ker so z misijami opazovanja volitev povezani veliki stroški,³¹⁹ ki jih krijejo mednarodne organizacije in države članice same, gre v tem iskati vzrok za manjše število misij.³²⁰ Ob primerjavi povprečnega števila misij na leto vidimo (glej tabelo 8 spodaj),³²¹ da največ misij opazovanja volitev na leto izvede OVSE, v povprečju skoraj 12, vendar z relativno velikim standardnim odklonom ($\sigma=3,05$),³²² ki ga lahko pripišemo majhnemu številu opazovanih volitev leta 2001. EU na leto izvede skoraj osem misij, čeprav so med leti tudi velika odstopanja ($\sigma=4,09$). OAD in SE letno izvedeta okrog pet misij opazovanja volitev. Najbolj stalno število opazovanja volitev na leto ima OAD

³¹⁶ Glej prilogo B, grafa 11 in 13.

³¹⁷ EU misije opazovanja volitev: Vprašanja in odgovori.

³¹⁸ Glej prilogo B, grafa 11 in 12.

³¹⁹ Primer stroškov volitev je predstavljen v 4.3.

³²⁰ OVSE je ustanovil celo Sklad za bolj raznolike misije opazovanja volitev, ki financira opazovalce volitev iz revnejših držav (Petnajst let ODIHR: Uspehi in prihodnost – OSCE/ODIHR at 15 Years: Successes and the future, zaslišanje pred Komisijo ZDA za varnost in sodelovanje v Evropi, uvodne pripombe ambasadorja Ambassador Christiana Strohala, Washington D.C., 17. maj 2006, http://osce.org/documents/odihr/2006/05/19235_en.pdf (19. 6. 2006), str. 6.).

³²¹ Pri primerjavi sem za večjo verodostojnost podatkov pri EU izključil leto 2006, ker se vse misije opazovanja volitev še niso zgodile in podatki niso reprezentativni; pri PS SE sem začel z letom 1989, prav tako pri OAD, da bi s tem zagotovil primerljivost podatkov.

³²² Standardni odklon (σ , sigma) je statistični kazalec, uporabljen za merjenje statistične razpršenosti enot. Z njim je moč izmeriti, kako razpršene so vrednosti, vsebovane v populaciji. Velik standardni odklon σ kaže na veliko razpršenost enot, kar pomeni, da so enote razporejene v velikem obsegu okoli aritmetične sredine. Majhen standardni odklon pa predstavlja veliko osredotočenost statističnih enot okoli aritmetične sredine. Standardni odklon v tabeli 8 nam tako pokaže, kako je razpršeno število misij v celotni populaciji. Višji je odklon, večja je razlika v pogostosti opazovanja volitev v različnih letih; manjši je standardni odklon, bolj je število opazovanj volitev, ki jih organizacije izvedejo na leto, stalno. Standardni odklon se izračuna kot:

$$\sigma = \sqrt{\frac{1}{N} \sum_{i=1}^N (x_i - \bar{x})^2}$$

($\sigma=1,77$), medtem ko število misij po letih pri SE variira močnejše ($\sigma_{KLRO SE}= 2,53$; $\sigma_{PS SE}=2,52$).

Tabela 8: Pogostost misij opazovanja volitev

	OVSE (1996– 2005)	PS SE (1989– 2005)	KLRO SE (1990– 2005)	EU (2000– 2005)	OAD (1989– 2005)
povprečno število misij na leto	11,8	5,36	4,63	7,5	5,53
standardni odklon (po letih)	3,05	2,52	2,53	4,09	1,77

Vir: Analiza podatkov iz priloge A.

Neenakosti se pojavljajo tudi v pogostosti, s katero so mednarodne organizacije opazovale volitve v posameznih državah. Pri OVSE je zaznati največjo neenakost med pogostim opazovanjem enih držav in redkim opazovanjem drugih (glej prilogo B, graf 8 zgoraj); Srbija in Črna gora (SČG)³²³ je bila opazovana celo 19-krat. Kot je razvidno iz tabele 9 spodaj, je v povprečju največkrat isto državo opazoval OAD, ki je misije opazovanja volitev v isti državi ponovil skoraj šestkrat, sledi mu OVSE, ki je vsako državo v povprečju obiskal štirikrat. EU je v obdobju med 2000 in 2005 vsako državo opazoval le enkrat, izstopata Irak in Šrilanka, v katerih so bile misije EU pogostejše (glej prilogo B, graf 5 spodaj). SE je v povprečju vsako državo opazoval trikrat.

Tabela 9: Pogostost opazovanja volitev v državah

	OVSE	PS SE	KLRO SE	EU	OAD
število opazovanih držav	121	92	74	47 ³²⁴	117
povprečno število opazovanj na državo vseh držav članic/sodelujočih držav (stanje leta 2005) ³²⁵	3,90	3,17	3,52	1,34	5,85

Vir: Analiza podatkov iz priloge A.

³²³ Državna skupnost Srbije in Črne gore od 3. junija 2006, ko je parlament Črne gore razglasil neodvisnost, ne obstaja več (OSCE 2006a).

³²⁴ Opazovanje v Demokratični republiki Kongo (DRK), ki je potekalo novembra 2005 in marca ter aprila 2006, EU zapiše kot eno misijo (EU misije opazovanja volitev: Vprašanja in odgovori), zato sem tudi sam DRK obravnaval kot eno misijo.

³²⁵ Članstvo se je v organizacijah spreminjalo. V letih, ko so bile prve analizirane misije opazovanja volitev je bilo število članic sledeče: a) OVSE je imel leta 1996 54 držav udeleženk (OSCE 2006b), b) SE je imel leta 1989 13 članic (Council of Europe 2006c), c) OAD je imel leta 1962 21 članic (Organization of American States 2005), č) EU je imel leta 2000 15 članic (Urad vlade Republike Slovenije informiranje 2006).

Tako OVSE kot SE sta največkrat opazovala volitve na območju Srbije in Črne gore; države Jugovzhodne Evrope so tudi med prvimi štirimi najpogosteje opazovanimi državami (Albanija, Bosna in Hercegovina, Srbija in Črna gora). V samem vrhu opazovanja so tudi države nekdanje Sovjetske zveze: Armenija, Belorusija, Azerbajdžan in Ukrajina. EU je največkrat volitve opazoval na Šrilanki in v Iraku, OAD pa v Dominikanski Republiki, Gvatemali in Nikaragvi. Medtem ko območja delovanja EU ni mogoče primerjati z območjem delovanja SE in OVSE.³²⁶ Ker se preveč razlikujejo, lahko naredimo primerjavo le med EU in OAD. EU je opazoval volitve v skoraj tretjini vseh držav, kjer je volitve opazoval tudi OAD (Ekvador, Gvajana, Gvatemala, Haiti, Nikaragva, Peru, Venezuela), in s tem ustvaril svojevrstno čezoceansko 'izvažanje' misij opazovanja volitev.

Ob primerjavi držav, v katerih so bile opazovane volitve, s celotnim članstvom posamezne organizacije, opazimo trend, da nobena organizacija ni opazovala volitev v vseh svojih članicah. Ker EU ne opazuje volitev v svojih članicah,³²⁷ pa lahko zanjo naredimo le geografsko analizo brez primerjav glede na delež članstva, v katerem je opazoval volitve.

Najmanjši delež opazovanih držav glede na celotno udeležbo ima OVSE, ki je opazoval le 31 udeleženk (56 % udeležbe) od vseh 55 udeleženk³²⁸ in s tem izpustil 24 držav (44 % udeležbe).³²⁹ Misije opazovanja volitev so bile osredotočene predvsem na države Jugovzhodne Evrope, Vzhodne Evrope, Kavkaza in Srednje Azije, izven teh regij so bile misije redke. V Zahodni Evropi so bile pogostejše predvsem po letu 2000, in sicer opazovanje volitev v Španiji (2004), Italiji (2006) in Veliki Britaniji (2003). Volitve je opazoval tudi v ZDA (prvič leta 2002), Kanadi (2006) in EU; k opazovanju slednjih volitev ga je povabilo 22 od 25 članic EU. V EU je OVSE izvedel predvolilno oceno stanja volitev v EU in s tem

---

³²⁶ EU ne opazuje volitev v državah, kjer jih lahko verodostojno in sistematično opazujejo druge mednarodne ali lokalne organizacije. V primeru volitev na območju držav udeleženk OVSE ta tudi vodi misije za opazovanje volitev, pri čemer članice EU pomagajo s pošiljanjem opazovalcev, EU sama pa lahko pošlje tudi delegacije evropskega parlamenta ali posebno pomoč evropske komisije (EU misije opazovanja volitev: Vprašanja in odgovori).

³²⁷ EU misije opazovanja volitev: Vprašanja in odgovori.

³²⁸ Po osamosvojitvi Črne gore je število udeleženk OVSE naraslo na 56. 22. junija 2006 je bila Črna gora sprejeta kot udeleženka OVSE (OSCE 2006a). Ker OVSE nima ustanovne listine, pravnoformalno ni mednarodna organizacija, zato države ne morejo biti njene članice. Pravilen izraz je države udeleženke in izhaja iz obdobja, ko se je institucija imenovala KVSE in ne OVSE.

³²⁹ Glej priloga B, graf 1.

prvič v zgodovini izvedel operacijo, ki jo lahko označimo kot opazovanje volitev v drugi mednarodni organizaciji.³³⁰

SE in OAD sta opazovala podoben delež volitev v svojih članicah. SE je, če združimo države, ki sta jih opazovala tako PS kot KLRO, opazoval volitve v 27 članicah (59 %).³³¹ To pomeni, da ni opazoval 19 članic oz. 41 % svojega članstva. Zopet lahko opazimo, da so misije osredotočene le na nekaj regij. Tako kot pri OVSE so misije skoraj izključno omejene na države Jugovzhodne Evrope, Vzhodne Evrope in Kavkaza. SE je še bolj regionalno pristranski kot OVSE, saj lahko kot edini misiji v 'zahodnem' delu Evrope označimo misiji v Andori (1993) in Monaku (2003). Podobno kot OVSE je SE opazoval volitve tudi v državah, ki niso njegove članice, in sicer največkrat v Belorusiji (v letih 1995, 1996 in 2001). Volitve je opazoval tudi v Palestini leta 1996, v Čilu pa je že leta 1989 izvedel obisk v času volitev. Med PS SE in KLRO SE glede regionalne porazdeljenosti misij opazovanja volitev ni opaziti razlik, iz katerih bi lahko sklepali o razlikah v njihovih politikah.

OAD je opazoval volitve v 20 članicah (57 %) od 35, s čimer je po deležu opazovanih držav članic povsem primerljiv s SE (59 % opazovanih članic); neopazovani del predstavlja 43 % članstva oz. 15 članic.³³² OAD je opazoval predvsem v državah Srednje Amerike, medtem ko v državah Severne Amerike volitev ni opazoval. Od večjih držav Južne Amerike ni opazoval volitev v Čilu, Braziliji in Urugvaju. Vidimo, da so misije opazovanja volitev osredotočene predvsem na manjše države, medtem ko v največjih (Mehika, ZDA, Kanada, Čile, Brazilija) volitve niso bile nikoli opazovane. Med območji, kjer ni bilo misij, izstopajo tudi majhne otoške države: Trinidad in Tobago, Sv. Lucija, Bermudi, Bahami, Antigua in Barbuda, Sv. Kitts in Nevis.

EU je vse svoje misije izvedel na Bližnjem, Srednjem in Daljnem Vzhodu, v Srednji in Južni Ameriki ter v Afriki. Misij v t. i. 'zahodnem' svetu ni bilo. Petkrat je opazoval volitve na Bližnjem in Srednjem Vzhodu (Zahodni breg in Gaza, Pakistan, Libanon, Irak, Afganistan), petkrat na Daljnem Vzhodu (Vzhodni Timor, Šrilanka, Kambodža, Indonezija, Bangladeš) in sedemkrat v Južni in Srednji Ameriki. Največkrat, kar 18-krat,

---

³³⁰ OVSE ima predvolilno oceno stanja na področju volitev v EU tudi navedeno pod rubriko volilna poročila in ne pod rubriko volilna pomoč, zato sem tudi to misijo vključil v pregled opazovanja volitev.

³³¹ Glej priloga B, graf 3.

³³² Glej priloga B, graf 2. Kubo štejem kot članico, čeprav je sedanja vlada od leta 1962 izključena iz delovanja organizacije (Organization of American States 2005).

je volitve opazoval v afriških državah. Zopet opazimo neenako geografsko porazdeljenost misij, ker v zahodnih državah niso bile opazovane niti ene volitve, v Afriki pa kar v 18 državah.

Ob iskanju vzporednic med opazovanimi državami vidimo, da sta bila PS SE in OVSE istočasno prisotna na petdesetih volitvah. PS SE, KLRO SE in OVSE pa so hkrati opazovali 12 volitev. EU in OAD sta bili istočasno prisotni na petih volitvah v Južni Ameriki.

Analiza je pokazala, da ne moremo trditi, da se standardi opazovanja volitev splošno uporabljajo po celem svetu, ker jih same organizacije ne uporabljajo konsistentno v celotnem svojem članstvu oz. v državah, kjer opazujejo volitve. V zahodnem svetu je bilo misij opazovanja volitev najmanj, bile so redke in sporadične. Zato o zahodnih državah obstaja tudi najmanj podatkov o (ne)skladnosti njihovih volitev z mednarodnimi volilnimi standardi. Hkrati pa je bila skladnost volitev s temi standardi največkrat opazovana v državah demokratične tranzicije (Jugovzhodna in Vzhodna Evropa, kavkaške države) in pokonfliktne obnove (Bližnji in Srednji Vzhod, Afrika), kjer so organizacije pridobile tudi največ izkušenj in objavile največ dokumentov v zvezi z volitvami.³³³ To 'dvojnost' opazovanja volitev, poleg drugih kritik, povezanih z opazovanjem volitev znotraj OVSE, stalno izpostavlja Skupnost neodvisnih držav.³³⁴

4.2 Primerjava izbranih poročil o opazovanju volitev

Na srednji ravni analiziram poročila volitev, ki so se dogajale na različnih koncih sveta in v različnih časovnih obdobjih, in predstavljam dojetje volitev, kot se kaže v poročilih o opazovanju volitev. Analiziram volitve v Bosni in Hercegovini (BiH) leta 1996 (opazovali so jih PS SE, KLRO SE in OVSE), Azerbajdžanu leta 2000 (opazovala sta jih PS SE in OVSE) in Moldaviji leta 2005 (opazovali so jih OVSE, PS SE in KLRO SE). Analiziram tudi poročila OAD in EU, in sicer poročilo volitev v Peruju leta 2001 (opazovala sta jih EU in OAD), Ekvadorju leta 2004 (opazoval jih je OAD) in Etiopiji leta 2005 (opazoval jih je EU).³³⁵ Na osnovi poročil primerjam tri elemente: a) dolžino

---

³³³ Glavne organizacije, ki se ukvarjajo z volitvami, so navedene v prilogi Č.

³³⁴ Srečanje izvedencev OVSE o opazovanju volitev – OSCE/ODIHR Expert Meeting on Election Observation, OVSE, Moskva, 22.–23. november 2005, http://www.osce.org/documents/odihr/2006/02/18806_en.pdf (20. 6. 2006) (str. 34–6).

³³⁵ Poročilo opazovanja volitev v Etiopiji analiziram, ker želim doseči večjo geografsko porazdeljenost analiziranih podatkov. OAD volitev v Afriki nikoli ni opazoval, zato ne morem analizirati volitev na tem kontinentu, ki bi jih istočasno opazovala tako OAD kot EU. V podobnem časovnem obdobju zato pri OAD analiziram elemente poročila v Peruju in pri EU elemente poročila v Etiopiji. Ostala poročila predstavljajo časovno porazdeljenost volitev (leto 1996, 2000 in 2005) iz katerih se vidi časovni razvoj primerjanih

poročil in volilne postopke, ki so jih organizacije v poročilu obravnavale; b) kriterije, uporabljene pri ocenjevanju legitimnosti volitev; c) primerjavo izsledkov volitev, kadar je več organizacij opazovalo iste volitve.

4.2.1 Splošne volitve v Bosni in Hercegovini

Sredi septembra 1996 so v Bosni in Hercegovini potekale splošne volitve.³³⁶ Na volitvah so bili prisotni PS SE, KLRO SE in OVSE. Slednjemu je bila glede na Daytonski mirovni sporazum (priloga III) zaupana vloga glavnega usklajevalca mednarodnega opazovanja in priprav volitev, ostali dve organizaciji sta delovali v okviru njegovega programa.

Ob primerjavi poročil o opazovanju volitev že na prvi pogled opazimo razlike glede njihove dolžine. Poročili OVSE in KLRO SE sta bili najdaljši. OVSE ni izdal končnega poročila o opazovanju volitev, ampak le Predhodno izjavo koordinatorja mednarodnega opazovanja³³⁷ in Drugo izjavo mednarodnega koordinatorja³³⁸ v skupni dolžini 12 strani, KLRO SE pa je objavil 12 strani dolgo Poročilo o opazovanju volitev v BiH.³³⁹ Najmanj izčrpne podatke o opazovanju volitev je objavil PS SE, ki je izdal šest strani dolgo Informacijsko poročilo o volitvah v BiH.³⁴⁰ Omenjene razlike kažejo na razhajanja v metodologijah primerjanih organizacij v letu 1996, kar je potrditev sklepov tretjega poglavja.

Vse ocene volitev, ki so jih organizacije pridobile s praktično uporabo kriterijev ocenjevanja mednarodne legitimnosti volitev, poudarjajo zapletenost volitev zaradi njihovega pokonfliktnega značaja. To pomeni, da se razlikujejo le v različnih poudarkih, ki so jih izpostavile organizacije, ne pa tudi v skupni oceni volitev. OVSE je še posebej poudaril, da "je težko oceniti volitve v skladu s kriterijem svobodnih in poštenih volitev,"³⁴¹ in jih zato označil kot "delno v skladu z zavezami OVSE", "zaveze so bile

---

elementov. Prav tako z izborom poročil volitev na različnih kontinentih (Afrika, Južna Amerika, Evropa in Azija) čimer želim doseči geografsko uravnoteženost analize.

³³⁶ 14. septembra 1996 so bile po vsej državi volitve skupnega predsedstva BiH, predstavniškega doma BiH, v Republiki Srbski še dodatno volitve narodne skupščine in predsedstva Republike, v Federaciji BiH še dodatno volitve v predstavniški dom Federacije in kantonske zakonodajne oblasti.

³³⁷ OVSE EOM BiH (1996a) Preliminary statement on the elections in BiH, 14. september 1996, http://www.osce.org/documents/odihr/1996/10/1195_en.pdf (5. 2. 2006).

³³⁸ OVSE EOM BiH (1996b) Second statement on the elections in BiH, 14. september 1996, http://osce.org/documents/odihr/1996/09/1194_en.pdf (5. 2. 2006).

³³⁹ KLRO SE EOM BiH (1996) Report on the observation of the cantonal elections in BiH, 14. september 1996, CG/Bur (3) 51, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=851907&BackColorInternet=e0cee1&BackColorIntranet=e0cee1&BackColorLogged=FFC679> (1. 4. 2006).

³⁴⁰ PS SE EOM BiH (1996) Information report on the elections in BiH, 14. september 1996, Doc. 7633 Addendum IV, <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=http://assembly.coe.int/documents/WorkingDocs/doc96/EDOC7633ADIV.htm> (18. 4. 2006).

³⁴¹ OVSE EOM BiH (1996a: 2).

izpolnjene različno", "dobra tehnična podkovanost, a v nekaterih primerih izvedba pod minimalnimi standardi."³⁴² Ta primer nazorno pokaže, da je praktična uporaba kriterijev v primeru pokonfliktnih volitev problematična, zato OVSE oceno volitev poda zelo opisno in 'diplomatsko' uravnoteženo.

Na podoben način je volitve ocenil tudi PS SE, ki je v svoji oceni zapisal, da bo moral BiH v prihodnosti doseči "standarde svobodnih in poštenih volitev SE,"³⁴³ in še, da "volitve očitno niso dosegle standardov SE".³⁴⁴ PS SE je še poudaril, da "nihče ni mogel resnično pričakovati, da bodo volitve popolne", in da bo uspeh volitev zato treba ocenjevati glede na njihovo vlogo v mirovnem procesu.³⁴⁵ Slednja pripomba še dodatno razkrije probleme pokonfliktnih volitev. PS SE je namreč ugotovil, da se bo pomen volitev pokazal šele v prihodnosti in zato volitev ni mogel enoznačno oceniti kot svobodne in poštene. Vidimo tudi, da se tako OVSE kot PS SE v podajanju ocen sklicujeta na lastne zaveze in standarde, s čimer želita poudariti, da obstajajo razlike v njihovih pristopih.

Podobno oceno kot OVSE in PS SE je objavil tudi KLRO SE, ki je opazoval le postopke glasovanja kantonskih volitev. V poročilu je ocenil, da so "glede na razmere volitve uspele, ustrezna je bila predvsem njihova organizacija, in predstavljajo korak k miru."³⁴⁶ Poleg ugotovitve, da je praktična uporaba kriterijev volitev v postkonfliktnih volitvah problematična, je pozitivno oceno volitev pripisati tudi dejstvu, da je KLRO SE opazoval le glasovanje, ki predstavlja le enega izmed volilnih postopkov, in se zato ocena ne nanaša na celotne volitve.

Podatki o volitvah, zbrani v poročilih o opazovanju volitev leta 1996, predstavljajo manjši del besedila v primerjanih dokumentih. Večino besedila namreč predstavljajo uvod s podatki o misiji in splošne informacije o volitvah, kar kaže na nedodelanost metodologije opazovanja volitev. KLRO SE in PS SE sta se v poročilih osredotočila le še na glasovanje, štetje glasov je bilo le kratko omenjeno, kar gre pripisati dejstvu, da sta bili obe delegaciji v državi le od 10. do 16. septembra in štetja glasov nista mogli opazovati v celoti. Sestava poročila tudi kaže, da je SE volitve leta 1996 dojemal predvsem kot postopek glasovanja, saj ostalih volilnih postopkov ni izpostavljajal. Širše dojemanje volitev je razbrati

---

³⁴² OVSE EOM BiH (1996a: 1–2).

³⁴³ PS SE EOM BiH (1996).

³⁴⁴ PS SE EOM BiH (1996: 5).

³⁴⁵ PS SE EOM BiH (1996: 5).

³⁴⁶ KLRO SE EOM BiH (1996: 1).

le pri OVSE. Poleg glasovanja je ta še dodatno razdelal probleme pri postopku registracije, medijskega oglaševanja, svobode gibanja, politične kampanje in štetja glasov in s tem razširil spekter opazovanih postopkov volitev.

Ker je imel OVSE usklajevalno vlogo pri teh volitvah, je med organizacijama prihajalo do trenj, ki se odražajo tudi v poročilih. PS SE OVSE očita, da bi morali parlamentarci SE imeti več svobode pri opazovanju volitev in srečanjih z udeleženci na volitvah.³⁴⁷ KLRO SE pa je motil 'slab odnos' OVSE, kar sam pripisuje dejstvu, da opazovalci OVSE niso imeli toliko izkušenj z opazovanjem volitev kot opazovalci KLRO SE.³⁴⁸ Izrazil je tudi željo po zamenjavi OVSE v nadaljnjem opazovanju volitev in potrebo po večji svobodi svojih opazovalcev pri opazovanju na prihodnjih občinskih volitvah, tudi če to pomeni sodelovanje z OVSE zaradi varnosti in akreditacije.³⁴⁹

4.2.2 Parlamentarne volitve v Azerbajdžanu

Primerjava poročil PS SE in OVSE, izdanih po azerbajdžanskih parlamentarnih volitvah 5. novembra 2000, kaže na velike premike v razvoju opazovanja volitev v primerjavi z volitvami v BiH 1996. Ti so razvidni zlasti v dveh razlikah: temeljitih spremembah v načinu predstavitve podatkov o volitvah in v sodelovanju med obema organizacijama.

OVSE je za te volitve poleg predhodnega poročila izdal tudi Končno poročilo OVSE opazovanja parlamentarnih volitev v Azerbajdžanu,³⁵⁰ ki je veliko bolj dovršeno in obsežnejše od predhodnih poročil.³⁵¹ V njem je povzel ugotovitve celotnih volitev in ni bil več osredotočen le na splošne podatke o volitvah kot v primeru BiH. Končno poročilo je sestavljeno iz uvoda in razčlenitve volitev na več delov: volilni okvir (splošni pregled in posebej razdelan volilni sistem), obdobje pred volitvami (volilna administracija, kandidati in stranke, registracija volivcev, mediji, obdobje volilne kampanje, financiranje volilnih kampanj, domači opazovalci volitev) in volilni dan (splošna ocena, udeležba, glasovanje, štetje, tabeliranje rezultatov (*results*

---

³⁴⁷ PS SE EOM BiH (1996).

³⁴⁸ KLRO SE EOM BiH (1996: 1). Od 1000 STO v BiH na dan volitev, ki jih je koordiniral OVSE, je bilo sedem opazovalcev iz KLRO SE in deset opazovalcev iz PS SE (*ibid.*).

³⁴⁹ KLRO SE EOM BiH (1996: 10). Drugačno sporočilo dajejo Smernice PS SE za opazovanje volitev iz leta 2003 (23. čl.), kjer je PS SE zapisal, da "se bo sodelovanje z ODIHR nadaljevalo, da se, kolikor je le mogoče, ocene volitev ne bodo razlikovale."

³⁵⁰ OVSE EOM Azerbajdžan (2000) Final report on the parliamentary elections in Azerbaijan, 5. november 2000 in 7. januar 2001, http://www.osce.org/documents/odihr/2001/01/1222_en.pdf (5. 2. 2006).

³⁵¹ OVSE EOM Azerbajdžan (2000). OVSE je poročilo iz angleščine prevedel tudi v azerščino ter ga tako naredil dostopnega azerbajdžanski javnosti.

tabelation),³⁵² sodelovanje z drugimi opazovalci). Poleg dodatnega poglavja, namenjenega ponovnemu glasovanju, ki je rezultat razmer na opazovanih volitvah, so priporočila, ki jih je OVSE dal državi ob koncu volitev, z uvodnim povzetkom najpomembnejši del poročila.³⁵³ Tako razdelani volilni postopki kažejo, da so bile volitve leta 2000 dojete kot sosledje različnih volilnih postopkov, kot je opisano tudi v poglavju 3.3.1 zgoraj.

Tudi PS SE je poročilo podaljšal in podrobneje razdelal različne volilne postopke.³⁵⁴ Uporabil je podobno strukturo poročila kot OVSE. Poleg uvodnih podatkov je tako poročilo razdeljeno na obdobje pred volitvami (pravni okvir, registracija volivcev in kandidatov, volilne kampanje, mediji), na volilni dan, izid in na ugotovitve s priporočili. Kratkost poročila (osem strani) in posledično površno obdelane točke³⁵⁵ lahko zopet pripišemo razlikam v metodologiji opazovanja volitev. Število opazovalcev PS SE je bilo namreč majhno (v tem primeru 22) in opazovanje osredotočeno predvsem na glasovanje (od 2. do 7. novembra 2000).³⁵⁶

V svojih zaključkih o volitvah sta bili obe organizaciji zelo previdni, kar gre pripisati velikemu številu nepravilnosti na volitvah, zaradi katerih so bili rezultati v 11 okrajih razveljavljeni, glasovanje pa ponovno izvedeno.³⁵⁷ PS SE je izrazil "razočaranost glede postopka glasovanja in pomanjkljivosti pri implementaciji volilne zakonodaje" in hkrati "velik napredek v politični pluralnosti na volitvah".³⁵⁸ V tej oceni vidimo mnoge elemente, ki so bili izpostavljeni že pri oceni volitev v BiH. Ocena je bila zapisana na način, ki izpostavlja pomanjkljivosti in hkrati hvali dobre strani volitev. Tudi OVSE je pohvalil napredek v politični pluralnosti in delen napredek v izvedbi volitev, vendar je obžaloval

---

³⁵² V vsakem postopku štetja je potrebno rezultate glasovanja predstaviti na pregleden način. Pri štetju glasov v tem primeru je šlo za prenos podatkov v tabele, zato se to imenuje tabeliranje rezultatov. Ta del postopka štetja je zelo občutljiv, saj lahko v prenosu podatkov pride do zlorab ali napak.

³⁵³ OVSE in SE imata poseben interes za oblikovanje priporočil. Obe organizaciji kot del svojega poslanstva nudita tudi volilno pomoč, v okviru katere državam pomagata izboljšati volilne postopke in zakonodajo (ODIHR 2006 in Venice Commission 2006).

³⁵⁴ PS SE EOM Azerbajdžan (2000) Ad hoc Committee to observe the parliamentary elections in Azerbaijan, 5. november 2000, Doc. 8918, <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=http://assembly.coe.int/documents/WorkingDocs/doc00/EDOC8918.htm> (18. 4. 2006).

³⁵⁵ Glasovanju so na primer namenjeni le štirje kratki odstavki (PS SE EOM Azerbajdžan 2000: 30.–34. odst.). OVSE EOM Azerbajdžan (2000: 11–14) glasovanju nameni štiri strani.

³⁵⁶ PS SE EOM Azerbajdžan (2000: priloga IV).

³⁵⁷ OVSE EOM Azerbajdžan (2000: 1). Napake so bile tako pri štetju glasov kot pri njihovi tabulaciji. V 52 % opazovanih postopkov štetja je bil postopek izveden slabo ali zelo slabo (str. 12). Štetje je potekalo v ozračju polnem zmede, volilni uslužbenci so bili ustrahovani, niso se držali postopkov štetja glasov, preštevali so glasovnice z očitnimi znaki manipulacije z njimi ter tudi pomanjkljivo zapisovali podatke (str. 14).

³⁵⁸ PS SE EOM Azerbajdžan (2000: 3).

"zasenčenje tega napredka z nepravilnostmi v glasovanju" in štetjem, ki je bilo "prepolno napak (*completely flawed*)".³⁵⁹

V nasprotju z misijo v BiH sta, zaradi nepravilnosti na volitvah in potrebe po sodelovanju, ki se je pokazala že leta 1996, PS SE in OVSE objavila skupno izjavo za javnost, v kateri sta pozvala k raziskavi nepravilnosti.³⁶⁰ Ker je Azerbajdžan zaprosil za članstvo v SE, je bilo državi v interesu nepravilnosti čimprej odpraviti, zato je bilo glasovanje v 11 okrajih ponovljeno,³⁶¹ saj je predsednik Alijev takoj po konferenci sporočil, da so bile volitve razveljavljene v enem okraju, ostale razveljavitve pa so sledile deset dni po koncu glasovanja.³⁶²

4.2.3 Parlamentarne in lokalne volitve v Moldaviji

Parlamentarne volitve v Moldaviji (6. marec 2005) v okviru analiziranih misij predstavljajo najnovejši primer opazovanja volitev in odražajo najbolj dodelano metodologijo opazovanja volitev, ki je utemeljena na izkušnjah predhodnih misij. Podobnosti v razvoju metodologij opazovanja volitev in razumevanja volitev se najbolj nazorno kažejo v oceni volitev, ki sta jih obe organizaciji ocenili enako. V poročilu PS SE³⁶³ in končnem poročilu OVSE³⁶⁴ se oceni volitev nahajata že na samem začetku poročila, kar v prejšnjih poročilih ni bila praksa. Po enakih ocenah volitev je bila povzeta tudi skupna izjava za javnost, ki sta jo organizaciji dali dan po volitvah (ODIHR 2005) in ki kaže na sodelovanje med obema organizacijama. Slednje je tudi eden izmed poudarkov, ki jih je izpostavil Priročnik OVSE za opazovanje volitev istega leta (stran 75).³⁶⁵ Način podajanja ocene volitev se ne razlikuje v primerjavi z letoma 1996 in 2000.

---

³⁵⁹ OVSE EOM Azerbajdžan (2000: 1).

³⁶⁰ OVSE EOM Azerbajdžan (2000: 3).

³⁶¹ Azerbajdžan je leta 1996 zaprosil za članstvo v SE in demokratično izvedene volitve so bile eden izmed neformalnih pogojev za pristop države k organizaciji. V Mnenju št. 222 (Opinion No. 222, prošnja Azerbajdžana za članstvo v SE, Strasbourg, <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=http://assembly.coe.int/Documents/AdoptedText/TA00/eopi222.htm> (29. 4. 2006)) je 28. junija 2000 PS predlagal Svetu ministrov, da povabi Azerbajdžan k članstvu. Azerbajdžan je postal član SE 23. januarja 2001 (Council of Europe 2006b).

³⁶² PS SE EOM Azerbajdžan (2000: 38. in 40. odst.).

³⁶³ PS SE EOM Moldavija (2005) Observation of the parliamentary elections in Moldova, 6. marec 2005, Doc. 10480, <http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/workingdocs/doc05/edoc10480.htm> (25. 4. 2006).

³⁶⁴ OVSE EOM Moldavija (2005) Final report on parliamentary elections in Moldova, 6. marec 2005, http://www.osce.org/documents/odihr/2005/06/14919_en.pdf (5. 2. 2006).

³⁶⁵ OVSE je v Priročniku za opazovanje volitev (str. 75) posebej izpostavil vlogo PS in poudaril, da "p/rizna vrednost sodelovanja s parlamentarnimi telesi, ki opazujejo volitve, in je predan sodelovanju s /.../ PS SE." V ta namen je ODIHR tudi uvedel posebne postopke, ki na ustaljen način pomagajo pri sodelovanju s PS SE.

Ocene volitev ostajajo zavite v relativizme, so opisne in uravnotežene v pohvalah in grajanju držav.³⁶⁶

Do konvergence je prišlo tudi pri vsebini v poročilu vsebovanih volilnih postopkov. Struktura poročila PS SE je po analiziranih postopkih zelo podobna končnemu poročilu OVSE, vendar je z osmimi stranmi še vedno krajša od 29 strani dolgega poročila OVSE. Opaziti pa je tudi, da OVSE vsebino poročil prilagaja družbenopolitičnemu okolju. Poleg volilnih postopkov, razdelanih že v poročilu volitev v Azerbajdžanu,³⁶⁷ je OVSE posebej izpostavil vključenost civilne družbe v volilno dogajanje ter zastopnost žensk in narodnih manjšin na volitvah. Ti poudarki so odraz potrebe po zaščiti pravic manj zastopanih družbenih skupin na terenu.³⁶⁸ Podobnih poudarkov v poročilu PS SE ni najti.

Po drugi strani pri KLRO SE v poročilih ni opaziti razvoja opazovanja volitev med letoma 1996 in 2005, kot je bilo značilno za PS SE in OVSE. Poročilo o lokalnih volitvah v Moldaviji,³⁶⁹ ki so bile 27. novembra 2005, se v strukturi poročila in načinu zapisa opažanj namreč ne razlikuje od poročila iz leta 1996. Glavni poudarek ostaja na glasovanju, pri čemer so podatki o ostalih volilnih postopkih manj dodelani in podrobni v primerjavi z OVSE in s PS SE. Slednje je razumljivo glede na dejstvo, da misije KLRO SE ostajajo majhne in osredotočene na volilni dan. Volitve v Moldaviji so namreč opazovali le štirje opazovalci, dva člana KLRO SE sta jim nudila administrativno pomoč.

KLRO SE leta 2005 še vedno ostaja pri le treh kriterijih ocenjevanja volitev, kar se vidi iz končne ocene: na koncu poročila namreč povzame volitve kot "svobodne in poštene in večinoma v skladu z mednarodnimi standardi".³⁷⁰ Iz tega primera vidimo, da organizacije še vedno uporabljajo kriterija svobode in poštenosti, vendar predvsem za ocenjevanje postopka glasovanja, kot osrednjega postopka volitev.

---

³⁶⁶ Primer takšnih ocen je analiziran v 4.2.1. Organizacije na eni strani pohvalijo državo in istočasno izpostavijo napake, ki so se na posameznih volitvah zgodile. Ocene volitev tako niso črno bele, ampak so sestavljene iz opisov posameznih volilnih postopkov in ne volitev v celoti.

³⁶⁷ Volilni postopki vsebovani v poročilih so podrobneje analizirani v 4.2.2.

³⁶⁸ OVSE EOM Moldavija (2005: IX. in X. pogl.).

³⁶⁹ KLRO SE EOM Moldavija (2005a) Report on the local by-elections in Moldova, 27. november in 11. december. 2005, CG/Bur (12) 98, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=966181&BackColorInternet=e0cee1&BackColorIntranet=e0cee1&BackColorLogged=FFC679> (1. 4. 2006).

³⁷⁰ KLRO SE EOM Moldavija (2005a: 9).

4.2.4 Splošne volitve v Peruju

Primerjava končnega poročila OAD o splošnih volitvah v Peruju³⁷¹ in končnega poročila EU³⁷² nam pokaže pomembne podobnosti z OVSE in s SE v razumevanju volitev, kot je razvidno iz tabele 10 spodaj. Vidimo, da sta EU in OAD leta 2000 podobno dojemala volitve kot OVSE. To potrjujejo volilni postopki, vključeni v poročila OAD in EU, ki so povsem enaki poročilom iz PS SE in OVSE iz leta 2000. Vendar sta v primerjavi z obravnavanimi organizacijami končni poročili OAD in EU iz Peruja veliko obsežnejši (poročilo EU ima 54 strani, poročilo OAS pa 63 strani brez prilog) in vsebujeta mnogo prilog (obrazce za pripravo poročil, anketne vprašalnike, statistične podatke, rezultate volitev, kopije volilnih lističev), iz katerih lahko razberemo, na kakšen način, kje in katere volilne postopke sta organizaciji opazovali. Priloge, ki jih je v svoja poročila po letu 2000 začel vključevati tudi OVSE,³⁷³ so tako v opazovanju volitev postale sestavni del poročil in pomemben vir podatkov o volitvah.

V primerjavi z OVSE in s SE OAD in EU v svojih poročilih veliko pozornosti namenjata tudi širšemu političnemu in pravnemu okviru volitev. Poročili EU in OAD zaradi obsežnosti poglavij o politični situaciji v državi in s podobnim opisom pravnega okvira volitev dajeta vtis, da gre pri opazovanju volitev v enaki meri za zbiranje podatkov o splošnem političnem ozračju v državi in za opazovanje volitev. To pomeni, da opazovanje volitev, še bolj kot ostale primerjane organizacije, dojemata kot vpeto v širše politično dogajanje in ne zgolj kot tehnični postopek opazovanja.

Primerjava ocen volitev OAD in EU nam pokaže, da organizaciji ne ocenjujeta volitev na enak način. OAD še vedno uporablja kriterij svobodnih in poštenih volitev. V oceni je namreč navedel, da so bile "volitve na splošno pozitivne" in "da /jih/ lahko ocenimo kot svobodne in poštene".³⁷⁴ Tako kot KLRO SE tudi OAD, kljub metodologiji, ki razume volitve kot dolgoročni postopek, sestavljen iz različnih volilnih opravil, volitve še vedno ocenjuje s tem kriterijem.

Za razliko od OAD je EU ocenil volitve glede na mednarodne standarde in ne glede na lastne kriterije ocenjevanja legitimnosti volitev. V poročilu je ocenil, da so bile volitve

---

³⁷¹ OAD EOM Peru (2001) Report of the Electoral Observation Mission to Peru 2001, OEA/Ser.G CP/doc.3556/02, http://www.sap.oas.org/docs/permanent_council/2002/cp_doc_3556_02_eng.pdf (31. 3. 2006).

³⁷² EU EOM Peru (2001) Peru Elections Final Report, http://europa.eu.int/comm/external_relations/human_rights/eu_election_ass_observ/peru/final_report.pdf (4. 2. 2006).

³⁷³ Kot primer glej OVSE EOM Azerbajdžan (2000).

³⁷⁴ EU EOM Peru (2001: 2).

"popolnoma v skladu z mednarodnimi standardi"³⁷⁵ brez omembe, kateri ti standardi so. Tako ima njegova ocena volitev večjo mednarodno primerljivost, saj naj bi bili volilni standardi splošni, kriteriji ocenjevanja volitev pa le lastni pripomočki ocenjevanja volitev.

4.2.5 Parlamentarne volitve v Etiopiji in Ekvadorju

Vsebinsko sta zadnji dostopni končni poročili EU o opazovanja volitev v Etiopiji³⁷⁶ in OAD o opazovanja volitev v Ekvadorju³⁷⁷ primerljivi s poročili OVSE iz leta 2005. To dokazuje, da se je opazovanje volitev z leti razvilo do te mere, da se je na različnih koncih sveta poenotila praksa opazovanja in s tem tudi dojemanje volitev.³⁷⁸ Podobno kot je OVSE izpostavil zapostavljene družbene skupine na volitvah v Azerbajdžanu, tudi OAD in EU v svojih poročilih poudarjata posamezne značilnosti volitev in posamezne probleme bolj kot ostale. To gre pripisati dejstvu, da so na volitvah vladali različne razmere in različni problemi, na katere so sestavljavci končnih poročil želeli opozoriti. EU v Etiopiji na primer izpostavlja stanje človekovih pravic v povolilnem obdobju,³⁷⁹ OAD pa pravice žensk v Ekvadorju.³⁸⁰

Poročilo opazovanja volitev v Etiopiji potrjuje sklep, da EU v oceni volitev uporablja mednarodne standarde. Ocenil je namreč, da so bile "volitve izvedene pod ravniyo mednarodnih standardov pristnih demokratičnih volitev."³⁸¹ Ker so bile volitve v Etiopiji polne nepravilnosti, se tudi v tem primeru vidi 'opisno' ocenjevanje volitev in poskus uravnotežiti pozitivne in negativne vidike volitev.³⁸² To se kaže v povzetku, kjer je EU navedel, da "j/e bilo glasovanje 15. maja izvedeno mirno in povečini urejeno, vendar so bili štetje in zbiranje ter izračunavanje glasov polni zlorab postopkov, zmede in pomanjkanja transparentnosti".³⁸³

Med EU in OAD se v oceni volitev zopet pokaže ugotovljena razlika, da se EU izogiba ocenjevanju volitev z vidika svobode in poštenosti, pri čemer lahko za OAD iz primerjanih poročil ocenimo nasprotno. OAD je v svojem poročilu navedel, da so bile

---

³⁷⁵ EU EOM Peru (2001: 3).

³⁷⁶ EU EOM Etiopija (2005) Ethiopia Legaslative Elections Final Report, http://ec.europa.eu/comm/external_relations/human_rights/eu_election_ass_observ/ethiopia/2005_final_report.pdf (4. 2. 2006).

³⁷⁷ OAD EOM Ekvador (2004) Report of the OAS Electoral Observation Mission in Ecuador, OEA/Ser.G CP/INF.5217/05, http://www.sap.oas.org/docs/permanent_council/2005/cp_inf_5217_05_eng.pdf (31. 3. 2006).

³⁷⁸ Volilni postopki so podrobneje opisani v 3.3.1.

³⁷⁹ EU EOM Etiopija (2005: X. pogl.).

³⁸⁰ OAD EOM Ekvador (2004: III(c). in IV(b). pogl.).

³⁸¹ EU EOM Etiopija (2005: 1).

³⁸² Način kako organizacije relativizirajo ocene je analiziran v 4.2.1.

³⁸³ EU EOM Etiopija (2005: 1).

volitve "mirne, svobodne in transparentne" ter "dobro organizirane, kljub manjšim problemom".³⁸⁴ Ker je bilo na volitvah v Ekvadorju, v primerjavi z analiziranimi dokumenti, manj nepravilnosti, je OAD pohvalil državo in volivce in "čestital Ekvadorcem za njihov državljanski duh in njihovo urejeno, mirno in zaneseno udeležbo (*peaceful and enthusiastic participation*), hkrati pa je čestital kandidatom in političnim strankam za volilno tekmovanje v okolju, polnem tolerance in spoštovanja".³⁸⁵

Tabela 10: Sestava poročil opazovanja volitev

Organizacija	Razumevanje volitev in volilnih postopkov	V poročilih uporabljeni kriteriji legitimnosti volitev
OVSE	Poročilo zajema vse volilne postopke.	Zaveze OVSE iz Koebenhavna.
PS SE	Poročilo zajema večino volilnih postopkov, kljub velikemu poudarku na glasovanju.	Svoboda in poštenost, standardi SE.
KLRO SE	Poročilo se osredotoča na glasovanje in le bežno omenja ostale volilne postopke.	Svoboda in poštenost, standardi SE.
EU	Poročilo zajema vse volilne postopke.	Pristna demokratičnost volitev, mednarodni standardi.
OAD	Poročilo zajema vse volilne postopke.	Svoboda in poštenost.

4.3 Analiza volitev v Afganistanu

Med vsemi organizacijami ima EU najbolj dodelano metodologijo opazovanja volitev in tudi sam priznava, da je ta "odraz skupnih izkušenj širše mednarodne skupnosti opazovalcev volitev".³⁸⁶ Metodologija vključuje opazovanje vseh volilnih postopkov (glej tabelo 7 zgoraj) in najbolj razdelane kriterije ocenjevanja legitimnosti volitev, kot izhaja iz grafičnega prikaza 4 zgoraj. Vse to se kaže tudi v izpopolnjenosti poročil o opazovanju volitev. Za mikro raven analize prakse opazovanja volitev sem zato izbral analizo končnega poročila EU o opazovanju volitev.

Analiza Končnega poročila o parlamentarnih in pokrajinskih volitvah v Afganistanu³⁸⁷ nam nudi vpogled, kako misije opazovanja volitev zapisujejo dogodke, ki se zgodijo na

³⁸⁴ OAD EOM Ekvador (2004: VIII. pogl.).

³⁸⁵ OAD EOM Ekvador (2004: VIII. pogl.).

³⁸⁶ Priročnik EU za opazovanje volitev (str. 3).

³⁸⁷ EU EOM Afganistan (2005) Afghanistan Parliamentary and Provincial Council Elections, 18. september 2005, http://europa.eu.int/comm/external_relations/human_rights/eu_election_ass_observ/afghanistan/final_report.pdf (5. 2. 2006).

terenu. Poročilo volitev v Afganistanu je pomembno z več vidikov: a) volitve so še vedno aktualne zaradi njihovega vpliva na trenutni politični razvoj države; b) zaradi njihove pokonfliktne narave so bile tehnično zelo zahtevne, kar omogoča poglobljeno analizo različnih volilnih postopkov; c) EU je v njih imela znaten finančni in politični vložek³⁸⁸ in torej interes za pravilno izvedbo volitev. Volitve v Afganistanu so bile tudi ene najdražjih v zgodovini.³⁸⁹

Pri analizi izhajam iz poročila EU, ki ga primerjam z izsledki, pridobljenimi na podlagi opazovanja z udeležbo na volitvah v Afganistanu, kjer sem delal kot član mednarodne volilne administracije.³⁹⁰ Lastna dognanja dopolnjujem z intervjuji uslužbencev mednarodnega Skupnega organa upravljanja volitev (JEMB – *Joint Election Management Body*), ki je izvajal volitve v Afganistanu. Intervjuval sem osebe na različnih položajih znotraj administracije. V analizo sem vključil tudi neobjavljena in objavljena poročila različnih oddelkov JEMB.

4.3.1 Splošna ocena volitev

EU je v poročilu navedel, da so bili "glavni cilji misije opazovanja volitev EU pripraviti izčrpno analizo celotnih volitev in ponuditi njihovo neodvisno, uravnoteženo in informirano oceno".³⁹¹ Tako se je že na začetku poročila zavaroval pred morebitnimi očitki o pristranosti, kar je v drobnem tisku zapisal tudi na uvodni strani poročila: da "pogledi niso bili potrjeni s strani evropske komisije in se tudi ne smejo upoštevati kot njene izjave" ter da "evropska komisija ne jamči za natančnost podatkov v poročilu in ne sprejema

---

³⁸⁸ Poročilo Mednarodne krizne skupine (ICG – *International Crisis Group*) št. 107: Ponovna izgradnja Afganistana (ICG Report No. 107: *Rebuilding the Afghan State: the European Union's Role*, ICG, Bruselj, 30. november 2005, http://www.crisisgroup.org/library/documents/asia/south_asia/107_rebuilding_the_afghan_state_the_european_union_s_role.pdf (2. 5. 2006)) navaja, da naj bi EU v afganistanskih volitvah leta 2004 in 2005 prispeval 40 % vseh sredstev. Številke, ki jih navaja EU na svoji spletni strani, so še višje; EU je prispeval 50 % vseh sredstev za predsedniške in 40 % vseh sredstev za parlamentarne in pokrajinske volitve (EU External Relations 2005).

³⁸⁹ Končno poročilo EU o parlamentarnih in pokrajinskih volitvah v Afganistanu navaja, da je bilo neposrednih stroškov za 159 milijonov ameriških dolarjev (str. 19), kar znaša 24,8 ameriškega dolarja na vsakega volivca, če stroške delimo z volilno udeležbo. Peter Erben (2006), glavni volilni komisar na afganistanskih volitvah, pa navaja, da je bil najvišji proračun teh volitev 165 milijonov ameriških dolarjev. Še dražje volitve so bile iraške, kjer je proračun za volitve 30. januarja 2005 znašal 250 milijonov ameriških dolarjev. Samo za OCV program izven Iraka je bilo namenjenih dodatnih 92 milijonov ameriških dolarjev (CRS Poročilo kongresu: Irak: Volitve, vlada in ustava – CRS Report for Congress: Iraq: Elections, Government, and Constitution, avtor Kenneth Katzman, RS21968, kongres ZDA, 2006, <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RS21968.pdf> (2. 5. 2006), str. 2), kar pri udeležbi 265.000 volivcev znaša 347 ameriških dolarjev na volivca.

³⁹⁰ Več o tem v 1.3.

³⁹¹ EU EOM Afganistan (2005: 5).

kakršnekoli odgovornosti za njihovo uporabo".³⁹² Tako se je evropska komisija oddaljila od izsledkov lastne misije opazovanja volitev, kar je presenetljivo glede na ugotovitev, da je opazovanje volitev eno izmed sredstev EU za širjenje demokracije. Izsledki misije opazovanja volitev so torej tako politično občutljivi, da se organizacija pošiljateljica lahko celo distancira od njih, čeprav to ne pomeni nujno, da z opazovanjem volitev posredno ne uveljavlja svojih interesov.

V luči teh opažanj je treba brati tudi izsledke poročila. EU je na začetku povzetka poročila zaradi njihove kompleksnosti in zahtevnosti volitve pohvalil kot "dosežek",³⁹³ kljub očitnim pomanjkljivostim, ki so bile izpostavljene v nadaljevanju poročila. Presenetljivo je jezik poročila, ki opisuje pomanjkljivosti volitev, bolj neposreden in osebni, kot je bilo opaziti v primerjanih poročilih. EU uporablja besedne zveze kot na primer: "/n/a žalost se je ta pojav odražal tudi v ponovni odsotnosti volilnega registra",³⁹⁴ "delo pokrajinskih volilnih komisarjev je bilo v splošnem polno razočaranj",³⁹⁵ /n/aše mnenje o njihovem delu je negativno",³⁹⁶ "zaskrbljujoče je",³⁹⁷ "odločitev JEMB je bila obžalovanja vredna /.../ Takšno obnašanje se ne sme ponoviti",³⁹⁸ "kar je še bolj zaskrbljujoče, je, da so bile preštete volilne skrinjice s sumom zlorab (*attempt of fraud*) /.../".³⁹⁹

Po drugi strani pa moramo ta jezik uravnotežiti z dejstvom, da v večjem delu poročila misija opazovanja volitev ni podajala komentarjev, ampak je le (na videz objektivno) navajala opažanja glede volilnih postopkov, kar sovпада z ugotovitvijo o uravnoteženosti in opisnosti ocen volitev, kadar so volitve polne nepravilnosti. Občutljivost tega poročila za EU potrjuje tudi dejstvo, da misija ni želela vključiti nekaterih pomembnih dejstev v poročilo, kljub temu da jih je nakazala. EU je na primer v povezavi s sejami JEMB, najvišjega organa upravljanja volitev v Afganistanu, zapisal, da se je problem pojavil v povezavi z "določenim pomembnim vprašanjem",⁴⁰⁰ nikjer pa ni zapisano, za katero občutljivo vprašanje gre.⁴⁰¹ Na sejah JEMB so se namreč obravnavali najpomembnejši

---

³⁹² EU EOM Afganistan (2005: 1).

³⁹³ Zapis (EU EOM Afganistan 2005, str. 1) se glasi "*elections were an accomplishment*", brez vsakršnega pridevnika, ki bi natančneje določil, kakšen 'dosežek' je to bil.

³⁹⁴ EU EOM Afganistan (2005: 1).

³⁹⁵ EU EOM Afganistan (2005: 3)

³⁹⁶ EU EOM Afganistan (2005: 17).

³⁹⁷ EU EOM Afganistan (2005: 11).

³⁹⁸ EU EOM Afganistan (2005: 14).

³⁹⁹ EU EOM Afganistan (2005: 30–1).

⁴⁰⁰ EU EOM Afganistan (2005: 16).

⁴⁰¹ JEMB je misiji opazovanja volitev EU dovolil prisostvovanje na svojih sestankih, zaradi česar je misija posebej pohvalila transparentnost njegovega delovanja (EU EOM Afganistan 2005, str. 16).

vidiki volitev v Afganistanu, ki so bili preveč (politično) občutljivi, da bi jih EU vključil v poročilo.⁴⁰²

4.3.2 Zapis dogajanja na terenu

Končno poročilo o parlamentarnih in pokrajinskih volitvah v Afganistanu predstavlja zvest zapis dogajanja na terenu. Povedano drugače: poročilo pokrije vse pomembne vidike volitev in vse, kar je v poročilu zapisano, se je dogajalo na tudi terenu. Glavni del poročila vsebuje dvanajst poglavij, ki analizirajo volitve. EU je začel z opisom političnih razmer in krajšim opisom relevantnih točk pravnega okvira ter se nato osredotočil na vse volilne postopke, kot so bili že opisani v poglavju 3.3.1. Tako podroben opis dogajanja na terenu je rezultat omenjene metodologije opazovanja volitev, ki nalaga LTO redno spremljanje volilnega dogajanja in kontinuirano izvajanje raznih metod zbiranja podatkov (medijske analize, intervjuji, srečanja s kandidati in volivci, udeleževanje pomembnih sestankov ipd.), da pridejo do relevantnih informacij.⁴⁰³ Točnost njihovih ugotovitev potrjujejo tudi ugotovitve drugih organizacij, ki so bile prisotne na volitvah, na primer OVSE.⁴⁰⁴

Glavnih pomanjkljivosti volitev v Afganistanu zato na tem mestu ne bom izpostavljaj, ampak se bom osredotočil na pomembna dogajanja na terenu, ki jih poročilo ne vključuje. Poskušal bom pojasniti, katerih dogodkov poročilo ne vključuje, zakaj ne in ali lahko iz poročila izpuščene dogodke pripišemo pomanjkljivostim opazovanja volitev na splošno ali samo analiziranemu poročilu.

4.3.3 V poročilu izpuščeno dogajanje na terenu

Analiza poročila je pokazala, da lahko v poročilu izpuščene dogodke umestimo znotraj pristojnosti mednarodne administracije. EU jo je zgolj pohvalil, da je svoje naloge opravila "večinoma na zadovoljiv način",⁴⁰⁵ vendar resnejših analiz dela mednarodnih uslužbencev v poročilu ni. Na terenu je bilo kljub temu opaziti vrsto nepravilnosti, ki v poročilu niso omenjene in izhajajo predvsem iz slabega upravljanja volitev. Odsotnost poročil o delu mednarodne administracije, ki jo je vodil Urad Združenih narodov za

---

⁴⁰² Kot član volilne administracije sem imel dostop do posameznih zadev, ki so bile obravnavane na sejah.

⁴⁰³ Misija EU je imela 60 LTO opazovalcev iz 18 držav članic, ki so bili prisotni v 29 pokrajinah od 34 (EU EOM Afganistan 2005, str. 7).

⁴⁰⁴ Priporočila podporne volilne skupine v Afganistanu za parlamentarne volitve leta 2005 – Election Support Team to Afghanistan Recommendations on 2005 Parliamentary Elections, Kabul in Varšava, 2005. http://www.osce.org/documents/odihr/2005/10/16553_en.pdf (2. 5. 2006).

⁴⁰⁵ EU EOM Afganistan (2005: 18).

projektne storitve (*United Nations Office for Project Services*) lahko pripišemo dejstvu, da EU ni želel kritizirati dela OZN zaradi zapletenih odnosov moči in soodvisnosti v mednarodni skupnosti.⁴⁰⁶

Ena izmed večjih slabosti mednarodne administracije, ki jo je predstavljal JEMB, je bilo slabo organizirano rekrutiranje uslužbencev in omejen čas za usposabljanje teh, kot je v pogovoru povedal Wright (2006),⁴⁰⁷ kar je vodilo v postopkovne in profesionalne napake, ki so povečevale stroške volitev. Ta problem se je pojavljal tako na mednarodni kot na nacionalni ravni. Rekrutiranje zgolj tridesetih vodij centrov za preštevanje glasov je tako na primer trajalo cela dva meseca in pol. Strokovnjakov, ki bi bili pripravljene oditi v Afganistan, je bilo tako malo, da so ljudem, ki jim pogodbeni datum odhoda v Afganistan sredi julija ni ustrežal, celo večkrat ponudili službo in jih sprejeli na misijo šele konec avgusta.⁴⁰⁸

Mnogi mednarodni uslužbenci so po predhodnem sprejetju pogodb svoje sodelovanje odpovedali in niso nikoli prispeli v Afganistan. Pogosto se je tudi dogajalo, da so uslužbenci zaradi težkih delovnih razmer ali osebnih razlogov odpovedovali pogodbe po prihodu v Afganistan. Odpovedi so se dogajale tudi med visokimi uradniki (*senior officials*), ki so imeli najodgovornejše položaje v volilni administraciji. Eden najbolj kontroverznih je bil odstop ene izmed treh s strani posebnega predstavnika generalnega sekretarja OZN postavljenih komisark ECC. Janie Allison Sitton,⁴⁰⁹ ki je odstopila na volilni dan, je predstavljala varuhinjo zakonitosti volitev v Afganistanu. Kljub temu, da uradnih razlogov za odločitev ni navedla, gre te iskati v samem delovanju ECC, na katerega so močno vplivali različni notranjepolitični in mednarodni akterji.⁴¹⁰

Odpovedi so zahtevale rekrutiranje uslužbencev v zadnjem trenutku, kar je pomenilo, da ni bilo časa za njihovo dolgotrajnejše usposabljanje. Zaradi tega so se pojavljala

---

⁴⁰⁶ Več o vplivu interesov na izvedbo volitev v teoriji mednarodnih odnosov v 1.2.1.

⁴⁰⁷ Intervju z Joshuo Wrightom, predstavnikom za stike z javnostmi ECC, JEMB Afganistan, 26. april 2006. V nadaljevanju Intervju z Joshuo Wrightom.

⁴⁰⁸ Sam sem pogodbo sprejel sredi avgusta in na misijo prišel 28. avgusta 2005, čeprav sem bil prvič informativno kontaktiran s strani vodje postopka štetja v Afganistanu že konec junija 2005. Z mano so takrat na misijo prišli še štirje uradniki. Volitve so bile 18. septembra 2006.

⁴⁰⁹ Janie Allison Sitton, pravnica, izobražena na Harvardu, je bila glavna komisarka ECC na Kosovu.

⁴¹⁰ Afganistanska pritožbena volilna komisija: Končno poročilo – Electoral Complaints Commission of Afghanistan: Final report, ECC, Kabul, 2005 (arhiv avtorja). ECC je bil pod vplivom donatorok, glavni sta bili ZDA in EU, ki so želele čimbolj uspešne volitve. Po drugi strani pa so na njegove odločitve vplivali interesi predsednika Afganistana, lokalnih gospodarjev vojne (*warlords*) ter ustavnega sodišča Afganistana. Moral je usklajevati interese mednarodne skupnosti po spoštovanju mednarodnih volilnih standardov in notranjepolitične interese Afganistana po državni varnosti in stabilnosti. Z izključitvijo vplivnih gospodarjev vojne iz kandidacijskih postopkov bi lahko prišlo do ponovnih napetosti v državi, zato so bili le redki in manj pomembni posamezniki izločeni. Več o tem v Wright (2006).

neskladja med potrebami na terenu in razpoložljivo delovno silo JEMB. Posamezni treningi za nekatere zelo odgovorne položaje, kot sta bila položaj vodje centra za preštevanje glasov in pokrajinskega trenerja v volilnih postopkih, so bili zato zelo kratki ali jih ni bilo, kar je v pogovoru še posebej izpostavila Alcidi.⁴¹¹ Le tako volitve tekle kontinuirano, čeprav je pomanjkanje vizije in dolgoročnejšega načrtovanja, ki se je odražalo v pomanjkanju treningov, ponekod vplivalo na slabši izid glasovanja, štetja in predvsem tabulacije glasov.

Na nacionalni ravni je bil problem tudi v nepotizmu,⁴¹² v pomanjkanju izobražene delovne sile, visoki nepismenosti, pomanjkanju transportnih sredstev in drugih pokrajini lastnih težav, kot so geografske danosti in klimatski pogoji. Glede na določila afganistanske kulture se volilne uslužbenke z otroki tudi niso mogle udeleževati treningov o volilnih postopkih in zato niso mogle biti enakopraven del volitev.

Prav tako EU ni analiziral napak uslužbencev finančnega oddelka JEMB. Pojavljali so se zaostanki in napake pri obračunavanju računov, plače in stroški niso bili izplačani pravočasno, niso bili pravilno obračunani ali pa sploh niso bili izplačani. Zaradi zaostankov pri plačilu so posamezni mednarodni uslužbenci plačevali delavce in volilni material iz lastne plače in kasneje upali na povrnitev stroškov. Pri porabi denarja so se pojavljale tudi ostale nepravilnosti, kot so slabo načrtovan in prekoračen proračun, ki je bil predvsem odraz povečanih stroškov za varnost. V višini plač za enaka delovna mesta so se pojavljale tudi velike razlike, ki kažejo na delovanje različnih interesov v mednarodni administraciji sami. Primer za to je najemanje prostovoljcev OZN (*United Nations Volunteers*), katerih pogodbeni zneski so bili štirikrat nižji od zneskov uslužbencev, ki so bili najeti prek pogodb za posebne storitve (*Special Services Agreement*), prav tako pa pogosto niso bile primerljive plače za ista delovna mesta. Zaostanki in napake v finančnem oddelku so vrgli slabo luč tudi na porabo doniranega denarja, zato ni bilo v interesu EU, da bi te napake vključil v poročilo.

EU je iz poročila izpustil tudi mnoge vidike delovanja ECC, ki jih najdemo podrobneje razložene v junija 2006 izdanem Končnem poročilu ECC. Ob kritiki ECC⁴¹³ EU ne

---

⁴¹¹ Intervju z Mario Alcidi, vodjo centra za preštevanje glasov v pokrajini Kapisa, JEMB Afganistan, 5. junij 2006. V nadaljevanju Intervju z Mario Alcidi.

⁴¹² Končno poročilo: Parlamentarne in pokrajinske volitve v Afganistanu – Final Report: National Assembly and Provincial Council Elections, JEMB, Kabul, 2005, <http://www.jemb.org/pdf/JEMBS%20MGT%20Final%20Report%202005-12-12.pdf> (3. 6. 2006) (str. 23).

⁴¹³ EU EOM Afganistan (2005: 32–3).

omeni, da je imel ta omejene raziskovalne vire⁴¹⁴ in bil v svojem delovanju omejen na posredovanje informacij iz drugih nacionalnih (vrhovno sodišče, državni tožilec) in mednarodnih (JEMB) virov. Zaradi uničenih ali neverodostojnih zapisov o pravnomočno obsojenih, je moral ECC zavrniti vsako pritožbo, ki ni imela ustreznih pravnih dokazov o domnevno storjenih prekrških.⁴¹⁵ Istočasno to pomeni, da so bili podatki, ki so prišli do ECC, 'posredovani' glede na interese nacionalne varnosti. Zaradi odsotnosti alternativnih virov posredovanja informacij ECC ni imel možnosti, da bi podatke preveril in zato iz volilne tekme ni izključil mnogih vplivnih kandidatov, ki so jim bile očitane povezave z oboroženimi skupinami in bi morali biti v skladu z afganistanskim volilnim zakonom⁴¹⁶ izključeni. Odsotnost teh podatkov iz poročila gre pripisati občutljivosti omenjenih vprašanj in dejstvu, da v skladu s pravili delovanja ECC, EU ni smela biti prisotna na zasedanjih ECC, kot je v intervjuju povedala Sitton.⁴¹⁷

Naslednji problematični del volitev, ki ni omenjen v poročilu, je uporaba informacijske tehnologije (IT). Pomanjkanje podatkov o tem pomembnem delu volitev gre pripisati pomanjkanju razumevanja IT s strani opazovalcev volitev in dejstvu, da IT deluje v ozadju volitev in je manj na očem širši javnosti. Landscheid⁴¹⁸ je v intervjuju tudi poudaril, da so se problemi pojavljali predvsem zaradi prevelike informatiziranosti celotnih volitev, ki je povzročala praktične težave uporabnikom IT ter globoko nezaupanje s strani Afganistancev. Podobno sta v pogovorih izpostavila tudi Xharra⁴¹⁹ in Hendrix⁴²⁰, da tehnologija ni bila primerna za razmere v Afganistanu in nadaljevanje volitev s podobnimi sredstvi, ko bodo Afganistanci v prihodnosti sami izvedli volitve.⁴²¹ Svetovni splet, uporabljen za vso komunikacijo na misiji, je bil ves čas preobremenjen

---

⁴¹⁴ Nancy Lee Hendrix je v intervjuju posebej poudarila, da je neuspešnost ECC izhajala tudi iz pomanjkanja sredstev za delo njegovih uslužbencev.

⁴¹⁵ Končno poročilo pritožbene volilne (ECC Final Report, marec, 2006 (arhiv avtorja), str. 11).

⁴¹⁶ Afganistanski volilni zakon – Electoral Law, neuradni prevod JEMB sekretariata z dne 8. maja 2005, Kabul, <http://www.jemb.org/eng/Legal%20Framework/Basic%20Legislation/Electoral%20aw/English%20Decree.pdf> (3. 6. 2006) (15(3). čl.).

⁴¹⁷ Intervju z Jannie Allison Sitton, komisarko pritožbene volilne komisije v Afganistanu, JEMB Afganistan, 15. maj 2006.

⁴¹⁸ Intervju z Janom Landscheidom, vodjo centra za preštavanje glasov v pokrajini Ghazni, JEMB Afganistan, 2. maj 2006.

⁴¹⁹ Intervju z Agonom Xharra, uslužbencem oddelka za informacijsko tehnologijo, JEMB Afganistan, 28. april 2006.

⁴²⁰ Intervju z Nancy Lee Hendrix.

⁴²¹ V intervjuju za nemške koalicijske sile v Afganistanu sem izjavil: "Razumeti moramo, da so te volitve afganistanske volitve in da bodo v nekaj letih ponovljene. Seveda /Afganistance/ poskušamo naučiti, kako pravilno izvesti volitve, vendar mora pri tem mednarodna skupnost ostati v ozadju /.../. Navsezadnje so te volitve afganistanske volitve in tukaj smo, da pomagamo" (Taloqan pred parlamentarnimi volitvami – Taloqan vor der Parlamentswahl (video gradivo), Provincial Reconstruction Team Kunduz – Einsatz Kamera Truppe, Taloqan-Kunduz, 15. september 2006 (arhiv avtorja)).

zaradi njegove uporabe v zasebne namene in kot sredstvo preživljanja prostega časa.⁴²² Pasovna širina spletnih povezav je bila premajhna za potrebe misije in grožnje z napadi izven lokalnega omrežja so bile pogoste.

Dolgi birokratski postopki OZN so tudi ovirali preprosto zamenjavo opreme, ki je bila pogosto na popravilu zaradi težkih klimatskih pogojev v državi. Prav tako so bili pri načrtovanju poteka volitev in v logistični podpori uslužbencem na terenu,⁴²³ saj ni bilo dovolj izurjenih tehnikov za vso opremo v uporabi. Pomembno je omeniti, da programska oprema in zmogljivost računalnikov, kljub dejstvu, da je bila oprema ena najnaprednejših na trgu, ni dosegala visoko zapletenih potreb misije, ki je skoraj vse postopke opravljala elektronsko. Vse te pomanjkljivosti so resno ogrozile postopek zbiranja in objave prešteti glasov. Ker rezultatov ni bilo mogoče poslati po elektronski pošti iz provinc v Kabul, je moral JEMB za prevoz zgoščenk celo organizirati posebne letalske prevoze in cestne konvoje.

EU je pomanjkljivo obravnaval zlasti postopek štetja in tabeliranja rezultatov. Poleg že omenjenih razlogov za pomanjkanje kritične distance do dela mednarodnih uslužbencev je analiza dela poročila, ki govori o opazovanju štetja glasov in tabeliranja rezultatov,⁴²⁴ pokazala pomanjkljivosti v sami metodologiji opazovanja volitev. Iz analize izhaja, da opazovalci niso opazovali celotnega glasovanja, štetja in tabeliranja glasov, čeprav bi ga morali glede na metodologijo opazovanja volitev.⁴²⁵ Število neopazovanih postopkov se je večalo od konca glasovanja. Ob zaprtju volišč na primer opazovalci v polovici primerov niso opazovali skladiščenja materiala čez noč, kar kaže na upad motiviranosti za opazovanje volitev po koncu štetja glasov. V 20 % tudi niso zapisali serijskih številčk varnostnih plomb na volilnih skrinjicah, kar teoretično pomeni, da opazovalci v 20 % primerov ne bi prepoznali nedovoljenih posegov vanje. Pri štetju glasov se je ta trend še nadaljeval: 69,4 % opazovalcev ni bilo seznanjeno, kako dolgo so bile volilne skrinjice s sumom zlorab v karanteni, preden so jih prešteli; 82,6 % opazovalcev ni imelo nikakršnega

---

⁴²² Najbolj sta svetovni splet obremenjevala uporaba programa Skype, prek katerega smo uslužbenci komunicirali z družinami in prijatelji, ter pošiljanje zasebne elektronske pošte in gledanje filmov in oddaj preko spleta.

⁴²³ Skupina za načrtovanje: Končno poročilo oddelka za podporo – Planning team: Department of Support Final Report, JEMB, Kabul, 2005 (arhiv avtorja). Komentar o slabem načrtovanju je dala tudi Alcidi (Intervju z Mario Alcidi).

⁴²⁴ EU EOM Afganistan (2005: 51–5).

⁴²⁵ Glasovanje in štetje glasov je podrobno opisano v 3.3.1.9 in 3.3.1.10.

pregleda nad napakami, zaradi katerih so skrinjice v karanteni,⁴²⁶ 62,5 % pa jih ni vedelo, zakaj se opravljajo ponovna preštevanja glasov. Podatki, da opazovalci volitev teh postopkov, povezanih z morebitnimi zlorabami, niso opazovali, resno zmanjšuje verodostojnost opazovanja.

Ti podatki kažejo tako na pomanjkljivost metodologije opazovanja volitev pri štetju glasov kot na pomanjkanje motivacije ter znanja opazovalcev.⁴²⁷ V času, ko je potekalo štetje glasov, so bili opazovalci v Afganistanu že več kot dva meseca,⁴²⁸ večina volilnih postopkov je bila zaključenih in pogodbe so bile pred iztekom. Ta opažanja potrjuje tudi podatek, da je bilo štetje glasov opazovano le v 25 centrih (izmed 31)⁴²⁹ in le pri 61 % vseh prešteti glasovnic, ker so morali opazovalci pred koncem štetja glasov zaradi izteka pogodb zapustiti misijo. V omenjenih problemih se vidi, da opazovalci niso bili primerno motivirani, niti pripravljeni opazovanje volilnih postopkov, ki so sledili glasovanju.

Poročilo tudi ne omenja ostalih problemov, ki so sledili glasovanju, kot so na primer obsežne demonstracije in pritiski ter grožnje uslužbencem,⁴³⁰ vendar iz analize ne morem zagotovo sklepati, kaj je temu botrovalo. EU se je osredotočil le na očitnejša opažanja v centrih za preštevanje glasov: da so njihovi vodje preštevali sporne glasovnice in volilne skrinjice, za katere je obstajal sum zlorab, ter da se ti se niso vedno držali JEMB Priročnika za štetje glasov. Na tej točki se poročilo EU zelo razlikuje od končnega poročila JEMB, ki trdi, da so kandidati, ki so izgubljali volitve, takoj obtoževali uslužbenca prevar, in pristavi, da so bili "izolirani primeri prevar v centrih za preštevanje glasov".⁴³¹ Slednje poročilo lahko beremo tudi kot odgovor na kritike dela JEMB, ki so bile prisotne v času volitev tako s strani domačih opazovalcev volitev kot s strani EU.

EU v poročilo tudi ni vključil systemskega vidika štetja glasov. Nič ni napisano o ustreznosti postopkov štetja, ki jih je sprejel JEMB,⁴³² prav tako tudi ne o odločitvi, da se v primerih, ko je razlika med številom oddanih glasovnic in dejanskim številom glasovnic v volilni skrinjici manjša od 20, vse glasovnice iz iste skrinjice vključi v štetje glasov. Komentirane niso niti odločitve o številu iz štetja izključenih volilnih skrinjic. Ti podatki

---

⁴²⁶ Karantena volilnih skrinjic s sumom zlorab pomeni njihovo odstranjevanje iz postopka štetja in tabulacije glasov. Predstavlja najboljčutljivejši del postopka štetja, saj odloča o vključevanju in izključevanju sumljivih glasovnic, kar vpliva na končne rezultate.

⁴²⁷ Alcidi v intervjuju navaja, da EU opazovalci niso poznali niti afganistanskega volilnega zakona niti niso bili seznanjeni s podrobnostmi priročnika za štetje glasov.

⁴²⁸ EU EOM Afganistan (2005: 6).

⁴²⁹ V 31 pokrajinah so bili pokrajinski centri za štetje glasov.

⁴³⁰ EU EOM Afganistan (2005: 18).

⁴³¹ EU EOM Afganistan (2005: 18).

⁴³² Tudi Alcidi (Intervju z Mario Alcidi) trdi, da opazovalci EU niso poznali postopkov štetja glasov.

kažejo na pomanjkanje kritične analize posameznih odločitev JEMB, ki pa je bila v razmerah, v katerih so potekale volitve v Afganistanu, tudi težko izvedljiva.

4.3.4 Poročilo kot rezultat različnih dejavnikov

Analizo opazovanja volitev na mikro ravni lahko zaključim z ugotovitvijo, da je analizirano poročilo kombinacija opazovanih razmer na terenu ter metodologije in interesov organizacije, ki je volitve opazovala. Prav tako je poročilo rezultat sposobnosti, znanj in motivacije ljudi, ki so volitve opazovali. Kljub določilu o nepristranosti in uravnoveženosti besedila, ki ga je na začetku poročila izpostavil EU, o interesih, vsebovanih v poročilu, veliko povedo 'izpuščena' dejstva. Poročilo zato posredno odraža tudi politiko organizacije, ki je misijo opazovanja volitev sponzorirala.

4.4 Pomanjkljivosti prakse opazovanja

Analiza je pokazala, da opazovanja volitev in posledično nadzorovanja skladnosti volitev z mednarodnimi volilnimi standardi ne moremo in ne smemo imeti za globalen pojav. Kljub temu da se opazovanje volitev v svetu vedno bolj uveljavlja kot mednarodna demokratična norma, ne moremo trditi, da je to že postalo. V času, ko je med mednarodnimi organizacijami prišlo do konvergence v pogledih na volitve, v praksi organizacije še vedno ohranjajo lastne kriterije ocenjevanja legitimnosti volitev in do njihovega poenotenja še ni prišlo. V mednarodni skupnosti torej ni popolnega soglasja, kako ocenjevati volitve. Tudi za prakso opazovanja ne moremo trditi, da je globalna, ker je regionalno pristranska in omejena predvsem na države, ki ne spadajo v 'zahodni' svet.

Problemi se pojavljajo tudi z uporabo metodologije opazovanja na terenu. Kot je razvidno iz analize primera Afganistana, je opazovanje volitev vpeto v mednarodne odnose in zato posredno odraža interese držav in organizacij, ki so v določene volitve vpletene. Druga pomanjkljivost pa je uporabnost metodologije opazovanja volitev na terenu. Primer je pokazal, da opazovalci volitev kljub jasni metodologiji opazovanja zaradi različnih razlogov niso sposobni uresničiti vseh njenih zahtev. To se potem odraža v kakovosti zbranih podatkov in posledično pomanjkljivi oceni volitev.

Analiza primerov opazovanja volitev zato ni pokazala, da lahko v praksi govorimo o mednarodnosti volilnih standardov. Na vsaki ravni obstajajo razlike med idealnim, globalno demokratičnim opazovanjem volitev, in prakso, ki kaže neenakosti, pomanjkljivosti in razlike med organizacijami.

5. ZAKLJUČEK

Dojemanje volitev kot institucije in kriterijev ocenjevanja njihove mednarodne legitimnosti se je v mednarodni skupnosti od začetkov prakse opazovanja volitev z leti spreminjalo. Od konca hladne vojne, ko so mednarodne vladne in nevladne organizacije začele v večjem obsegu opazovati volitve, se je opazovanje volitev razvilo že do te mere, da je mednarodna skupnost začela volitve dojemati podobno. Te niso več le enodnevn dogodek, ki ga lahko opazuje zgolj stotnja opazovalcev, in nato zatrdi, ali so bile ali ne svobodne in poštene. Volitve so skupni pojem za različne volilne postopke, ki vodijo v zasedbo izvoljenih sedežev in zahtevajo večmesečno opazovanje, da se lahko oceni njihova skladnost z mednarodnimi standardi. Kljub zbliževanju pogledov na volitve in celo sprejemu Deklaracije o načelih mednarodnega opazovanja volitev, pa ni mogoče trditi, da obstajata enotna kriterija svobodnih in poštenih volitev, s katerima bi mednarodna skupnost ocenjevala njihovo mednarodno legitimnost.

To je pokazala že analiza temeljnih dokumentov človekovih pravic, ki je razkrila, da mednarodni volilni standardi, ki zavezujejo države k izvajanju demokratičnih volitev, ne zavezujejo držav tudi k izvajanju svobodnih in poštenih volitev. Mednarodno pravo kot mednarodne volilne standarde določa zgolj pravico do politične udeležbe in z njo povezane svoboščine – svobodo mišljenja, izražanja, zbiranja in zborovanja. Mednarodno je tako zaščitena le pravica do svobodnih volitev v rednih časovnih obdobjih, ne pa tudi pravica do poštenih volitev. Slednje določilo je v mednarodne dokumente, povezane z zaščito človekovih pravic, prišlo šele leta 1990, a še to zgolj kot moralnopolitična in ne mednarodnopravna zaveza. Države imajo tako moralno dolžnost in politično obvezo, ne pa tudi pravno dolžnost izvajati poštene volitve.

Vendar, kot je pokazala analiza prakse opazovanja volitev, mednarodno pravo ni nevtrarno v določanju mednarodnih volilnih standardov. Opazovanje volitev, ki lahko služi kot eden izmed virov interpretacij določil mednarodnega prava, kaže na uporabo prava kot orodja v rokah držav in mednarodnih organizacij, ki ga uporabljajo. Izsledki naloge torej tudi v praksi potrjujejo kritično teorijo prava. Na mednarodne volilne standarde zato ne smemo gledati kot na neodvisne pravne standarde, ampak kot vzvod, s katerim želijo države z njihovo uporabo pri opazovanju volitev doseči lastne cilje. Ista ugotovitev velja tudi za kriterije opazovanja mednarodne legitimnosti volitev. Mednarodne organizacije so si v mednarodni skupnosti namreč izborile primat nad mednarodnim legitimiranjem

volitev. Slednje vpliva tako na razumevanje kriterijev ocenjevanja volitev kot tudi na njihovo uporabo v praksi.

Organizacije želijo z uporabo opazovanja volitev širiti prostor demokracije in človekovih pravic ter povečati medsebojno sodelovanje. V ta namen uporabljajo kriterije ocenjevanja volitev, da določijo, katera država ustrezno izvaja volitve in katera ne. Države v katerih se opazuje volitve se morajo še posebej truditi, da omogočijo državljanom, da v polnosti izvajajo svojo pravico do politične udeležbe. Mednarodne volilne standarde morajo spoštovati zato, da bi njene volitve bile ugodno ocenjene in ne bi prišlo do izgube ugleda v mednarodni skupnosti, ki bi jo povzročile večje kršitve volilnih postopkov. Tako je v primeru volitev v Azerbajdžanu leta 2000 SE, ki je opazoval volitve, pogojeval njegovo članstvo v tej organizaciji s spoštovanjem mednarodnih volilnih standardov.

Kljub poudarjanju organizacij, da želijo z opazovanjem volitev širiti demokratične standarde, so v tem procesu prisotni tudi interesi držav po prestižu in moči, ki niso v skladu z vlogo kriterijev opazovanja volitev, ki naj bi zagotavljali širjenje človekovih pravic in demokracije za vse države. Na te interese nas opozarjajo realistične teorije mednarodnih odnosov. Kažejo se na različnih ravneh: organizacije se bojujejo med sabo za prevlado na področju določanja legitimnosti volitev, države pa s prakso opazovanja volitev zasledujejo lastne 'nacionalne' interese. Če pogledamo še podrobeje, pa vidimo, da pri opazovanju volitev sodeluje le peščica elit, ki z njim skušajo zavarovati svoje interese. Vse ravni vplivajo na dojetanje svobodnih in poštenih volitev v mednarodni skupnosti.

Boji med organizacijami na področju opazovanja volitev se najbolj očitno odražajo v različnem razumevanju mednarodnih volilnih standardov in posledično odsotnosti enotnega kriterija za ocenjevanje mednarodne legitimnosti volitev. Ene poudarjajo svobodne in poštene volitve, druge pristne demokratične volitve, spet tretje lastne demokratične standarde, ki jih mora opazovana država spoštovati. Vsaka želi pustiti na področju opazovanja volitev lasten pečat in se uveljaviti. Sredi devetdesetih so se različni interesi na terenu kazali kot verbalni spori med organizacijami o tem, katera ima boljšo metodologijo, primernejše kriterije in bolj usposobljene opazovalce.

Organizacije lastne kriterije ocenjevanja volitev, ki jih utemeljujejo z interpretacijami mednarodnega prava, uporabljajo za ugotavljanje skladnosti posameznih volitev z mednarodnimi volilnimi standardi. Ocena volitev je podana v obliki poročil o opazovanju volitev, ki jih organizacije hkrati uporabljajo tudi za predlaganje izboljšav v volilnih procesih opazovanih držav. Istočasno organizacije nudijo tudi lastne strokovnjake, da

predlagane izboljšave uvedejo in na ta način neposredno posežejo v izvajanje volilnih procesov v drugi državi. To pomeni, da organizacije razumevanje mednarodnih volilnih standardov preko opazovanja volitev 'izvažajo' v ostale države, kot nas opozarjajo teoretiki svetovne systemske teorije. Naloga pa je dodatno pokazala, da poročila o opazovanju volitev tudi niso vedno zgolj verodostojen prikaz volitev v opazovani državi. Pogosto ne navajajo opažanj, zaradi katerih bi lahko prišlo do trenj z drugimi organizacijami in državami, ali ki so v neskladju z interesi organizacije pošiljateljice misije opazovanja volitev. Zbrani podatki so lahko občutljivi celo do te mere, da se glavni organi organizacije javno odrečejo strinjanju s poročilom.

V boju za prevlado v procesu opazovanja volitev pa so udeležene tudi posamezne države, ki vplivajo na dojetanje volilnih standardov v mednarodni skupnosti. Te uveljavljajo svoje interese s pošiljanjem strokovnjakov na misije opazovanja volitev, kjer ti delajo kot člani osnovne skupine, kot kratkoročni ali dolgoročni opazovalci volitev. Na ta način tudi posamezniki na področju opazovanja volitev sodelujejo kot pomembni akterji v mednarodni skupnosti, države pa lahko z njihovo pomočjo dosegajo lastne politične cilje, ki se odražajo v pristranski praksi opazovanja volitev. Vpliv posameznikov je pomemben tudi organizacijam, ki na opazovanje volitev pogosto pošljejo parlamentarce, kar jim omogoča večjo politično težo takšnih misij. Ti ne opazujejo zgolj volilnih procesov, ampak poleg opazovanja volitev obiščejo tudi pomembne politične predstavnike in institucije ter z njimi navezujejo stike, kar dodatno potrjuje ugotovitev, da države z opazovanjem volitev krepijo medsebojno sodelovanje.

Vpliv interesov držav članic je pri uporabi kriterijev mednarodne legitimnosti volitev najbolj očitno v primerih pokonfliktnih volitev. Pogosto izvedba pokonfliktnih volilnih procesov ne ustreza niti minimalnim mednarodnim volilnim standardom, vendar organizacije opazovano državo v poročilih kljub temu hvalijo in podajajo ugodne ocene o razvoju demokracije. Opazovano državo se v skladu z optimizmom liberalizma na tak način želi spodbuditi k čim prejšnji uvedbi demokracije in k integraciji v mednarodno skupnost, prav tako je v interesu vplivnih držav, da si s širjenjem politične stabilnosti, ki jo opazovanje volitev promovira, zagotavljajo nove izvozne trge za svoje proizvode in storitve ter tudi kasnejša politična zavezištva. Spoštovanje mednarodnega prava je v takšnih primerih podvrženo interesom držav, ki opazujejo volitve.

Z opazovanjem so povezani tudi ekonomski interesi, saj sta opazovanje volitev in volilna pomoč v mednarodni skupnosti postala dobičkonosna posla. Predstavniki marksističnih teorij mednarodnih odnosov nas opozarjajo, da opazovanje volitev zato ni

le priložnost širjenja političnih interesov držav, ampak tudi njihovih ekonomskih interesov, in da v praksi obeh vrst interesov ne moremo obravnavati ločeno. Ravno zato v pokonfliktnih državah opazovanje volitev služi kot vstopna točka v notranjepolitično dogajanje držav tudi s prakso nujenja volilne pomoči. Pogosto države, v katerih so se odvijali oboroženi spori, namreč nimajo na razpolago dovolj virov za izvedbo volitev, zato zanje zaprosijo mednarodno skupnost. Takrat mednarodne organizacije v sodelovanju z državo, ki je zaprosila za volilno pomoč in s pomočjo doniranega denarja izvedejo celotne volitve namesto nje. Mednarodna legitimnost volitev je torej postala tako pomembna, da države raje prenesejo del lastne suverenosti v izvajanju volitev na mednarodno organizacijo, kot pa da bi mednarodna skupnost ocenila volitve kot neustrezne. Hkrati pa to kaže na željo takšnih držav po demokraciji, saj so volitve njen predpogoj.

Ta proces je bil jasno razviden na primeru volitev v Afganistanu, kjer so znaten delež stroškov volitev krile članice EU in na ta način imele neposreden vpliv na potek volilnih procesov, hkrati pa je bil EU edina mednarodna organizacija, ki je dolgoročno opazovala volitve. EU si je pridobil edinstveno politično pozicijo v mednarodni skupnosti kot glavni ocenjevalec legitimnosti volitev v državi, na notranjepolitičnem področju pa je v Afganistanu zahteval učinkovito porabo doniranega denarja, da bi bila čim prej izvoljena nova oblast. Pri tem je prišlo do očitnih primerov vmešavanja mednarodne skupnosti v notranje zadeve Afganistana kot je primer ECC, ki mu je bilo 'naročeno' katere gospodarje vojne naj izključi iz kandidatskih list. Mednarodna skupnost je v tem primeru žrtvovala spoštovanje volilnega prava, ki je nalagalo izključitev gospodarjev vojne iz volilne tekme, za interese držav, ki so želele čim prej izvoljeno oblast v Afganistanu ne glede na njeno demokratičnost.

Boj držav za prevlado na področju opazovanja volitev pokaže tudi analiza prakse. Rezultati so potrdili, da v mednarodni skupnosti ne moremo govoriti o splošni uporabi kriterijev svobodnih in poštenih volitev. Pojavlja se dvojnost uporabe opazovanja volitev med 'zahodnimi' in ostalimi državami. Mednarodne organizacije volitve opazujejo predvsem v tranzicijskih in pokonfliktnih državah in zelo redko v državah na Zahodu. Če predpostavimo, da opazovanje volitev postaja edina legitimna mednarodna praksa preverjanja skladnosti izvajanja volitev z mednarodnimi volilnimi standardi, ugotovimo, da podatkov o ustreznosti izvajanja volitev v zahodnih državah skoraj ni. To sicer ne pomeni, da se volitve na Zahodu neustrezno izvajajo, pomeni pa, da, zaradi pristranske prakse opazovanja volitev, ne moremo sklepati o svobodnih in poštenih volitvah kot glavnem kriteriju ocenjevanja legitimnosti volitev kot takih.

Naloga je tako pokazala, da so kriteriji mednarodne legitimnosti volitev zelo pomembni v mednarodni skupnosti in je zato njihova uporaba podvržena vrsti interesov različnih akterjev, ki uporabljajo mednarodno pravo za legitimacijo trenutnega stanja v družbi. Zaključim lahko, da koncept svobodnih in poštenih volitev ni primeren kot glavni kriterij ocenjevanja mednarodne legitimnosti volitev. Kljub temu svobodne in poštene volitve ostajajo privlačen koncept, saj posebljajo idealni tip volitev v mednarodni skupnosti. Normativno ocenjevanje ostaja najlažji način predstavitve (ne)demokracije nekega postopka širši javnosti in zato bodo organizacije še vedno uporabljale kriterija svobodnih in poštenih volitev. Ta zato ostajata trdno zasidrana v vsakdanu sodobne mednarodne skupnosti.

Praktično razumevanje mednarodnih volilnih standardov pa se v mednarodni skupnosti vseeno razvija dalje. Trenutni trendi na področju opazovanja volitev dajejo slutiti, da demokracija zaradi širitve prakse opazovanja volitev, kljub odsotnosti jasnih mednarodnih volilnih standardov, postaja globalna norma. Trendi, ki jih je pokazala naloga, na področju širjenja demokracije po svetu kažejo premike v dve smeri. V sodelovanju domačih in tujih opazovalcev volitev se kaže trend, da bo v prihodnosti več odgovornosti za opazovanje volitev počasi prehajalo na domače opazovalce volitev. Drugi trend pa kaže na usklajevanje opazovanja volitev med organizacijami do te mere, da bodo posamezne manjše organizacije opustile prakso opazovanja, ker jim ne bo več v interesu podajati lastnih ocen volitev. Opazovanje volitev bo tako še dolgo ostalo aktualna tema razprav o širjenju demokracije.

6. SEZNAM TABEL, GRAFOV, GRAFIČNIH PRIKAZOV IN PREVODOV

6.1 Seznam tabel, grafov in grafičnih prikazov

Tebele

TABELA 1: RAZVOJ PRAVA ČLOVEKOVIH PRAVIC	20
TABELA 2: PRAVICA DO POLITIČNE UDELEŽBE V MEDNARODNIH DOKUMENTIH	24
TABELA 3: SVOBODA MIŠLJENJA IN IZRAŽANJA	32
TABELA 4: SVOBODI ZBIRANJA IN ZDRUŽEVANJA	35
TABELA 5: NAČELO NEDISKRIMINACIJE	39
TABELA 7: PRIMERJAVA VSEBIN DOKUMENTOV O OPAZOVANJU VOLITEV	48
TABELA 6: PRAVICE IN DOLŽNOSTI DRŽAV ČLANIC AU V VOLILNIH POSTOPKIH	73
TABELA 8: POGOSTOST MISIJ OPAZOVANJA VOLITEV	78
TABELA 9: POGOSTOST OPAZOVANJA VOLITEV V DRŽAVAH (1989–2005)	78
TABELA 10: SESTAVA POROČIL OPAZOVANJA VOLITEV	90

Grafični prikazi

GRAFIČNI PRIKAZ 1: MEDNARODNI VOLILNI STANDARDI	40
GRAFIČNI PRIKAZ 2: VOLITVE IN PRIKAZ VOLILNIH POSTOPKOV	63
GRAFIČNI PRIKAZ 3: KRITERIJI LEGITIMNOSTI VOLITEV OVSE	66
GRAFIČNI PRIKAZ 4: KRITERIJI LEGITIMNOSTI VOLITEV EVROPSKE UNIJE	68
GRAFIČNI PRIKAZ 5: KRITERIJI LEGITIMNOSTI VOLITEV SE	70

Tabele, priloga A

TABELA 1: OPAZOVANJE VOLITEV OVSE (1996–2006)	136
TABELA 2: OPAZOVANJE VOLITEV PS SE (1989–2005)	139
TABELA 3: OPAZOVANJE VOLITEV KLRO SE (1990–2005)	141
TABELA 4: OPAZOVANJE VOLITEV EU (2000–2005)	143
TABELA 5: OPAZOVANJE VOLITEV OAD (1962–2005)	145

Grafi, priloga B

GRAF 1: DELEŽ OPAZOVANIH DRŽAV S STRANI OVSE GLEDE NA SKUPNO ŠTEVILO DRŽAV UDELEŽENK (2005)	148
GRAF 2: DELEŽ OPAZOVANIH DRŽAV S STRANI OAD GLEDE NA SKUPNO ŠTEVILO DRŽAV ČLANIC (2005)	148
GRAF 3: DELEŽ OPAZOVANIH DRŽAV S STRANI SE GLEDE NA SKUPNO ŠTEVILO DRŽAV ČLANIC (2005)	148
GRAF 4: MISIJE OPAZOVANJA VOLITEV KLRO SE PO DRŽAVAH (1990–2005)	149
GRAF 5: MISIJE OPAZOVANJA VOLITEV EU PO DRŽAVAH (2000–2005)	149
GRAF 6: MISIJE OPAZOVANJA VOLITEV OAD PO DRŽAVAH (1962–2005)	150
GRAF 7: MISIJE OPAZOVANJA VOLITEV PARLAMENTARNE SKUPŠČINE SVETA EVROPE PO DRŽAVAH (1989–2005)	1500
GRAF 8: MISIJE OPAZOVANJA VOLITEV OVSE PO DRŽAVAH (1996–2005)	151
GRAF 9: MISIJE OPAZOVANJA VOLITEV PS SE PO LETIH (1989–2005)	151
GRAF 10: MISIJE OPAZOVANJA VOLITEV KLRO SE PO LETIH (1990–2005)	152
GRAF 11: MISIJE OPAZOVANJA VOLITEV OVSE PO LETIH (1996–2005)	152
GRAF 12: MISIJE OPAZOVANJA VOLITEV EU PO LETIH (2000–2005)	153
GRAF 13: MISIJE OPAZOVANJA VOLITEV OAD PO LETIH (1962–2005)	153

6.2 Seznam najpomembnejših prevodov v nalogi uporabljenih terminov

Izvirnik (v angleščini)	Slovenski prevod
<i>AU Electoral Assessment Team</i>	misija AU za volilno poizvedovanje
<i>Committee on Legal Affairs and Human Rights</i>	Odbor za pravne zadeve in človekove pravice
<i>Congress of Local and Regional Authorities in Europe</i>	Kongres lokalnih in regionalnih oblasti v Evropi
<i>core team</i>	osnovna skupina
<i>election assistance</i>	volilna pomoč
<i>electoral complaints commission</i>	pritožbena volilna komisija
<i>election management body</i>	organ upravljanja volitev
<i>election observation mission</i>	misija opazovanja volitev
<i>election support project</i>	projekt v podporo volitvam
<i>electoral democracy</i>	volilna demokracija
<i>electoral studies</i>	volilne študije
<i>exploratory mission</i>	poizvedovalna misija
<i>family voting</i>	družinsko glasovanje
<i>free competition for a free vote</i>	svobodno tekmovanje za svobodno glasovanje
<i>genuine elections</i>	pristne volitve
<i>hard law</i>	pravne zaveze
<i>information technology</i>	informacijska tehnologija
<i>inspection period</i>	obdobje vpogleda
<i>interdependence of human rights</i>	soodvisnost človekovih pravic
<i>joint election management body</i>	skupni organ upravljanja volitev
<i>long term observers</i>	dolgoročni opazovalci volitev
<i>Monitoring Committee</i>	Odbor za nadzorovanje
<i>multiple voting</i>	večkratno glasovanje
<i>needs assessment mission</i>	misija ocenjevanja potreb
<i>New Partnership for Africa's Development</i>	Novo partnerstvo za afriški razvoj
<i>non-sensitive material</i>	spremljajoči material
<i>out of country voting</i>	glasovanje izven države
<i>periodic elections</i>	periodične volitve
<i>Political Affairs Committee</i>	Odbor za politične zadeve
<i>pre-electoral mission</i>	predvolilna misija
<i>pre-exploratory mission</i>	predpoizvedovalna misija
<i>right to political participation</i>	pravica do politične udeležbe
<i>secret ballot</i>	tajno glasovanje
<i>secret vote</i>	tajno glasovanje
<i>sensitive material</i>	občutljivi material
<i>short term observers</i>	kratkoročni opazovalci volitev
<i>take part in the conduct of public affairs</i>	sodelovanje v javnih zadevah države
<i>take part in the government of a country</i>	sodelovanje v javnih zadevah države
<i>technical mission</i>	tehnična misija

7. VIRI IN LITERATURA

7.1 Sekundarni viri

- Archibugi, Daniele (2004) Cosmopolitan Democracy and its Critics: A Review. *European Journal of International Relations* 10(3), 437–73.
- Baldwin, David A. (2005) Power and International Relations. V Walter Carlsnaes in Thomas Risse in Beth A. Simmons (ur.) *Handbook of International Relation*, 177–91. London, Thousand Oaks in New Delhi: Sage.
- Barkan, Joel D. (1995) PR and Southern Africa: Elections in Agrarian Societies. *Journal of Democracy*, 6(4), 106–15.
- Beetham, David (2004) The Quality of Democracy: Freedom as the Foundation. *Journal of Democracy* 15(4), 61–76.
- Berlin, Isaiah (2002) *Liberty: Incorporating Four Essays on Liberty*. Oxford: Oxford University Press.
- Boda, Michael D. (2004) Revisiting the Free and Fair Question. V Michael D. Boda (ur.) *Revisiting Free and Fair Elections: Round table on international election standards*, 53–73. Ženeva: Medparlamentarna unija, http://www.ipu.org/PDF/publications/ffelections_en.pdf (26. 3. 2006).
- Boron, Atilio A. (2000) Embattled Legacy: 'Post-Marxism' and the Social and Political Theory of Karl Marx. *Latin American Perspectives*, 27(4), 49–79.
- Buckler, Steve (2005) Normative Theory. V David Marsh in Gerry Stoker (ur.) *Theory and Methods in Political Science*, 172–94. New York: Pelgrave Macmillan.
- Buergenthal, Thomas (2000) International Human Rights in an Historical Perspective. V Janusz Symonides (ur.) *Human Rights: Concept and Standards*, 3–30. Dartmouth, Paris: UNESCO.
- Burchill, Scott, Andrew Linklater, Richard Devetak, Matthew Paterson in Jacqui True (1996) *Theories of International Relations*. London: Macmillan Press.
- Byers, Michael (1999) *Custom, Power and the Power of Rules*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Carothers, Thomas (1997) The Observers Observed. *Journal of Democracy* 8(3), 17–32.
- Cerar, Miro, Jon Jamnikar in Maja Smrkolj (ur.) (2002) *Dokumenti človekovih pravic z uvodnimi pojasnili*. Ljubljana: Društvo Amnesty International Slovenije in Mirovni Inštitut.
- Childs, Sarah (2006) The Complicated Relationship between Sex, Gender and the Substantive Representation of Women. *European Journal of Women's Studies* 13(1), 7–21.
- Chull Shin, Doh in Jason Wells (2005) Challenge and Change in East Asia: Is Democracy the Only Game in Town? *Journal of Democracy* 16(2), 88–101.
- Collier, David in Steven Levitsky (1996) Democracy With Adjectives: Conceptual Innovation in Comparative Research: Working Paper #230, <http://www.nd.edu/~kellogg/WPS/230.pdf> (26. 5. 2006).
- Congress of Local and Regional Authorities (2006) *Observation of elections: all reports per country*, http://www.coe.int/T/Congress/4-Texts/elections_en.asp (2. 5. 2006).
- Cornell Law School (2006) *Critical Legal Theory*. Legal Information Institute, http://www.law.cornell.edu/wex/index.php/Critical_legal_theory (5. 7. 2006).
- Council of Europe (2006a) *Elections and Democracy*. Strassbourg, <http://www.coe.int/T/E/Com/Files/Themes/Elections/default.asp> (28. 4. 2006).
- Council of Europe (2006b) *Azerbaijan and the Council of Europe*. Strassbourg, http://www.coe.int/T/E/Com/About_Coe/Member_states/e_az.asp (29. 4. 2006).
- Council of Europe (2006c) *The Council of Europe's Member States*, http://www.coe.int/T/E/Com/About_Coe/Member_states/default.asp (7. 7. 2006).
- Dahl, Robert (1956) *A Preface to Democratic Theory*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Dahl, Robert A. (1971) *Poliarchy: Participation and Opposition*. New Haven in London: Yale University Press.
- Dahl, Robert A. (1989) *Democracy and Its Critics*. New Haven in London: Yale University Press.
- Degan, Vladimir Đuro (2000) *Međunarodno pravo*. Rijeka: Pravni fakultet Sveučilišta v Rijeci.
- Diamond, Larry (1996) Is the Third Wave Over. *Journal of Democracy* 7(3), 20–37.
- Diamond, Larry (2003) Universal Democracy? *Policy Review* št. 119, <http://www.policyreview.org/jun03/diamond.html> (23. 2. 2006).

- Diamond, Larry in Leonardo Morlino (2004) *The Quality of Democracy: An Overview*. *Journal of Democracy*, 15(4), 20–31.
- Dunne, Tim in Brian C. Schmidt (2001) *Realism*. V John Baylis and Steve Smith (ur.) *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*, 141–61. Oxford: Oxford University Press.
- Eide, Absjorn (2000) *Economic and Social Rights*. V Janusz Symonides (ur.) *Human Rights: Concept and Standards*, 109–74. Dartmouth, Paris: UNESCO.
- Elklit, Joergen in Andrew Reynolds (2004) *Judging Elections and Election Management by Quality Process*. V Michael D. Boda (ur.) *Revisiting Free and Fair Elections: Round table on international election standards*, 53–73. Ženeva: Mednarlamentarna unija, http://www.ipu.org/PDF/publications/ffelections_en.pdf (26. 3. 2006).
- Elklit, Jorgen (1994) *Is the Degree of Electoral Democracy Measurable: Experiences from Bulgaria, Kenya, Latvia, Mongolia and Nepal*. V David Beetham (ur.) *Defining and Measuring Democracy*, 89–111. London: Sage Publications.
- Elklit, Jorgen (1999) *Electoral Institutional Change and Democratic Transition: You Can Bring a Horse to Water but You cannot Make it Drink* (osnutek pripravljen za konferenco Demokracija v tretjem svetu). Univerza Aarhus: Politološki oddelek Univerze v Archusu, <http://www.essex.ac.uk/ecpr/events/jointsessions/paperarchive/mannheim/w3/elklit.pdf> (25. 2. 2006).
- Elklit, Jorgen in Palle Svensson (1997) *The Rise of Election Monitoring: What Makes Elections Free and Fair?* *Journal of Democracy*, 8(3), 33–45.
- Erben, Peter (2006) *Curriculum Vitae*, <http://www.petererben.com/curriculum%20vitae.htm> (2. 5. 2006).
- EU EOM to Afghanistan (2005) *The legal framework of the elections*, <http://www.eueomafg.org/Legal.html> (27. 3. 2006).
- EU EOM Uganda (2006) *Legal Framework*, <http://www.eueomuganda.org/?jc=Legal> (27. 3. 2006).
- EU EOM West Bank and Gaza (2006) *Legal Framework*, <http://www.eueomwbg.org/default.asp?id=1&show=29&m=0> (27. 3. 2006).
- EU External Relations (2005) *EU Relations With Afghanistan: Elections*, http://europa.eu.int/comm/external_relations/afghanistan/intro/index.htm (2. 5. 2006).
- European Commission (2005) *EU Election Assistance & Observation: Missions*, http://europa.eu.int/comm/external_relations/human_rights/eu_election_ass_observ/ (25. 3. 2005).
- Evans, Geoffrey and Colin Mills (1999) *Are there classes in post-communist Societies? A new approach to Identifying class structure*. *Sociology* 33(1), 23–46.
- Evans, Michelle in Darilyn T. Olidge (1992) *What Can the Past Teach the Future? Lessons from Internationally Supervised Self-Determination Elections 1920–1990*. *New York University journal of international law and politics* 24 (4), 1711–56.
- Fallon, Kathleen M. (2004) *Transforming Women's Citizenship Rights within an Emerging Democratic State: The Case of Ghana*. *Gender Society* 17(4), 525–43.
- Fearon, James in Alexander Wendt (2005) *Rationalism v. Constructivism: A Skeptical View*. V Walter Carlsnaes in Thomas Risse in Beth A. Simmons (ur.) *Handbook of International Relations*, 52–72. London, Thousand Oaks in New Delhi: Sage.
- Fox, Gregory H. in Brad R. Roth (2000) *Introduction: The Spread of Liberal Democracy and its Implications for International Law*. V Gregory H. Fox in Brad R. Roth (ur.) *Democratic Governance and International Law*, 1–22. Cambridge: Cambridge University Press.
- Franck, Thomas M (1992) *The Emerging Right to Democratic Governance*. *American Journal of Law* 86, 46–91.
- Franck, Thomas M. (2000) *Legitimacy and the Democratic Entitlement*. V Gregory H. Fox in Brad R. Roth (ur.) *Democratic Governance and International Law*, 25–47. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gallagher, Michael in Paul Mitchell (2005) *Introduction to Electoral Systems*. V Michael Gallagher in Paul Mitchell (ur.) *The Politics of Electoral Systems*. Oxford: Oxford University Press.
- Galtung, Johan (1994) *Human Rights in Another Key*. Cambridge: Polity press.
- Geisler, Gisela (1993) *Fair? What Has Fairness Got to Do with It? Vagaries of Election Observations and Democratic Standards*. *The Journal of Modern African Studies* 31(4), 613–37.
- Goodwin-Gill, Guy S. (1994) *Free and Fair Elections: International Law and Practice*. Geneva: Inter-parliamentary Union.

- Gramsci, Antonio (1974) *Zbrana dela*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Haftel, Yoram Z. in Alexander Thompson (2006) The Independence of International Organizations: Concept and Applications. *Journal of Conflict Resolution* 50(2), 253–75.
- Hedley, Lisa (1998) Boundary Delimitation – Special Considerations: Delimiting Voting Areas. *Administration and Cost of Elections Project*, <http://www.aceproject.org/main/english/bd/bdd.htm> (10. 4. 2006).
- Heiskala, Risto (2001) Theorizing power: Weber, Parsons, Foucault and neostructuralism. *Social Science Information*, 40(2), 241–64.
- Hier, Sean P. (2001) The forgotten architect: Cox, Wallerstein and world-system theory. *Race & Class*, 42(3), 69–86.
- Hobden, Stephen in Richard Wyn Jones (2001) Marxist Theories of International Relations. V John Baylis and Steve Smith (ur.) *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*, 200–23. Oxford: Oxford University Press.
- Hollis, Martin (2005) *Filozofija družbene vede*. Maribor: Aristej.
- Holsti, Ole R. (1995) Theories of International Relations and Foreign Policy: Realism and its Challenges. V Charles W. Kegley ml. (ur.) *Controversies in International Relations Theory: Realism and the Neoliberal Challenge*. New York: St. Martin's Press.
- Huntington, Samuel P. (1993) *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*. Norman, London: University of Oklahoma Press.
- Joint Electoral Management Body (2005) *Decisions*, <http://www.jemb.org/eng/decisions.html> (27. 3. 2006).
- Kaiser, Paul J. (1999) Power, Sovereignty, and International Election Observers: The Case of Zanzibar. *Africa Today* 46(1), 29–46.
- Kalyvas, Andreas (2004) Back to Adorno? Critical Social Theory between Past and Future. *Political Theory*, 32(2), 247–56.
- Kant, Immanuel (1795) *Perpetual Peace: A Philosophical Sketch*, <http://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/kant/kant1.htm> (23. 5. 2006).
- Karbalevich, Valery (2006) Belarusian Elections Turning into Thing in Itself. *Presidential Elections in Belarus 2006*, <http://elections.belapan.com/president2006/eng/article.php?show=1739&rubrica=80> (25. 5. 2006).
- Keohane, Robert O in Joseph S. Nye (1977) *Power and interdependence*. Boston: Little, Brown and Company.
- Koskenniemi, Martti (2004) International Law and Hegemony: A Reconfiguration. *Cambridge Review of International Affairs* 17(4), 197–218.
- Kozlarek, Oliver (2001) Critical Theory and the Challenge of Globalization. *International Sociology*, 16(4), 607–22.
- Kušej, Gorazd, Marijan Pavčnik in Anton Perenič (1992) *Uvod v pravoznanstvo*. Ljubljana: Časopisni zavod uradni list Republike Slovenije.
- Lamy, Steven L. (2001) Contemporary Mainstream Approaches: Neo-Realism and Neo-Liberalism. V John Baylis and Steve Smith (ur.) *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*, 182–99. Oxford: Oxford University Press.
- Levy, Jack S. (2005) War and Peace. V Walter Carlsnaes in Thomas Risse in Beth A. Simmons (ur.) *Handbook of International Relations*, 150–68. London, Thousand Oaks in New Delhi: Sage.
- Lowndres, Vivien (2005) Institutionalism. V David Marsh in Gerry Stoker (ur.) *Theory and Methods in Political Science*, 91–108. New York: Pelgrave Macmillan.
- Macdonald, Enan (2002) International Law, Democratic Governance and September the 11th. *German Law Journal* 3(9), 1–18, <http://www.germanlawjournal.com/article.php?id=184> (2. 3. 2006).
- Marsh, David in Paul Furlong (2005) A Skin, not a Sweater: Ontology and Epistemology in Political Science. V David Marsh in Gerry Stoker (ur.) *Theory and Methods in Political Science*, 17–41. New York: Pelgrave Macmillan.
- Martin, Thomas R., Neel Smith in Jennifer F. Stuart (2003) *Democracy in the Politics of Aristotle*. V C. W. Blackwell (ur.) *Dēmos: Classical Athenian Democracy*, http://www.stoa.org/projects/demos/article_aristotle_democracy (21. 2. 2006).
- Milani, Abbas (2005) Iran's Peculiar Election: A Historical Perspective. *Journal of Democracy*, 16(4), 23–34.

- Moravcsik, Andrew (1997) Taking Preferences Seriously: A Liberal Theory of International Politics. *International Organizations* 51(4), 513–53.
- Morgenthau, Hans J. (1948/1985) *Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace*, 6 izdaja (Kenneth W. Thompson, ur.). New York: McGraw-Hill.
- Nevitte, Neil in Santiago A. Canton (1997) The Rise of Election Monitoring: The Role of Domestic Observers. *Journal of Democracy*, 8(3), 48–61.
- Nowak, Manfred (2000) Civil and Political Rights. V Janusz Symonides (ur.) *Human Rights: Concept and Standards*, 3–30. Dartmouth, Paris: UNESCO.
- Nye, Joseph S. ml. (2004) The Decline of America's Soft Power. *Foreign Affairs* 83(3), 16–22.
- O'Donnell, Guillermo (2004) The Quality of Democracy: Why the Rule of Law Matters. *Journal of Democracy* 15(4), 32–46.
- OAD Secretariat for Political Affairs (2006) *Election observation Missions*, <http://www.oas.org/main/main.asp?sLang=E&sLink=http://www.upd.oas.org> (15. 5. 2006).
- ODIHR (2005) *Press Release: Moldova elections generally complied with international standards but concerns remain*. Varšava, http://www.osce.org/odihr-elections/item_1_8963.html (29. 4. 2006).
- ODIHR (2006) *Technical Assistance*. Varšava, <http://www.osce.org/odihr-elections/13411.html> (29. 4. 2006).
- Organization Article 19 (1993) The Article 19 Freedom of Expression Handbook: International and Comparative law, Standards and Procedures, <http://www.article19.org/pdfs/publications/1993-handbook.pdf> (12. 4. 2006).
- Organization of American States (2005) *Member states and permanent missions*, <http://www.oas.org/main/main.asp?sLang=E&sLink=http://www.upd.oas.org> (27. 4. 2006).
- OSCE (2006a) *OSCE Mission to Montenegro: Overview*, <http://www.osce.org/montenegro/19696.html> (6. 7. 2006).
- OSCE (2006b) *About: Participating States*, <http://www.osce.org/about/13131.html> (6. 7. 2006).
- Pateman, Carole (1997) Demokracija in demokratizacija. V Adolf Bibič (ur.) *Kaj je politika*, 155–64. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Peters, Guy B. (1999) *Institutional Theory in Political Science: The New Institutionalism*. London in New York: Pinter.
- Peterson, John (2006) In Defence of Inelegance: IR Theory and Transatlantic Practice. *International Relations* 20(1), 5–25.
- Putnam, Robert D. (1988) Diplomacy and Domestic Politics: The Logic of Two-level Games. *International Organization* 42(3), 427–60.
- Roth, Brad R. (2000) *International Illegitimacy in International Law*. Oxford and New York: Oxford University Press.
- Santa-Cruz, Arturo (2005) Constitutional Structures, Sovereignty, and the Emergence of Norms: The Case of International Election Monitoring. *International Organization* 59, 663–93.
- Santolaya, Pablo in Diego Iñiguez (1997a) Legal Instruments: Doctrine and Theory. *Administration and Cost of Elections Project*, <http://www.aceproject.org/main/english/lf/lfb.htm> (10. 4. 2006).
- Santolaya, Pablo in Diego Iñiguez (1997b) Legislative Framework – Candidates Registration. *Administration and Cost of Elections Project*, <http://www.aceproject.org/main/english/lf/lfd04.htm> (10. 4. 2006).
- Sartori Giovanni (1970) Concept Misformation in Comparative Politics. *American Political Science Review*, 64(4), 1033–53.
- Scallan, Andrew (1997) Electoral Management: Management Considerations – Introduction. *Administration and Cost of Elections Project*, <http://www.aceproject.org/main/english/em/ema.htm> (10. 4. 2006).
- Schumpeter, Joseph A (1996) *Capitalism, Socialism and Democracy*. London, New York: Routledge.
- Seidman, Gay W. (1999) Gendered Citizenship: South Africa's Democratic Transition and the Construction of a Gendered State. *Gender & Society* 13(3), 287–307.
- Sives, Amanda (2001) A Review of Commonwealth Election Observation. *Commonwealth and Comparative Politics* 39(3), 132–49.
- Smith, Steve (1995) The Self-Images of a Discipline: A Genealogy of International Relations Theory. V Ken Booth in Steve Smith (ur.) *International Relations Theory Today*, 1-37. Cambridge: Polity.

- Smith, Steve (1996) Positivism and Beyond. V Steve Smith, Ken Booth in Marysia Zalewska (ur.) *International Theory: Positivism and Beyond*, 11-44. Cambridge: Cambridge University Press.
- Smith, Steve (2001) Reflectivist and Constructivist Approaches to International Theory. V John Baylis and Steve Smith (ur.) *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*, 224-49. Oxford: Oxford University Press.
- Sorensen, Georg (1993) *Democracy and democratization: Processes and Prospects in a Changing World*. Boulder, San Francisco, Oxford: Westview Press.
- Steiner, Henry J. in Philip Alston (2000) *International Human Rights in Context: Law, Politics, Morals*. Oxford: Oxford University Press.
- Strange, Susan (1995) *Države in trgi*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Taylor-Robinson, Michelle M. (2001) Old Parties and New Democracies: Do They Bring out the Best in One Another? *Party Politics*, 7(5), 581-604.
- Toft, Peter (2005) John J. Mearsheimer: Offensive Realist between Geopolitics and Power. *Journal of International Relations and Development* 8(4), 381-408.
- Tukidid (431 BC) *Peloponeške vojne* (drugi del), <http://classics.mit.edu/Thucydides/pelopwar.2.second.html> (21. 2. 2006).
- Urad vlade Republike Slovenije za informiranje (2006) *Splošno – Evropska unija*, <http://evropa.gov.si/evropomocnik/question/794-155/> (7. 7. 2006).
- US Federal Election Commission (2005) *Contributions*. Washington, <http://www.fec.gov/pages/brochures/contrib.shtml> (10. 4. 2006).
- Venice Commission (2006) *The Activities of the Commission*, http://www.venice.coe.int/site/main/Activities_E.asp (29. 4. 2006).
- Wall, Alan (1997a) Voting Operations: Voting Procedures. *Administration and Cost of Elections Project*, <http://www.aceproject.org/main/english/po/poa02.htm> (10. 4. 2006).
- Wall, Alan (1997b) Voting Operations: Determination of Eligibility to Vote. *Administration and Cost of Elections Project*, <http://www.aceproject.org/main/english/po/poh02b02.htm> (10. 4. 2006).
- Waltz (1979) *Theory of International Politics*. Reading: Addison Wesley.
- West's Encyclopedia of American Law (1998) *Gerrymander*, <http://www.answers.com/topic/gerrymander> (27. 3. 2006).
- Wright, Joshua (2006) Warlords in Parliament: How It Happened. *Afghanistan Watch*, <http://www.tcf.org/afghanistanwatch/listserv2-17-06.htm> (2. 5. 2006).
- Zakaria, Fareed (2003) *The Future of Freedom: Illiberal Democracy at Home and Abroad*. New York: Norton Press.

7.2 Primarni viri

7.2.1 Splošni primarni viri

- Afganistanska pritožbena volilna komisija: Končno poročilo – Electoral Complaints Commission of Afghanistan: Final report, Kabul, 2005 (arhiv avtorja).
- Afganistanski volilni zakon – Electoral Law, neuradni prevod JEMB sekretariata z dne 8. maja 2005, Kabul, <http://www.jemb.org/eng/Legal%20Framework/Basic%20Legislation/Electoral%20law/English%20Decree.pdf> (3. 6. 2006).
- Afriška listina o človekovih pravicah in pravicah ljudstev – African (Banjul) Charter on Human and Peoples' Rights, Doc. CAB/LEG/67/3 rev. 5, Nairobi, 27. junij 1981/21. oktober 1986, http://www.africa-union.org/official_documents/Treaties_%20Conventions_%20Protocols/Banjul%20Charter.pdf (7. 3. 2006).
- Afriška listina o ljudski udeležbi pri razvoju – The African Charter for Popular Participation in Development, AU, Arusha, 1990, <http://www.africanreview.org/docs/civsoc/arusha.pdf> (7. 5. 2006).
- Alba Pietrarroia v. Urugvaj – Alba Pietrarroia v. Uruguay, komunikacija št. 44/1979, HRC, 1984, http://www1.umn.edu/humanrts/undocs/html/44_1979.htm (11. 3. 2006).
- Ameriška deklaracija o pravicah in dolžnostih človeka – American Declaration of the Rights and Duties of Man, deveta Konferenca OAD, Bogota, 1948, <http://www.cidh.org/Basicos/basic2.htm> (7. 3. 2006).

- Ameriška konvencija o človekovih pravicah – American Convention on Human Rights, Mednameriška konferenca o človekovih pravicah, San José in Costa Rica, OAD, 22. november 1969/18. julij 1978, <http://www.cidh.org/Basicos/basic3.htm> (7. 3. 2006).
- Andres Aylwin Azocar in drugi v. Čile – Andres Aylwin Azocar et al. v. Chile, poročilo št. 137/99, primer št. 11.863, Mednameriška komisija za človekove pravice, 27. december 1999, <http://www.cidh.org/annualrep/99eng/merits/chile11.863.htm> (7. 3. 2006).
- Carterjev govor na univerzi Notre Dame – Commencement Speech Given at Notre Dame University, Jimmy Carter, Notre Dame, junij 1977, <http://teachingamericanhistory.org/library/index.asp?document=727> (1. 3. 2006).
- CRS Poročilo kongresu: Irak: Volitve vlada in ustava – CRS Report for Congress: Iraq: Elections, Government, and Constitution, avtor Kenneth Katzman, RS21968, kongres ZDA, 2006, <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RS21968.pdf> (2. 5. 2006).
- Človekove pravice in volitve: Priročnik o pravnih in tehničnih vidikih volitev ter o človekovih pravicah, povezanih z volitvami – Human Rights and Elections: A Handbook on the Legal, Technical and Human Rights Aspects of Elections, UNHCHR, New York in Ženeva, 1994, <http://www.unhchr.ch/pdf/hrelections.pdf> (11. 3. 2006).
- Daytonski mirovni sporazum – Dayton Peace Accords, Dayton in Pariz, 15. november 1995, <http://www1.umn.edu/humanrts/icty/dayton/daytonannex3.html> (27. 3. 2006).
- Dejavniki, ki jih je potrebno upoštevati pri določanju ali so ali niso prebivalci teritorija dosegli najvišje stopnje samouprave – Factors which should be taken into account in deciding whether a Territory is or is not a Territory whose people have not yet attained a full measure of self-government, GA/RES/742(VII), 1952, <http://www.un.org/documents/ga/res/6/ares6.htm> (26. 3. 2006).
- Deklaracija Commonwealtha iz Harareja – Harare Commonwealth Declaration, Britanski Commonwealth, Hahare, 1991, <http://www.thecommonwealth.org/Templates/Internal.asp?NodeID=34457> (18. 4. 2006).
- Deklaracija iz Alžira – Algiers Declaration, AHG/Decl.1 (XXXV), AU, Alžir, 1999, http://www.au2002.gov.za/docs/summit_council/algiers.pdf (7. 5. 2006).
- Deklaracija iz Lomeja – Lome Declaration, AHG/Decl.2 (XXXVI), AU, Lome, 2000, http://www.africa-union.org/Special_Programs/CSSDCA/cssdca-solemndeclaration.pdf (7. 5. 2006).
- Deklaracija načel demokratičnih volitev v Afriki – Declaration on the Principles Governing Democratic Elections in Africa, Afriška unija, AHC/DECL.1 (XXXVIII), AU, Durban, 2002, <http://www.pogar.org/publications/other/elections/declaration-africa-02.pdf> (18. 4. 2006).
- Deklaracija načel mednarodnega prava glede prijateljskih odnosov in sodelovanja med državami v skladu z UL OZN – Declaration on Principles of International Law Concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations, GA/RES/2526(XXV), 24. oktober 1970, <http://www1.umn.edu/humanrts/instreet/principles1970.html> (8. 3. 2006).
- Deklaracija o načelih mednarodnega opazovanja volitev in kodeks vedenja mednarodnih opazovalcev volitev – Declaration of Principles for International Election Observation and Code of Conduct for International Election Observers, OZN, New York, 2005, <http://www.osce.org/item/16967.html> (26. 3. 2006).
- Dokument srečanja o človekovi razsežnosti OVSE v Kopenhavnu – Document of the Copenhagen Meeting of the Conference on the Human Dimension of the CSCE, OVSE, Kopenhavn, 29. junij 1990, http://www.osce.org/documents/odihr/1990/06/13992_en.pdf (7. 2. 2006).
- Dunajska konvencija o pogodbenem pravu – Vienna Convention on the Law of Treaties, 1155 UNTS, Dunaj, 22. maj 1969/27. januar 1980, <http://www1.umn.edu/humanrts/instreet/viennaconvention.html> (26. 3. 2006).
- Elementi izobraževalnih dokumentov za volivce – Elements for Information Documents for Voters, Mnenje št. 244/2003 CDL(2003)43, Beneška komisija, 2003, [www.venice.coe.int/docs/2003/CDL\(2003\)043-e.pdf](http://www.venice.coe.int/docs/2003/CDL(2003)043-e.pdf) (11. 4. 2006).
- EU misije opazovanja volitev: Vprašanja in odgovori – EU Election Observation Missions: Q & A, MEMO/06/107, evropska komisija, Bruselj, 2006, <http://europa.eu.int/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/06/107&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en> (25. 4. 2006).

- Evropska volilna dediščina – Europe's Electoral Heritage, CDL(2002)7, Beneška komisija, 2002, [http://venice.coe.int/docs/2002/CDL\(2002\)007-e.asp](http://venice.coe.int/docs/2002/CDL(2002)007-e.asp) (11. 4. 2006).
- F. H. Zwaan-de Vries v. Nizozemska – F. H. Zwaan-de Vries v. the Netherlands, komunikacija št. 182/1984, HRC, 1987, <http://wwwserver.law.wits.ac.za/humanrts/undocs/session42/182-1984.htm> (14. 3. 2006).
- Govor Tonyja Blaira na Konferenci laburistov v Brightonu – Labour Party's 2005 conference in Brighton, Brighton, 2005, http://news.bbc.co.uk/1/hi/uk_politics/4287370.stm (16. 2. 2006).
- Grški primer (Danska, Norveška, Švedska in Nizozemska v. Grčija) – The Greek Case (Denmark, Norway, Sweden, the Netherlands v. Greece), ESČP DH (70) 1, Resolucija (69) 51 s 186. srečanja, 12. december 1969, <http://cmiskp.ECHR.coe.int/tkp197/view.asp?action=html&documentId=687117&portal=hbkm&source=externalbydocnumber&table=1132746FF1FE2A468ACCB CD1763D4D8149> (7. 3. 2006).
- Handyside v. Velika Britanija – Handyside v. The United Kingdom, 5493/72 [1976] ESČP 5, ESČP, 7. december 1976, <http://www.worldlii.org/eu/cases/ECHR/1976/5.html> (12. 4. 2006).
- Interpretativne deklaracije in rezervacije v zvezi s Paktom o državljanskih in političnih pravicah – Declarations and Reservations deposited with the Secretary General for ICCPR (status 5. februar 2002), OHCHR, 2002, http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/treaty5_asp.htm (3. 3. 2006).
- Izjava afriške konference o volitvah, demokraciji in vladanju – Africa Conference on Elections, Democracy and Governance Statement, AU, Pretoria, 2003, http://www.africa-union.org/News_Events/Calendar_of_%20Events/Election%20Democratie/Pretoria%20conference%20Statement%20April%201003.pdf (18. 4. 2006).
- Izjava predstavnika Generalnega sekretarja OZN o volitvah v Afganistanu – Statement attributable to the Spokesman of the Secretary-General: Elections in Afghanistan, Kabul/New York, 2005, http://www.unama-afg.org/news/_statement/Others/2005/_others/05sep18-SG-Statement.pdf (17. 4. 2005).
- JEMB Priročnik za štetje glasov – JEMB Manual for Counting Volesi Jirga and Provincial Council Elections, JEMB, Kabul 2005 (dokument iz osebne arhiva).
- Jorge Landinelli Silva v. Urugvaj – Jorge Landinelli Silva v. Uruguay, komunikacija št. R.8/34, HRC, 30. maj 1978, <http://wwwserver.law.wits.ac.za/humanrts/undocs/session36/8-34.htm> (3. 3. 2006).
- Kairski akcijski načrt – Cairo Agenda for Action, AHG/Res. 236 (XXXI), AU, Kairo, 1995, http://www.chr.up.ac.za/hr_docs/african/docs/ahsg/ahsg40.doc (6. 5. 2001).
- Kodeks dobre volilne prakse: Smernice in pojasnjevalno poročilo – Code of Good Practice in Electoral Matters: Guidelines and Explanatory Report, Opinion no. 190/2002 CDL-AD(2002) 23 rev, Beneška komisija, 20002, [http://venice.coe.int/docs/2002/CDL-AD\(2002\)023rev-e.asp](http://venice.coe.int/docs/2002/CDL-AD(2002)023rev-e.asp) (11. 4. 2005).
- Kodeks dobre volilne prakse – Code of good practice in electoral matters, resolucija 1264, PS SE, 2001, <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=http://assembly.coe.int/Documents/AdoptedText/TA01/ERES1264.htm> (11. 4. 2006).
- Kodeks dobre volilne prakse – Code of Good Practice in Electoral Matters, Odbor za politične zadeve PS SE, dok. 9267, 2001, <http://www.coe.int/T/E/Com/Files/Themes/Elections/code.ASP> (11. 4. 2006).
- Kodeks vedenja za opazovalce volitev, predstavnike političnih strank in kandidatov – Code of Conduct for Electoral Observers Political Party and Candidate Agents, JEMB, odločitev št. 2005–16, Kabul, 2005 (arhiv avtorja).
- Kodeks vedenja za predstavnike medijev – Code of Conduct for Media Representaives, JEMB odločitev št. 2005–30, Kabul, 2005 (arhiv avtorja).
- Komisarka EU Ferrero-Waldnerjeva o afganistanskih parlamentarnih in pokrajinskih volitvah – EU Commissioner Ferrero-Waldner on Afghan parliamentary and provincial elections, ref. EC05-309EN, Bruselj, 2005, http://europa-eu-un.org/articles/en/article_5040_en.htm (16. 2. 2006).
- Končno poročilo: Parlamentarne in pokrajinske volitve v Afganistanu – Final Report: National Assembly and Provincial Council Elections, JEMB, Kabul, 2005, <http://www.jemb.org/pdf/JEMBS%20MGT%20Final%20Report%202005-12-12.pdf> (3. 6. 2006).
- Konvencija o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk - The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, GA/RES/34/180, 18. december 1979/3. september 1981, http://www.gov.si/mzz/zunanja_poli/o-odpravi-diskriminacije-zensk.doc (7. 2. 2006).

- Konvencija o političnih pravicah žensk – Convention on the Political Rights of Women, GA/RES/640(VII), 7. julij 1954, <http://www1.umn.edu/humanrts/instree/e2cprw.htm> (7. 2. 2006).
- Konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, spremenjena in dopolnjena s Protokolom št. 11 – Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms as amended by Protocol No. 11, CETS št. 005, SE, 11, Rim, 4. september 1950/3. september 1953, <http://www.ECHR.coe.int/NR/rdonlyres/200393FD-EAD3-434F-BD46-41BE147A18E9/0/SlovenianSlov%C3%A8ne.pdf> (7. 2. 2006).
- L. G. Danning v. Nizozemska – L. G. Danning v the Netherlands, komunikacija št. 180/1984, HRC, 1987, <http://www1.umn.edu/humanrts/undocs/session42/180-1984.htm> (14. 3. 2006).
- Listina o evropski varnosti – Charter for European Security, srečanje OVSE na vrhu, Istanbul, 18.–19. november 1999, www.osce.org/item/4051.html (5. 5. 2006).
- Listina o temeljnih pravicah EU – Charter of Fundamental Rights of the European Union, 2000/C 364/01, EU, Bruselj, 7. december 2000, http://europa.eu.int/comm/justice_home/unit/charte/index_en.html (6. 5. 2006).
- M. A. v. Italija – M. A. v. Italy, komunikacija št. 117/1981, HRC, 1984, <http://www1.umn.edu/humanrts/undocs/session39/117-1981.htm> (11. 3. 2006).
- Mednarodna konvencija o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije – International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination, GA/RES/2106(XX), 21. december 1965/4. januar 1969, http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/d_icerd.htm (7. 2. 2006).
- Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah – International Covenant on Civil and Political Rights, GA/RES/2200A (XXI), 16. junij 1966/23. marec 1976, http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/a_ccpr.htm, slovenski prevod dostopen na http://www.sigov.si/mzz/zunanja_poli/o-drzavljanskih-in-politichnih-pravicah.doc (7. 2. 2006).
- Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah – International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, GA/RES/2200A (XXI), 16. december 1966/3. januar 1976, http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/a_ceschr.htm (2. 7. 2006).
- Mednarodni volilni standardi: Vodnik za pregledovanje pravnega okvira volitev – International Electoral Standards: Guidelines for reviewing the legal framework of elections, IDEA, 2001, http://www.idea.int/publications/ies/upload/electoral_guidelines-2.pdf (24. 2. 2006).
- Mnenje št. 222 – Opinion No. 222, prošnja Azerbajdžana za članstvo v SE, PS SE, Strasbourg, 1993, <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=http://assembly.coe.int/Documents/AdoptedText/TA00/eopi222.htm> (29. 4. 2006).
- Müller in ostali v. Švica – Müller and Others v. Switzerland, 10737/84 [1988] 5 ESČP (24. maj 1988), <http://www.worldlii.org/eu/cases/ECHR/1988/5.html> (12. 4. 2006).
- Načela in smernice demokratičnih volitev SADC – SADC Principles and Guidelines Governing Democratic Elections, SADC, Mavricius, 2004, http://www.sadc.int/english/documents/political_affairs/index.php (18. 4. 2006).
- Odločitve in deklaracije skupščine voditeljev držav in vlad v Lusaki – Decisions and Declarations of the Assembly of Heads of State and Government, AU, Lusaka, 2001, <http://www.africa-union.org/root/au/Documents/Decisions/hog/11HoGAssembly2001.pdf> (6. 5. 2006).
- Odločitve srečanja ministrskega sveta v Rimu – Decisions of the Rome Council Meeting, ministrsko srečanje OVSE, Rim, 1. december 1993, www.osce.org/item/4154.html (5. 5. 2006).
- Odlok predsednika Afganistana o nevmišavanju vladnih uslužbencev v zadeve povezane z volitvami – Order of the President of Islamic Republic of Afghanistan on the Non-interference of Governmental Officials in Electoral Affairs, Hamid Karzaj, Kabul, 2005 (arhiv avtorja).
- Opazovanje volitev: Deset let opazovanja volitev: Ljudje in praksa – Election Observation: A Decade of Monitoring Elections: People and Practice, ODIHR, Varšava, 2005, <http://www.osce.org/item/17148.html?ch=478> (25. 2. 2006).
- Osutek deklaracije o volitvah, demokraciji in vladanju v Afriki – Draft Declaration on Elections, Democracy and Governance in Africa, AU, Pretoria, 2003 http://www.africa-union.org/News_Events/Calendar_of_%20Events/Election%20Democratie/Draft%20AU%20Declaration%20on%20election.pdf (18. 4. 2006).
- Pariška listina za novo Evropo – Charter of Paris for a New Europe, OVSE, Pariz, 21. november 1990, http://www.osce.org/documents/mcs/1990/11/4045_en.pdf (7. 2. 2006).

- Petnajst let ODIHR: Uspehi in prihodnost – OSCE/ODIHR at 15 Years: Successes and the future, zaslišanje pred Komisijo ZDA za varnost in sodelovanje v Evropi, uvodne pripombe ambasadorja Ambassador Christiana Strohala, Washington D.C., 17. maj 2006, http://osce.org/documents/odihhr/2006/05/19235_en.pdf (19. 6. 2006).
- Podporna izjava Deklaraciji o načelih mednarodnega opazovanja volitev in kodeksu vedenja mednarodnih opazovalcev volitev – Statement of Endorsement of the Declaration of Principles for International Election Observation and Code of Conduct for International Election Observers, Medparlamentarna unija, 177. seja, Ženeva, 2005, <http://www.ipu.org/cnl-e/177-elections.htm> (26. 3. 2006).
- Pogodba o EU – Treaty on European Union, EU, Maastricht, 7. februar 1992, http://www.uradni-list.si/priloge/RS_-2004-027-00024-MP~P014-0000.PDF (7. 5. 2006).
- Politika EU o opazovanju volitev in predpogojih zanj – EU Policy on Electoral Observation and Preconditions for Observation, odločitev sveta št. 9262/98, Bruselj, 1998, http://europa.eu.int/comm/europeaid/observer/council_decision_9262_en.pdf (26. 3. 2006).
- Poročila opazovanja volitev PS – Reports of Election Observation Missions by the Parliamentary Assembly, Strasbourg, PS SE, 2003, <http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/electionobservation/reports.htm> (29. 4. 2006).
- Poročilo ICG št. 107: Ponovna izgradnja Afganistana – ICG Report No. 107: Rebuilding the Afghan State: the European Union's Role, ICG, Bruselj, 30. november 2005, http://www.crisisgroup.org/library/documents/asia/south_asia/107_rebuilding_the_afghan_state_the_european_union_s_role.pdf (2. 5. 2006).
- Poročilo o prihodnosti opazovanja volitev: Naučene lekcije in priporočila – The Future of International Electoral Observation: Lessons Learned and Recommendations, IDEA, Koebanhavn, 1998, http://www.idea.int/publications/future_obs/index.cfm (20. 2. 2006).
- Poročilo pritožbene volilne komisije – ECC Report, Kabul, 2006 (arhiv avtorja).
- Poročilo svetovne konference o človekovih pravicah – Report of the World Conference on Human Rights, A/CONF.157/24, 25. junij 1993, <http://www.unhchr.ch/html/menu5/wchr.htm> (28. 2. 2006).
- Povečevanje učinkovitosti načel periodičnih in pristnih volitev – Enhancing the effectiveness of the principle of periodic and genuine elections, A/RES/43/157, 8. december 1988, <http://www.un.org/documents/ga/res/43/a43r157.htm> (3. 3. 2006).
- Povečevanje učinkovitosti načel periodičnih in pristnih volitev – Enhancing the effectiveness of the principle of periodic and genuine elections, A/RES/44/146, 15. december 1989, <http://www.un.org/documents/ga/res/44/a44r146.htm> (3. 3. 2006).
- Povečevanje učinkovitosti načel periodičnih in pristnih volitev – Enhancing the effectiveness of the principle of periodic and genuine elections, A/RES/45/150, 18. december 1990, <http://www.un.org/documents/ga/res/45/a45r150.htm> (3. 3. 2006).
- Povečevanje učinkovitosti načel periodičnih in pristnih volitev – Enhancing the effectiveness of the principle of periodic and genuine elections, A/RES/46/137, 17. december 1991, <http://www.un.org/documents/ga/res/46/a46r137.htm> (3. 3. 2006).
- Povečevanje učinkovitosti načel periodičnih in pristnih volitev – Enhancing the effectiveness of the principle of periodic and genuine elections, A/RES/47/138, 18. december 1992, <http://www.un.org/documents/ga/res/47/a47r138.htm> (3. 3. 2006).
- Povečevanje učinkovitosti načel periodičnih in pristnih volitev – Enhancing the effectiveness of the principle of periodic and genuine elections, A/RES/48/131, 20. december 1993, <http://www.un.org/documents/ga/res/48/a48r131.htm> (3. 3. 2006).
- Praški dokument o nadaljnjem razvoju institucij in struktur KVSE – Prague Document on Further Development of CSCE Institutions and Structures, drugo ministrsko srečanje KVSE (povzetek sklepov), Praga, 1992, http://www.osce.org/documents/mcs/1992/01/4142_en.pdf (17. 2. 2006).
- Pravila obnašanja za volilne uslužbenca – Code of Conduct for Electoral Officials, predsedniška uredba o volilnem zakonu, Kabul, 2005 (arhiv avtorja).
- Predsednik čestita afganistanskemu narodu in vladi za uspešne parlamentarne volitve – President Congratulates Afghan People and Government on Successful Parliamentary Elections, tiskovno sporočilo Georga Busha, Washington, 2005, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2005/09/20050918.html> (16. 2. 2006).

- Primer Mehike – Case of Mexico, primeri 9768, 9780 in 9828, Resolucija št. 01/90 – OEA/Ser.L/V/II.77, Medameriška komisija za človekove pravice, 17. maj 1990, http://www.wcl.american.edu/pub/humright/digest/inter-american/english/annual/1989_90/res_0190.html (3. 3. 2006).
- Priporočila podporne volilne skupine v Afganistanu za parlamentarne volitve leta 2005 – Election Support Team to Afghanistan Recommendations on 2005 Parliamentary Elections, Kabul in Varšava, 2005, http://www.osce.org/documents/odihr/2005/10/16553_en.pdf (2. 5. 2006).
- Priročnik EU za misije opazovanja volitev – Handbook for EU Election Observation Missions, Bruselj, http://europa.eu.int/comm/external_relations/human_rights/eu_election_ass_observ/docs/handbook_en.pdf (21. 2. 2006).
- Priročnik OVSE za opazovanje volitev: Peta izdaja – OSCE Election Observation Handbook: Fifth Edition, Varšava, 2005, http://www.osce.org/publications/odihr/2005/04/14004_240_en.pdf (26. 3. 2006).
- Priročnik za opazovanje udeležbe žensk na volitvah – Handbook for Monitoring Women's Participation in Elections, Varšava, 2004, http://www.osce.org/publications/odihr/2004/07/12343_124_en.pdf (10. 4. 2006).
- Pritožbe kandidatov in njihovih podpornikov glede poteka volitev v pokrajini Takhar, Taloqan, 2005 (arhiv avtorja).
- Programski dokument evropske pobude za demokracijo in človekove pravice 2002–2004 – European Initiative for Democracy and Human Rights Programming Document 2002–2004, EU, Bruselj, 20. december 2001, http://europa.eu.int/comm/external_relations/human_rights/doc/eidhr_02_04.pdf (6. 5. 2006).
- Proti pristnemu partnerstvu novega obdobja – Towards a Genuine Partnership in a New Era, srečanje KVSE na vrhu, Budimpešta, 5.–6. december 1994, http://www.osce.org/documents/mcs/1994/12/4048_en.pdf (8. 3. 2006).
- Protokol h Konvenciji o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin – Protocol to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, CETS št. 009, SE, Pariz, 20. marec 1952/18. maj 1954, <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?NT=009&CM=8&DF=4/13/2006&CL=ENG> (13. 3. 2006).
- R. D. Stalla Costa v. Urugvaj – R. D. Stalla Costa v. Uruguay, komunikacija št. 198/1985, HRC, 1987, <http://www1.umn.edu/humanrts/undocs/session42/198-1985.htm> (14. 3. 2006).
- S. W. M. Broeks v. Nizozemska – S. W. M. Broeks v. The Netherlands, komunikacija št. 172/1984, HRC, 1987, <http://wwwserver.law.wits.ac.za/humanrts/undocs/newscans/172-1984.html> (14. 3. 2006).
- Seznam opazovanja volitev PS v državah članicah in državah prosilkah za članstvo – Council of Europe Observer Delegations for Elections in Member States and Applicant Countries of the Council of Europe (memorandum pripravil sekretariat parlamentarne skupščine), Strasbourg, PS SE, 2003, <http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/electionobservation/electionlist.htm> (29. 4. 2006).
- Shirin Aumeeruddy-Cziffra in 19 drugih žensk v. Mavricius – Shirin Aumeeruddy-Cziffra and 19 other Mauritian women v. Mauritius, komunikacija št. 35/1978, HRC, 1984, http://wwwserver.law.wits.ac.za/humanrts/undocs/html/35_1978.htm (14. 4. 2006).
- Skupina za načrtovanje: Končno poročilo oddelka za podporo – Planning team: Department of Support Final Report, Kabul 20. 9. 2005 (arhiv avtorja).
- Smernice in poročilo o financiranju političnih strank – Guidelines and Report on the Financing of Political Parties, CDL-INF(2001)8, Beneška komisija, 2001, [http://www.venice.coe.int/docs/2001/CDL-INF\(2001\)008-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2001/CDL-INF(2001)008-e.asp) (18. 4. 2006).
- Smernice PS SE za opazovanje volitev – Guidelines for Observation of Elections by the Parliamentary Assembly of the Council of Europe, PS SE, 2003, http://assembly.coe.int/Main.asp?link=http%3A%2F%2Fassembly.coe.int%2FElectionObservation%2FObservation_Guidelines.htm (5. 5. 2006).
- Smernice za opazovanje in nadzorovanje volitev AU: osnutek – Elections observation and monitoring guidelines: draft, AU, Pretoria, 2004, http://www.africa-union.org/News_events/Calendar_of_%20Events/Election%20Democratie/ELECTION%20OBSERVATION%20%20MONITORING%20GUIDELINES.pdf (18. 4. 2006).
- Smernice za opazovanje in nadzorovanje volitev AU: osnutek – Guidelines for African Union Observation and Monitoring Missions: draft, Afriška unija, EX/CL/35 (III) Annex II, AU, 2002, http://www.africa-union.org/Structure_of_the_Commission/Political%20Affairs/AU%20GUIDELINES%20FOR%20ELECTIONS%20OBSERV%20&%20MONITORING%20MISSIONS.pdf (18. 4. 2006).

- Smernice za pomoč udeležbi narodnih manjšin v volilnih postopkih – Guidelines to Assist National Minority Participation in the Electoral Process, Varšava, http://www.osce.org/odihr/item_11_13589.html (10. 4. 2006).
- Smernice za pregledovanje pravnega okvira volitev – Guidelines for Reviewing a Legal Framework for Elections, Varšava, 2001, http://www.osce.org/odihr/item_11_13588.html (10. 4. 2001).
- Splošna deklaracija človekovih pravic – Universal Declaration of Human Rights, GA/RES/217A(III), 10. 12. 1948, <http://www.hrweb.org/legal/udhr.html> (21. 2. 2006).
- Splošni komentar Odbora za preprečevanje diskriminacije žensk št. 23 – General recommendation made by the Committee on the Elimination of Discrimination against Women No. 23, Odbor za preprečevanje diskriminacije žensk, 16. seja, 1997, <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/recommendations/recomm.htm#recom23> (7. 2. 2006).
- Splošni komentar št. 10: Svoboda izražanja – General Comment No. 10: Freedom of expression (Art. 19), HRC, 19. seja, 29. junij. 1983, <http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/0/2bb2f14bf558182ac12563ed0048df17?Opendocument> (11. 3. 2006).
- Splošni komentar št. 18: Nediskriminacija – General Comment No. 18: Non-discrimination, 37. seja, HRC, 10. november 1989, [http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/\(Symbol\)/3888b0541f8501c912563ed004b8d0e?Opendocument](http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/(Symbol)/3888b0541f8501c912563ed004b8d0e?Opendocument) (14. 3. 2006).
- Splošni komentar št. 25: Pravica do sodelovanja v javnih zadevah, volilna pravica in pravica do enakega dostopa do javnih služb – General Comment No. 25: The right to participate in public affairs, voting rights and the right to equal access to public service (Art. 25), 57. seja CCPR/c/21/Rev.1/Add.7, HRC, julij 1996, [http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/\(Symbol\)/d0b7f023e8d6d9898025651e004bc0eb?Opendocument](http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/(Symbol)/d0b7f023e8d6d9898025651e004bc0eb?Opendocument) (3. 3. 2006).
- Sporazum iz Cotonouja – Cotonou Agreement, sporazum med EU, afriškimi, karibskimi in pacifiškimi državami, AU, Cotonou, 2000, http://europa.eu.int/comm/development/body/cotonou/agreement_en.htm (6. 5. 2006).
- Sporočilo komisije o volilni pomoči in opazovanju – Communication from the Commission on EU Election Assistance and Observation, COM(2000) 191 final, 2000, Bruselj, http://europa.eu.int/eur-lex/en/com/cnc/2000/com2000_0191en01.pdf (17. 2. 2006).
- Spoštovanje načela suverenosti in nevmešavanja v notranje zadeve držav v njihovih volilnih postopkih – Respect for the principles of national sovereignty and non-interference in the internal affairs of States in their electoral processes, A/RES/44/147, 15. december 1989, <http://www.tamilnation.org/humanrights/instruments/891215GAresolution.htm> (8. 3. 2006).
- Spoštovanje načela suverenosti in nevmešavanja v notranje zadeve držav v njihovih volilnih postopkih – Respect for the principles of national sovereignty and non-interference in the internal affairs of States in their electoral processes, A/RES/49/180, 23. december 1994, <http://www.un.org/documents/ga/res/49/a49r180.htm> (8. 3. 2006).
- Spoštovanje načela suverenosti in nevmešavanja v notranje zadeve držav v njihovih volilnih postopkih – Respect for the principles of national sovereignty and non-interference in the internal affairs of States in their electoral processes, A/RES/52/119, 1998, <http://www.unhchr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/TestFrame/5574597cc72d5ab78025666a00369e7b?Opendocument> (8. 3. 2006).
- Spoštovanje načela suverenosti in nevmešavanja v notranje zadeve držav v njihovih volilnih postopkih – Respect for the principles of national sovereignty and non-interference in the internal affairs of States in their electoral processes, A/RES/54/168, 2000, <http://www.unhchr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/0/dbe3215c097bc5fe802568a800519aa0?OpenDocument> (8. 3. 2006).
- Spoštovanje načela suverenosti in nevmešavanja v notranje zadeve držav v njihovih volilnih postopkih – Respect for the principles of national sovereignty and non-interference in the internal affairs of States in their electoral processes, A/RES/56/154, 2002, <http://www.unhchr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/TestFrame/0f5e5fa14da87188c1256b73003e1a5c?Opendocument> (8. 3. 2006).
- Srečanje izvedencev OVSE o opazovanju volitev – OSCE/ODIHR Expert Meeting on Election Observation, Moskva, 22.–23. november 2005, http://www.osce.org/documents/odihr/2006/02/18806_en.pdf (20. 6. 2006).
- Status ratifikacij glavnih konvencij o človekovih pravicah – Status of Ratifications of the Principal Human Rights Treaties, UNHCHR, 9. junij 2004, <http://www.unhchr.ch/pdf/report.pdf> (9. julij 2006).

- Statut Meddržavnega sodišča – Statute of the International Court of Justice, San Francisco, 26. 6. 1945, <http://www.icj-cij.org/icjwww/ibasicdocuments/ibasicstext/ibasicstatute.htm> (23. 3. 2006).
- Statut SE – Statute of the Council of Europe, CETS št. 001, SE, London, 5. maj 1949, <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/001.htm> (7. 3. 2006).
- Sunday Times v. Velika Britanija – The Sunday Times v. The United Kingdom, 6538/74 [1979] ESČP 1, 26. april 1979, <http://www.worldlii.org/eu/cases/ECHR/1979/1.html> (12. 4. 2006).
- Taloqan pred parlamentarnimi volitvami – Taloqan vor der Parlamentswahl (video gradivo), Provincial Reconstruction Team Kunduz – Einsatz Kamera Truppe, Taloqan-Kunduz, 15. september 2006 (arhiv avtorja).
- Ustanovna listina OAD – Charter of the Organization of American States, dopolnjena leta 1967, 1985, 1992 in 1993, deveta Konferenca Organizacije ameriških držav, 30. april 1948/1. december 1951, <http://www.oas.org/juridico/english/charter.html> (3. 3. 2006).
- Ustanovna listina OZN – Charter of the United Nations, San Francisco, 26. junij 1945/24. oktober 1945, <http://www.un.org/aboutun/charter/> (26. 6. 2006).
- Ustanovni akt AU – Constitutive act of the African Union, AU, Togo, 2000, http://www.au2002.gov.za/docs/key_oau/au_act.htm (6. 5. 2006).
- Versajska pogodba – Treaty of Versailles, Versailles, 28. junij 1919, <http://history.acusd.edu/gen/text/versaillestreaty/ver031.html> (26. 3. 2006).
- Vodnik za ocenjevanje volitev – Election Evaluation Guide, Mnenje Št. 235/2003 CDL-AD (2003) 10, Beneška komisija, 2003, [http://venice.coe.int/docs/2003/CDL-AD\(2003\)010-e.asp](http://venice.coe.int/docs/2003/CDL-AD(2003)010-e.asp) (11. 4. 2006).
- Volilni sistemi in postopki: zapis o praksi – Electoral Systems and Processes: Practical Note, UNDP, 2004, http://www.undp.org/governance/docs/ElectionsPN_English.pdf (18. 4. 2006).
- Vprašalnik za opazovanje volitev – Election Observation Form (v sodelovanju z ODIHR), Beneška komisija, 2005, [http://www.venice.coe.int/docs/2005/CDL-AD\(2005\)013-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2005/CDL-AD(2005)013-e.asp) (29. 4. 2005).
- Zaveze človekove razsežnosti OVSE: Referenčni vodnik – OSCE Human Dimension Commitments: A Reference Guide, ODIHR, Varšava, 2001, http://www.osce.org/documents/odihr/2001/01/1764_en.pdf (6. 5. 2006).
- Združena komunistična stranka Turčije in ostali v. Turčija – United Communist Party of Turkey and Others v. Turkey, 19392/92 [1998] ESČP 1, 30. januar 1998, <http://www.worldlii.org/eu/cases/ECHR/1998/1.html> (8. 3. 2006).

7.2.2 Poročila opazovanja volitev Evropske unije

- EU EOM Afganistan (2005) Afghanistan Parliamentary and Provincial Council Elections, http://europa.eu.int/comm/external_relations/human_rights/eu_election_ass_observ/afghanistan/final_report.pdf (5. 2. 2006).
- EU EOM Bangladeš (2001) Bangladesh Elections Final Report, http://europa.eu.int/comm/external_relations/bangladesh/intro/elecprep01.pdf (4. 2. 2006).
- EU EOM Ekvador (2002) Ecuador Elections Final Report, http://europa.eu.int/comm/external_relations/human_rights/eu_election_ass_observ/ecua/rep_en.pdf (5. 2. 2006).
- EU EOM Etiopija (2005) Ethiopia Legislative Elections Final Report, http://ec.europa.eu/comm/external_relations/human_rights/eu_election_ass_observ/ethiopia/2005_final_report.pdf (4. 2. 2006).
- EU EOM Gvajana (2001) Guyana Elections Preliminary Statement, http://europa.eu.int/comm/external_relations/human_rights/eu_election_ass_observ/guyana/statement.htm (4. 2. 2006).
- EU EOM Gvatemala (2003a) Misión de observación electoral de la Unión Europea: Declaración pública sobre las elecciones generales de Guatemala, http://europa.eu.int/comm/external_relations/human_rights/eu_election_ass_observ/guatemala/decl_101103_es.htm (5. 2. 2006).
- EU EOM Gvatemala (2003b) Commission approves deployment of European Union Mission to observe Guatemala Elections, http://europa.eu.int/comm/external_relations/human_rights/eu_election_ass_observ/guatemala/ip03_1241.htm (5. 2. 2006).
- EU EOM Indonezija (2004) European Union Election Observation Mission to Indonesia, http://europa.eu.int/comm/external_relations/human_rights/eu_election_ass_observ/indonesia/final_report_en.pdf (5. 2. 2006).

- EU EOM Kambodža (2002) Cambodia Elections Final Report, http://europa.eu.int/comm/external_relations/human_rights/eu_election_ass_observ/cambodia/rep02.pdf (5. 2. 2006).
- EU EOM Kambodža (2003) Final report Cambodia National Assembly Elections, http://europa.eu.int/comm/external_relations/human_rights/eu_election_ass_observ/cambodia03/final_report.pdf (5. 2. 2006).
- EU EOM Kenija (2002) Final report Kenya General Elections, http://europa.eu.int/comm/external_relations/human_rights/eu_election_ass_observ/kenya/rep02.pdf (5. 2. 2006).
- EU EOM Kongo Brazavile (2002) Congo Brazzaville Election Rapport Final, http://europa.eu.int/comm/external_relations/human_rights/eu_election_ass_observ/cambodia/rep02.pdf (5. 2. 2006).
- EU EOM Libanon (2005) European Union Election Observation Mission to Parliamentary Elections in Lebanon, http://europa.eu.int/comm/external_relations/human_rights/eu_election_ass_observ/lebanon/final_report.pdf (5. 2. 2005).
- EU EOM Madagaskar (2002) Madagaskar Elections Legislatives: Rapport finale, http://europa.eu.int/comm/external_relations/human_rights/eu_election_ass_observ/mdk/rf02_fr.pdf (5. 2. 2006).
- EU EOM Malavi (2004) Republic of Malawi Presidential and Parliamentary Elections, http://europa.eu.int/comm/external_relations/human_rights/eu_election_ass_observ/malawi/eu_eom_malawi_fin_rep_04.pdf (5. 2. 2006).
- EU EOM Mozambik (2003) Mozambique Municipal Elections, http://europa.eu.int/comm/external_relations/human_rights/eu_election_ass_observ/mozambique/finalreport03.pdf (5. 2. 2006).
- EU EOM Mozambik (2004) Republic of Mozambique Presidential and Parliamentary Elections, http://europa.eu.int/comm/external_relations/human_rights/eu_election_ass_observ/mozambique/2004/finalreport.pdf (5. 2. 2006).
- EU EOM Nigerija (2003) Final report Nigeria National Assembly: Presidential and gubernatorial, state houses of assembly elections, http://europa.eu.int/comm/external_relations/human_rights/eu_election_ass_observ/nigeria/rep03.pdf (5. 2. 2006).
- EU EOM Nikaragva (2001) Nicaragua Elections Final Report, http://europa.eu.int/comm/external_relations/human_rights/eu_election_ass_observ/Nicaragua/rep01.pdf (5. 2. 2006).
- EU EOM Pakistan (2002) Final report, Pakistan National and Provincial Assembly Election, http://europa.eu.int/comm/external_relations/human_rights/eu_election_ass_observ/pak/finalreport02.pdf (5. 2. 2006).
- EU EOM Palestina (2005) EU Election Observation Mission for Palestinian Legislative Council Elections, http://europa.eu.int/comm/external_relations/human_rights/eu_election_ass_observ/westbank/legislative/index.htm (5. 2. 2006).
- EU EOM Peru (2001) Peru Elections Final Report, http://europa.eu.int/comm/external_relations/human_rights/eu_election_ass_observ/peru/final_report.pdf (4. 2. 2006).
- EU EOM Ruanda (2003a) Rwanda Referendum Constitutionnel, http://europa.eu.int/comm/external_relations/human_rights/eu_election_ass_observ/rwanda/report.pdf (5. 2. 2006).
- EU EOM Ruanda (2003b) Rwanda Elections Presidentielle and Legislative, rapport finale, http://europa.eu.int/comm/external_relations/human_rights/eu_election_ass_observ/rwanda/moe_ue_final_2003.pdf (5. 2. 2006).
- EU EOM Sierra Leone (2002) Sierra Leone Elections Final Report, http://europa.eu.int/comm/external_relations/human_rights/eu_election_ass_observ/sleone/rep02.pdf (5. 2. 2006).
- EU EOM Šrilanka (2001) Sri Lanka Elections Final Report, http://europa.eu.int/comm/external_relations/sri_lanka/election_report/final02.pdf (4. 2. 2006).
- EU EOM Šrilanka (2004) Sri Lanka Parliamentary Elections, http://europa.eu.int/comm/external_relations/human_rights/eu_election_ass_observ/sri_lanka/final_%20report04.pdf (5. 2. 2006).
- EU EOM Šrilanka (2005) European Union to deploy Election Observation Mission to Sri Lanka for november 2005 Presidential Election, http://europa.eu.int/comm/external_relations/sri_lanka/intro/ip05_1350.htm (5. 2. 2006).
- EU EOM Venezuela (2005) European Union deploys Election Observation Mission to Venezuela for legislative election, IP/05/1427, http://europa.eu.int/comm/external_relations/human_rights/eu_election_ass_observ/venezuela/index.htm (5. 4. 2006).
- EU EOM Vzhodni Timor (2001) East Timor Elections Final Report, http://europa.eu.int/comm/external_relations/human_rights/eu_election_ass_observ/east_timor/report01.pdf (4. 2. 2006).

- EU EOM Vzhodni Timor (2002) East Timor Elections Final Report, http://europa.eu.int/comm/external_relations/human_rights/eu_election_ass_observ/east_timor/report02.pdf (5. 2. 2006).
- EU EOM Zahodni breg in Gaza (2005) West Bank and Gaza Presidential Elections, http://europa.eu.int/comm/external_relations/human_rights/eu_election_ass_observ/westbank/final_report.pdf (5. 2. 2006).
- EU EOM Zambija (2001) Zambian Elections Final Report, http://europa.eu.int/comm/external_relations/human_rights/eu_election_ass_observ/zambia/index.htm (4. 2. 2006).

7.2.3 Poročila opazovanja volitev Kongresa lokalnih in regionalnih oblasti pri Svetu Evrope

- KLRO SE EOM Albanija (1996) Report on the observation of the local elections in Albania, 20. in 27. oktober 1996, CG/Bur (3) 52 rev, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=851497&BackColorInternet=e0cee1&BackColorIntranet=e0cee1&BackColorLogged=FFC679> (31. 3. 2006).
- KLRO SE EOM Albanija (1998) Report on observation of the early local by-elections in Albania, 21. junij 1998 in (drugi krog) 27. junij 1998, CG/BUR (5) 61, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=851375&BackColorInternet=e0cee1&BackColorIntranet=e0cee1&BackColorLogged=FFC679> (31. 3. 2006).
- KLRO SE EOM Albanija (2000) Report on the local government elections in Albania, 1. in 15. oktober 2000, CG/CP (7) 13, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=851383&BackColorInternet=e0cee1&BackColorIntranet=e0cee1&BackColorLogged=FFC679> (31. 3. 2006).
- KLRO SE EOM Albanija (2003a) Report on the observation of the local elections in Albania, 12. oktober 2003, CG/CP (10) 16, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=99663&BackColorInternet=e0cee1&BackColorIntranet=e0cee1&BackColorLogged=FFC679> (1. 4. 2006).
- KLRO SE EOM Albanija (2003b) Report on the local by-elections in Tirana (Albania), 28. december 2003, CG/CP (10) 16, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=125389&BackColorInternet=e0cee1&BackColorIntranet=e0cee1&BackColorLogged=FFC679> (1. 4. 2006).
- KLRO SE EOM Armenija (1996) Report on the observation of the local elections in Armenia, 10. in 24. november 1996, CG/Bur (3) 73, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=851513&BackColorInternet=e0cee1&BackColorIntranet=e0cee1&BackColorLogged=FFC679> (31. 3. 2006).
- KLRO SE EOM Armenija (1999) Report by the CLRAE observer delegation on the local elections held in Armenia, 24. oktober 1999, CG/BUR (6) 88, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=851391&BackColorInternet=e0cee1&BackColorIntranet=e0cee1&BackColorLogged=FFC679> (31. 3. 2006).
- KLRO SE EOM Armenija (2002) Report on the local elections in Armenia, 20. oktober 2002, CG/Bur (9) 60, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=851407&BackColorInternet=e0cee1&BackColorIntranet=e0cee1&BackColorLogged=FFC679> (1. 4. 2006).
- KLRO SE EOM Armenija (2005) Report on the constitutional referendum in Armenia, 27. november 2005, CG/BUR (12) 97, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=966209&BackColorInternet=e0cee1&BackColorIntranet=e0cee1&BackColorLogged=FFC679> (4. 1. 2006).
- KLRO SE EOM Azerbajdžan (1999) Report on local elections in Azerbaijan, 12. december 1999, CG/Bur (6) 184, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=851423&BackColorInternet=e0cee1&BackColorIntranet=e0cee1&BackColorLogged=FFC679> (31. 3. 2006).
- KLRO SE EOM Azerbajdžan (2004) Report on Local Elections in Azerbaijan, 17. december 2004, CG/Bur (11) 95 E, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=832517&BackColorInternet=e0cee1&BackColorIntranet=e0cee1&BackColorLogged=FFC679> (1. 4. 2006).
- KLRO SE EOM Belorusija (1999) Report on the mission to Belarus for the local elections, 2.–6. april 1999, CG/BUR (5) 146, Congress of Local and Regional Authorities in Europe, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=887655&BackColorInternet=e0cee1&BackColorIntranet=e0cee1&BackColorLogged=FFC679> (2. 4. 2006).
- KLRO SE EOM BiH (1996) Report on the observation of the cantonal elections in BiH, 14. september 1996, CG/Bur (3) 51, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=851907&BackColorInternet=e0cee1&BackColorIntranet=e0cee1&BackColorLogged=FFC679> (1. 4. 2006).

- KLRO SE EOM BiH (1997a) Observations of local elections in BiH, 13.–14. september 1997, CG BUR (4) 69, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=851977&BackColorInternet=e0cee1&BackColorIntranet=e0cee1&BackColorLogged=FFC679> (1. 4. 2006).
- KLRO SE EOM BiH (1997b) Report on the Observation of Parliamentary Elections in the Republika Srpska (BiH), 22. november 1997, CG/Bur (4) 147, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=887259&BackColorInternet=e0cee1&BackColorIntranet=e0cee1&BackColorLogged=FFC679> (1. 4. 2006).
- KLRO SE EOM BiH (1998) Observation of Regional and Local Elections in BiH, 12.–13. september 1998, CG/BUR (5) 54 rev., <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=851993&BackColorInternet=e0cee1&BackColorIntranet=e0cee1&BackColorLogged=FFC679> (1. 4. 2006).
- KLRO SE EOM BiH (2000a) Report on the observation of the local elections in BiH, 8. april 2000, CG/Bur (6) 171, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=852017&BackColorInternet=e0cee1&BackColorIntranet=e0cee1&BackColorLogged=FFC679> (1. 4. 2006).
- KLRO SE EOM BiH (2002) Report on the general elections in BiH, 5. oktober 2002, CG/Bur (9) 58, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=852033&BackColorInternet=e0cee1&BackColorIntranet=e0cee1&BackColorLogged=FFC679> (1. 4. 2006).
- KLRO SE EOM BiH (2004) Report on the Municipal Elections in BiH, 2. oktober 2004, CG/CP(11) 13, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=808827&BackColorInternet=e0cee1&BackColorIntranet=e0cee1&BackColorLogged=FFC679> (1. 4. 2006).
- KLRO SE EOM Bolgarija (1999) Report by the CLRAE observer delegation of the major and Municipal elections held in Bulgaria, 16. in 23. oktober 1999, CG/BUR (6) 89, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=852041&BackColorInternet=e0cee1&BackColorIntranet=e0cee1&BackColorLogged=FFC679> (31. 3. 2006).
- KLRO SE EOM Bosna in Hercegovina (2000b) Report on the elections in BiH, 11. november 2000, CG/Bur (7) 72, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=852025&BackColorInternet=e0cee1&BackColorIntranet=e0cee1&BackColorLogged=FFC679> (1. 4. 2006).
- KLRO SE EOM Čečenija (2005) Report on the fact-finding mission to the Chechen republic, 26.–28. november 2005, CG/BUR (12) 99, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=966173&BackColorInternet=e0cee1&BackColorIntranet=e0cee1&BackColorLogged=FFC679> (1. 4. 2006).
- KLRO SE EOM Češkoslovaška (1990) Report of the Council of Europe mission to observe the municipal elections in the Czech and Slovak federative Republic, 23.–24. november 1990, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=886215&BackColorInternet=e0cee1&BackColorIntranet=e0cee1&BackColorLogged=FFC679> (31. 3. 2006).
- KLRO SE EOM Gruzija (2001) Report on the regional elections and the elections for Head of Republic held in the autonomous region of Adjara (Georgia), 4. november 2001, CG/Bur (8) 97, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=853181&BackColorInternet=e0cee1&BackColorIntranet=e0cee1&BackColorLogged=FFC679> (1. 4. 2006).
- KLRO SE EOM Gruzija (2002) Report on local elections in Georgia, 2. junij 2002, CG/Bur (9) 17, Congress of Local and Regional Authorities in Europe, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=853173&BackColorInternet=e0cee1&BackColorIntranet=e0cee1&BackColorLogged=FFC679> (1. 4. 2006).
- KLRO SE EOM Gruzija (2004) Report on the Regional Elections in Adjara (Georgia), 20. junij 2004, CG/BUR (11) 40, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=775571&BackColorInternet=e0cee1&BackColorIntranet=e0cee1&BackColorLogged=FFC679> (1. 4. 2006).
- KLRO SE EOM Hrvaška (1997) Report on the observation of the local elections in the Republic of Croatia, 13. to 15. april 1997, CG/Bur (4) 2 rev, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=852049&BackColorInternet=e0cee1&BackColorIntranet=e0cee1&BackColorLogged=FFC679> (31. 3. 2006).
- KLRO SE EOM Hrvaška (2001) Report on the local government elections in Croatia, 20. maj 2001, CG/Bur (8) 12, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=852057&BackColorInternet=e0cee1&BackColorIntranet=e0cee1&BackColorLogged=FFC679> (1. 4. 2006).
- KLRO SE EOM Kosovo (2000) Municipal elections in Kosovo, 28. oktober 2000, CG/Bur (7) 63, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=886303&BackColorInternet=e0cee1&BackColorIntranet=e0cee1&BackColorLogged=FFC679> (1. 4. 2006).
- KLRO SE EOM Kosovo (2001) Report on the Council of Europe election observation mission to Kosovo, 17. november 2001, CG/Bur (8) 98, Congress of Local and Regional Authorities in

- Europe, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=886359&BackColorInternet=e0cee1&BackColorIntranet=e0cee1&BackColorLogged=FFC679> (1. 4. 2006).
- KLRO SE EOM Kosovo (2002) Report on the municipal elections in Kosovo, 26. oktober 2002, CG/Bur (9) 80, Congress of Local and Regional Authorities in Europe, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=886367&BackColorInternet=e0cee1&BackColorIntranet=e0cee1&BackColorLogged=FFC679> (1. 4. 2006),
- KLRO SE EOM Kosovo (2004) Report on the Elections of the Kosovo Assembly, 23. oktober 2004, CG/BUR (11) 74, Congress of Local and Regional Authorities in Europe, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=808843&BackColorInternet=e0cee1&BackColorIntranet=e0cee1&BackColorLogged=FFC679> (1. 4. 2006).
- KLRO SE EOM Latvija (1994) Report of the Council of Europe (CLRAE) observer delegation to the local (and regional) elections in Latvia, 29. maj 1994, CG/Bur (1) 13, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=853221&BackColorInternet=e0cee1&BackColorIntranet=e0cee1&BackColorLogged=FFC679> (31. 3. 2006).
- KLRO SE EOM Madžarska (1990a) Report on municipal elections in Hungary, 30. september 1990, CPL/P (25) 18 part I E, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=974863&BackColorInternet=e0cee1&BackColorIntranet=e0cee1&BackColorLogged=FFC679> (31. 3. 2006)
- KLRO SE EOM Madžarska (1990b) Report on municipal elections in Hungary, 30. september 1990, CPL/P (25) 18 part II E, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=974847&BackColorInternet=e0cee1&BackColorIntranet=e0cee1&BackColorLogged=FFC679> (31. 3. 2006).
- KLRO SE EOM Makedonija (1996) Report on the mission to observe of the local elections in the Former Yugoslav Republic of Macedonia, 17. november 1996, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=886415&BackColorInternet=e0cee1&BackColorIntranet=e0cee1&BackColorLogged=FFC679> (1. 4. 2006).
- KLRO SE EOM Makedonija (2000) Report on the local elections observation mission in The former Yugoslav Republic of Macedonia, 10. in 24. september 2000, CG/CP (7) 12 rev, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=886399&BackColorInternet=e0cee1&BackColorIntranet=e0cee1&BackColorLogged=FFC679> (1. 4. 2006).
- KLRO SE EOM Makedonija (2004) Report on the Referendum in the Former Yugoslav Republic of Macedonia, 17. november 2004, CG/BUR (11) 75, Congress of Local and Regional Authorities in Europe, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=808867&BackColorInternet=e0cee1&BackColorIntranet=e0cee1&BackColorLogged=FFC679> (1. 4. 2006).
- KLRO SE EOM Makedonija (2005) Report on the observation of the local elections in the Former Yugoslav Republic of Macedonia, 13., 27. marec in 10. april 2005, CG/BUR (11) 122 rev., Congress of Local and Regional Authorities in Europe, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=946455&BackColorInternet=e0cee1&BackColorIntranet=e0cee1&BackColorLogged=FFC679> (1. 4. 2006).
- KLRO SE EOM Moldavija (1995) Mission Report of the CLRAE delegation on local elections in Moldova, 16. april 1995, CG/BUR (1) 82, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=853229&BackColorInternet=e0cee1&BackColorIntranet=e0cee1&BackColorLogged=FFC679> (1. 4. 2006).
- KLRO SE EOM Moldavija (1995) Report on the monitoring by a CLRAE delegation of the first elections in the Republic of Moldova held, 16. april 1995, CG/CP (2) 8 E, <https://wcd.coe.int/com.intranet.InstraServlet?Command=com.intranet.CmdBlobGet&DocId=952656&SecMode=1&Admin=0&Usage=4&IntranetImage=83088> (2. 4. 2006).
- KLRO SE EOM Moldavija (1999a) Monitoring of the local elections in Gagauzija (Republic of Moldova): Declaration by the delegation, 22. avgust 1999, CG/BUR (6) 58, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=853245&BackColorInternet=e0cee1&BackColorIntranet=e0cee1&BackColorLogged=FFC679> (1. 4. 2006).
- KLRO SE EOM Moldavija (1999b) Report on the mission of a CLRAE Delegation to the Republic of Moldova to monitor the local and regional elections, 23. maj 1999, CG/BUR (6) 16, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=853237&BackColorInternet=e0cee1&BackColorIntranet=e0cee1&BackColorLogged=FFC679> (1. 4. 2006).
- KLRO SE EOM Moldavija (2000) Report by the CLRAE observation delegation of the local elections in the TARACLIA Judet (Moldova) held, 23. januar 2000, CG/Bur (6) 131 revised,

- <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=853253&BackColorInternet=e0cee1&BackColorIntranet=e0cee1&BackColorLogged=FFC679> (1. 4. 2006).
- KLRO SE EOM Moldavija (2002) Report on the regional elections in Gagauzija (Moldova), 6. in 22. oktober 2002, CG/Bur (9) 59, Congress of Local and Regional Authorities in Europe, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=853261&BackColorInternet=e0cee1&BackColorIntranet=e0cee1&BackColorLogged=FFC679> (1. 4. 2006).
- KLRO SE EOM Moldavija (2003a) Report on the regional elections in Gagauzija (Moldova), 16. in 30. november 2003, CG/Bur (10) 89, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=891829&BackColorInternet=e0cee1&BackColorIntranet=e0cee1&BackColorLogged=FFC679> (1. 4. 2006).
- KLRO SE EOM Moldavija (2003b) Report on the local elections observation mission to Moldova, 25. maj in 8. junij 2003, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=853281&BackColorInternet=e0cee1&BackColorIntranet=e0cee1&BackColorLogged=FFC679> (1. 4. 2006).
- KLRO SE EOM Moldavija (2005a) Report on the local by-elections in Moldova, 27. november in 11. december 2005, CG/Bur (12) 98, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=966181&BackColorInternet=e0cee1&BackColorIntranet=e0cee1&BackColorLogged=FFC679> (1. 4. 2006).
- KLRO SE EOM Moldavija (2005b) Report on the local by-elections in Moldova, 10. in 24. julij 2005, CG/BUR (12) 34, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=929015&BackColorInternet=e0cee1&BackColorIntranet=e0cee1&BackColorLogged=FFC679> (1. 4. 2006)
- KLRO SE EOM Palestina (2005) Local elections in the Palestinian territories – report on the observation of the fourth phase by a Congress delegation, 15. december 2005, CG/BUR (12) 100, Congress of Local and Regional Authorities in Europe, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=966165&BackColorInternet=e0cee1&BackColorIntranet=e0cee1&BackColorLogged=FFC679> (1. 4. 2006).
- KLRO SE EOM Poljska (1990) Report on the municipal elections in Poland, 27. maj 1990, CPL/P (25) 9 E, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=974823&BackColorInternet=e0cee1&BackColorIntranet=e0cee1&BackColorLogged=FFC679> (1. 4. 2006).
- KLRO SE EOM Romunija (2004) Report on the Observation of Local and Regional Elections in Romania, 6. junija in 20. junij 2004, CG/BUR (11) 25, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=892173&BackColorInternet=e0cee1&BackColorIntranet=e0cee1&BackColorLogged=FFC679> (1. 4. 2006).
- KLRO SE EOM Rusija (1994) Report in mission to Krasnodar (Federation fo Russia) to observe municipal elections, 17.–21. november 1994, CG/CP (1) 27 E, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=974769&BackColorInternet=e0cee1&BackColorIntranet=e0cee1&BackColorLogged=FFC679> (1. 4. 2006).
- KLRO SE EOM Rusija (1995) Report on local and regional elections in the Federation of Russia, 17. december 1995, CG/BUR (2) 73 rev., <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=853289&BackColorInternet=e0cee1&BackColorIntranet=e0cee1&BackColorLogged=FFC679> (1. 4. 2006).
- KLRO SE EOM Rusija (1999) Report of the Congress delegation on the observation of elections in Vladivostok (Russian Federation), 19. december 1999, CG/BUR (6) 117, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=853297&BackColorInternet=e0cee1&BackColorIntranet=e0cee1&BackColorLogged=FFC679> (1. 4. 2006).
- KLRO SE EOM SČG (2000a) Report on the observation of local elections in Podgorica and Herceg Novi (Montenegro, Federal Republic of Yugoslavia), 11. junij 2000, CG/Bur (7) 45, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=886287&BackColorInternet=e0cee1&BackColorIntranet=e0cee1&BackColorLogged=FFC679> (1. 4. 2006).
- KLRO SE EOM SČG (2000b) Report on the elections in Serbia (Federal Republic of Yugoslavia), 23. december 2000, CG/Bur (7) 85, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=886319&BackColorInternet=e0cee1&BackColorIntranet=e0cee1&BackColorLogged=FFC679> (1. 4. 2006).
- KLRO SE EOM SČG (2001) Standing Committee Report on the observation of the early parliamentary elections in Montenegro (Federal Republic of Yugoslavia), 22. april 2001, CG/CP (8) 5 REV, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=886343&BackColorInternet=e0cee1&BackColorIntranet=e0cee1&BackColorLogged=FFC679> (1. 4. 2006).
- KLRO SE EOM SČG (2002a) Report on the local elections in Montenegro, 15. maj 2002, CG/Bur (8) 169, Congress of Local and Regional Authorities in Europe, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=885877&BackColorInternet=e0cee1&BackColorIntranet=e0cee1&BackColorLogged=FFC679> (1. 4. 2006).

- KLRO SE EOM SČG (2002b) Report on the local elections in Southern Serbia, 28. julij 2002, CG/Bur (9) 40, Congress of Local and Regional Authorities in Europe, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=885885&BackColorInternet=e0cee1&BackColorIntranet=e0cee1&BackColorLogged=FFC679> (1. 4. 2006).
- KLRO SE EOM SČG (2003a) Report on the Legislative Elections in the Republic of Serbia (Serbia and Montenegro), 28. december 2003, CG/Bur (10) 88, Congress of Local and Regional Authorities in Europe, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=125361&BackColorInternet=e0cee1&BackColorIntranet=e0cee1&BackColorLogged=FFC679> (1. 4. 2006).
- KLRO SE EOM SČG (2003b) Report on the observation of the presidential elections in the Republic of Serbia (Serbia and Montenegro), 16. november 2003, CG/Bur (10) 70, Congress of Local and Regional Authorities in Europe, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=108239&BackColorInternet=e0cee1&BackColorIntranet=e0cee1&BackColorLogged=FFC679> (1. 4. 2006).
- KLRO SE EOM SČG (2004a) Report on the Observation of the Local/Municipal Election in the Republic of Serbia (Serbia and Montenegro), 19. september 2004, CG/CP (11) 14, Congress of Local and Regional Authorities in Europe, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=808811&BackColorInternet=e0cee1&BackColorIntranet=e0cee1&BackColorLogged=FFC679> (1. 4. 2006).
- KLRO SE EOM SČG (2004b) Report on the observation of the Presidential election in the Republic of Serbia and Montenegro, 13. in 27. junij 2004, CG/BUR (11) 26, Congress of Local and Regional Authorities in Europe, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=891439&BackColorInternet=e0cee1&BackColorIntranet=e0cee1&BackColorLogged=FFC679> (1. 4. 2006).
- KLRO SE EOM Slovaška (2001) Report on the observation of the first regional elections in Slovakia, 1. december 2001, CG/Bur (8) 99, Congress of Local and Regional Authorities in Europe, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=886271&BackColorInternet=e0cee1&BackColorIntranet=e0cee1&BackColorLogged=FFC679> (1. 4. 2006).
- KLRO SE EOM Ukrajina (1994) Report of the CLRAE Mission to observe the municipal and regional elections in Ukraine, 26. junij 1994, CG/BUR (1) 11, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=886231&BackColorInternet=e0cee1&BackColorIntranet=e0cee1&BackColorLogged=FFC679> (1. 4. 2006).
- KLRO SE EOM Ukrajina (1998a) Report of the CLRAE observation mission for the municipal and regional elections in Ukraine, 29. marec 1998, CG/BUR (4) 132 rev., <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=886239&BackColorInternet=e0cee1&BackColorIntranet=e0cee1&BackColorLogged=FFC679> (1. 4. 2006).
- KLRO SE EOM Ukrajina (1998b) CLRAE Observation of elections for the major of Odesa, 23. avgust 1998, CG/BUR (5) 60 rev, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=886247&BackColorInternet=e0cee1&BackColorIntranet=e0cee1&BackColorLogged=FFC679> (1. 4. 2006).
- KLRO SE EOM Ukrajina (2002) Report on local and regional elections in Ukraine held, 31. marec 2002, CG/Bur (8) 164, Congress of Local and Regional Authorities in Europe, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=886255&BackColorInternet=e0cee1&BackColorIntranet=e0cee1&BackColorLogged=FFC679> (1. 4. 2006).
- KLRO SE EOM Ukrajina (2004) Report on the majoral Election held in the town of Mukachevo (Ukraine), 18. april 2004, CG/Bur (10) 125, Congress of Local and Regional Authorities in Europe, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=747961&BackColorInternet=e0cee1&BackColorIntranet=e0cee1&BackColorLogged=FFC679> (1. 4. 2006).

7.2.4 Poročila opazovanja volitev Organizacije ameriških držav

- OAD EOM Bolivija (2002) Report on the Electoral Observation Mission for the General Elections in Bolivia, OEA/Ser.G CP/doc. 3685/03, http://www.sap.oas.org/docs/permanent_council/2003/cp_doc_3685_03_eng.pdf (31. 3. 2006).
- OAD EOM Dominikanska republika (2000) Report of the Electoral Observation Mission on the Presidential Elections in the Dominican Republic, OEA/Ser.G CP/doc. 3354/00, http://www.sap.oas.org/docs/permanent_council/2000/cp_doc_3354_00_eng.pdf (31. 3. 2006).
- OAD EOM Dominikanska republika (2002) Report on the Electoral Observation Mission General, Congressional And Municipal Elections in Dominican Republic, OEA/Ser.G

- CP/doc.3691/03, http://www.sap.oas.org/docs/permanent_council/2003/cp_doc_3691_03_eng.pdf (31. 3. 2006).
- OAD EOM Ekvador (2002) Report of the Electoral Observation Mission in Ecuador, OEA/Ser.G CP/doc.3768/03, http://www.sap.oas.org/docs/permanent_council/2003/cp_doc_3768_03_eng.pdf (31. 3. 2006).
- OAD EOM Ekvador (2004) Report of the OAS Electoral Observation Mission in Ecuador, OEA/Ser.G CP/INF.5217/05, http://www.sap.oas.org/docs/permanent_council/2005/cp_inf_5217_05_eng.pdf (31. 3. 2006).
- OAD EOM Grenada (2003) Report of the Oas Electoral Observation Mission to the General Elections Held in Grenada, OEA/Ser.G CP/doc. 3963/04, http://www.sap.oas.org/docs/permanent_council/2004/cp_doc_3936_04_eng.pdf (31. 3. 2006).
- OAD EOM Gvajana (2001) Report on the Electoral Observation Mission to Guyana, OEA/Ser.G CP/doc.3520/01, http://www.sap.oas.org/docs/permanent_council/2001/cp_doc_3520_01_eng.pdf (31. 3. 2006).
- OAD EOM Haiti (2000) Report on the Election Observation Mission for the Legislative, Municipal and Local Elections in Haiti, OEA/Ser.G CP/doc.3383/00, http://www.sap.oas.org/docs/permanent_council/2000/cp_doc_3383_00_eng.pdf (31. 3. 2006).
- OAD EOM Honduras (2001) Report of the Electoral Observation Mission in Honduras, OEA/Ser.G CP/doc. 3585/02, http://www.sap.oas.org/docs/permanent_council/2002/cp_doc_3585_02_eng.pdf (31. 1. 2006).
- OAD EOM Kolumbija (2002) Report of the Electoral Observation Mission in the Republic of Colombia, OEA/Ser.G CP/doc. 3783/03, http://www.sap.oas.org/docs/permanent_council/2003/cp_doc_3783_03_eng.pdf (31. 3. 2006).
- OAD EOM Nikaragva (2001) Report of the Electoral Observation Mission, National General Elections, Regional Elections in Costa Atlántica Nicaragua, OEA/Ser.G CP/doc. 3681/02, http://www.sap.oas.org/docs/permanent_council/2002/cp_doc_3681_02_eng.pdf (31. 3. 2006).
- OAD EOM Panama (1999) Report of the Electoral Observer Mission for the General Elections to the Republic of Panama, OEA/Ser.G CP/doc. 3251/99, http://www.sap.oas.org/docs/permanent_council/1999/cp_doc_3251_99_eng.pdf (31. 3. 2006).
- OAD EOM Paragvaj (2000) Report of the Electoral Observation Mission Republic for the Vice Presidential Elections of Paraguay, OEA/Ser.G CP/doc. 3385/00, http://www.sap.oas.org/docs/permanent_council/2000/cp_doc_3385_00_eng.pdf (31. 3. 2006).
- OAD EOM Peru (2000) Report of the Electoral Observation Mission for the General Elections in Peru, OEA/Ser.G CP/doc.3384/00, http://www.sap.oas.org/docs/permanent_council/2000/cp_doc_3384_00_eng.pdf (31. 3. 2006).
- OAD EOM Peru (2001) Report of the Electoral Observation Mission to Peru, OEA/Ser.G CP/doc.3556/02, http://www.sap.oas.org/docs/permanent_council/2002/cp_doc_3556_02_eng.pdf (31. 3. 2006).
- OAD EOM Surinam (2000) Report of the Electoral Observation Mission to Suriname, OEA/Ser.G CP/doc.3499/01, http://www.sap.oas.org/docs/permanent_council/2001/cp_doc_3499_01_eng.pdf (31. 3. 2006).
- OAD EOM Venezuela (1999a) Report of the Electoral Monitoring Mission for the Referendum in the Republic of Venezuela, OEA/Ser.G CP/doc.3301/00, http://www.sap.oas.org/docs/permanent_council/2000/cp_doc_3300_00_eng.pdf (31. 3. 2006).
- OAD EOM Venezuela (1999b) Report of the Electoral Observation Mission for the Election of Representatives to the National Constituent Assembly in the Republic of Venezuela, OEA/Ser.G CP/doc.3300/00, http://www.sap.oas.org/docs/permanent_council/2000/cp_doc_3301_00_eng.pdf (31. 3. 2006).
- OAD EOM Venezuela (2000) Report of the Electoral Observation Mission for the General Elections in Venezuela, OEA/Ser.G CP/doc.3387/00, http://www.sap.oas.org/docs/permanent_council/2000/cp_doc_3387_00_eng.pdf (31. 3. 2006).

7.2.5 Poročila opazovanja volitev Organizacije za varnost in sodelovanja v Evropi

- OVSE EOM Albanija (1997a) Report on the parliamentary elections in Albania, 29. junij 1997, <http://www.osce.org/item/1366.html> (5. 2. 2006).

OVSE EOM Albanija (1997b) Final report on the parliamentary elections in Albania, 29. junij 1997, <http://www.osce.org/item/1354.html> (5. 2. 2006).

OVSE EOM Albanija (1998) Final report on the referendum on the constitution of Albania, 22. november 1998, <http://www.osce.org/item/1358.html> (5. 2. 2006).

OVSE EOM Albanija (2000) Final report on the local elections in Albania, 1. in 15. oktober 2000, <http://www.osce.org/item/1347.html> (5. 2. 2006).

OVSE EOM Albanija (2001) Final report on the parliamentary elections in Albania, 24. junij in 19. avgust 2001, <http://www.osce.org/item/1343.html> (5. 2. 2006).

OVSE EOM Albanija (2003) Final report on the local elections in Albania, 12. oktober 2003 in 25. januar 2004, http://www.osce.org/documents/odihr/2004/02/2172_en.pdf (5. 2. 2006).

OVSE EOM Albanija (2005) Final report on the parliamentary elections in Albania, 3. julij 2005, http://www.osce.org/documents/odihr/2004/02/2172_en.pdf (5. 2. 2006).

OVSE EOM Armenija (1996) Final report on the presidential election in Armenia, 22. september 1996, http://www.osce.org/documents/odihr/1996/10/1208_en.pdf (5. 2. 2006).

OVSE EOM Armenija (1998) Final report on the presidential elections in Armenia, 16. in 30. marec 1998, http://www.osce.org/documents/odihr/1998/04/1215_en.pdf (5. 2. 2006).

OVSE EOM Armenija (1999) Final report on the parliamentary elections in Armenia, 30. maj 1999, http://www.osce.org/documents/odihr/1999/07/1217_en.pdf (5. 2. 2006).

OVSE EOM Armenija (2003a) Final report on the presidential election in Armenia, 19. februar in 5. marec 2003, http://www.osce.org/documents/odihr/2003/04/1203_en.pdf (5. 2. 2006).

OVSE EOM Armenija (2003b) Final report on the parliamentary elections in Armenia, 25. maj 2003, http://www1.osce.org/documents/odihr/2003/07/533_en.pdf (11. 5. 2006).

OVSE EOM Azerbajdžan (1995) Report on Azerbaijan's parliamentary elections and constitutional referendum, 12. november 1995, http://www.osce.org/documents/odihr/1996/01/1225_en.pdf (5. 2. 2006).

OVSE EOM Azerbajdžan (1998) Final report on the presidential election in Azerbaijan, 11. oktober 1998, http://www.osce.org/documents/odihr/1998/11/1230_en.pdf (5. 2. 2006).

OVSE EOM Azerbajdžan (2000) Final report on the parliamentary elections in Azerbaijan, 5. november 2000 in 7. januar 2001, http://www.osce.org/documents/odihr/2001/01/1222_en.pdf (5. 2. 2006).

OVSE EOM Azerbajdžan (2003) Final report on the presidential election in Azerbaijan, 15. oktober 2003, http://www.osce.org/documents/odihr/2003/11/1151_en.pdf (5. 2. 2006).

OVSE EOM Azerbajdžan (2005) Final report on the parliamentary elections in Azerbaijan, 6. november 2005, http://www.osce.org/documents/odihr/2006/02/17923_en.pdf (5. 2. 2006).

OVSE EOM Belorusija (2000) Final report by the technical assessment mission on the parliamentary elections in Belarus, 15. in 29. oktober 2000, OVSE misija tehnične pomoči, http://www.osce.org/documents/odihr/2001/01/1232_en.pdf (5. 2. 2006).

OVSE EOM Belorusija (2001) Final report on the presidential election in Belarus, 9. september 2001, http://www.osce.org/documents/odihr/2001/10/1237_en.pdf (5. 2. 2006).

OVSE EOM Belorusija (2004) Final report on the parliamentary elections in Belarus, 17. oktober 2004, http://www.osce.org/documents/odihr/2004/12/3951_en.pdf (5. 2. 2006).

OVSE EOM Belorusija (2006) Statement of preliminary findings and conclusions on the presidential election in Belarus, 19. marec 2006, http://www.osce.org/documents/odihr/2006/03/18437_en.pdf (25. 5. 2006).

OVSE EOM BiH (1997a) Final report on the municipal elections in BiH, 13.–14. september 1997, http://www.osce.org/documents/odihr/1997/09/1197_en.pdf (5. 2. 2006).

OVSE EOM BiH (1997b) Final report on the National Assembly Election in Republika Srpska (BiH), 22.–23. november 1997, <http://www.osce.org/item/1372.html> (5. 2. 2006).

OVSE EOM BiH (1998) Final report on the elections in BiH, 12.–13. september 1998, http://www.osce.org/documents/odihr/1998/10/1201_en.pdf (5. 2. 2006).

OVSE EOM BiH (2002) Final report on the general elections in BiH, 5. oktober 2002, http://www.osce.org/documents/odihr/2003/01/1188_en.pdf (5. 2. 2006).

OVSE EOM BiH (2004) Final report on the municipal elections in BiH, 2. oktober 2004, http://www.osce.org/documents/odihr/2005/02/4257_en.pdf (5. 2. 2006).

OVSE EOM BiH(1996a) Preliminary statement on the elections in BiH, 14. september 1996, http://www.osce.org/documents/odihr/1996/10/1195_en.pdf (5. 2. 2006).

OVSE EOM BiH(1996b) Second statement on the elections in BiH, 14. september 1996, http://www.osce.org/documents/odihr/1996/09/1194_en.pdf (5. 2. 2006).

OVSE EOM Bolgarija (1996a) Press statement on the first round of the presidential elections in Bulgaria, 27. oktober 1996, OSCE Press Statement, http://www.osce.org/documents/odihr/1996/11/1415_en.pdf (5. 2. 2006).

OVSE EOM Bolgarija (1996b) Press statement on the second round of the presidential elections in Bulgaria, 3. november 1996, OSCE Press Statement, http://www.osce.org/documents/odihr/1996/11/1415_en.pdf (5. 2. 2006).

OVSE EOM Bolgarija (1997) Final report on the parliamentary elections in Bulgaria, 19. april 1997, http://www.osce.org/documents/odihr/1997/07/1419_en.pdf (5. 6. 2006).

OVSE EOM Bolgarija (2001) Final report on the parliamentary elections in Bulgaria, 17. junij 2001, EOM http://www.osce.org/documents/odihr/2001/08/1411_en.pdf (5. 2. 2006).

OVSE EOM Bolgarija (2005) Final election assessment mission report on parliamentary elections held in Bulgaria, 25. junij 2005, http://www.osce.org/documents/odihr/2005/11/16836_en.pdf (5. 2. 2006).

OVSE EOM Češka (1998) Final report on the parliamentary elections in the Czech Republic, 19.–20. junij 1998, http://www.osce.org/documents/odihr/1998/07/1424_en.pdf (5. 2. 2006).

OVSE EOM Češka (2002) Final report on the parliamentary elections in the Czech Republic, 14.–15. junij 2002, http://www.osce.org/documents/odihr/2002/07/1421_en.pdf (5. 2. 2006).

OVSE EOM Estonija (1999) Final report on the parliamentary elections in Estonia, 7. marec 1999, http://www.osce.org/documents/odihr/1999/03/1426_en.pdf (5. 2. 2006).

OVSE EOM Estonija (2003) Needs assessment report, 2. marec 2003 parliamentary elections in Estonia, http://www.osce.org/documents/odihr/2003/02/1425_en.pdf (5. 2. 2006).

OVSE EOM EU (2004) Pre-election Overview for the Elections to the European Parliament, 10. 6. 2004, http://www.osce.org/documents/odihr/2004/06/3077_en.pdf (27. 4. 2006).

OVSE EOM Francija (2002) Report of the OSCE/ODIHR assessment of the presidential election in France, 21. april in 5. maj 2002, http://www.osce.org/documents/odihr/2002/06/1428_en.pdf (5. 2. 2006).

OVSE EOM Gruzija (1999) Final report on the parliamentary elections in Georgia, 31. oktober in 14. november 1999, http://www.osce.org/documents/odihr/2000/02/1360_en.pdf (5. 2. 2006).

OVSE EOM Gruzija (2000) Final report on the presidential elections in Georgia, 9. april 2000, http://www.osce.org/documents/odihr/2000/06/1356_en.pdf (5. 2. 2006).

OVSE EOM Gruzija (2003) Part 1 of the final report on the parliamentary elections in Georgia, 2. november 2003, http://www.osce.org/documents/odihr/2004/01/1992_en.pdf (5. 2. 2006).

OVSE EOM Gruzija (2004a) Final report on the extraordinary presidential election in Georgia, 4. januar 2004, http://www.osce.org/documents/odihr/2004/02/2183_en.pdf (5. 2. 2006).

OVSE EOM Gruzija (2004b) Report on the partial repeat parliamentary elections in Georgia: Part 2, 28. marec 2004, http://www.osce.org/documents/odihr/2004/06/3193_en.pdf (5. 2. 2006).

OVSE EOM Hrvaška (1997a) Report on the election of representatives to the Chamber of Counties of the parliament and of representatives of local-government and self-government bodies of Croatia, april 1997, http://www.osce.org/documents/odihr/1997/04/1375_en.pdf (5. 2. 2006).

OVSE EOM Hrvaška (1997b) Final statement on the election of representatives to the Chamber of Counties of the parliament and of representatives of local-government and self-government bodies of Croatia, april 1997, http://www.osce.org/documents/odihr/1997/04/1374_en.pdf (5. 2. 2006).

OVSE EOM Hrvaška (1997c) Statement on the presidential election in Croatia, junij 1997, http://www.osce.org/documents/odihr/1997/06/1377_en.pdf (5. 2. 2006).

OVSE EOM Hrvaška (2000a) Final report on elections to the House of Representatives in Croatia, 2.–3. januar 2000, http://www.osce.org/documents/odihr/2000/04/1368_en.pdf (5. 2. 2006).

OVSE EOM Hrvaška (2000b) Final report on the extraordinary presidential election in Croatia, 24. januar in 7. februar 2000, <http://www.osce.org/item/1527.html> (5. 2. 2006).

OVSE EOM Hrvaška (2001) Final report on the local elections in Croatia, 20. maj 2001, http://www.osce.org/documents/odihr/2001/07/1378_en.pdf (5. 2. 2006).

OVSE EOM Hrvatska (2003) Final report on the parliamentary elections in Croatia, 23. november 2003, http://www.osce.org/documents/odihr/2004/01/1897_en.pdf (5. 2. 2006).

OVSE EOM Italija (2006) Needs Assessment Mission report ahead of parliamentary elections in Italy, 9. april 2006, http://www.osce.org/documents/odihr/2006/01/18265_en.pdf (27. 4. 2006).

OVSE EOM Kanada (2006) Election Assessment Mission Report for the Parliamentary Elections in Canada, 23. januar 2006, http://www.osce.org/documents/odihr/2006/04/18710_en.pdf (27. 4. 2006).

OVSE EOM Kazahstan (1999a) Final report on the presidential election in Kazakhstan, 10. januar 1999, http://www.osce.org/documents/odihr/1999/02/1263_en.pdf (5. 2. 2006).

OVSE EOM Kazahstan (1999b) Final report on the parliamentary elections in Kazakhstan, 10. in 24. oktober 1999, http://www.osce.org/documents/odihr/2000/01/1267_en.pdf (5. 2. 2006).

OVSE EOM Kazahstan (2004) Final report on the parliamentary elections in Kazakhstan, 19. september in 3. oktober 2004, http://www.osce.org/documents/odihr/2004/12/3990_en.pdf (5. 2. 2006).

OVSE EOM Kazahstan (2005) Statement of preliminary findings and conclusions on the presidential election in Kazakhstan, 4. december 2005, http://www.osce.org/documents/odihr/2005/12/17232_en.pdf (5. 2. 2006).

OVSE EOM Kirgizistan (2000a) Final report on the parliamentary elections in Kirgizistan, 20. februar in 12. marec 2000, http://www.osce.org/documents/odihr/2000/04/1384_en.pdf (5. 2. 2006).

OVSE EOM Kirgizistan (2000b) Final report on the presidential election in Kirgizistan, 29. oktober 2000, http://www1.osce.org/documents/odihr/2001/01/1383_en.pdf (5. 2. 2006).

OVSE EOM Kirgizistan (2005a) Final report on the parliamentary elections in Kirgizistan, 27. februar in 13. marec 2005, http://www.osce.org/documents/odihr/2005/05/14456_en.pdf (5. 2. 2006).

OVSE EOM Kirgizistan (2005b) Final report on the presidential election in Kirgizistan, 10. julij 2005, EOM OSCE, http://www.osce.org/documents/odihr/2005/12/17585_en.pdf (5. 2. 2006).

OVSE EOM Latvija (1998) Report of the assessment mission on the parliamentary elections and national referendum in Latvia, 3. oktober 1998, http://www.osce.org/documents/odihr/1998/11/1439_en.pdf (5. 2. 2006).

OVSE EOM Latvija (2002) Final report on the parliamentary elections in Latvia, 5. oktober 2002, http://www.osce.org/documents/odihr/2002/11/1441_en.pdf (5. 2. 2006).

OVSE EOM Litva (1996) Final report on the parliamentary elections in Lithuania, 20. oktober in 10. november 1996, http://www.osce.org/documents/odihr/1996/12/1438_en.pdf (5. 2. 2006).

OVSE EOM Madžarska (1998) Final report on the parliamentary elections in Hungary, 10. in 24. maj 1998, http://www.osce.org/documents/odihr/1998/06/1435_en.pdf (5. 2. 2006).

OVSE EOM Madžarska (2002) Final report on the parliamentary elections in Hungary, 7. in 21. april 2002, http://www.osce.org/documents/odihr/2002/06/1430_en.pdf (5. 2. 2006).

OVSE EOM Makedonija (1996a) Final report on the local elections in the former Yugoslav Republic of Macedonia, 17. november 1996, http://www.osce.org/documents/odihr/1996/11/1392_en.pdf (5. 2. 2006).

OVSE EOM Makedonija (1996b) Press statement on the local elections in the former Yugoslav Republic of Macedonia, 17. november 1996, http://www.osce.org/documents/odihr/1996/11/1391_en.pdf (5. 2. 2006).

OVSE EOM Makedonija (1998) Final report on the parliamentary elections in the former Yugoslav Republic of Macedonia, 18. oktober in 1. november 1998, http://www.osce.org/documents/odihr/1998/12/1395_en.pdf (5. 2. 2006).

OVSE EOM Makedonija (1999) Final report on the presidential elections in the former Yugoslav Republic of Macedonia, 31. oktober in 14. november 1999, http://www.osce.org/documents/odihr/2000/01/1400_en.pdf (5. 2. 2006).

OVSE EOM Makedonija (2000) Final report on the municipal elections in the former Yugoslav Republic of Macedonia, 10. in 24. september 2000, http://www.osce.org/documents/odihr/2000/11/1389_en.pdf (5. 2. 2006).

- OVSE EOM Makedonija (2002) Final report on the parliamentary elections in the former Yugoslav Republic of Macedonia, 15. september 2002, http://www.osce.org/documents/odihr/2002/11/1404_en.pdf (5. 2. 2006).
- OVSE EOM Makedonija (2004a) Final report on the presidential election in the former Yugoslav Republic of Macedonia, 14. in 28. april 2004, http://www.osce.org/documents/odihr/2004/07/3321_en.pdf (5. 2. 2006).
- OVSE EOM Makedonija (2004b) Final report, 7. november 2004 referendum held in the former Yugoslav Republic of Macedonia, http://www.osce.org/documents/odihr/2005/02/4221_en.pdf (5. 2. 2006).
- OVSE EOM Makedonija (2005) Final report on municipal elections in the former Yugoslav Republic of Macedonia, 13. in 27. marec in 10. april 2005, http://www.osce.org/documents/odihr/2005/06/15001_en.pdf (5. 2. 2006).
- OVSE EOM Moldavija (1996) Final report on the presidential election in Moldova, 17. november in 1. december 1996, http://osce.org/documents/odihr/1997/01/1283_en.pdf (5. 2. 2006).
- OVSE EOM Moldavija (1998) Final report on the parliamentary elections in Moldova, 22. marec 1998, http://www.osce.org/documents/odihr/1998/04/1285_en.pdf (5. 2. 2006).
- OVSE EOM Moldavija (2001) Final report on the parliamentary elections in Moldova, 25. februar 2001, http://www.osce.org/documents/odihr/2001/04/1280_en.pdf (5. 2. 2006).
- OVSE EOM Moldavija (2003) Final report on the local elections in Moldova, 25. maj in 8. junij 2003, http://www.osce.org/documents/odihr/2003/08/560_en.pdf (5. 2. 2006).
- OVSE EOM Moldavija (2005) Final report on parliamentary elections in Moldova, 6. marec 2005, http://www.osce.org/documents/odihr/2005/06/14919_en.pdf (5. 2. 2006).
- OVSE EOM Romunija (1996) Final report on the presidential and parliamentary elections in Romania, 3. in 17. november 1996, http://www.osce.org/documents/odihr/1996/12/1446_en.pdf (5. 2. 2006).
- OVSE EOM Romunija (2000) Final report on the presidential and parliamentary elections in Romania, 26. november in 10. december 2000, http://www.osce.org/documents/odihr/2001/01/1447_en.pdf (5. 2. 2006).
- OVSE EOM Romunija (2004) OSCE/ODIHR assessment mission report on the parliamentary and presidential elections in Romania, 28. november in 12. december 2004, http://osce.org/documents/odihr/2005/02/4281_en.pdf (5. 2. 2006).
- OVSE EOM Rusija (1996) Final report on the presidential election in the Russian Federation, 16. junij in 3. julij 1996, http://www.osce.org/documents/odihr/1996/07/1453_en.pdf (5. 2. 2006).
- OVSE EOM Rusija (1999) Final report on the parliamentary elections in the Russian Federation, 19. december 1999, http://www.osce.org/documents/odihr/2000/02/1454_en.pdf (5. 2. 2006).
- OVSE EOM Rusija (2000) Final report on the presidential election in the Russian Federation, 26. marec 2000, http://www.osce.org/documents/odihr/2000/05/1449_en.pdf (5. 2. 2006).
- OVSE EOM Rusija (2003a) Preliminary statement of the joint assessment mission on the referendum in the Chechen Republic, Russian Federation, 23. marec 2003, OSCE Assessment Mission, http://www.osce.org/documents/odihr/2003/03/1448_en.pdf (5. 2. 2006).
- OVSE EOM Rusija (2003b) Final report on the elections to the State Duma of the Russian Federation, 7. december 2003, http://www.osce.org/documents/odihr/2004/01/1947_en.pdf (5. 2. 2006).
- OVSE EOM Rusija (2004) Final report on the presidential election in the Russian Federation, 14. marec 2004, http://www.osce.org/documents/odihr/2004/06/3033_en.pdf (5. 2. 2006).
- OVSE EOM SČG (1997a) Final report on the presidential and parliamentary elections in the Republic of Serbia, 21. september in 5. oktober 1997, http://www.osce.org/documents/odihr/1997/11/1305_en.pdf (5. 2. 2006).
- OVSE EOM SČG (1997b) Final report on the presidential election in the Republic of Montenegro, 5. in 19. oktober 1997, http://www.osce.org/documents/odihr/1997/11/1308_en.pdf (5. 2. 2006).
- OVSE EOM SČG (1997c) Final report on re-run of the presidential election in the Republic of Serbia, 7. in 21. december 1997, <http://www.osce.org/item/1478.html> (5. 2. 2006).
- OVSE EOM SČG (1998) Final report on the parliamentary elections in the Republic of Montenegro, 31. maj 1998, http://www.osce.org/documents/odihr/1998/06/1311_en.pdf (5. 2. 2006).

- OVSE EOM SČG (2000) Final report on the parliamentary elections in the Republic of Serbia, 23. december 2000, http://www.osce.org/documents/odihr/2001/02/1330_en.pdf (5. 2. 2006).
- OVSE EOM SČG (2001) Final report on the parliamentary elections in the Republic of Montenegro, 22. april 2001, http://www.osce.org/documents/odihr/2001/06/1319_en.pdf (5. 2. 2006).
- OVSE EOM SČG (2002a) Final report on the municipal elections in the Republic of Montenegro, 15. maj 2002, http://www.osce.org/documents/odihr/2002/06/1344_en.pdf (5. 2. 2006).
- OVSE EOM SČG (2002b) Final report on the presidential election, 29 september in 13. oktober 2002 in ponovne volitve 8. december 2002 in the Republic of Serbia, http://www.osce.org/documents/odihr/2003/02/1351_en.pdf (5. 2. 2006).
- OVSE EOM SČG (2002c) Final report on the early parliamentary elections in the Republic of Montenegro, 20. oktober 2002, http://www.osce.org/documents/odihr/2002/11/1350_en.pdf (5. 2. 2006).
- OVSE EOM SČG (2002d) Final report on the early municipal elections for majors and councillors in Bujanovac, Medvedja and Presevo, Republic of Serbia, 28. julij 2002, <http://www.osce.org/item/1514.html> (5. 2. 2006).
- OVSE EOM SČG (2002e) Final report on the presidential election in the Republic of Montenegro, 22. december 2002 in 9. februar 2003, <http://www.osce.org/item/1492.html> (5. 2. 2006).
- OVSE EOM SČG (2003a) Final report on the presidential election in the Republic of Montenegro, 11. maj 2003, http://www.osce.org/documents/odihr/2003/07/532_en.pdf (5. 2. 2006).
- OVSE EOM SČG (2003b) Final report on the presidential election in the Republic of Serbia (Serbia and Montenegro), 16. november 2003, http://www.osce.org/documents/odihr/2003/12/2200_en.pdf (5. 2. 2006).
- OVSE EOM SČG (2003c) Final report on the parliamentary elections in the Republic of Serbia (Serbia and Montenegro), 28. december 2003, http://www.osce.org/documents/odihr/2004/02/2177_en.pdf (5. 2. 2006).
- OVSE EOM SČG (2004) Final report on the presidential election in the Republic of Serbia (Serbia and Montenegro), 13. in 27. junij 2004, http://www.osce.org/documents/odihr/2004/09/3620_en.pdf (5. 2. 2006).
- OVSE EOM Slovaška (1998) Final report on the parliamentary elections in Slovakia, 25.–26. september 1998, http://www.osce.org/documents/odihr/1998/10/1459_en.pdf (5. 2. 2006).
- OVSE EOM Slovaška (1999) Final report on the presidential election in Slovakia, 15. in 29. maj 1999, http://www.osce.org/documents/odihr/1999/06/1462_en.pdf (5. 2. 2006).
- OVSE EOM Slovaška (2002) Final report on the parliamentary elections in Slovakia, 20.–21. september 2002, http://www.osce.org/documents/odihr/2002/11/1456_en.pdf (5. 2. 2006).
- OVSE EOM Slovaška (2004) Election assessment report on the presidential election in Slovakia, 3. april 2004, OSCE Assessment, http://www.osce.org/documents/odihr/2004/06/3084_en.pdf (5. 2. 2006).
- OVSE EOM Španija (2004) Assessment report on the parliamentary elections in Spain, 14. marec 2004, http://www.osce.org/documents/odihr/2004/04/2777_en.pdf (5. 2. 2006).
- OVSE EOM Tadžikistan (2000) Final report on the parliamentary elections in Tajikistan, 27. februar 2000, http://www.osce.org/documents/odihr/2000/05/1406_en.pdf (5. 2. 2006).
- OVSE EOM Tadžikistan (2005) OSCE/ODIHR final report on elections in Tajikistan, 27. februar in 13. marec 2005, http://www.osce.org/documents/odihr/2005/05/14852_en.pdf (5. 2. 2006).
- OVSE EOM Turčija (2002) Assessment report on the parliamentary elections in Turkey, 3. november 2002, http://www.osce.org/documents/odihr/2002/12/1463_en.pdf (5. 2. 2006).
- OVSE EOM Ukrajina (1998) Final report on the parliamentary elections in Ukraine, 29. marec 1998, http://www.osce.org/documents/html/pdftohtml/1303_en.pdf.html (5. 2. 2006).
- OVSE EOM Ukrajina (1999) Final report on the presidential election in Ukraine, 31. oktober in 14. november 1999, http://www.osce.org/documents/odihr/2000/03/1299_en.pdf (5. 2. 2006).
- OVSE EOM Ukrajina (2002) Final report on the parliamentary elections in Ukraine, 31. marec 2002, http://www.osce.org/documents/odihr/2002/05/1293_en.pdf (5. 2. 2006).
- OVSE EOM Ukrajina (2004) Final report on the 2004 presidential election in Ukraine, 31. oktober, 21. november in 26. december, http://www.osce.org/documents/odihr/2005/05/14224_en.pdf (5. 2. 2006).

- OVSE EOM Ukrajina (2006) Preliminary Statement on Parliamentary Elections in Ukraine, 26. marec 2006, http://www.osce.org/documents/odihr/2006/03/18500_en.pdf (28. 4. 2006).
- OVSE EOM Uzbekistan (1999) Final report on the parliamentary elections in Uzbekistan, 5. in 19. december 1999, http://www.osce.org/documents/odihr/2000/04/1262_en.pdf (5. 2. 2005).
- OVSE EOM Uzbekistan (2004) Final report issued after parliamentary elections in Uzbekistan, 26. december 2004, http://www.osce.org/documents/odihr/2005/03/4355_en.pdf (5. 2. 2006).
- OVSE EOM Velika Britanija (2003a) Assessment report on the elections for the devolved administrations in Scotland, Wales and Northern Ireland. Part 1: Scotland and Wales, maj 2003, http://www.osce.org/documents/odihr/2003/05/1464_en.pdf (5. 2. 2006).
- OVSE EOM Velika Britanija (2003b) Assessment report on the elections for the devolved administrations In Scotland, Wales And Northern Ireland. Part 2: Northern Ireland, maj 2003, http://www.osce.org/documents/odihr/2003/12/1727_en.pdf (5. 2. 2006).
- OVSE EOM Velika Britanija (2005) Final Report on the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland general election, 5. maj 2005, http://www.osce.org/documents/odihr/2005/08/15921_en.pdf (5. 2. 2006).
- OVSE EOM ZDA (2002) OSCE/ODIHR election assessment mission report on the implementation of election reforms during general elections in the United States of America, 5. november 2002, http://www.osce.org/documents/odihr/2003/01/1465_en.pdf (5. 2. 2006).
- OVSE EOM ZDA (2004) Final report, 2. november 2004 elections in the United States of America, http://www.osce.org/documents/odihr/2005/03/13658_en.pdf (5. 2. 2006).

7.2.6 poročila opazovanja volitev parlamentarne skupščine Sveta Evrope

PS SE EOM Albanija (1996a) Information report on the local elections in Albania, 20. in 27. oktober 1996, Doc. 7699 Addendum I, <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=http://assembly.coe.int/documents/WorkingDocs/doc96/edoc7699ADI.htm> (18. 4. 2006).

PS SE EOM Albanija (1996b) Recent parliamentary elections in Albania, 25. junij 1996, Doc. 7587, <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=http://assembly.coe.int/documents/WorkingDocs/doc96/EDOC7587.htm> (18. 4. 2006).

PS SE EOM Albanija (1997) Information report on the parliamentary elections in Albania, 29. junij in 6. julij 1997, Doc. 7902 Addendum I, <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=http://assembly.coe.int/documents/WorkingDocs/doc97/edoc7902ADI.htm> (18. 4. 2006).

PS SE EOM Albanija (1998) Information report on the referendum in Albania, 22. november 1998, Doc. 8292, <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=http://assembly.coe.int/documents/WorkingDocs/doc99/edoc8292adiii.htm> (19. 4. 2006).

PS SE EOM Albanija (2001) Ad hoc Committee for the observation of the parliamentary elections in Albania, 24. junij, 8. julij, 22. julij, 29. julij in 19. avgust 2001, Doc. 9193, <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=http://assembly.coe.int/documents/WorkingDocs/doc01/EDOC9193.htm> (18. 4. 2006).

PS SE EOM Albanija (2005) Observation of the parliamentary elections in Albania, 3. julij 2005, Doc. 10664, <http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/workingdocs/doc05/edoc10664.htm> (26. 4. 2006).

PS SE EOM Armenija (1998) Addendum IV to the Progress Report of the Bureau of the Assembly and the Standing Committee – Information report on the presidential elections in Armenia, 16. in 30. marec 1998, Doc. 8058 Addendum IV, <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=http://assembly.coe.int/documents/WorkingDocs/doc98/EDOC8058ADIV.htm> (18. 4. 2006).

PS SE EOM Armenija (1999) Ad hoc Committee to observe the parliamentary elections in Armenia, 30. maj 1999, Doc. 8448, <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=http://assembly.coe.int/documents/WorkingDocs/doc99/EDOC8448.HTM> (18. 4. 2006).

PS SE EOM Armenija (2003a) Ad Hoc Committee for the Observation of the Presidential Elections in Armenia – First Round, 19. februar 2003, Doc. 9742, <http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/workingdocs/doc03/edoc9742.htm> (26. 4. 2006).

PS SE EOM Armenija (2003b) Ad Hoc Committee for the Observation of the Presidential Elections in Armenia – Second Round, 5. marec 2003, Doc. 9742 Addendum, <http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/workingdocs/doc03/edoc9742ad.htm> (25. 4. 2006).

PS SE EOM Armenija (2003c) Ad hoc Committee for the observations of the parliamentary elections in Armenia, 25. maj 2003, Doc. 9836, <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=http://assembly.coe.int/documents/WorkingDocs/doc03/EDOC9836.htm> (18. 4. 2006).

PS SE EOM Azerbajdžan (1998) Observation of presidential elections in Azerbaijan, 11. oktobar 1998, Doc. 8256, <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=http://assembly.coe.int/documents/WorkingDocs/doc98/edoc8256.htm> (18. 4. 2006).

PS SE EOM Azerbajdžan (2000) Ad hoc Committee to observe the parliamentary elections in Azerbaijan, 5. november 2000, Doc. 8918, parlamentarna skupščina, <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=http://assembly.coe.int/documents/WorkingDocs/doc00/EDOC8918.htm> (18. 4. 2006).

PS SE EOM Azerbajdžan (2003) Ad hoc Committee to observe the presidential election in Azerbaijan, 15. oktobar 2003, Doc. 10003, <http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/workingdocs/doc03/edoc10003.htm> (25. 4. 2006).

PS SE EOM Azerbajdžan (2005) Ad hoc Committee to observe the parliamentary elections in Azerbaijan, 6. november 2005, Doc. 10751, <http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/workingdocs/doc05/edoc10751.htm> (25. 4. 2006).

PS SE EOM Belorusija (1996) Progress Report of the Bureau of the Assembly and the Standing Committee on the visit to Minsk (Belarus) of the ad hoc committee, 27. september 1996 – 27. januar 1997, Doc. 7699 Addendum IV, <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=http://assembly.coe.int/documents/WorkingDocs/doc97/edoc7699ADIV.htm> (18. 4. 2006).

PS SE EOM Belorusija (2001) Ad hoc Committee to observe the presidential elections in Belarus, 9. september 2001, Doc. 9222, <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=http://assembly.coe.int/documents/WorkingDocs/doc01/EDOC9222.htm> (18. 4. 2006).

PS SE EOM BiH (1996) Information report on the elections in BiH, 14. september 1996, Doc. 7633 Addendum IV, <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=http://assembly.coe.int/documents/WorkingDocs/doc96/EDOC7633ADIV.htm> (18. 4. 2006).

PS SE EOM BiH (1997a) Elections for the National Assembly of the Republika Srpska (BiH), 22.–23. november 1997, Doc. 7978 Addendum I, <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=http://assembly.coe.int/documents/WorkingDocs/doc98/edoc7978ADI.htm> (18. 4. 2006).

PS SE EOM BiH (1997b) Information report on the municipal elections in BiH, 13.–14. september 1997, Doc. 7902 Addendum II, parlamentarna skupščina, <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=http://assembly.coe.int/documents/WorkingDocs/doc97/edoc7902ADII.htm> (18. 4. 2006).

PS SE EOM BiH (1998) Observation of elections in BiH, 12.–13. september 1998, Doc. 8216, parlamentarna skupščina, <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=http://assembly.coe.int/documents/WorkingDocs/doc98/edoc8216.htm> (18. 4. 2006).

PS SE EOM BiH (2000) Ad hoc Committee to observe the parliamentary elections in BiH, 11. november 2000, Doc. 8910, <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=http://assembly.coe.int/documents/WorkingDocs/doc00/EDOC8910.htm> (18. 4. 2006).

PS SE EOM BiH (2002) Report of the Ad Hoc Committee for the Observation of the Parliamentary Elections in BiH, 5. oktobar 2002, Doc. 9621 Addendum II, <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=http://assembly.coe.int/documents/WorkingDocs/doc02/EDOC9621ADII.htm> (18. 4. 2006).

PS SE EOM Bolgarija (1997) Bureau of the Assembly and the Standing Committee: Information report on the general election in Bulgaria, 19. april 1997, Doc. 7830 – Addendum I, <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=http://assembly.coe.int/documents/WorkingDocs/doc97/edoc7830ADI.htm> (18. 4. 2006).

PS SE EOM Bolgarija (2001) Ad hoc Committee for the observation of the parliamentary elections in Bulgaria, 17. junij 2001, Doc. 9134, <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=http://assembly.coe.int/documents/WorkingDocs/doc01/EDOC9134.htm> (18. 4. 2006).

PS SE EOM Bolgarija (2005) Observation of the Parliamentary Elections in Bulgaria, 25. junij 2005, Doc. 10663, <http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/workingdocs/doc05/edoc10663.htm> (25. 4. 2006).

PS SE EOM Gruzija (1999) Ad hoc Committee to observe the parliamentary elections in Georgia, 31. oktobar 1999, Doc. 8605, <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=http://assembly.coe.int/documents/WorkingDocs/doc99/Edoc8605.htm> (18. 4. 2006).

PS SE EOM Gruzija (2000) Ad hoc Committee to observe the presidential elections in Georgia, 9. april 2000, Doc. 8742, <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=http://assembly.coe.int/documents/WorkingDocs/doc00/EDOC8742.htm> (18. 4. 2006).

PS SE EOM Gruzija (2003) Ad hoc Committee to observe the parliamentary elections in Georgia, 2. november 2003, Doc. 10004, <http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/workingdocs/doc03/edoc10004.htm> (25. 4. 2006).

PS SE EOM Gruzija (2004) Ad hoc Committee to observe the repeat parliamentary elections in Georgia, 28. marec 2004, Doc. 10151, <http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/workindocs/doc04/edoc10151.htm> (25. 4. 2006).

PS SE EOM Hrvatska (1997) Information report on the local elections in Croatia – Eastern Slavonia, Baranja and Western Sirmium, 13. april 1997, Doc. 7803 Addendum I, <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=http://assembly.coe.int/documents/WorkingDocs/doc97/EDOC7803ADI.htm#Dt> (18. 4. 2006).

PS SE EOM Hrvatska (2000a) Ad hoc Committee to observe the presidential elections in Croatia, 24. januar in 7. februar 2000, Doc. 8658, parlamentarna skupščina, <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=http://assembly.coe.int/documents/WorkingDocs/doc00/EDOC8658.HTM> (18. 4. 2006).

PS SE EOM Hrvatska (2000b) Ad hoc Committee to observe the parliamentary elections in Croatia, 3. januar 2000, Doc. 8624, <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=http://assembly.coe.int/documents/WorkingDocs/doc00/EDOC8624.HTM> (18. 4. 2006).

PS SE EOM Kosovo (2000) Ad hoc Committee to observe the municipal elections in Kosovo, 28. oktober 2000, Doc. 8891, <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=http://assembly.coe.int/documents/WorkingDocs/doc00/EDOC8891.htm> (18. 4. 2006).

PS SE EOM Kosovo (2001) Ad Hoc Committee for the observation of the elections to the Kosovo Assembly, 17. november 2001, Doc. 9290, <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=http://assembly.coe.int/documents/WorkingDocs/doc01/EDOC9290.htm> (18. 4. 2006).

PS SE EOM Kosovo (2002) Report of the Ad Hoc Committee for the Observation of the Municipal Elections in Kosovo, 26. oktober 2002, Doc. 9621 Addendum V, <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=http://assembly.coe.int/documents/WorkingDocs/doc02/EDOC9621ADV.htm> (18. 4. 2006).

PS SE EOM Latvija (1998) Observation of parliamentary elections in Latvia, 3. oktober 1998, Doc. 8255, <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=http://assembly.coe.int/documents/WorkingDocs/doc98/edoc8255.htm> (18. 4. 2006).

PS SE EOM Latvija (2002) Report of the Ad Hoc Committee for the Observation of the Parliamentary Elections in Latvia, 5. oktober 2002, Doc. 9621 Addendum III, <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=http://assembly.coe.int/documents/WorkingDocs/doc02/EDOC9621ADIII.htm> (18. 4. 2006).

PS SE EOM Makedonija (1998) Observation of parliamentary elections in "the former Yugoslav Republic of Macedonia", 15.–19. oktober 1998, Doc. 8257, <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=http://assembly.coe.int/documents/WorkingDocs/doc98/edoc8257.htm> (18. 4. 2006).

PS SE EOM Makedonija (1999) Ad hoc Committee to observe the presidential elections in "the former Yugoslav Republic of Macedonia", 31. oktober in 14. november 1999, Doc. 8604, <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=http://assembly.coe.int/documents/WorkingDocs/doc99/Edoc8604.htm> (18. 4. 2006).

PS SE EOM Makedonija (2002) Ad Hoc Committee for the observation of the parliamentary elections in "the former Yugoslav Republic of Macedonia", 15. september 2002, Doc. 9558 Addendum II, <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=http://assembly.coe.int/documents/WorkingDocs/doc02/EDOC9558ADII.htm> (18. 4. 2006).

PS SE EOM Moldavija (1996) Information report on the presidential elections in Moldova (Chisinau), 15.–18. november 1996, Doc. 7699 Addendum III, <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=http://assembly.coe.int/documents/WorkingDocs/doc97/edoc7699ADIII.htm> (18. 4. 2006).

PS SE EOM Moldavija (1998) Addendum II to the Progress Report of the Bureau of the Assembly and the Standing Committee – Information report on the parliamentary elections in Moldova (Chisinau), 19.–24. marec 1998, Doc. 8058 Addendum II, <http://assembly.coe.int>

int.Main.sp?link=http://assembly.coe.int/documents/WorkingDocs/doc98/EDOC8058ADII.htm (18. 4. 2006).

PS SE EOM Moldavija (2001) Ad hoc Committee on the observation of the parliamentary elections in the Republic of Moldova, 22.–26. februar 2001, Doc. 9037, <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=http://assembly.coe.int/documents/WorkingDocs/doc01/EDOC9037.htm> (18. 4. 2006).

PS SE EOM Moldavija (2005) Observation of the parliamentary elections in Moldova, 6. marec 2005, Doc. 10480, <http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/workingdocs/doc05/edoc10480.htm> (25. 4. 2006).

PS SE EOM Monako (2003) Ad Hoc Committee for the Observation of the Parliamentary Elections in Monaco, 9. februar 2003, Doc. 9741, <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=http://assembly.coe.int/documents/WorkingDocs/doc03/EDOC9741.htm> (18. 4. 2006).

PS SE EOM Romunija (1996) Information report on the elections in Romania, 3. in 17. november 1996, Doc. 7699 Addendum II, <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=http://assembly.coe.int/documents/WorkingDocs/doc97/edoc7699ADII.htm> (18. 4. 2006).

PS SE EOM Rusija (1995) Information report on parliamentary elections in Russia, 17. december 1995, <http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/workingdocs/doc96/edoc7430adv.htm> (5. 2. 2006).

PS SE EOM Rusija (1996) Information report on the Russian presidential election: Second round, 3. julij 1996, Doc. 7633, <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=http://assembly.coe.int/documents/WorkingDocs/doc96/EDOC7633ADI.htm> (18. 4. 2006).

PS SE EOM Rusija (1999) Ad hoc Committee to observe the parliamentary elections in Russia, 19. december 1999, Doc. 8623, <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=http://assembly.coe.int/documents/WorkingDocs/doc00/EDOC8623.HTM> (18. 4. 2006).

PS SE EOM Rusija (2000) Ad hoc Committee to observe the Russian presidential election, 26. marec 2000, Doc. 8693, <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=http://assembly.coe.int/documents/WorkingDocs/doc00/EDOC8693.htm> (18. 4. 2006).

PS SE EOM SČG (2000c) Ad hoc Committee on the observation of elections to the National Assembly of Serbia/Federal Republic of Yugoslavia, 23. december 2000, Doc. 8934, <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=http://assembly.coe.int/documents/WorkingDocs/doc01/EDOC8934.htm> (18. 4. 2006).

PS SE EOM SČG (2001) Ad Hoc Committee for the observation of the elections to the Assembly of the Republic of Montenegro/Federal Republic of Yugoslavia, 22. april 2001, Doc. 9111, <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=http://assembly.coe.int/documents/WorkingDocs/doc01/EDOC9111.htm> (18. 4. 2006).

PS SE EOM SČG (2002) Report of the Ad Hoc Committee for the Observation of the Parliamentary Elections in the Republic of Montenegro, 20. oktober 2002, Doc. 9621 Addendum IV, <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=http://assembly.coe.int/documents/WorkingDocs/doc02/EDOC9621ADIV.htm> (18. 4. 2006).

PS SE EOM SČG (2002a) Ad hoc Committee for the Observation of the Presidential Elections in the Republic of Serbia, 8. december 2002, Doc. 9621 Addendum VII, <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=http://assembly.coe.int/documents/WorkingDocs/doc03/EDOC9621ADVII.htm> (18. 4. 2006).

PS SE EOM SČG (2002b) Report by the ad hoc Committee on the observation of the presidential election in Montenegro, 22. december 2002, Doc. 9621 Addendum VIII, <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=http://assembly.coe.int/documents/WorkingDocs/doc03/EDOC9621ADVIII.htm> (18. 4. 2006).

PS SE EOM SČG (2003) Ad hoc Committee on the observation of parliamentary elections in Serbia and Montenegro, 28. december 2003, Doc. 10045, <http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/workingdocs/doc04/edoc10045.htm> (25. 4. 2006).

PS SE EOM Slovaška (1998) Observation of parliamentary elections in Slovakia, 25.–26. september 1998, Doc. 8254, <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=http://assembly.coe.int/documents/WorkingDocs/doc98/edoc8254.htm> (18. 4. 2006).

PS SE EOM Turčija (2002) Report of the Ad Hoc Committee for the Observation of Parliamentary Elections in Turkey, 3. november 2002, Doc. 9621 Addendum VI, <http://>

assembly.coe.int/Main.asp?link=http://assembly.coe.int/documents/WorkingDocs/doc02/EDOC9621ADVI.htm (18. 4. 2006).

PS SE EOM Ukrajina (1998) Addendum III to the Progress Report of the Bureau of the Assembly and the Standing Committee – Information Report on the parliamentary elections in Ukraine, 29. marec 1998, Doc. 8058 Addendum III, <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=http://assembly.coe.int/documents/WorkingDocs/doc98/EDOC8058ADIII.htm> (18. 4. 2006).

PS SE EOM Ukrajina (1999) Ad Hoc Committee to observe the presidential elections in Ukraine, 31. oktober in 14. november 1999, Doc. 8603, <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=http://assembly.coe.int/documents/WorkingDocs/doc99/Edoc8603.htm> (18. 4. 2006).

PS SE EOM Ukrajina (2002) Ad hoc Committee for the observation of the parliamentary elections in Ukraine, 31. marec 2002, Doc. 9415 Addendum II, <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=http://assembly.coe.int/documents/WorkingDocs/doc02/EDOC9415ADII.htm> (18. 4. 2006).

PS SE EOM Ukrajina (2004) Observation of the presidential election in Ukraine, 31. oktober 2004, Doc. 10369, <http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/workingdocs/doc04/edoc10369.htm> (25. 4. 2006).

PS SE EOM Ukrajina (2006a) Observation of the parliamentary elections in Ukraine, 26. marec 2006, Doc. 10878, <http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/workingdocs/doc06/edoc10878.htm> (25. 4. 2006).

PS SE EOM Ukrajina (2006b) Observation of the presidential elections in Ukraine – Second round, 21. november 2004, Doc. 10369 Addendum, <http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/workingdocs/doc05/edoc10369ad.htm> (25. 4. 2006).

7.3 Intervjuji

Intervju z Agonom Xharra, uslužbencem oddelka za informacijsko tehnologijo, JEMB Afganistan, 28. april 2006.

Intervju z Jannie Allison Sitton, komisarko pritožbene volilne komisije v Afganistanu, JEMB Afganistan, 15. maj 2006.

Intervju z Janom Landscheidom, vodjo centra za preštevanje glasov v pokrajini Ghazni, JEMB Afganistan, 2. maj 2006.

Intervju z Joshuo Wrightom, predstavnikom za stike z javnostmi ECC, JEMB Afganistan, 26. april 2006.

Intervju z Mario Alcidi, vodjo centra za preštevanje glasov v pokrajini Kapisa, JEMB Afganistan, 5. junij 2006.

Intervju z Nancy Lee Hendrix, vodjo volitev v pokrajini Tahkar v Afganistanu, JEMB Afganistan, 15. junij 2006.

PRILOGA A: Tabele opazovanja volitev

Opomba k tabelam:⁴³³

n/a – poročilo pri izdelavi tabele ni bilo uporabljeno.

Tabela 1: Opazovanje volitev Organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi (1996–2006)

Država	Volitve	Datum	Poročilo
Albanija	parlamentarne	2005	OVSE EOM Albanija (2005)
Albanija	občinske	2003	OVSE EOM Albanija (2003)
Albanija	parlamentarne	2001	OVSE EOM Albanija (2001)
Albanija	občinske	2000	OVSE EOM Albanija (2000)
Albanija	ustavni referendum	1998	OVSE EOM Albanija (1998)
Albanija	parlamentarne	1997	OVSE EOM Albanija (1997a, 1997b)
Albanija	parlamentarne	1996	n/a
Armenija	predsedniške	2003	OVSE EOM Armenija (2003a)
Armenija	parlamentarne	2003	OVSE EOM Armenija (2003b)
Armenija	parlamentarne	1999	OVSE EOM Armenija (1999)
Armenija	predsedniške	1998	OVSE EOM Armenija (1998)
Armenija	predsedniške	1996	OVSE EOM Armenija (1996)
Azerbajdžan	parlamentarne	2005	OVSE EOM Azerbajdžan (2005)
Azerbajdžan	predsedniške	2003	OVSE EOM Azerbajdžan (2003)
Azerbajdžan	parlamentarne	2000	OVSE EOM Azerbajdžan (2000)
Azerbajdžan	predsedniške	1998	OVSE EOM Azerbajdžan (1998)
Azerbajdžan (11 volilnih okrožij)	ponovne parlamentarne	2001	OVSE EOM Azerbajdžan (2000)
Belorusija	parlamentarne	2004	OVSE EOM Belorusija (2004)
Belorusija	predsedniške	2001	OVSE EOM Belorusija (2001)
Belorusija	parlamentarne	2000	OVSE EOM Belorusija (2000)
Bolgarija	parlamentarne	2005	OVSE EOM Bolgarija (2005)
Bolgarija	parlamentarne	2001	OVSE EOM Bolgarija (2001)
Bolgarija	parlamentarne	1997	OVSE EOM Bolgarija (1997)
Bolgarija	predsedniške	1996	OVSE EOM Bolgarija (1996a, 1996b)
Bosna in Hercegovina	občinske	2004	OVSE EOM BiH (2004)
Bosna in Hercegovina	splošne	2002	OVSE EOM BiH (2002)
Bosna in Hercegovina	splošne	1998	OVSE EOM BiH (1998)
Bosna in Hercegovina	občinske	1997	OVSE EOM BiH (1997a)
Bosna in Hercegovina (Republika Srbska)	narodna skupščina	1997	OVSE EOM BiH (1997b)
Bosna in Hercegovina	splošne	1996	OVSE EOM BiH (1996a, 1996b)
Češka	parlamentarne	2002	OVSE EOM Češka (2002)
Češka	parlamentarne	1998	OVSE EOM Češka (1998)
Estonija	parlamentarne	1999	OVSE EOM Estonija (1999)
Evropska unija	parlamentarne	2004	OVSE EOM EU (2004)
Francija	predsedniške	2002	OVSE EOM Francija (2002)
Gruzija	predsedniške	2004	OVSE EOM Gruzija (2004a)
Gruzija	parlamentarne	2004	OVSE EOM Gruzija (2004b)
Gruzija	parlamentarne	2003	OVSE EOM Gruzija (2003)
Gruzija	predsedniške	2000	OVSE EOM Gruzija (2000)
Gruzija	parlamentarne	1999	OVSE EOM Gruzija (1999)
Hrvaška	parlamentarne	2003	OVSE EOM Hrvaška (2003)

⁴³³ V tabelah so predstavljene misije opazovanja volitev organizacij analiziranih v 4. Tabele sem sestavil na podlagi dostopnih poročil opazovanja volitev, ki so navedena v zadnjih stolpcih poleg podatkov o misijah. Kjer poročilo ni bilo dostopno, sem v stolpcu z viri navedel n/u. Podatke v tabeli sem pridobil tudi iz drugih dokumentov, ki so jih sprejele organizacije ter jih kombiniral s sekundarnimi viri; oboji so navedeni pod tabelami.

Hrvaška	občinske	2001	OVSE EOM Hrvaška (2001)
Hrvaška	parlamentarne	2000	OVSE EOM Hrvaška (2000a)
Hrvaška	predsedniške	2000	OVSE EOM Hrvaška (200b)
Hrvaška	parlamentarne/ občinske	1997	OVSE EOM Hrvaška (1997a, 1997b)
Hrvaška	predsedniške	1997	OVSE EOM Hrvaška (1997c)
Italija	parlamentarne	2006	OVSE EOM Italija (2006)
Kanada	parlamentarne	2006	OVSE EOM Kanada (2006)
Kazahstan	predsedniške	2005	OVSE EOM Kazahstan (2005)
Kazahstan	parlamentarne	2004	OVSE EOM Kazahstan (2004)
Kazahstan	predsedniške	1999	OVSE EOM Kazahstan (1999a)
Kazahstan	parlamentarne	1999	OVSE EOM Kazahstan (1999b)
Kirgizistan	parlamentarne	2005	OVSE EOM Kirgizistan (2005a)
Kirgizistan	predsedniške	2005	OVSE EOM Kirgizistan (2005b)
Kirgizistan	parlamentarne	2000	OVSE EOM Kirgizistan (2000a)
Kirgizistan	predsedniške	2000	OVSE EOM Kirgizistan (2000b)
Latvija	parlamentarne	2002	OVSE EOM Latvija (2002)
Latvija	parlamentarne	1998	OVSE EOM Latvija (1998)
Litva	parlamentarne	1996	OVSE EOM Litva (1996)
Madžarska	parlamentarne	2002	OVSE EOM Madžarska (2002)
Madžarska	parlamentarne	1998	OVSE EOM Madžarska (1998)
Makedonija	občinske	2005	OVSE EOM Makedonija (2005)
Makedonija	predsedniške	2004	OVSE EOM Makedonija (2004a)
Makedonija	referendum	2004	OVSE EOM Makedonija (2004b)
Makedonija	parlamentarne	2002	OVSE EOM Makedonija (2002)
Makedonija	občinske	2000	OVSE EOM Makedonija (2000)
Makedonija	predsedniške	1999	OVSE EOM Makedonija (1999)
Makedonija	parlamentarne	1998	OVSE EOM Makedonija (1998)
Makedonija	občinske	1996	OVSE EOM Makedonija (1996a, 1996b)
Moldavija	parlamentarne	2005	OVSE EOM Moldavija (2005)
Moldavija	občinske	2003	OVSE EOM Moldavija (2003)
Moldavija	parlamentarne	2001	OVSE EOM Moldavija (2001)
Moldavija	parlamentarne	1998	OVSE EOM Moldavija (1998)
Moldavija	predsedniške	1996	OVSE EOM Moldavija (1996)
Romunija	predsedniške in parlamentarne	2004	OVSE EOM Romunija (2004)
Romunija	predsedniške/ parlamentarne	2000	OVSE EOM Romunija (2000)
Romunija	občinske	1996	OVSE EOM Romunija (1996)
Rusija	predsedniške	2004	OVSE EOM Rusija (2004)
Rusija	parlamentarne	2003	OVSE EOM Rusija (2003b)
Rusija	predsedniške	2000	OVSE EOM Rusija (2000)
Rusija	parlamentarne	1999	OVSE EOM Rusija (1999)
Rusija	predsedniške	1996	OVSE EOM Rusija (1996)
Rusija (Čečenija)	referendum	2003	OVSE EOM Rusija (2003a)
Slovaška	predsedniške	2004	OVSE EOM Slovaška (2004)
Slovaška	parlamentarne	2002	OVSE EOM Slovaška (2002)
Slovaška	predsedniške	1999	OVSE EOM Slovaška (1999)
Slovaška	parlamentarne	1998	OVSE EOM Slovaška (1998)
Španija	parlamentarne	2004	OVSE EOM Španija (2004)
Srbija in Črna gora (Črna gora)	ponovne predsedniške	2003	OVSE EOM SČG (2002e)
Srbija in Črna gora (Črna gora)	predsedniške	2003	OVSE EOM SČG (2003a)
Srbija in Črna gora (Črna gora)	občinske	2002	OVSE EOM SČG (2002a)
Srbija in Črna gora (Črna gora)	parlamentarne, občinske (Podgorica)	2002	OVSE EOM SČG (2002c)
Srbija in Črna gora	predsedniške	2002	OVSE EOM SČG (2002e)

(Črna gora)				
Srbija in Črna gora (Črna gora)	parlamentarne	2001		OVSE EOM SČG (2001)
Srbija in Črna gora (Črna gora)	občinske	2000		n/a
Srbija in Črna gora (Črna gora)	parlamentarne	1998		OVSE EOM SČG (1998)
Srbija in Črna gora (Črna gora)	predsedniške	1997		OVSE EOM SCG (1997b)
Srbija in Črna gora (Srbija)	predsedniške	2004		OVSE EOM SČG (2004)
Srbija in Črna gora (Srbija)	predsedniške	2003		OVSE EOM SČG (2003b)
Srbija in Črna gora (Srbija)	parlamentarne	2003		OVSE EOM SČG (2003c)
Srbija in Črna gora (Srbija)	občinske	2002		OVSE EOM SČG (2002d)
Srbija in Črna gora (Srbija)	predsedniške	2002		OVSE EOM SČG (2002b)
Srbija in Črna gora (Srbija)	ponovne predsedniške	2002		OVSE EOM SČG (2002b)
Srbija in Črna gora (Srbija)	parlamentarne	2000		OVSE EOM SČG (2000)
Srbija in Črna gora (Srbija)	ponovne predsedniške	1997		OVSE EOM SČG (1997)
Srbija in Črna gora (Srbija)	predsedniške/ parlamentarne	1997		OVSE EOM SČG (1997a)
Tadžikistan	parlamentarne	2005		OVSE EOM Tadžikistan (2005)
Tadžikistan	parlamentarne	2000		OVSE EOM Tadžikistan (2000)
Turčija	predčasne parlamentarne	2002		OVSE EOM Turčija (2002)
Ukrajina	predsedniške	2006		OVSE EOM Ukrajina (2006)
Ukrajina	predsedniške	2004		OVSE EOM Ukrajina (2004)
Ukrajina	parlamentarne	2002		OVSE EOM Ukrajina (2002)
Ukrajina	predsedniške	1999		OVSE EOM Ukrajina (1999)
Ukrajina	parlamentarne	1998		OVSE EOM Ukrajina (1998)
Uzbekistan	parlamentarne	2004		OVSE EOM Uzbekistan (2004)
Uzbekistan	parlamentarne	1999		OVSE EOM Uzbekistan (1999)
Velika Britanija	splošne	2005		OVSE EOM Velika Britanija (2005)
Velika Britanija (Severna Irska)	parlamentarne	2003		OVSE EOM Velika Britanija (2003b)
Velika Britanija (Škotska, Walles, Severna Irska)	parlamentarne	2003		OVSE EOM Velika Britanija (2002a, 2003b)
Združene države Amerike	predsedniške	2004		OVSE EOM ZDA (2004)
Združene države Amerike	splošne	2002		OVSE EOM ZDA (2002)

Viri: Poročila opazovanja volitev in Desetletnica opazovanja volitev.

Tabela 2: Opazovanje volitev parlamentarne skupščine Sveta Evrope (1989–2005)

Država	Volitve	Datum	Poročilo
Albanija	parlamentarne	2005	PS SE EOM Albanija (2005)
Albanija	parlamentarne	2001	PS SE EOM Albanija (2001)
Albanija	referendum	1998	PS SE EOM Albanija (1998)
Albanija	parlamentarne	1997	PS SE EOM Albanija (1997)
Albanija	parlamentarne	1996	PS SE EOM Albanija (1996b)
Albanija	lokalne	1996	PS SE EOM Albanija (1996a)
Albanija	splošne	1992	n/a
Albanija	parlamentarne	1991	n/a
Andora	splošne	1993	n/a
Armenija	predsedniške	2003	PS SE EOM Armenija (2003a, 2003b)
Armenija	parlamentarne	1999	n/a
Armenija	predsedniške	1998	PS SE EOM Armenija (1998)
Armenija	parlamentarne	1995	n/a
Azerbajdžan	parlamentarne	2005	PS SE EOM Azerbajdžan (2005)
Azerbajdžan	predsedniške	2003	PS SE EOM Azerbajdžan (2003)
Azerbajdžan	parlamentarne	2001	n/a
Azerbajdžan	parlamentarne	2000	PS SE EOM Azerbajdžan (2000)
Azerbajdžan	predsedniške	1998	PS SE EOM Azerbajdžan (1998)
Azerbajdžan	parlamentarne	1995	n/a
Belorusija	predsedniške	2001	PS SE EOM Belorusija (2001)
Belorusija	referendum	1996	PS SE EOM Belorusija (1996)
Belorusija	parlamentarne	1995	n/a
Belorusija	parlamentarne	1995	n/a
Bolgarija	parlamentarne	2005	PS SE EOM Bolgarija (2005)
Bolgarija	parlamentarne	2001	PS SE EOM Bolgarija (2001)
Bolgarija	splošne	1997	PS SE EOM Bolgarija (1997)
Bolgarija	splošne	1991	n/a
Bolgarija	parlamentarne	1990	n/a
Bosna in Hercegovina	parlamentarne	2002	PS SE EOM BiH (2002)
Bosna in Hercegovina	parlamentarne	2000	PS SE EOM BiH (2000)
Bosna in Hercegovina	splošne	1998	PS SE EOM BiH (1998)
Bosna in Hercegovina	lokalne	1997	PS SE EOM BiH (1997b)
Bosna in Hercegovina	splošne	1996	PS SE EOM BiH (1996)
Bosna in Hercegovina (Republika Srbska)	narodna skupščina	1997	PS SE EOM BiH (1997a)
Češkoslovaška	parlamentarne	1990	n/a
Čile	obisk v času volitev	1989	n/a
Estonija	splošne	1992	n/a
Grčija	parlamentarne	1974	n/a
Gruzija	ponovne parlamentarne	2004	PS SE EOM Gruzija (2004)
Gruzija	parlamentarne	2003	PS SE EOM Gruzija (2003)
Gruzija	predsedniške	2000	PS SE EOM Gruzija (2000)
Gruzija	parlamentarne	1999	n/a
Gruzija	parlamentarne	1995	n/a
Hrvaška	parlamentarne	2000	PS SE EOM Hrvaška (2000b)
Hrvaška	predsedniške	2000	PS SE EOM Hrvaška (2000a)
Hrvaška	lokalne	1997	PS SE EOM Hrvaška (1997)
Hrvaška	parlamentarne	1995	n/a
Hrvaška	splošne	1992	n/a
Latvija	parlamentarne	2002	PS SE EOM Latvija (2002)
Latvija	parlamentarne	1998	PS SE EOM Latvija (1998)
Latvija	splošne	1993	n/a
Litva	splošne, referendum	1992	n/a
Madžarska	parlamentarne	1990	n/a

Makedonija	parlamentarne	2002	PS SE EOM Makedonija (2002)
Makedonija	predsedniške	1999	PS SE EOM Makedonija (1999)
Makedonija	parlamentarne	1998	PS SE EOM Makedonija (1998)
Makedonija	splošne	1994	n/a
Moldavija	parlamentarne	2005	PS SE EOM Moldavija (2005)
Moldavija	parlamentarne	2001	PS SE EOM Moldavija (2001)
Moldavija	parlamentarne	1998	PS SE EOM Moldavija (1998)
Moldavija	predsedniške	1996	PS SE EOM Moldavija (1996)
Moldavija	parlamentarne	1994	n/a
Monako	parlamentarne	2003	PS SE EOM Monako (2003)
Nemška demokratična republika	parlamentarne	18. 3. 1990	n/a
Palestina	splošne	1996	n/a
Poljska	splošne	1991	n/a
Romunija	parlamentarne	1996	PS SE EOM Romunija (1996)
Romunija	splošne	1992	n/a
Romunija	parlamentarne	1990	n/a
Rusija	predsedniške	2000	PS SE EOM Rusija (2000)
Rusija	parlamentarne	1999	PS SE EOM Rusija (1999)
Rusija	predsedniške	1996	PS SE EOM Rusija (1996b)
Rusija	parlamentarne	1995	PS SE EOM Rusija (1995)
Rusija	parlamentarne	1993	n/a
Slovaška	parlamentarne	1998	PS SE EOM Slovaška (1998)
Slovenija	splošne	1992	n/a
Srbija in Črna gora (Črna gora)	parlamentarne	2002	PS SE EOM SČG (2002c)
Srbija in Črna gora (Črna gora)	predsedniške	2002	PS SE EOM SČG (2002b)
Srbija in Črna gora (Črna gora)	parlamentarne	2001	PS SE EOM SČG (2001)
Srbija in Črna gora (Kosovo)	občinske	2002	PS SE EOM Kosovo (2002)
Srbija in Črna gora (Kosovo)	skupščinske	2001	PS SE EOM Kosovo (2001)
Srbija in Črna gora (Kosovo)	občinske	2000	PS SE EOM Kosovo (2000)
Srbija in Črna gora (Srbija)	parlamentarne	2003	PS SE EOM SČG (2003)
Srbija in Črna gora (Srbija)	predsedniške	2002	PS SE EOM SČG (2002a)
Srbija in Črna gora (Srbija)	parlamentarne	2000	PS SE EOM SČG (2000)
Turčija	parlamentarne	2002	PS SE EOM Turčija (2002)
Ukrajina	predsedniške	2006	PS SE EOM Ukrajina (2006a, 2006b)
Ukrajina	parlamentarne	2002	PS SE EOM Ukrajina (2002)
Ukrajina	predsedniške	1999	PS SE EOM Ukrajina (1999)
Ukrajina	parlamentarne	1998	PS SE EOM Ukrajina (1998)
Ukrajina	parlamentarne	1994	n/a

Viri: poročila opazovanja volitev, Kodeks dobre volilne prakse Odbora za politične zadeve PS SE, Kodeks dobre volilne prakse PS SE, Seznam opazovanja volitev PS SE SE v državah članicah in državah prosilkah za članstvo.

Tabela 3: Opazovanje volitev Kongresa lokalnih in regionalnih oblasti pri Svetu Evrope (1990–2005)

Država	Volitve	Leto	Vir
Albanija	lokalne	2003	KLRO SE EOM Albanija (2003a)
Albanija	lokalne	2000	KLRO SE EOM Albanija (2000)
Albanija	lokalne dopolnilne	1998	KLRO SE EOM Albanija (1998)
Albanija	lokalne	1996	KLRO SE EOM Albanija (1996)
Albanija	n. a.	1992	
Albanija (Tirana)	lokalne dopolnilne	2003	KLRO SE EOM Albanija (2003b)
Armenija	ustavni referendum	2005	KLRO SE EOM Armenija (2005)
Armenija	lokalne	2002	KLRO SE EOM Armenija (2002)
Armenija	lokalne	1999	KLRO SE EOM Armenija (1999)
Armenija	lokalne	1996	KLRO SE EOM Armenija (1996)
Azerbajdžan	lokalne	2004	KLRO SE EOM Azerbajdžan (2004)
Azerbajdžan	lokalne	1999	KLRO SE EOM Azerbajdžan (1999)
Belorusija	lokalne	1999	KLRO SE EOM Belorusija (1999)
Bolgarija	županske in občinske	1999	KLRO SE EOM Bolgarija (1999)
Bolgarija	n. a.	1991	
Bosna in Hercegovina	občinske	2004	KLRO SE EOM BiH (2004)
Bosna in Hercegovina	splošne	2002	KLRO SE EOM BiH (2002)
Bosna in Hercegovina	lokalne	2000	KLRO SE EOM BiH (2000a)
Bosna in Hercegovina	splošne	2000	KLRO SE EOM BiH (2000b)
Bosna in Hercegovina	regionalne in lokalne	1998	KLRO SE EOM BiH (1998)
Bosna in Hercegovina	lokalne	1997	KLRO SE EOM BiH (1997a)
Bosna in Hercegovina	splošne	1996	KLRO SE EOM BiH (1996)
Bosna in Hercegovina (Republika Srbska)	parlamentarne	1997	KLRO SE EOM BiH (1997b)
Češkoslovaška	občinske	1990	KLRO SE EOM Češkoslovaška (1990)
Estonija	n. a.	1993	
Gruzija	lokalne	2002	KLRO SE EOM Gruzija (2002)
Gruzija (Adjara)	regionalne	2004	KLRO SE EOM Gruzija (2004)
Gruzija (Adjara)	regionalne	2001	KLRO SE EOM Gruzija (2001)
Hrvaška	lokalne	2001	KLRO SE EOM Hrvaška (2001)
Hrvaška	lokalne	1997	KLRO SE EOM Hrvaška (1997)
Hrvaška	n. a.	1993	
Latvija	lokalne in regionalne	1994	KLRO SE EOM Latvija (1994)
Madžarska	občinske	1990	KLRO SE EOM Madžarska (1990a, 1990b)
Makedonija	lokalne	2005	KLRO SE EOM Makedonija (2005)
Makedonija	referendum	2004	KLRO SE EOM Makedonija (2004)
Makedonija	lokalne	2000	KLRO SE EOM Makedonija (2000)
Makedonija	lokalne	1996	KLRO SE EOM Makedonija (1996)
Moldavija	lokalne	2005	KLRO SE EOM Moldavija (2005b)
Moldavija	lokalne	2005	KLRO SE EOM Moldavija (2005a)
Moldavija	lokalne	2003	KLRO SE EOM Moldavija (2003b)
Moldavija	lokalne in regionalne	1999	KLRO SE EOM Moldavija (1999a)
Moldavija	lokalne	1995	KLRO SE EOM Moldavija (1995)
Moldavija (Gagauzija)	regionalne	2003	KLRO SE EOM Moldavija (2003a)
Moldavija (Gagauzija)	regionalne	2002	KLRO SE EOM Moldavija (2002)
Moldavija (Gagauzija)	lokalne	1999	KLRO SE EOM Moldavija (1999b)
Moldavija (Taraclia Judet)	lokalne	2000	KLRO SE EOM Moldavija (2000)

Palestina	lokalne	2005	KLRO SE EOM Palestina (2005)
Poljska	občinske	1990	KLRO SE EOM Poljska (1990)
Romunija	lokalne in regionalne	2004	KLRO SE EOM Romunija (2004)
Romunija	občinske	1992	
Rusija	lokalne in regionalne	1995	KLRO SE EOM Rusija (1995)
Rusija	n. a.	1993	
Rusija (Krasnodar)	občinske	1994	KLRO SE EOM Rusija (1994)
Rusija (Vladivostok)	lokalne	1999	KLRO SE EOM Rusija (1999)
Slovaška	lokalne	2001	KLRO SE EOM Slovaška (2001)
Srbija in Črna gora	predsedniške	2004	KLRO SE EOM SČG (2004b)
Srbija in Črna gora (Črna gora)	lokalne	2002	KLRO SE EOM SČG (2002a)
Srbija in Črna gora (Črna gora)	parlamentarne	2001	KLRO SE EOM SČG (2001)
Srbija in Črna gora (Kosovo)	narodna skupščina	2004	KLRO SE EOM Kosovo (2004)
Srbija in Črna gora (Kosovo)	občinske	2002	KLRO SE EOM Kosovo (2002)
Srbija in Črna gora (Kosovo)	narodna skupščina	2001	KLRO SE EOM Kosovo (2001)
Srbija in Črna gora (Kosovo)	občinske	2000	KLRO SE EOM Kosovo (2000)
Srbija in Črna gora (Podgorica and Herceg Novi, Črna gora)	lokalne	2000	KLRO SE EOM SČG (2000b)
Srbija in Črna gora (Srbija)	lokalne in regionalne	2004	KLRO SE EOM SČG (2004a)
Srbija in Črna gora (Srbija)	predsedniške	2003	KLRO SE EOM SČG (2003b)
Srbija in Črna gora (Srbija)	zakonodajne	2003	KLRO SE EOM SČG (2003a)
Srbija in Črna gora (Srbija)	lokalne	2002	KLRO SE EOM SČG (2002b)
Srbija in Črna gora (Srbija)	narodna skupščina	2000	KLRO SE EOM SČG (2000b)
Ukrajina (Mukachevo)	županske	2004	KLRO SE EOM Ukrajina (2004)
Ukrajina	lokalne in regionalne	2002	KLRO SE EOM Ukraina (2002)
Ukrajina (Vasyilkiv)	n/a	2000	
Ukrajina	občinske in regionalne	1998	KLRO SE EOM Ukrajina (1998a)
Ukrajina	občinske in regionalne	1994	KLRO SE EOM Ukrajina (1994)
Ukrajina (Odesa)	županske	1998	KLRO SE EOM Ukrajina (1999b)

Viri: poročila opazovanja volitev, Kodeks dobre volilne prakse Odbora za politične zadeve PS SE, Congress of Local and Regional Authorities (2006).

Tabela 4: Opazovanje volitev Evropske unije (2000–2005)

Država	Volitve	Datum	Vir
Afganistan	parlamentarne	2005	EU EOM Afganistan (2005)
Afganistan (dejavnosti v podporo volitvam in demokraciji)	predsedniške	2004	n/a
Bangladeš	splošne	2001	EU EOM Bangladeš (2001)
Burundi	zakonodajne	2005	n/a
Demokratska republika Kongo	ustavodajni referendum	2005 2006	n/a
Ekvador	predsedniške, parlamentarne in pokrajinske predsedniške, parlamentarne in lokalne	2002	EU EOM Ekvador (2002)
Etiopija	parlamentarne	2005	EU EOM Etiopija (2005)
Gvajana	splošne in regionalne	2001	EU EOM Gvajana (2001)
Gvatemala	predsedniške, parlamentarne in lokalne	2003	EU EOM Gvatemala (2003a, 2003b)
Gvineja Bissau	predsedniške	2005	n/a
Haiti	predsedniške in parlamentarne	2006	n/a
Indonezija	predsedniške in parlamentarne	2004	EU EOM Indonezija (2004)
Irak (projekt v podporo volitvam)	zakonodajne	2005	n/a
Irak (projekt v podporo volitvam)	zakonodajne	2005	n/a
Irak (projekt za podporo volitev)	predsedniške	2005	n/a
Kambodža	parlamentarne	2003	EU EOM Kambodža (2003)
Kambodža	lokalne	2002	EU EOM Kambodža (2002)
Kenija	predsedniške, narodna skupščina	2002	EU EOM Kenija (2002)
Kongo Brazzaville	predsedniške	2002	EU EOM Kongo Brazzaville (2002)
Libanon	parlamentarne	2005	EU EOM Libanon (2005)
Liberija	predsedniške in parlamentarne	2005	EU EOM
Madagaskar	parlamentarne	2002	EU EOM Madagaskar (2002)
Malavi	predsedniške in parlamentarne	2004	EU EOM Malavi (2004)
Mozambik	predsedniške in parlamentarne	2004	EU EOM Mozambik (2004)
Mozambik	lokalne	2003	EU EOM Mozambik (2003)
Nigerija	narodna skupščina, predsedniške	2003	EU EOM Nigerija (2003)
Nikaragva	predsedniške in parlamentarne	2001	EU EOM Nikaragva (2001)
Pakistan	splošne	2002	EU EOM Pakistan (2002)
Peru	splošne	2001	EU EOM Peru (2001)
Ruanda	ustavodajni referendum	2003	EU EOM Ruanda (2003a, 2003b)

Sierra Leone	predsedniške in parlamentarne	2002	EU EOM Sierra Leone (2002)
Slonokoščena obala	predsedniške in parlamentarne	2000	n/a
Šrilanka	predsedniške	2005	EU EOM Šrilanka (2005)
Šrilanka	parlamentarne	2004	EU EOM Šrilanka (2004)
Šrilanka	parlamentarne	2001	EU EOM Šrilanka (2001)
Šrilanka	parlamentarne	2000	n/a
Tanzanija	splošne	2000	n/a
Tanzanija (posredovanje strokovnega znanja o volitvah)	predsedniške	2005	n/a
Uganda	predsedniške in zakonodajne	2005	n/a
Venezuela	parlamentarne	2005	EU EOM Venezuela (2005)
Vzhodni Timor	predsedniške	2002	EU EOM Vzhodni Timor (2002)
Vzhodni Timor	ustavodajna skupščina	2001	EU EOM Vzhodni Timor (2001)
Zahodni breg in Gaza	zakonodajne	2006	EU EOM Palestina (2005)
Zahodni breg in Gaza	predsedniške	2005	EU EOM Zahodni breg in Gaza (2005)
Zambija	predsedniške, parlamentarne in lokalne	2001	EU EOM Zambija (2001)
Zimbabve	predsedniške	2002	n/a
Zimbabve	parlamentarne	2000	n/a

Viri: poročila opazovanja volitev, Vprašanja in odgovori: EU misije opazovanja volitev.

Tabela 5: Opazovanje volitev Organizacije ameriških držav (1962–2005)

Država	Volitve	Datum	Vir
Argentina	predsedniške	2003	n/a
Belize	registracija volivcev	1997	n/a
Bolivija	splošne volitve	2005	n/a
Bolivija	referendum	2004	n/a
Bolivija	občinske	2004	n/a
Bolivija	predsedniške	2002	OAD EOM Bolivija (2002)
Bolivija	predsedniške/zakonodajne	1997	n/a
Bolivija	predsedniške	1989	n/a
Bolivija	splošne volitve	1978	n/a
Bolivija	splošne volitve	1966	n/a
Dominikanska republika	predsedniške	2004	n/a
Dominikanska republika	zakonodajne	2002	OAD EOM Dominikanska republika (2002)
Dominikanska republika	predsedniške	2000	OAD EOM Dominikanska republika (2000)
Dominikanska republika	kongresne /občinske	1998	n/a
Dominikanska republika	predsedniške	1996	n/a
Dominikanska republika	splošne volitve	1994	n/a
Dominikanska republika	splošne volitve	1990	n/a
Dominikanska republika	splošne volitve	1978	n/a
Dominikanska republika	splošne volitve	1966	n/a
Dominikanska republika	splošne volitve	1966	n/a
Dominikanska republika	splošne volitve	1962	n/a
Ekvador	občinske	2004	OAD EOM Ekvador (2004)
Ekvador	predsedniške	2002	OAD EOM Ekvador (2002)
Ekvador	splošne	1998	n/a
Ekvador	splošne	1998	n/a
Ekvador	splošne volitve	1996	n/a
Ekvador	splošne volitve	1968	n/a
El Salvador	predsedniške	2004	n/a
El Salvador	predsedniške	1999	n/a
El Salvador	zakonodajne občinske	1997	n/a
El Salvador	občinske	1991	n/a
EL Salvador	zakonodajne/občinske	1988	n/a
El Salvador	zakonodajne/občinske	1985	n/a
El Salvador	splošne volitve	1984	n/a
El Salvador	zakonodajna skupščina	1982	n/a
Grenada	splošne volitve	2003	OAD EOM Grenada (2003)
Grenada	splošne volitve	1999	n/a
Grenada	splošne volitve	1984	n/a
Gvajana	predsedniške/parlamentarne	2001	OAD EOM Gvajana (2001)
Gvajana	regionalne	1997	
Gvatemala	predsedniške	2003	n/a
Gvatemala	predsedniške	2003	n/a
Gvatemala	referendum	1999	n/a
Gvatemala	splošne	1999	n/a
Gvatemala	splošne	1999	n/a
Gvatemala	splošne volitve	1995	n/a
Gvatemala	splošne volitve	1995	n/a
Gvatemala	predsedniške	1990	n/a
Gvatemala	predsedniške	1990	n/a
Gvatemala	narodna skupščina	1984	n/a
Gvatemala	občinske	1980	n/a
Haiti	zakonodajne/občinske	2000	OAD EOM Haiti (2000)
Haiti	lokalne	1997	n/a
Haiti	lokalne	1997	n/a
Haiti	splošne volitve	1995	n/a

Haiti	predsedniške	1991	n/a
Haiti	predsedniške	1990	n/a
Honduras	splošne volitve	2005	n/a
Honduras	predsedniške/zakonodajne	2001	OAD EOM Honduras (2001)
Honduras	splošne volitve	1997	n/a
Honduras	splošne volitve	1993	n/a
Honduras	splošne volitve	1989	n/a
Honduras	splošne volitve	1963	n/a
Kolumbija	predsedniške	2002	OAD EOM Kolumbija (2002)
Kolumbija	zakonodajne	1997	n/a
Kolumbija	predsedniške	1994	n/a
Kostarika	splošne volitve	1990	n/a
Kostarika	splošne volitve	1982	n/a
Kostarika	splošne volitve	1978	n/a
Kostarika	splošne volitve	1966	n/a
Kostarika	splošne volitve	1962	n/a
Nikaragva	občinske	2004	n/a
Nikaragva	regionalne	2002	n/a
Nikaragva	predsedniške/zakonodajne	2001	OAD EOM Nikaragva (2001)
Nikaragva	regionalne	1998	n/a
Nikaragva	splošne volitve	1996	n/a
Nikaragva	regionalne	1994	n/a
Nikaragva	splošne volitve	1990	n/a
Nikaragva	narodna skupščina	1972	n/a
Nikaragva	splošne volitve	1963	n/a
Panama	predsedniške	2004	n/a
Panama	splošne volitve	1999	OAD EOM Panama (1999)
Panama	referendum	1998	n/a
Panama	predsedniške	1994	n/a
Panama	ustavni referendum	1992	n/a
Panama	zakonodajne/občinske	1991	n/a
Panama	narodna skupščina	1978	n/a
Paragvaj	predsedniške	2003	n/a
Paragvaj	podpredsedniške	2000	OAD EOM Paragvaj (2000)
Paragvaj	splošne volitve	1998	n/a
Paragvaj	predsedniške	1993	n/a
Paragvaj	predvolitve	1992	n/a
Paragvaj	občinske	1991	n/a
Paragvaj	ustavna konvencija	1991	n/a
Peru	občinske	2002	n/a
Peru	predsedniške/parlamentarne	2001	OAD EOM Peru (2001)
Peru	predsedniške	2000	OAD EOM Peru (2000)
Peru	občinske	1998	n/a
Peru	splošne volitve	1995	n/a
Peru	občinske	1993	n/a
Peru	ustavni referendum	1993	n/a
Peru	kongresne	1992	n/a
Surinam	predhodne	2005	n/a
Surinam	parlamentarne	2000	OAD EOM Surinam (2000)
Surinam	splošne volitve	1996	n/a
Surinam	splošne volitve	1991	n/a
Surinam	splošne volitve	1987	n/a
Sv. Vincent in Grenadini	splošne volitve	2005	n/a
Sv. Vincent in Grenadini	splošne volitve	2001	n/a
Venezuela	parlamentarne	2005	n/a
Venezuela	predsedniške	2000	OAD EOM Venezuela (2000)
Venezuela	zakonodajna skupščina	1999	OAD EOM Venezuela

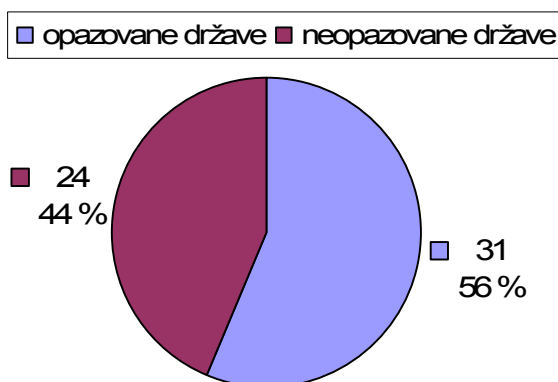

			(1999b)
Venezuela	ustavni referendum	1999	OAD EOM Venezuela (1999a)
Venezuela	zakonodajne	1998	n/a
Venezuela	predsedniške	1998	n/a
Venezuela	predsedniške	1993	n/a
Venezuela	občinske	1992	n/a

Viri: poročila opazovanja volitev, OAD Secretariat for Political Affairs (2006).

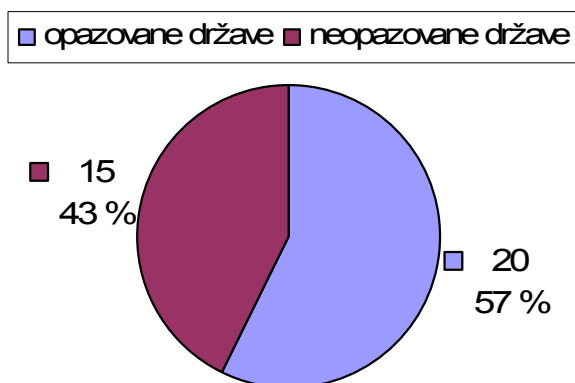
PRILOGA B: Grafi opazovanja volitev

Graf 1: Delež opazovanih držav s strani Organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi glede na skupno število držav udeleženk (2005)

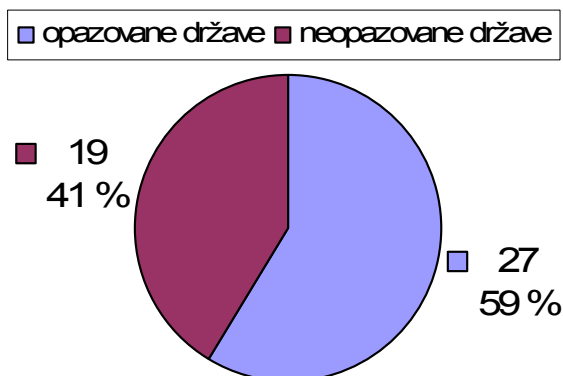
Vir: analiza podatkov iz priloge A.

Graf 2: Delež opazovanih držav s strani Organizacije ameriških držav glede na skupno število držav članic (2005)

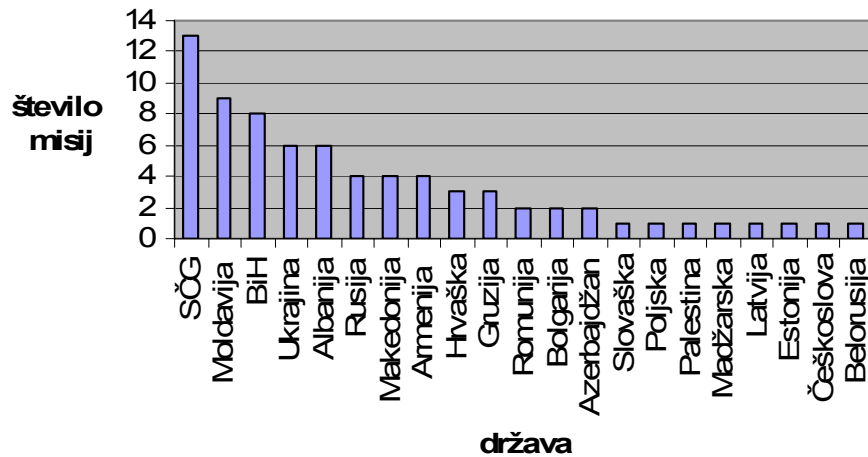
Vir: analiza podatkov iz priloge A.

Graf 3: Delež opazovanih držav s strani Sveta Evrope glede na skupno število držav članic (2005)

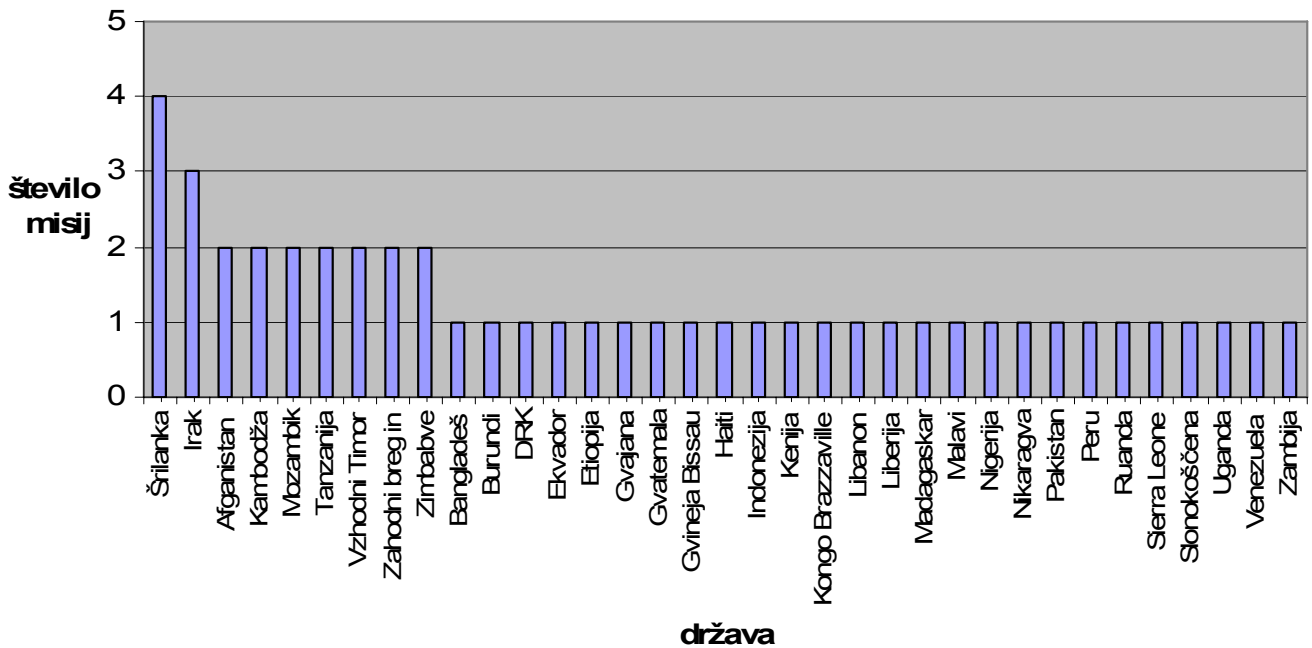
Vir: analiza podatkov iz priloge A.

Graf 4: Misije opazovanja volitev Kongresa lokalnih in regionalnih oblasti pri Svetu Evrope po državah (1990–2005)

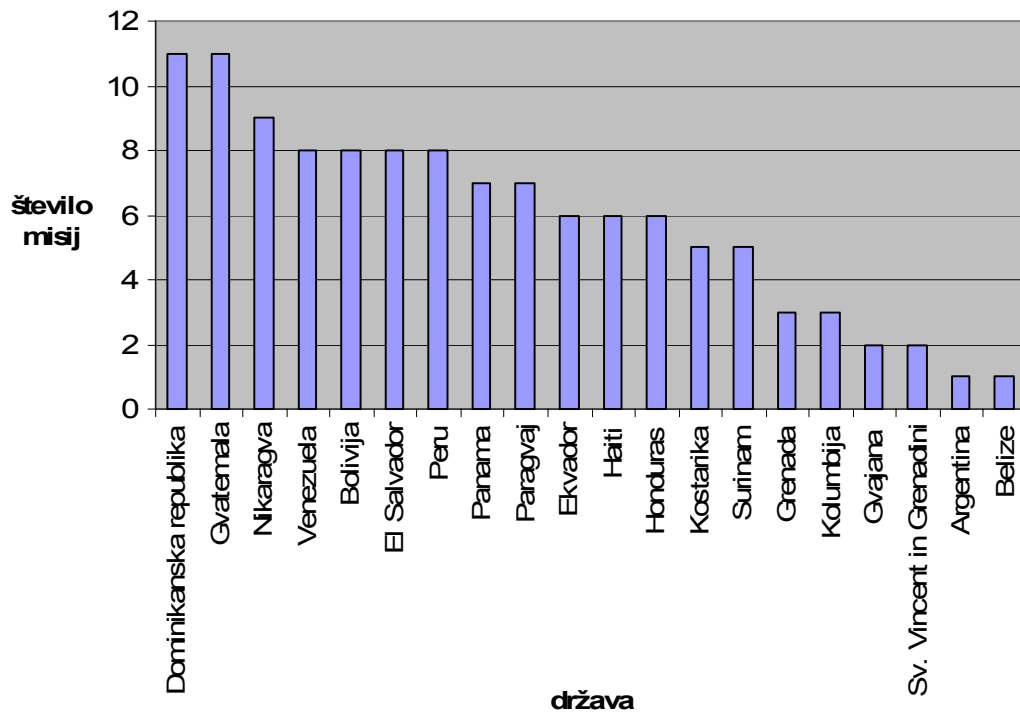
Vir: analiza podatkov iz priloge A.

Graf 5: Misije opazovanja volitev Evropske unije po državah (2000–2005)

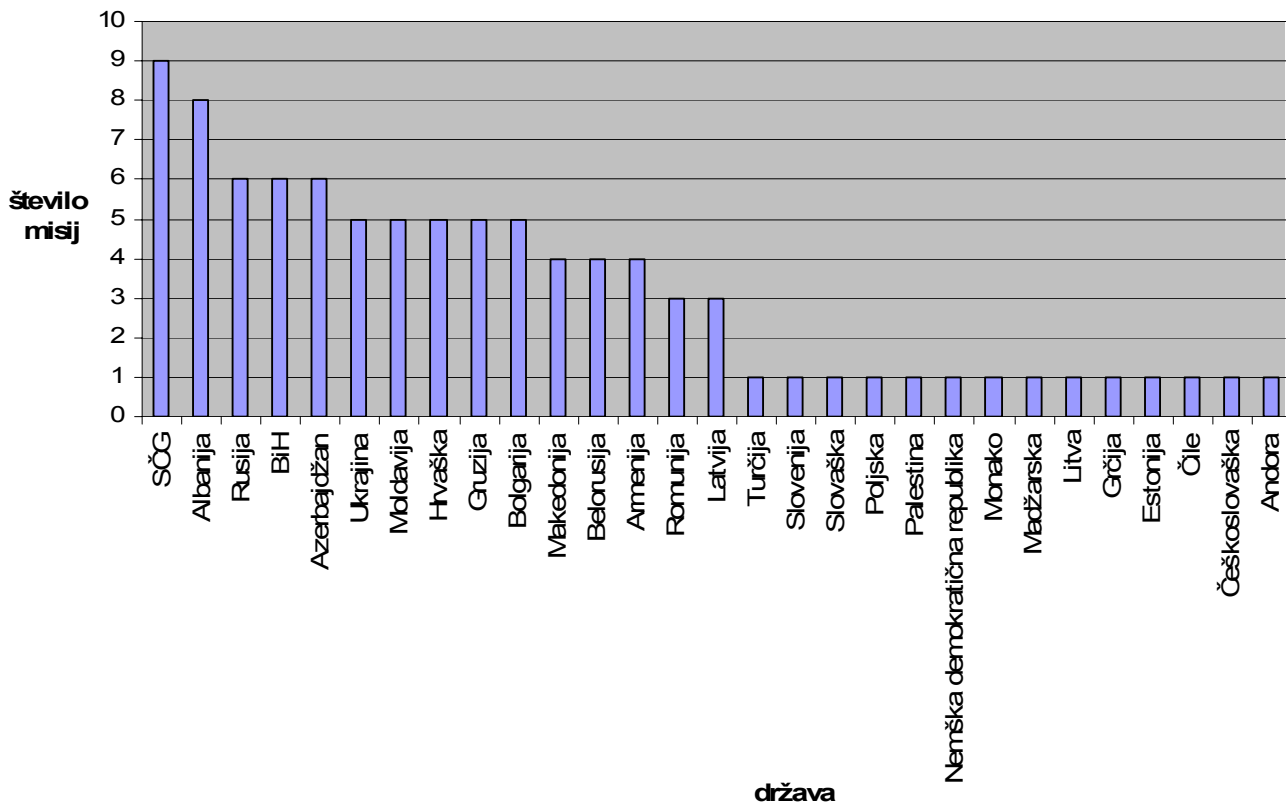
Vir: analiza podatkov iz priloge A.

Graf 6: Misije opazovanja volitev Organizacije ameriških držav po državah (1962–2005)

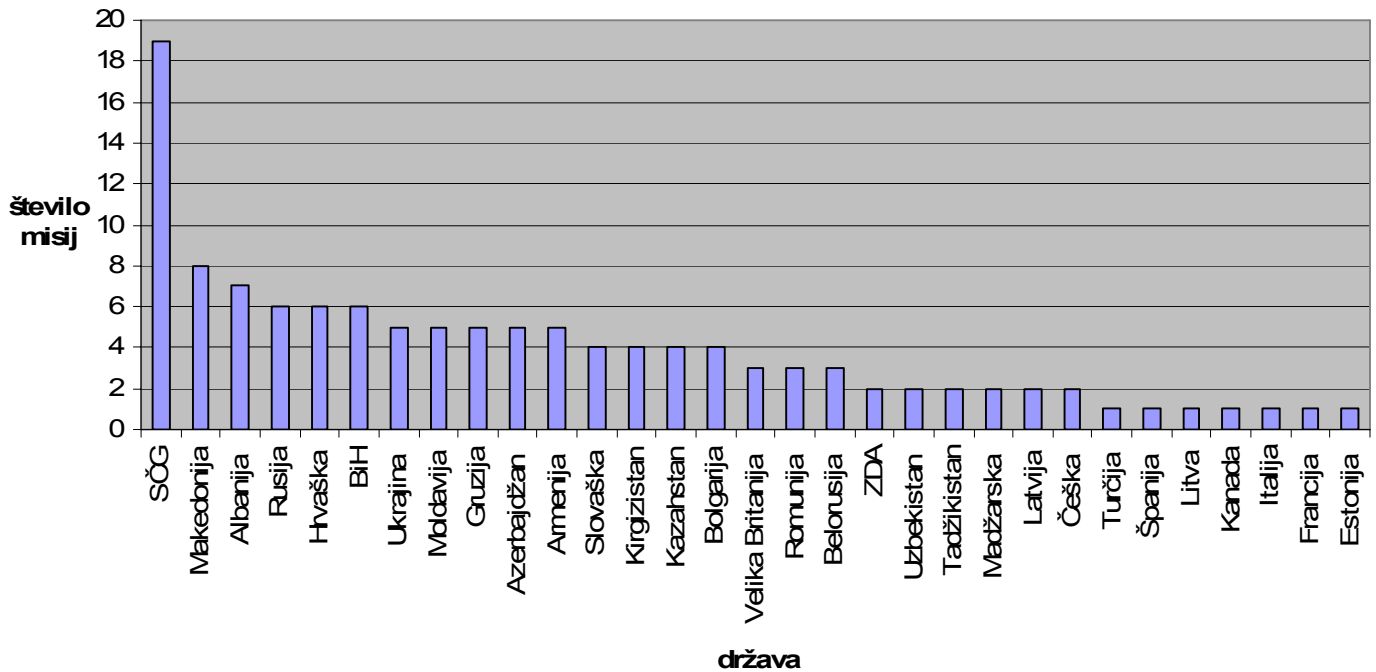
Vir: analiza podatkov iz priloge A.

Graf 7: Misije opazovanja volitev parlamentarne skupščine Sveta Evrope po državah (1989–2005)

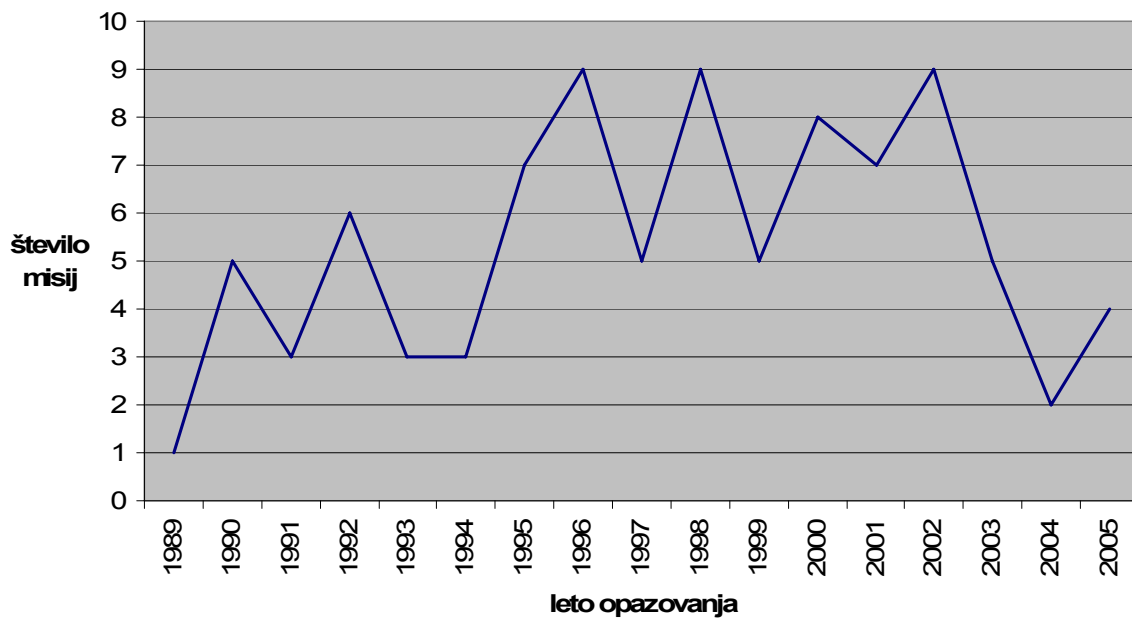
Vir: analiza podatkov iz priloge A.

Graf 8: Misije opazovanja volitev Organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi po državah (1996–2005)

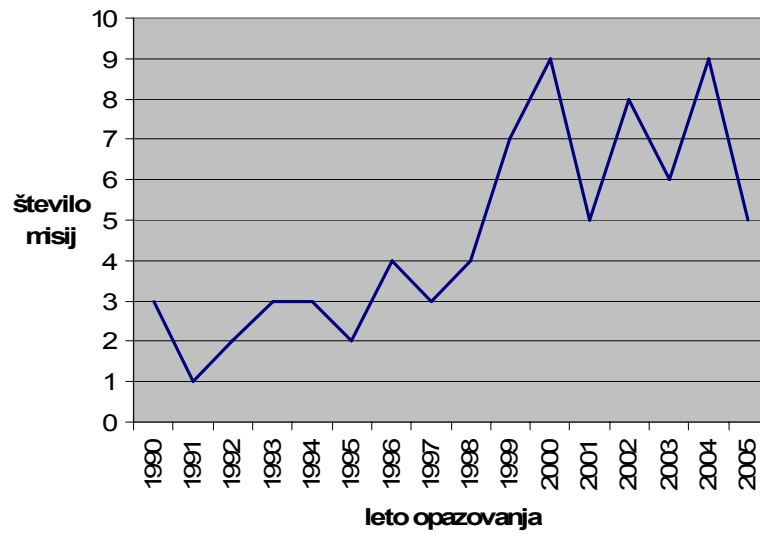
Vir: analiza podatkov iz priloge A.

Graf 9: Misije opazovanja volitev parlamentarne skupščine Sveta Evrope po letih (1989–2005)

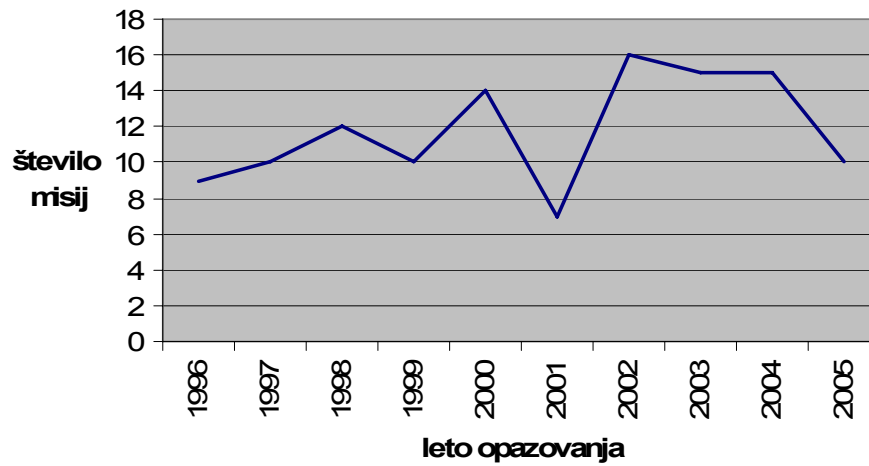
Vir: analiza podatkov iz priloge A.

Graf 10: Misije opazovanja volitev Kongresa lokalnih in regionalnih oblasti pri Svetu Evrope po letih (1990–2005)

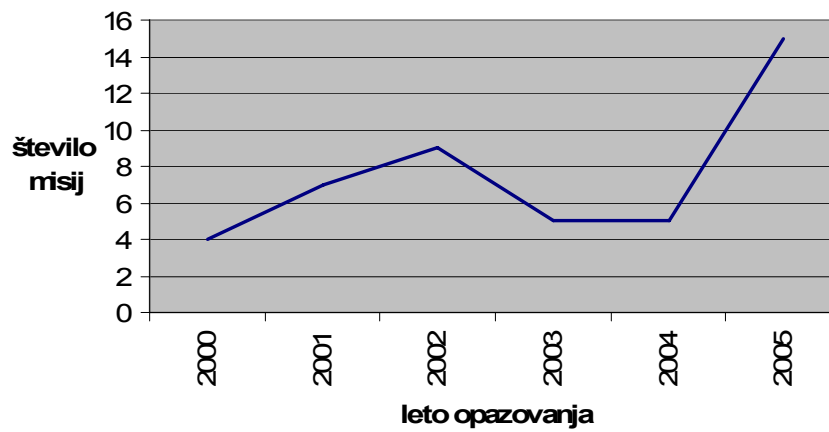
Vir: analiza podatkov iz priloge A.

Graf 11: Misije opazovanja volitev Organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi po letih (1996–2005)

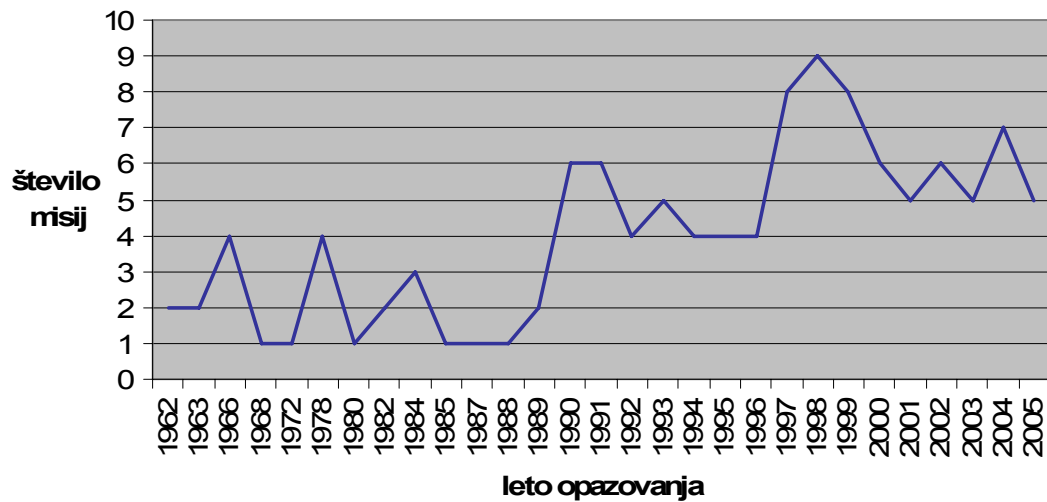
Vir: analiza podatkov iz priloge A.

Graf 12: Misije opazovanja volitev Evropske unije po letih (2000–2005)

Vir: analiza podatkov iz priloge A.

Graf 13: Misije opazovanja volitev Organizacije ameriških držav po letih (1962–2005)

Vir: analiza podatkov iz priloge A.

PRILOGA C: Izbor glavnih organizacij, dejavnih na področju volitev

<p>Organizacija ameriških držav – Sekretariat za politične zadeve Organization of American states Secretariat for Political Affairs 1889 F Street, NW Washington DC 20006, USA Email: SAPInformationCenter@oas.org http://www.oas.org/main/main.asp?sLang=E&sLink=http://www.upd.oas.org</p>	<p>Mednarodna ustanova za volilne sisteme International Foundation for Election Systems (IFES) 1101 15th Street, N.W. Third Floor, Suit 300 Washington, D. C. 20005, USA http://www.ifes.org/elections/description.html</p>
<p>Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi – Urad za demokratične institucije in človekove pravice OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR) Aleje Ujazdowskie 19 00-557 Warsaw, Poland E-mail: office@odhr.pl http://www.osce.org/odhr/</p>	<p>Mednarodni institut za demokracijo in volilno pomoč International Institute for Democracy and Electoral Assistance (IDEA) S-1S-103 34 Stockholm, Sweden E-mail: info@idea.int http://www.idea.int/thematic_a.htm</p>
<p>Carterjev center The Carter Center One Copenhill 453 Freedom Parkway Atlanta, Ga. 30307, USA E-mail: carterweb@emory.edu http://www.cartercenter.org/</p>	<p>Organizacija združenih narodov – Enota za volilno pomoč United Nations Electoral Assistance Unit First Avenue at 46th Street New York, NY 10017, USA E-mail: ead@un.org http://www.un.org/Depts/dpa/ead/ead-main-page.htm</p>
<p>Nacionalni demokratični institut National Democratic Institute 2030 M Street NW, Fifth Floor Washington DC 20036-3306, USA E-mail: contact@ndi.org http://www.ndi.org/globalp/elections/elections.asp e.htm</p>	<p>Medparlamentarna unija Inter-Parliamentary Union 5, chemin du Pommier Case postale 330 CH-1218 Le Grand-Saconnex/Geneva, Switzerland E-mail: postbox@mail.ipu.org http://www.ipu.org/dem-e/overview.htm</p>
<p>Sekretariat Commonwealtha Commonwealth Secretariat Marlborough House, Pall Mall London SW1Y 5HX, UK E-mail: info@commonwealth.int http://www.thecommonwealth.org/Templates/Internal.asp?NodelD=39409</p>	<p>Svet Evrope Council of Europe Avenue de l'Europe 67075 Strasbourg Cedex, France E-mail: infopoint@coe.int http://www.coe.int/T/E/Com/Files/Themes/Elections/default.asp (PS SE) in http://www.coe.int/T/Congress/4-texts/elections_en.asp (KLRO SE)</p>
<p>Evropska unija – Politika človekovih pravic in demokratizacije: Volilna pomoč in opazovanje volitev The EU's Human rights & Democratisation Policy: EU Election Assistance & Observation European Commission B-1049 BRUSSELS, Belgium E-mail: address-information@ec.europa.eu http://europa.eu.int/comm/external_relations/human_rights/eu_election_ass_observ/</p>	<p>Afriška unija African Union P.O. Box 3243 Addis Ababa Ethiopia E-mail: JoinerDJ@africa-union.org http://www.africa-union.org/root/au/index/index.htm</p>

PRILOGA Č: Seznam za volitve pomembne sodne prakse

1. Odbor za človekove pravice

Alba Pietrarroia v. Urugvaj – Alba Pietrarroia v. Uruguay, komunikacija št. 44/1979, HRC, 1984, http://www1.umn.edu/humanrts/undocs/html/44_1979.htm (11. 3. 2006).

Predmet: pravica kandidiranja na volitvah (Mednarodni pakt, 25. čl.).

Antonina Ignatane v. Latvija – Antonina Ignatane v. Latvia, komunikacija št. 884/1999, HRC, 2001, <http://www1.umn.edu/humanrts/undocs/884-1999.html> (11. 3. 2006).

Predmet: pravica kandidiranja na volitvah (Mednarodni pakt, 25. čl.).

Chiiko Bwalya v. Zambija – Chiiko Bwalya v. Zambia, komunikacija št. 314/1988, HRC, 1993, <http://www1.umn.edu/humanrts/undocs/html/vws314.htm> (10. 5. 2006).

Predmet: pravica kandidiranja na volitvah (Mednarodni pakt, 25. čl.).

F. H. Zwaan-de Vries v. Nizozemska – F. H. Zwaan-de Vries v. the Netherlands, komunikacija št. 182/1984, HRC, 1987, <http://wwwserver.law.wits.ac.za/humanrts/undocs/session42/182-1984.htm> (14. 3. 2006).

Predmet: načelo nediskriminacije (Mednarodni pakt, 2. in 26. čl.).

Ga. Marie-Hélène Gillot v. Francija – Ms. Marie-Hélène Gillot v. France, komunikacija št. 932/2000, HRC, 2002, <http://www1.umn.edu/humanrts/undocs/932-2000.html> (15. 5. 2006).

Predmet: pravica do politične udeležbe (Mednarodni pakt, 25. čl.).

Joszef Debrezdeny. v. Nizozemska – Joszef Debrezdeny. v. the Netherlands, komunikacija št. 500/1992, HRC, 1995, http://www.bayefsky.com/html/149_netherlandsvws500.php (10. 5. 2006).

Predmet: pravica kandidiranja na volitvah (Mednarodni pakt, 25. čl.).

L. G. Danning v. Nizozemska – L. G. Danning v the Netherlands, komunikacija št. 180/1984, HRC, 1987, <http://www1.umn.edu/humanrts/undocs/session42/180-1984.htm> (14. 3. 2006).

Predmet: načelo nediskriminacije (Mednarodni pakt, 2. in 26. čl.).

M. A. v. Italija – M. A. v. Italy, komunikacija št. 117/1981, HRC, 1984, <http://www1.umn.edu/humanrts/undocs/session39/117-1981.htm> (11. 3. 2006).

Predmet: svoboda mnenja in izražanja, pravica združevanja, pravica sodelovanja pri upravljanju države (Mednarodni pakt, 19., 22. in 25. čl.).

Mr. Istvan Mátyus v. Slovaška – Mr. Istvan Mátyus v. Slovakia, komunikacija št. 923/2000, HRC, 2002, <http://www1.umn.edu/humanrts/undocs/923-2000.html> (10. 5. 2006).

Predmet: enakost kandidatov na volivah, načelo nediskriminacije (Mednarodni pakt, 2. in 26. čl.).

R. D. Stalla Costa v. Urugvaj – R. D. Stalla Costa v. Uruguay, komunikacija št. 198/1985, HRC, 1987, <http://www1.umn.edu/humanrts/undocs/session42/198-1985.htm> (14. 3. 2006).

Predmet: načelo nediskriminacije (Mednarodni pakt, 2. in 26. čl.).

S. W. M. Broeks v. Nizozemska – S. W. M. Broeks v. The Netherlands, komunikacija št. 172/1984, HRC, 1987, <http://wwwserver.law.wits.ac.za/humanrts/undocs/newscans/172-1984.html> (14. 3. 2006).

Predmet: načelo nediskriminacije (Mednarodni pakt, 2. in 26. čl.).

Shirin Aumeeruddy-Cziffra in 19 drugih žensk v. Mavricius – Shirin Aumeeruddy-Cziffra and 19 other Mauritian women v. Mauritius, komunikacija št. 35/1978, HRC, 1984, http://wwwserver.law.wits.ac.za/humanrts/undocs/html/35_1978.htm (14. 4. 2006).

Predmet: načelo nediskriminacije (Mednarodni pakt, 2. in 26. čl.).

2. Evropsko sodišče za človekove pravice

Ahmed in ostali v. Velika Britanija – Ahmed and others v. The United Kingdom, 22954/93 [1998] ESČP 78 (2. 9. 1998), <http://www.worldlii.org/eu/cases/ECHR/1998/78.html> (10. 5. 2006).

Predmet: pravica kandidiranja na volitvah (Prvi opcijski protokol, 3. čl.).

Bowman v. Velika Britanija – Bowman v. The United Kingdom, 24839/94 [1998] ESČP 4 (19. 2. 1998), <http://www.worldlii.org/eu/cases/ECHR/1998/4.html> (10. 5. 2006).

Predmet: svoboda izražanja (Evropska konvencija, 10. čl.).

Gitonas in ostali v. Grčija – Gitonas and others v. Greece, 18747/91; 19376/92; 19379/92; [1997] ESČP 35 (1. 7. 1997), <http://worldlii.org/eu/cases/ECHR/1997/35.html> (10. 5. 2006).

Predmet: pravica voliti na volitvah (Prvi opcijski protokol, 3. čl.).

Grški primer (Danska, Norveška, Švedska in Nizozemska v. Grčija) – The Greek Case (Denmark, Norway, Sweden, the Netherlands v. Greece), ESČP DH (70) 1, Resolucija (69) 51 s 186. srečanja, 12. december 1969, <http://cmiskp.EŠČP.coe.int/tkp197/view.asp?action=html&documentId=687117&portal=hbkm&source=externalbydocnumber&table=1132746FF1FE2A468ACBCD1763D4D8149> (7. 3. 2006).

Predmet: več z volitvami povezanih pravic (Prvi opcijski protokol, 3. čl.).

Incal v. Turčija – Incal v. Turkey, 22678/93 [1998] ESČP 48 (9. 6. 1998), <http://www.worldlii.org/eu/cases/ECHR/1998/48.html> (10. 5. 2006).

Predmet: svoboda izražanja (Evropska konvencija, 10. čl.).

Labita v. Italija – Labita v. Italy, 26772/95 [2000] ESČP 161 (6. 4. 2000), <http://www.worldlii.org/eu/cases/ECHR/2000/161.html> (10. 5. 2006).

Predmet: splošna volilna pravica (Prvi opcijski protokol, 3. čl.).

Lopes Gomes Da Silva v. Portugalska – Lopes Gomes Da Silva v. Portugal, 37698/97 [2000] ESČP 439 (28. 9. 2000), <http://www.worldlii.org/eu/cases/ECHR/2000/439.html> (10. 5. 2006).

Predmet: svoboda izražanja (Evropska konvencija, 10. čl.).

Mathieu-Mohin in Clerfayt v. Belgija – Mathieu-Mohin and Clerfayt v. Belgium, 9267/81 [1987] ESČP 1 (2. 3. 1987), <http://www.worldlii.org/eu/cases/ECHR/1987/1.html> (10. 5. 2006).

Predmet: več z volitvami povezanih pravic (Prvi opcijski protokol, 3. čl.).

Matthews v. Velika Britanija – Matthews v. The United Kingdom, 24833/94 [1999] ESČP 12 (18. 2. 1999), <http://www.worldlii.org/eu/cases/ECHR/1999/12.html> (10. 5. 2006).

Predmet: splošna volilna pravica (Prvi opcijski protokol, 3. čl.).

Müller in ostali v. Švica – Müller and Others v. Switzerland, 10737/84 [1988] 5 ESČP (24. maj 1988), <http://www.worldlii.org/eu/cases/ECHR/1988/5.html> (12. 4. 2006).

Predmet: svoboda izražanja (Evropska konvencija, 10. čl.).

Oberschlick v. Avstrija – Oberschlick v. Austria (št. 2), 20834/92 [1997] ESČP 38 (1. 7. 1997), <http://worldlii.org/eu/cases/ECHR/1997/38.html> (10. 5. 2006).

Predmet: svoboda izražanja (Evropska konvencija, 10. čl.).

Podkolzina v. Latvija – Podkolzina v. Latvia, 46726/99 [2002] ESČP 405 (9. 4. 2002), <http://www.worldlii.org/eu/cases/ECHR/2002/405.html> (10. 5. 2006).

Predmet: pravica kandidiranja na volitvah (Prvi opcijski protokol, 3. čl.).

Refah Partisi (Stranka blaginje) in ostali v. Turčija – Refah Partisi (The Welfare Party) and Others v. Turkey, 41340/98, 41342/98 in 41343/98 [2003] ESČP 87 (13. 2. 2003), <http://www.worldlii.org/eu/cases/ECHR/2003/87.html> (10. 5. 2006).

Predmet: svoboda zbiranja in združevanja (Evropska konvencija, 11. čl.).

Selim Sadak in ostali v. Turčija – Selim Sadak and others v. Turkey, 25144/94, 26149/95 in 26150/95 [2002] ESČP 487 (11. 6. 2002), <http://www.worldlii.org/eu/cases/ECHR/2002/487.html> (10. 5. 2006).

Predmet: pravica kandidiranja na volitvah (Prvi opcijski protokol, 3. čl.).

Socialistična stranka in ostali v. Turčija – The Socialist Party and Others v. Turkey, 21237/93 [1998] ESČP 45 (25. 5. 1998), <http://www.worldlii.org/eu/cases/ECHR/1998/45.html> (10. 5. 2006).

Predmet: pravica do zbiranja in združevanja (Evropska konvencija, 11. čl.).

Stankov in Združena makedonska organizacija Ilinden v. Bolgarija – Stankov and the United Macedonian Organisation Ilinden v. Bulgaria, 29221/95 in 29225/95 [2001] ECHR 567 (2. 10. 2001), <http://www.worldlii.org/eu/cases/ESČP/2000/567.html> (10. 5. 2006).

Predmet: pravica do zbiranja in združevanja (Evropska konvencija, 11. čl.).

Združena komunistična stranka Turčije v. Turčija – Case of United Communist Party of Turkey and Others v. Turkey, 19392/92 [1998] ECHR 1 (30. 1. 1998), <http://www.worldlii.org/eu/cases/ECHR/1998/1.html> (8. 3. 2006).

Predmet: pravica do zbiranja in združevanja (Evropska konvencija, 11. čl.).

3. Medameriška komisija za človekove pravice

Andres Aylwin Azocar in drugi v. Čile – Andres Aylwin Azocar et al. v. Chile, poročilo št. 137/99, primer št. 11,863, 27. december 1999, <http://www.cidh.org/annualrep/99eng/merits/chile11.863.htm> (7. 3. 2006).

Predmet: načelo nediskriminacije (Ameriška konvencija, 1. čl.).

Primer Mehike – Case of Mexico, primeri 9768, 9780 in 9828, Resolucija št. 01/90 – OEA/Ser.L/V/II.77, 17. maj 1990, http://www.wcl.american.edu/pub/humright/digest/inter-american/english/annual/1989_90/res0190.html (3. 3. 2006).

Predmet: pravica do udeležbe pri upravljanju države (Ameriška konvencija, 23. čl.).